Carl Friedrich Keil

Kommentar til Første Kongebok

Forkortet utgave

Oversatt til norsk
Gamle stier · gamlestier.no

Carl Friedrich Keil: *Kommentar til Første Kongebok* (Forkortet utgave).
Tekstene er frie fordi forfatterne døde for mer enn 70 år siden. Oversettelsene er eget arbeid.
Bibelsitatene er fra Norsk Bibel 88/07.
Boka kan leses, skrives ut og deles fritt. Den nyeste utgaven finnes alltid på gamlestier.no.
Utgave 25. november 2026.

Innhold

Innledning til Kongebøkene 1
Innhold og inndeling 1
De to rikene 3
Kapittel 1. Salomo blir salvet til konge 7
Salomos regjering 7
V. 1–21. David og Abisjag 8
V. 22–48. Natan bekrefter ordene hennes 11
V. 49–53. Adonja flykter til alteret 14
Kapittel 2. Davids død. Riket festes i Salomos hånd 16
V. 1–19. Davids formaning til Salomo 17
V. 20–27. Salomos svar 20
V. 28–46. Joab ved alteret 22
Kapittel 3. Salomos bønn om visdom 26
V. 1–15. Salomo gifter seg med faraos datter 26
V. 16–28. To kvinner strides om et barn 30
Kapittel 4. Salomos embetsmenn, prakt og visdom 31
V. 1–7. Rikets fremste embetsmenn 31
V. 8–21. Fogdene i Efra'im, Dan, Juda og Manasse 33
V. 22–28. Hoffets forbruk og landets fred 36
V. 29–34. Salomos visdom 38
Kapittel 5. Forberedelsene til tempelbyggingen 41
V. 1–14. Hiram sender bud til Salomo 41
V. 15–18. Bærere, steinhoggere og formenn 44
Kapittel 6. Salomo bygger templet 47
V. 1–4. Tiden for byggingen 47
V. 5–18. Sidebygningen 49
V. 19–30. Det aller helligste og gullkledningen 52
V. 31–36. Dørene 54
V. 37–38. Byggetiden og templets betydning 56
Kapittel 7. Salomos palass og tempelredskapene 59
V. 1–14. Salomos palass 59
V. 15–22. Kobbersøylene Jakin og Boas 63
V. 23–39. Kobberhavet 65
V. 40–51. Oversikt over kobberarbeidene 68
Kapittel 8. Innvielsen av templet 71
V. 1–11. Arken føres inn i templet 72
V. 12–21. Salomo priser Herren som har tatt bolig i huset 74

V. 22–26. Salomos bønn: Herrens trofasthet mot David 75
V. 27–40. Gud som himlene ikke rommer, hører i himmelen og tilgir 77
V. 41–53. Den femte bønnen: den fremmede 80
V. 54–66. Salomo velsigner menigheten 82
Kapittel 9. Herrens svar og Salomos byggverk 86
V. 1–9. Herren åpenbarer seg for Salomo andre gang 86
Hvordan Salomo fikk reist byggverkene 87
V. 10–23. Hiram og Kabuls land 88
V. 24–28. Faraos datter og de faste offerne 91
Kapittel 10. Dronningen av Saba og Salomos rikdom 95
V. 1–13. Dronningen av Saba setter Salomo på prøve 95
Salomos rikdom og hvordan han brukte den 97
V. 14–29. Salomos inntekter 98
Kapittel 11. Salomos fall og motstandere 101
V. 1–4. Salomos mange fremmede hustruer 102
V. 5–17. Offerhauger for de fremmede gudene 104
V. 18–28. Hadad i Egypt 106
V. 29–43. Akia river kappen i tolv stykker 109
Kapittel 12. Riket blir delt 113
Israels og Judas riker fram til Israels undergang 113
De ti stammene faller fra 117
V. 1–20. Folkemøtet i Sikem 117
V. 21–31. Sjemaja stanser krigen 121
V. 32–33. Høytiden i den åttende måneden 123
Kapittel 13. Guds mann fra Juda i Betel 125
V. 1–26. Guds mann roper mot alteret i Betel 125
V. 27–34. Den gamle profeten begraver ham 129
Kapittel 14. Akias ord mot Jeroboams hus 132
Jeroboams regjering 132
V. 1–20. Jeroboams hustru skal gå forkledd til Akia 132
Rehabeams regjering i Juda 135
V. 21–31. Rehabeam blir konge 135
Kapittel 15. Abiam, Asa, Nadab og Basja 139
Abiams regjering 139
V. 1–8. Abiam blir konge 139
Asas regjering 140
V. 9–32. Asa blir konge 140
V. 33–34. Basjas regjering 144
Kapittel 16. Fra Basja til Akab 145
V. 1–28. Jehus ord mot Basja 145
V. 29–34. Akab og Ba'al-dyrkelsen 148
Kapittel 17. Elia ved Krit og i Sarepta 150
Profetene Elia og Elisja 150
V. 1–16. Elia varsler tørken 153
V. 17–24. Enkens sønn dør 156

Kapittel 18. Elia på Karmel 158
V. 1–21. Akab og Obadja leter etter beite 158
V. 22–39. Elia foreslår gudsdommen 161
V. 40–46. Ba'als profeter blir drept 164
Kapittel 19. Elia på Horeb 167
V. 1–10. Jesabel truer Elia 167
V. 11–14. Herren går forbi 170
V. 15–21. Herrens oppdrag og de sju tusen 171
Kapittel 20. Akabs to seire over Benhadad 174
V. 1–12. Benhadad beleirer Samaria 174
V. 13–30. Den første seieren 175
V. 31–43. Akab gir Benhadad fri 178
Kapittel 21. Nabots vingård 181
V. 1–26. Nabot vil ikke gi fra seg fedrearven 181
V. 27–29. Akabs bot 184
Kapittel 22. Akabs død ved Ramot i Gilead 186
V. 1–18. Akab og Josjafat slår seg sammen 186
V. 19–33. Løgnånden i profetenes munn 188
V. 34–40. Akabs død 191
Josjafats regjering i Juda 192
V. 41–54. Josjafats ferd 193
Om Carl Friedrich Keil 195
Ordforklaringer 196

Innledning til Kongebøkene

Innhold og inndeling

Kongebøkene var opprinnelig én bok, slik som Samuelsbøkene, og som dem ble de delt i to av de aleksandrinske oversetterne. Navnet, *melakim* (מְלָכִים, «konger»), sier hva de handler om: historien om Guds rike i Israel under kongene, fra Salomo ble konge, til kongedømmet gikk under da kaldeerne ødela Jerusalem og folket ble ført i eksil til Babel. Bøkene spenner over 455 år, fra 1015 til 560 f.Kr., det vil si fram til den babylonske kongen Evil-Merodak.

Ethvert rike når sin topp i kongen, og kongenes styre avgjør rikets skjebne. Derfor er bøkene for det meste en historie om kongene. Regjeringstiden til hver konge danner rammen om fortellingen, og de skiftende skikkelsene kongedømmet fikk, deler historien i tre tidsavsnitt.

Det første (1015–975 f.Kr.) er Salomos førti år som konge over det udelte riket. Da sto Guds rike i Israel på toppen av sin jordiske makt og herlighet. Mot slutten begynte likevel nedgangen, for da Salomo på sine siste år falt fra Herren, beredte han veien for at de ti stammene falt fra Davids hus.

Det andre tidsavsnittet omfatter hele tiden de to rikene, Israel og Juda, sto side om side, til assyrerne ødela tistammeriket (975–722 f.Kr.). Det tredje er de årene Juda ennå besto, til kaldeerne oppløste riket og førte folket til Babel (722–560 f.Kr.).

Første del (1 Kong 1–11) skildrer altså Salomos regjering: hvordan den begynte, og hvordan han grunnfestet makten sin (kap. 1–2); hvordan den vokste i styrke og glans ved visdommen han fikk i Gibeon, ved templet og kongsgården, ved sjøfart og handel og ved ryktet om visdommen og rikdommen hans (kap. 3–10); og hvordan den gikk tilbake fordi den gamle kongen falt i synd ved sine mange hustruer og ved avgudsdyrkelse (kap. 11).

Andre del begynner med at de ti stammene falt fra Davids kongeslekt, og forteller om de to rikene i tre trinn: fiendskapet mellom dem fra Jeroboam til Omri (1 Kong 12,1–16,28); vennskapet og giftermålene mellom kongehusene under Akab og sønnene hans, til Jehu drepte både Joram av Israel og Akasja av Juda (1 Kong 16,29–2 Kong 10); og det nye fiendskapet fra Jehu og Atalja til Israel gikk under i Hiskias sjette år (2 Kong 11–17).

Tredje del forteller om Juda fra Hiskia til Jerusalems fall, og går fram til det trettisjuende året kong Jojakin satt fanget i eksil (2 Kong 18–25).

Kongene og profeteneHovedstoffet er kongenes historie: hvor lenge de regjerte, hva slags konger de var, og hva de gjorde som fremmet eller hindret Guds rike. Men bøkene skildrer også profetenes gjerning, til dels så utførlig at noen har ment at de har et eget profetisk-belærende formål. Bøkene har riktignok en profetisk-belærende karakter, som alle de historiske bøkene i Det gamle testamente. Men ser vi nærmere etter, er det ikke noe slikt formål som har styrt måten historien er skrevet på.

Profetenes gjerning er tatt med fordi den var den åndelige surdeigen som gjennomsyret kongedømmet i Israel fra begynnelse til slutt og gjorde det til et gudsstyre. Herren var den usynlige, men virkelige kongen over paktsfolket. I profetene hadde han skapt seg redskaper for sin Ånd. De hevdet hans lov og rett overfor kongene og sto ved siden av dem for å gi råd og veiledning, eller for å advare og straffe. Der det trengtes, viste de ved tegn og under at ordene deres var Guds ord.

Slik lot Herren Samuel salve Saul og David, og Natan bringe David løftet om at tronen hans skulle stå til evig tid (2 Sam 7). Da David syndet (2 Sam 11 og 24), var det Natan og Gad som truet ham med Guds straff, og som forkynte ham Guds tilgivelse og nåde da han bekjente sin synd og angret (2 Sam 12,1–15; 24,11–19). Gjennom Natan ble også Salomo utpekt til Davids etterfølger (2 Sam 12,25) og satt på tronen tross Adonjas renker (1 Kong 1).

Siden kongedømmet gikk i arv fra Salomo i kraft av løftet i 2 Sam 7, finner vi senere profetene hos de gudfryktige kongene bare ved store tiltak eller når riket var i nød. Overfor de avgudsdyrkende og ugudelige herskerne sto de derimot i Guds kraft så sterkt imot alt ondt at fyrster og folk måtte bøye seg for Guds ord. Slik fulgte profetene kongedømmet hele veien til fangenskapet, som voktere av Gud-Kongens rett og tolkere av hans råd og vilje.

Under Salomo ser det ut til at profetien trådte tilbake en lang tid, for Herren selv viste seg for ham, først i Gibeon og så etter tempelinnvielsen (1 Kong 3,5 ff.; 9,1 ff.).

Men mot slutten sto den fram igjen, desto mer truende, mot kongen som var i ferd med å falle fra Herren. Det var nok en profet som kunngjorde ham at riket skulle rives fra ham (11,11 ff.), kanskje den samme Akia som lovte Jeroboam herredømmet over ti stammer (11,29 ff.). Etter delingen gjorde Jeroboam bildedyrkelsen til statsreligion for å trygge tronen sin. Da refset profetene frafallet og kunngjorde at de syndige kongeslektene skulle gå under.

Da Akab og Jesabel ville gjøre dyrkelsen av Ba'al og Astarte til folkets religion, sto tisbitten Elia fram, «profeten som ild, hvis ord brant som en fakkel» (Sir 48,1). Med Guds uimotståelige kraft førte han en seierrik kamp mot Ba'als profeter. Han hindret at hele folket falt fra, ved å samle profetene i flokker der gudsdyrkelsen ble holdt i hevd. Slik fikk de gudfryktige i Israel en erstatning for gudstjenesten i templet, som de gudfryktige i Juda hadde.

I Juda manglet det heller aldri profeter som kunngjorde Herrens dommer for avgudsdyrkende konger og støttet de fromme kongene. Men Juda hadde den sanne helligdommen, gudstjenesten etter loven og et innflytelsesrikt presteskap. Davids hus var grunnfestet ved Guds løfter, og mange gudfryktige konger

satt på tronen. Derfor fikk ikke profetenes gjerning samme framtredende plass der som i tistammeriket, der de måtte kjempe mot avgudsdyrkelsen fra begynnelse til slutt.

Løftet til David som rød trådDet egentlige emnet er altså Guds rike under kongene. Det var ikke et profetisk-belærende formål, men det profetisk-historiske synet som preget hele verket og avgjorde hvilket stoff som ble tatt med, og hvordan det ble behandlet. Herren selv hadde tegnet rikets videre utvikling i løftet til David gjennom Natan:

> «Når dine dagers tall blir fullt, og du hviler hos dine fedre, da vil jeg etter deg oppreise din sønn som skal utgå av ditt liv, og jeg vil grunnfeste hans kongedømme. Han skal bygge et hus for mitt navn, og jeg vil trygge hans kongetrone til evig tid. Jeg vil være hans far, og han skal være min sønn. Når han gjør det som ondt er, vil jeg tukte ham med menneskers ris og med menneskebarns plager. Men min miskunnhet skal ikke vike fra ham, slik som jeg lot den vike fra Saul, han som jeg lot vike plassen for deg. Ditt hus og ditt kongedømme skal stå fast til evig tid for ditt åsyn, og din trone skal være grunnfestet til evig tid.» (2 Sam 7,12–16)

Dette herlige løftet er den røde tråden gjennom kongenes historie fra Salomo til det babylonske fangenskapet. Forfatteren vil vise hvordan Herren oppfylte dette nådeordet: hvordan han først tuktet Davids ætt for overtredelsene, og så forkastet den, men ikke for evig.

Derfor viser han hvordan Salomo, tross Adonjas forsøk på å rane tronen, fikk hele farens rike som den ætten Herren hadde lovt David. Han viser hvordan Herren i Gibeon gjentok løftet til faren hans, på vilkår av at Salomo holdt Guds lov, og ga ham ikke bare et vist og forstandig hjerte, men også rikdom og ære (1 Kong 1,1–4,34). Så forteller han om templet, som Salomo bygde etter Herrens vilje, og om hvordan Herren på ny forsikret ham om at løftet skulle bli oppfylt (5,1–9,9).

Til sist viser han hvordan Salomo nådde den høyeste jordiske herlighet og så glemte sin Gud, som hadde gitt ham den. På sine gamle dager lot han seg forføre av de mange utenlandske hustruene til å bli Herren utro, og han måtte høre Guds dom: Riket skulle rives ut av hans sønns hånd, men ikke helt; én stamme skulle sønnen få «for min tjener Davids skyld og for Jerusalems skyld, som jeg har utvalgt» (11,11–13).

Fordi Gud hadde lovt Davids ætt tronen for evig, skulle én del av riket bli igjen for Salomos sønn, mens tjeneren hans, Jeroboam (11,26–40), bare skulle få herredømmet over ti stammer. Historien om de to delte rikene viser hvordan dette profetordet ble virkelighet.

De to rikene

Når forfatteren forteller om rikene side om side, følger han samme prinsipp som i 1. Mosebok, der sidelinjene blir gjort ferdig før hovedlinjen føres videre. Derfor blir Israels konger omtalt før de samtidige kongene i Juda, og til dels mer utførlig.

I Israel styrtet den ene kongeslekten den andre, alle herskerne vandret i Jeroboams synd, og Akab la attpå til Ba'al-dyrkelsen til den; det ga mer stoff for planen hans. Juda utviklet seg langt roligere under Davids hus. Ellers er alt i Juda som betyr noe for Guds rike, fortalt like utførlig.

Forfatteren viser hvordan Herren åpenbarte seg for begge rikene og bar over med dem i tålmodighet og nåde, men på ulik måte, etter hvordan de stilte seg til ham. Jeroboam fikk løfte om at Herren skulle bygge ham et hus som sto fast, slik han hadde gjort for David, så sant han vandret på Guds veier (11,37–38). Det betydde at etterkommerne hans skulle herske så lenge tistammeriket besto. Men det løftet gjaldt ikke for evig, for skillet mellom rikene skulle en gang ta slutt (se til 11,38).

Verken Jeroboam eller noen av Israels konger etter ham holdt vilkåret. Likevel var Herren tålmodig. Han advarte dem stadig gjennom profetene, tuktet dem med trusler og med straff, og viste dem gang på gang nåde for sin pakt med Abrahams skyld (2 Kong 13,23), for å føre dem til omvendelse. Slik var det til nådetiden var ute. Da falt det syndige riket, og de ti stammene ble bortført til Media og Assyria.

I Davids rike var tronen lovt Davids hus for alle tider. Herren lot de opprørske kongene bli tuktet av fiendtlige folk, men for sin tjener Davids skyld lot han en lampe brenne for kongehuset og utryddet ikke slekten til de avgudsdyrkende kongene (1 Kong 15,4; 2 Kong 8,19). Selv da Atalja utryddet hele kongeætten, ble det lille barnet Joasj berget og satt på fedrenes trone (2 Kong 11). Derfor kunne Juda overleve tistammeriket med et helt tidsrom. Det hadde et fast politisk grunnlag i Davids ubrutte ætt og et like fast åndelig grunnlag i templet, der Herren hadde åpenbart sitt navn.

Da Akas hadde ført riket til randen av undergangen, fikk det i Hiskia en konge som gjorde det som var rett i Herrens øyne. Da Sankerib trengte ham hardt, søkte han tilflukt hos Herren, og Herren frelste Jerusalem «for min egen og for min tjener Davids skyld» (2 Kong 19,34; 20,6).

Men under Manasse fikk frafallet og fordervelsen overhånd også i Juda. Selv den fromme Josjia kunne med sin nidkjære reform bare avskaffe den ytre avgudsdyrkelsen; en virkelig omvendelse av folket fikk han ikke i stand. Da måtte Herren, Israels Hellige, kunngjøre at han ville støte Juda bort fra sitt åsyn for Manasses synders skyld, og Nebukadnesar fullbyrdet det (2 Kong 23,26–27; 24,3–4).

Likevel lot ikke Herren lampen for sin tjener David slokne helt. Da Jojakin hadde vansmektet i fangenskapet i trettisju år og båret straffen for sine egne og fedrenes synder, ble han satt fri av Nebukadnesars sønn og hevet til ære igjen (2 Kong 25,27–30). Denne gledelige vendingen, som Kongebøkene slutter med, hører så vesentlig med til planen at verket ellers ville mangle sin egentlige avslutning. Den var det første lysstreifet i fangenskapets mørke natt om en bedre framtid for Davids ætt, og med den for hele folket. Og den var et pant på at Herren ikke for evig ville ta sin nåde fra Davids ætt.

Det er derfor feil når noen mener at Manasses synder alene var nok til å oppheve alle løftene til Davids hus. Det bygger på en feiltolkning av 2 Kong 21,10 ff.

og overser grunntanken i begge bøkene. Det er heller ingen motsigelse mellom at Gud viser barmhjertighet mot syndere som angrer, og at han straffer mennesker etter deres gjerninger.

Ett samlet verkAt Kongebøkene i 1 Kong 1,1 er knyttet til Samuelsbøkene allerede i formen, viser at de fortsetter dem. Likevel var de utvilsomt et eget verk fra første stund, for både behandlingen av historien og språket er ensartet.

Fra begynnelse til slutt viser forfatteren til kildene sine med faste vendinger. Ved alle viktige hendelser gir han nøyaktige tidsangivelser (1 Kong 6,1; 11,42; 14,20–21 osv.). Han bedømmer kongene konsekvent etter Moseloven (1 Kong 2,3; 2 Kong 14,6; 18,6 osv.), og han bruker nesten alltid de samme uttrykkene om begynnelsen, karakteren og slutten på hver regjering og om kongenes død og begravelse.

Språket er også det samme gjennom hele verket, bortsett fra visse forskjeller som kommer av ulike kilder. Overalt finner vi enkelte senere ord og former fra den assyriske og kaldeiske tiden. At det er én forfatter, er derfor alminnelig erkjent. Selv de Wette innrømmer at en «ikke noe sted klart kan påvise innskudd eller sammenføyning av ulike beretninger». De motsigelsene enkelte mener å ha funnet, bygger på feiltolkninger og holder ikke ved nærmere ettersyn.

Forfatter og tidVi kan bare si sikkert at Kongebøkene ble skrevet i siste halvdel av det babylonske fangenskapet, før det var slutt. De fører historien fram til den tiden, men nevner ikke at folket ble fridd ut av Babel. Forfatteren var en profet som levde i eksilet. Han var likevel ikke Jeremia, slik eldre teologer har ment ut fra Talmud, som sier at «Jeremia skrev sin bok, Kongebøkene og Klagesangene».

Bortsett fra at Jeremia endte sine dager i Egypt, kunne han neppe ha opplevd at Jojakin ble satt fri. Det skjedde sekstiseks år etter at Jeremia ble kalt til profet i Josjias trettende år, så selv om han hadde begynt som tjueåring, ville han vært åttiseks år. Og selv da ville han neppe ha skrevet bøkene enda senere.

Likheten i språket, det mørke synet på historien og forkjærligheten for vendinger fra Mosebøkene kommer dels av at bøkene ble skrevet i samme tid, dels av at forfatteren kjente Jeremias profetier, og Jeremia kjente kildene. Heller ikke 2 Kong 24,18 ff. og Jer 52 viser at Jeremia skrev begge; de er begge utdrag av en mer utførlig skildring av Jerusalems fall.

KildeneForfatteren nevner selv kildene sine: for Salomo *sefer divre Sjelomo* (סֵפֶר דִּבְרֵי שְׁלֹמֹה, «Salomos krønike», 1 Kong 11,41), for Judas konger *sefer divre hajjamim lemalke Jehuda* (סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יְהוּדָה, «Judas kongers krønike», egentlig «boken om dagenes hendelser»; 1 Kong 14,29 osv.), og for Israels konger den tilsvarende krøniken (14,19 osv.). Der står det mer om kongenes gjerninger og byggverk.

De to rikskrønikene var ikke rikenes offentlige arkiver eller opptegnelser ført av kongenes kanslere. De var krøniker som profeter hadde skrevet, dels ut fra rikenes årbøker, dels ut fra profetiske skrifter og samlinger av profetord. I Israel nådde de fram til Pekah (2 Kong 15,31), i Juda til Jojakim (24,5). Kort før Juda gikk under, ble det viktigste som samtidige hadde skrevet om kongene og om

profetenes gjerning, samlet til en «bok om kongenes tid» for hvert av rikene. I denne ferdige formen lå krønikene foran forfatteren.

Dette synet følger av at Kongebøkene og Andre Krønikebok stemmer så godt overens i det de har felles; det kan bare forklares ved at begge har øst av samme kilde. Krønikebøkene nevner dessuten skrifter av enkelte profeter som ble tatt opp i kongenes krønike (2 Krøn 20,34; 32,32).

Og vendingen «til denne dag» sikter aldri til fangenskapets tid, men til den tiden Juda ennå besto (for eksempel 1 Kong 9,13; 2 Kong 14,7). Den må altså være hentet fra kildene, og den står også i Krønikebøkene (jf. 1 Kong 8,8 med 2 Krøn 5,9). Det viser at rikskrønikene ble skrevet mot slutten av Judas rike.

Salomos krønike ble til på lignende måte, ut fra tre profetiske skrifter om Salomo (2 Krøn 9,29), men den var aldri en del av rikskrønikene og ble skrevet mye tidligere. At det skulle ha vært enda flere kilder, har ingen historisk støtte. Var rikskrønikene skrevet av profeter, kan også de utførlige beretningene om Elia og Elisja ha stått i dem.

BøkenesTroverdighetAt forfatteren stadig viser til disse krønikene, er en sikker borgen for at beretningene er historisk tro. Han fulgte skrifter som profeter hadde skrevet, og viste leserne til dem; samtiden kjente dem. Da må han ha vært seg bevisst at han brukte dem trofast og samvittighetsfullt.

Innholdet stemmer med dette. Kongenes liv og gjerninger blir bedømt åpent og upartisk etter Guds lov. Forfatteren skjuler like lite den avgudsdyrkelsen den berømte Salomo ble forført til av sine utenlandske hustruer, som det som var rett i Guds øyne hos kongene i tistammeriket. Selv om Elia, den største av profetene, forteller han like åpent om troens svakhet da han ble redd for Jesabels tomme trusler, som om hans modige motstand i Herrens kraft mot Akab og Ba'als profeter.

Kapittel 1. Salomo blir salvet til konge

Salomos regjering

David hadde ikke bare grunnfestet kongedømmet. Han hadde også løftet Guds rike i den gamle pakt til en slik makt at alle rikene rundt omkring måtte bøye seg for det. Etter Guds bestemmelse gikk dette riket over til sønnen hans, Salomo. I hans tid var Juda og Israel så mange som sanden ved havet, og de bodde trygt, hver mann under sitt vintre og under sitt fikentre (4,20.25).

Fortellingen om Salomos regjering begynner med hvordan han fikk riket av sin far, og hvordan han grunnfestet makten sin ved å fullbyrde farens siste vilje og ved streng rettferdighet (kap. 1–2).

Så følger skildringen av rikets herlighet i kap. 3–10. Som svar på bønnen i Gibeon ga Herren ham ikke bare et forstandig hjerte til å dømme folket sitt, men også visdom, rikdom og ære, så han ikke hadde sin like blant jordens konger. Ved sitt vise styre, og særlig ved å bygge Herrens hus og en prektig kongsgård, utviklet han herligheten i Guds rike så langt at ryktet om ham nådde fjerne folk.

Til slutt forteller kap. 11 om Salomos synd på hans gamle dager: Han falt i avgudsdyrkelse og førte dermed riket inn i forfall. Forfallet viste seg ved at motstandere reiste seg de siste årene han regjerte, og ved at ti stammer falt fra sønnen hans, Rehabeam, da han døde.

Selv om forfallet kom så snart, er herligheten i Salomos rike skildret utførlig, fordi den har en forbilledlig betydning for Guds rike. Davids seierrike kriger mot alle Israels fiender var et forspill til den endelige seieren Guds rike skal vinne over alle riker i denne verden.

På samme måte skulle Salomos fredelige styre være et forbilde på den herligheten og saligheten som ventet Guds folk etter en tid med strid og kamp. Den skulle komme under Fredsfyrstens herredømme, han som Jakob så i Ånden (1 Mos 49,10), og som skal gi et stort herredømme og en fred uten ende over Davids trone og over hans kongerike (Jes 9,6–7; Sal 72).

Adonja prøvde å ta tronen da Davids krefter sviktet (v. 1–10). Så snart Batseba og profeten Natan meldte det til den gamle kongen, befalte han at Salomo skulle salves til konge, og det ble straks gjort (v. 11–40). Da flyktet Adonja til alteret, og Salomo skånet livet hans på vilkår av at han holdt seg i ro (v. 41–53).

V. 1–21. David og Abisjag

> «[1]Kong David var nå blitt gammel og langt opp i årene. De dekket ham til med tepper, men han kunne ikke bli varm. [2]Da sa tjenerne hans til ham: En skulle lete etter en ung pike for min herre kongen, en jomfru som kan stelle for kongen og pleie ham og ligge i din favn, så min herre kongen blir varm. [3]Så lette de i hele Israels land etter en vakker pike, og de fant Abisjag fra Sjunem og førte henne til kongen. [4]Piken var meget vakker. Hun pleide kongen og tjente ham, men kongen hadde ikke omgang med henne.»

Kong David var blitt så gammel at de ikke lenger kunne holde ham varm ved å dekke ham til. Derfor rådet tjenerne hans ham til å styrke livskraften ved å la en ung og frisk jomfru ligge hos ham, og de valgte den vakre Abisjag fra Sjunem til denne tjenesten.

I seg selv er dette en liten sak, og den blir bare nevnt for det som følger. Den viser for det første at David var blitt for svak og kraftløs av alder til å styre riket lenger. For det andre forspilte tronkreveren Adonja senere livet da han ba om å få Abisjag til hustru.

På hebraisk begynner boka med «og kongen». Forfatteren har trolig hentet fortellingen fra et skrift om Davids tidligere historie og beholdt «og» for å vise at verket hans fortsetter Samuelsbøkene.

At de dekket ham til med tepper uten at han ble varm, viser at kongen lå til sengs. Han var da i sitt syttiende år. Svakheten var altså ikke en naturlig følge av svært høy alder, men av en svekket helse etter alle påkjenningene i hans urolige og omflakkende liv. Tjenernes råd anbefales også av den greske legen Galen, og leger til alle tider har visst at livskraft som svinner, kan styrkes ved varmen fra unge og sterke mennesker.

Sjunem er dagens Sulem eller Solam ved den sørvestlige foten av Lille Hermon (se til Jos 19,18). At «kongen ikke hadde omgang med henne», er ikke tatt med for å vise at David var avmektig, eller at hun ikke ble hans medhustru. Det forklarer bare hvordan Adonja kunne komme på å be om henne til hustru (2,17). Ellers må hele saken bedømmes etter tidens forhold, da det ikke var noe anstøtelig i flerkoneri.

V. 5–8. Adonja vil bli konge

> «[5]Adonja, sønn til Haggit, gjorde seg høye tanker og sa: Jeg vil være konge. Og han fikk seg vogner og hestfolk og femti mann som løp foran ham. [6]Hans far hadde aldri i hans liv tuktet ham og sagt: Hvorfor har du gjort dette? Han var også meget vakker, og han var født nest etter Absalom. [7]Han rådførte seg med Joab, Serujas sønn, og med presten Abjatar, og de holdt med Adonja og hjalp ham. [8]Men presten Sadok og Benaja, Jojadas sønn, og profeten Natan og Sjime'i og Re'i og de heltene David hadde, var ikke med Adonja.»

Adonja brukte kongens svakhet til å gjøre seg selv til konge. Han var Davids fjerde sønn (2 Sam 3,4), men etter at Amnon og Absalom var døde, var han trolig den eldste. Davids andre sønn, Kilab, døde nok som barn, for han blir aldri nevnt igjen. Derfor mente Adonja at han hadde krav på tronen (jf. 2,15), og han ville sikre seg den før faren døde.

Men i Israel hadde Herren, folkets Gud-Konge, forbeholdt seg selv å velge den jordiske kongen (5 Mos 17,15). Den retten brukte han ikke bare med Saul og David, men også med Salomo.

Da han lovte David at hans ætt skulle herske for evig (2 Sam 7,12–16), knyttet han ikke tronen til noen av de sønnene David alt hadde, men til den som skulle utgå av hans liv, altså Salomo, som ennå ikke var født. Og da Salomo var født, kalte Herren ham gjennom profeten Natan for den som Herren elsker (2 Sam 12,24–25).

Av dette forsto David at Herren hadde valgt Salomo til hans etterfølger, og han lovte Batseba med ed at Salomo skulle sitte på tronen (v. 13.30). Dette løftet var også kjent for Natan (v. 11 ff.), og det var sikkert kommet Adonja for øre.

Adonja sa: «Jeg vil være konge», og skaffet seg vogner, hestfolk og femti løpere, slik Absalom hadde gjort før ham (2 Sam 15,1). Vognene var ikke stridsvogner, men paradevogner, og hestfolket var ryttere som skulle følge ham som æresvakt når han kjørte ut.

Faren hadde aldri i hele hans liv tuktet ham og sagt: «Hvorfor har du gjort dette?» Denne svake ettergivenheten fra farens side gjorde ham dristig nok til forsøket. Dessuten var han meget vakker, som Absalom (se til 2 Sam 14,25), og født nest etter ham, så det så ut som han hadde nærmest krav på tronen etter Absaloms død.

Adonja rådførte seg med Joab og presten Abjatar, og de støttet ham. Joab gikk over til tronkreveren fordi han lenge hadde vært i unåde hos David (jf. 2,5–6), og han håpet å sikre seg innflytelse hos den nye kongen ved å hjelpe ham til tronen.

Hva som fikk ypperstepresten Abjatar til å slutte seg til sammensvergelsen, vet vi ikke. Kanskje var det sjalusi mot Sadok og frykt for at han ville bli skjøvet enda mer til side under Salomo. Sadok var riktignok bare ypperstepresten ved tabernaklet i Gibeon, men han blir alltid nevnt først og hadde trolig den ledende plassen (2 Sam 8,17; 20,25).

At de to støttet Adonja fordi han hadde retten på sin side, kan vi ikke tenke oss, for Joab brydde seg ikke om rett, og han vek ikke tilbake for noen forbrytelse når han trodde han hadde mistet kongens gunst.

De andre stormennene var ikke med ham: ypperstepresten Sadok (se til 2 Sam 8,17), Benaja, som var høvding over kongens livvakt (se til 2 Sam 8,18; 23,20–21), profeten Natan, Sjime'i (trolig Elas sønn, som nevnes i 4,18), Re'i (ukjent), og Davids helter (se til 2 Sam 23,8 ff.).

V. 9–10. Adonjas offermåltid

> «[9]Adonja slaktet sauer og okser og gjøkalver ved Sohelet-steinen, som er ved En-Rogel. Han innbød alle brødrene sine, kongens sønner, og alle Judas menn som var i kongens tjeneste. [10]Men profeten Natan og Benaja og heltene og sin bror Salomo innbød han ikke.»

Som Absalom (2 Sam 15,12) begynte Adonja tronranet med et høytidelig offermåltid, der han ble utropt til konge. Det holdt han ved Sohelet-steinen ved En-Rogel. Rogel betyr «speider», så navnet er «speiderkilden», eller etter den arameiske og syriske oversettelsen «valkerkilden». Det er dagens Jobs- eller Nehemja-brønn nedenfor stedet der Hinnomdalen møter Josjafats dal (se til

2 Sam 17,17 og Jos 15,7). Sohelet-steinen er trolig den bratte, skyggefulle klippen i den sørlige skråningen av Hinnomdalen, og stedet er den dag i dag et utfartssted for folk i Jerusalem.

Til måltidet innbød Adonja alle brødrene sine unntatt Salomo, og alle Judas menn i kongens tjeneste, det vil si de judeerne som tjente ved hoffet fordi de hørte til kongens egen stamme. Natan, Benaja og heltene innbød han ikke. At Salomo og disse mennene ikke ble innbudt, viser tydelig at Adonja visste at Salomo var valgt til tronfølger, og at han kjente sinnelaget til Natan og Benaja.

V. 11–14. Natans råd til Batseba

> «[11]Da sa Natan til Batseba, Salomos mor: Du har vel hørt at Adonja, Haggits sønn, er blitt konge, uten at vår herre David vet noe om det? [12]La meg nå få gi deg et råd, så du kan redde livet både for deg og din sønn Salomo! [13]Gå inn til kong David og si til ham: Herre konge, har du ikke med ed lovt din tjenestekvinne: Salomo, din sønn, skal være konge etter meg, han skal sitte på min trone? Hvordan er det da gått til at Adonja er blitt konge? [14]Mens du ennå er der inne og taler med kongen, skal jeg også komme inn og stadfeste dine ord.»

Adonjas forsøk strandet på profeten Natans årvåkenhet. Han fortalte Salomos mor, Batseba (se til 2 Sam 11,3), at Adonja var så godt som blitt konge. For å redde livet både for seg selv og sønnen skulle hun gå til kongen, minne ham om eden han hadde sverget om at Salomo skulle bli konge etter ham, og spørre hvordan Adonja da kunne være blitt konge. Hadde Adonja virkelig fått makten, ville han trolig ha ryddet Salomo og moren av veien som politiske motstandere, etter den barbariske skikken i Østen.

Mens hun ennå talte med kongen, ville Natan komme inn og «stadfeste» ordene hennes. Det betyr ikke at han skulle fylle ut det som manglet, men bekrefte det hun sa, ved å si det samme.

V. 15–21. Batseba hos kongen

> «[15]Da gikk Batseba inn til kongen i soverommet. Kongen var nå meget gammel, og Abisjag fra Sjunem tjente ham. [16]Batseba bøyde seg og kastet seg ned for kongen. Og kongen sa: Hva vil du? [17]Hun svarte: Min herre! Du har sverget ved Herren din Gud og lovt din tjenestekvinne: Salomo, din sønn skal bli konge etter meg. Han skal sitte på min trone. [18]Men se, nå er Adonja blitt konge. Og du, herre konge, vet ikke noe om det. [19]Han har slaktet okser og gjøkalver og sauer i mengdevis og innbudt alle kongens sønner og presten Abjatar og hærføreren Joab. Men Salomo, din tjener, har han ikke innbudt. [20]Og nå, herre konge, er hele Israels øyne vendt mot deg, for at du skal la dem vite hvem som skal sitte på min herre kongens trone etter ham. [21]Ellers kan det gå slik at når min herre kongen ligger hos sine fedre, vil jeg og min sønn Salomo bli regnet som forbrytere.»

Batseba fulgte rådet og gikk inn til kongen i det innerste rommet, for den gamle kongen, som Abisjag stelte for, kunne ikke lenger forlate rommet sitt. Hun bøyde seg dypt for ham og fortalte hva Adonja hadde satt i gang mot hans vilje og uten at han visste om det. Det dobbelte «og nå» i v. 18 er riktig lesemåte og viser hvor ivrig hun talte: «Og nå, se, Adonja er blitt konge; og nå, herre konge, vet du ikke om det.»

«Men Salomo, din tjener, har han ikke innbudt.» Dette la Batseba til, ikke fordi hun følte seg krenket, men som et tegn på Adonjas sinnelag mot Salomo. Det viste at hun hadde grunn til å frykte det verste hvis Adonja fikk ranet tronen.

I v. 20 er derimot «og du» riktig lesemåte, for den får fram motsetningen: Adonja har gjort seg til konge, men du, herre konge, må avgjøre saken. Avgjørelsen lå i kongens hånd. Folket hadde ennå ikke sluttet seg til Adonja, men ventet på hva kongen ville gjøre, og de ville følge hans avgjørelse hvis han bare skyndte seg å gjøre Salomo til konge.[1]

For å få kongen til å avgjøre saken, viste Batseba i v. 21 til hva som ville vente henne og Salomo etter kongens død. De ville bli «regnet som forbrytere», det vil si skyldige i en forbrytelse som fortjente døden. De ville bli straffet som om de var skyldige i høyforræderi.

V. 22–48. Natan bekrefter ordene hennes

> «[22]Mens hun ennå talte med kongen, kom profeten Natan. [23]Det ble meldt kongen: Profeten Natan er her. Og han kom inn og trådte fram for kongen og kastet seg på sitt ansikt til jorden for ham. [24]Og Natan sa: Herre konge! Du har vel sagt: Adonja skal være konge etter meg, og han skal sitte på min trone? [25]For i dag har han dratt ned og slaktet okser og gjøkalver og sauer i mengdevis og innbudt alle kongens sønner og hærførerne og presten Abjatar. Nå eter og drikker de med ham og roper: Leve kong Adonja! [26]Men meg, din tjener, og presten Sadok og Benaja, Jojadas sønn, og Salomo, din tjener, har han ikke innbudt. [27]Skulle dette være gjort på min herre kongens bud uten at du har latt dine tjenere vite hvem som skal sitte på min herre kongens trone etter ham?»

Mens Batseba ennå talte, kom Natan. Da han ble meldt, gikk Batseba ut, slik Natan senere gikk ut da kongen kalte Batseba inn igjen (jf. v. 28 og 32). Det ble ikke gjort for å unngå inntrykk av at de to hadde gjort avtale på forhånd, men av sømmelighet. Når kongen ga sin hustru eller en av sine rådgivere audiens, skulle ingen tredje være til stede uten at kongen ba om det.

Natan bekreftet det Batseba hadde sagt, og sluttet med spørsmålet om dette var gjort på kongens bud uten at han hadde latt sine tjenere – Natan, Sadok, Benaja og Salomo – få vite det. Spørsmålet er stilt indirekte og uttrykker både beskjedenhet og tvil: Kunne det som hadde skjedd, virkelig komme fra kongen?

V. 28–31. David sverger at Salomo skal bli konge

> «[28]Da tok kong David til orde og sa: Kall Batseba inn til meg! Og hun kom inn og trådte fram for kongen. [29]Og kongen sverget og sa: Så sant Herren lever, han som har forløst min sjel fra all trengsel: [30]Som jeg har sverget ved Herren, Israels Gud, og lovt deg: Salomo, din sønn, skal være konge etter meg. Han skal sitte på min trone i mitt sted. Slik vil jeg gjøre det på denne dag. [31]Da bøyde Batseba seg med ansiktet mot jorden og kastet seg ned for kongen og sa: Min herre, kong David, leve evig!»

Kongen kalte Batseba inn igjen og lovte henne med ed: «Så sant Herren lever, han som har forløst min sjel fra all trengsel (som i 2 Sam 4,9): Ja, som jeg har

[1] NB har det omvendt: «Og du, herre konge» i v. 18 og «Og nå, herre konge» i v. 20.

sverget ved Herren, Israels Gud, … ja, slik vil jeg gjøre det på denne dag.» De gjentatte forsikringsordene gir ettertrykk til eden.

Batseba bøyde seg dypt, velsignet kongen og gikk ut. Slik viste hun sin inderlige takknemlighet. Ønsket «Måtte kongen leve evig» brukte israelittene bare ved særlig viktige anledninger. Babylonerne og de gamle perserne derimot tiltalte kongene sine slik hele tiden (jf. Dan 2,4; 3,9; 5,10; 6,22; Neh 2,3).

V. 32–35. Befalingen om å salve Salomo

> «[32]Og kong David sa: Kall hit til meg presten Sadok og profeten Natan og Benaja, Jojadas sønn! De kom da og trådte fram for kongen. [33]Kongen sa til dem: Ta deres herres tjenere med dere og la min sønn Salomo ride på mitt eget muldyr og før ham ned til Gihon! [34]Der skal presten Sadok og profeten Natan salve ham til konge over Israel. Dere skal blåse i hornet og rope: Leve kong Salomo! [35]Så skal dere følge ham hit opp. Og når han kommer, skal han sette seg på min trone, og han skal være konge i mitt sted. Det er ham jeg har bestemt til fyrste over Israel og Juda.»

Så kalte David til seg Sadok, Natan og Benaja. De skulle ta med seg sin herres tjenere, la Salomo ride på kongens muldyr ned til Gihon, salve ham der og utrope ham høytidelig til konge. «Deres herre» er David alene; flertallsformen er en majestetsform. «Deres herres tjenere» er livvakten, kreterne og pleterne, og ikke også heltene. Det viser v. 38 tydelig, for der er det bare livvakten som drar ned til Gihon med Salomo.

Når kongen lot noen ri på det dyret han selv pleide å ri på, var det et tegn på at den mannen skulle etterfølge ham på tronen. Hos perserne var det en offentlig æresbevisning å få ri på kongens hest (jf. Est 6,8–9).

Gihon var etter 2 Krøn 32,30 og 33,14 navnet på en kilde på vestsiden av Sion. Den ga vann til den øvre dammen (2 Kong 18,17; Jes 7,3) og den nedre dammen (Jes 22,9). Den øvre finnes fremdeles som et stort basseng av hogd stein, Birket el-Mamilla, vest-nordvest for Jaffaporten; den nedre er trolig Birket es-Sultan sørvest for Sion.

Salomo ble utvilsomt salvet i dalen mellom de to, for det står ikke at det skjedde ved selve kilden. Det stemmer med uttrykket «før ham ned til Gihon», for fra Sion må en først ned en skråning mot vest.[2]

Etter salvingen skulle hornet blåses og folket rope «Leve kongen!» (jf. 1 Sam 10,24) som en høytidelig kunngjøring. Så skulle de føre Salomo opp til Sion igjen, og han skulle sette seg på tronen, for David ville innsette ham som fyrste over Israel og Juda i sitt sted.

Både salvingen og innsettelsen som fyrste over hele paktsfolket var nødvendig, fordi Adonjas forsøk hadde gjort tronfølgen uviss, og den gamle kongen ennå levde. Når tronfølgen var uomstridt og sønnen fulgte faren etter hans død, ble det etter rabbinernes samstemmige mening ikke holdt noen salving.

Israel og Juda blir nevnt hver for seg fordi David var den første som samlet alle stammene under sitt kongespir, og etter Salomos død falt Israel fra Davids hus.

[2]Gihon skal ikke rettes til Gibeon. Alle de gamle oversettelsene har Gihon, og Gibeon lå tre timers vei unna, så følget kunne umulig ha vært tilbake før Adonjas måltid var slutt, slik v. 41 sier.

V. 36–37. Benajas amen

«[36]Da tok Benaja, Jojadas sønn, til orde og sa til kongen: Amen! Måtte også Herren, min herre kongens Gud, si dette! [37]Måtte Herren være med Salomo, som han har vært med min herre kongen, og gjøre hans trone enda større enn min herres, kong Davids trone!»

Benaja svarte på kongens vilje med et bekreftende «Amen! Måtte Herren, min herre kongens Gud, si dette!» Det vil si: Måtte kongens ord bli et ord fra Herren hans Gud, han som oppfyller det han lover (Sal 33,9). Så la han til det fromme ønsket: «Måtte Herren være med Salomo, som han har vært med min herre kongen, og gjøre hans trone enda større enn kong Davids trone!» Dette var ikke bare smiger for farens forfengelighet; Benaja hadde kongedømmets velferd for øye, og Gud oppfylte også ønsket (jf. 3,11 ff.).

V. 38–40. Salomo blir salvet i Gihon

«[38]Da dro presten Sadok og profeten Natan og Benaja, Jojadas sønn, og livvakten dit ned. De lot Salomo ride på kong Davids muldyr og førte ham til Gihon. [39]Og presten Sadok hentet oljehornet fra teltet og salvet Salomo. De blåste i hornet, og alt folket ropte: Leve kong Salomo! [40]Hele folket dro opp etter ham. De blåste på fløyter og jublet så høyt at jorden revnet ved lyden.»

Salomo ble salvet straks, slik kongen hadde befalt. Om livvakten, kreterne og pleterne, se til 2 Sam 8,18. «Oljehornet fra teltet» var et kar av horn med olje, utvilsomt den hellige salvingsoljen som prestene og helligdommens redskaper ble salvet med (2 Mos 30,22 ff.).

Teltet er ikke tabernaklet i Gibeon, men det teltet David hadde reist for paktens ark på Sion (2 Sam 6,17). Riktignok var Sadok innsatt som ypperstеprest ved tabernaklet i Gibeon, og Abjatar, som holdt med Adonja, ved paktens ark. Men de to ypperstеprestene sto ikke så fiendtlig mot hverandre at Sadok ikke kunne få adgang til arken og hente salvingsoljen mens Abjatar var borte.

«Hele folket», det vil si mengden som var til stede ved salvingen, fulgte Salomo opp til Sions borg med fløyter og høye jubelrop, så jorden nær revnet av ropene. «Revne» er et overdrevent uttrykk for at jorden skalv.

V. 41–48. Budskapet når Adonjas gjester

«[41]Dette hørte Adonja og alle de gjestene som var hos ham. De var da nettopp ferdige med å ete. Og da Joab hørte tonen fra hornet, sa han: Hvorfor er det slik larm og bulder i byen? [42]Mens han ennå talte, kom Jonatan, presten Abjatars sønn. Og Adonja sa: Kom hit! Du er en bra mann og kommer visst med gode meldinger. [43]Men Jonatan svarte og sa til Adonja: Nei! Vår herre kong David har gjort Salomo til konge. [44]Kongen sendte med ham presten Sadok og profeten Natan og Benaja, Jojadas sønn, og livvakten, og de lot ham ride på kongens muldyr. [45]Presten Sadok og profeten Natan salvet ham til konge i Gihon, og så dro de opp derfra med jubelrop, og hele byen er i et røre. Det er den larmen dere hørte. [46]Salomo har alt satt seg på kongetronen, [47]og kongens tjenere er kommet og har ønsket vår herre, kong David, til lykke og sagt: Måtte din Gud la Salomos navn bli enda herligere enn ditt navn, og hans trone enda større enn din trone! Og kongen tilba på sitt leie. [48]Kongen har også sagt: Lovet være

Herren, Israels Gud, som i dag har gjort det slik at det sitter en på min trone,
så jeg har fått se det med egne øyne!»

Larmen nådde Adonja og gjestene hans da måltidet nettopp gikk mot slutten. Musikken og folkets jubel må altså ha vært hørt helt ned til En-Rogel. Da Joab hørte hornet, skjønte han hva det måtte bety, og spurte: «Hvorfor er det slik larm og bulder i byen?»

I det samme kom Jonatan, Abjatars sønn (se 2 Sam 15,27; 17,17 ff.). Adonja ropte til ham: «Kom hit! Du er en bra mann og kommer visst med gode meldinger.» Med disse ordene prøvde han å kvele sin egen uro, for han kjente farens vilje om tronfølgen og visste hvor mektige Salomos venner var.

Jonatan svarte med *aval* (אֲבָל, «ja visst, men»), et ord som uttrykker forsikring med en svak tone av tvil.[3] Så fortalte han at Salomo var salvet til konge etter Davids befaling, at byen var i et gledesrus, og at Salomo alt hadde satt seg på tronen. Kongens tjenere hadde velsignet David, og David selv hadde tilbedt og lovprist Herren, Israels Gud, fordi han fikk oppleve at sønnen besteg tronen.

Det tredobbelte «og» i v. 46–48 gir ettertrykk, for hvert nytt ledd løfter saken høyere mot full visshet. Det som fortelles i v. 47, svarer til Benajas ord i v. 36–37.

David ba og takket Gud for denne nåden etter at den salvede sønnen var kommet tilbake til palasset, så egentlig skulle det ha vært nevnt etter v. 40. Når den gråhårede David tilber på leiet sitt, minner det om patriarken Jakob, som tilba etter at han hadde gitt sin siste vilje til kjenne (1 Mos 47,31).

V. 49–53. Adonja flykter til alteret

«[49]Da ble alle Adonjas gjester forferdet. De sto opp og gikk hver sin vei.
[50]Adonja var redd for Salomo, og han sto opp og gikk av sted og grep fatt i
alterhornene. [51]Og det ble meldt Salomo: Adonja er redd kong Salomo, og nå
har han grepet fatt i alterhornene og sier: Kong Salomo må ennå i dag love meg
med ed at han ikke vil la sin tjener dø for sverdet! [52]Da sa Salomo: Vil han være
en bra mann, skal det ikke falle et hår av hans hode til jorden. Men blir det
funnet noe ondt hos ham, skal han dø. [53]Så sendte kong Salomo folk av sted,
og de førte ham ned fra alteret. Og han kom og kastet seg ned for kong Salomo.
Og Salomo sa til ham: Gå hjem til ditt hus!»

Budskapet spredte skrekk. Alle Adonjas gjester flyktet hver sin vei, og Adonja selv søkte tilflukt for Salomo ved alterhornene. Fra eldgammel tid og hos alle folk ble alteret regnet som et fristed for forbrytere som hadde forskyldt døden. Men i Israel skulle det etter 2 Mos 21,14 bare gi vern ved uforsettlig drap, og for slike ble det senere innrettet egne tilfluktsbyer (4 Mos 35).

I alterhornene, som var bilder på makt og styrke, var alterets egentlige betydning samlet: Det var et guddommelig sted som det strømmet liv og helse ut fra (se til 2 Mos 27,2). Ved å gripe alterhornene stilte den skyldige seg under vernet av Guds frelsende og hjelpende nåde, som stryker ut synden og dermed opphever straffen.

[3] NB har «Nei!».

Hvilket alter Adonja flyktet til, kan ikke avgjøres sikkert, men trolig var det alteret ved paktens ark på Sion. Det står ikke noe om en flukt til Gibeon, og det er ikke sikkert at alteret på Araunas treskeplass hadde horn.

Da Salomo fikk høre at Adonja ba om en ed på at kongen ikke ville la ham dø for sverdet, lovte han ham straffrihet på vilkår: «Vil han være en bra mann, skal det ikke falle et hår av hans hode til jorden» (jf. 1 Sam 14,45). «Men blir det funnet noe ondt hos ham», det vil si hvis han gjør seg skyldig i en ny forbrytelse, «skal han dø.»

Så lot Salomo ham hente ned fra alteret, som sto på en forhøyning. Adonja kastet seg ned for ham, det vil si hyllet ham som konge, og Salomo skjenket ham liv og frihet med ordene: «Gå hjem til ditt hus!» Det betyr ikke at han ble forvist fra hoffet (jf. 2,13 og 2 Sam 14,24). Salomo ville ikke begynne sin regjering med å straffe, og derfor skjenket han tronraneren livet på vilkår av at han holdt seg i ro.

Kapittel 2. Davids død. Riket festes i Salomos hånd

Salomos salving, som skjedde etter Davids befaling (kap. 1), blir bare nevnt kort i Krønikebøkene, i 1 Krøn 23,1: «Da David var blitt gammel og mett av dager, gjorde han sin sønn Salomo til konge over Israel.» Ordene innleder beretningen om det David ordnet i de siste dagene av sitt liv, og etter den følger hans siste påbud og hans død (1 Krøn 28–29).

Den gamle kongen kalte stammehøvdingene og de andre stormennene og høvedsmennene sammen til et riksmøte i Jerusalem. Der la han fram Salomo som den etterfølgeren Gud hadde valgt, formante dem til å holde Guds bud og la dem tempelbyggingen på hjertet.

Han ga sønnen tegningen av templet og alt materialet han hadde samlet, og stormennene ga villig gaver til verket. Til sist holdt han en stor offerfest med lovprisning og takk til Gud. Da gjorde de forsamlede lederne Salomo til konge for andre gang og salvet ham til fyrste for Herrens åsyn (1 Krøn 29,22).

Også da Saul og David ble konger, ble den nye kongen salvet en gang til etter ønske fra folkets ledere, med høytidelig hyllest (1 Sam 11,15; 2 Sam 2,4; 5,3). Det synes å ha vært nødvendig for at hele folket skulle anerkjenne kongen, i alle fall når tronfølgen ikke var ubestridt.

For å forebygge opprør etter sin død kalte David derfor folkets representanter sammen igjen etter at Salomo var salvet første gang og hadde besteget tronen. Slik kunne hele folket hylle den kongen som etter Guds vilje var innsatt som hans etterfølger.

Riksmøtet står bare i Krønikebøkene. Kongebøkene gjengir i stedet de siste påbudene David ga Salomo like før han døde (v. 1–9). Krønikebøkene forteller etter sin egen plan ikke utførlig om hvordan Salomo ble innsatt på tronen (kap. 1). På samme måte har forfatteren av Kongebøkene utelatt riksmøtet og hyllesten, fordi hensikten med verket hans ikke krevde det, og gjengir i stedet den døende kongens personlige formaninger.[1]

[1]At Krønikebøkene her skulle fare fritt med historien for å skjule alt som ikke tjente til ære for David og hans hus, er en påstand som overser at de to verkene har ulik plan. Bertheau sier treffende at de få ordene i 1 Krøn 23,1 sammenfatter innholdet i 1 Kong 1. Den beretningen henger nøye sammen med fortellingen om Davids familieforhold i Samuels- og Kongebøkene, og passet derfor ikke inn i Krønikebøkenes plan.

V. 1–19. Davids formaning til Salomo

«[1]Da det led mot den tiden at David skulle dø, bød han sin sønn Salomo og sa:
[2]Jeg går all jordens vei! Nå må du være sterk! Vær en mann! [3]Ta vare på det som
Herren din Gud har pålagt oss. Vandre på hans veier og hold hans forskrifter,
hans bud og hans lover og hans vitnesbyrd, som det er skrevet i Mose lov, så du
kan gå klokt og rett fram i alt det du gjør og i alt du gir deg i ferd med, [4]for at
Herren må oppfylle sitt ord, det som han talte til meg da han sa: Dersom dine
sønner akter vel på sin vei så de vandrer for mitt åsyn i sannhet, av hele sitt
hjerte og av hele sin sjel, så skal det aldri mangle en mann av din ætt på Israels
trone.»

Da David så at livet gikk mot slutten, formante han først sønnen Salomo til å vise mot i å holde Guds bud. «Jeg går all jordens vei» (som Jos 23,14), det vil si dødens vei. «Vær sterk! Vær en mann!» betyr ikke «bær min bortgang med mot», men: Vis deg modig (jf. 1 Sam 4,9) i å holde Herrens bud.

Uttrykket «ta vare på det som Herren har pålagt», som står så ofte i Moseloven, betyr å holde alt en skal ta vare på overfor Herren (jf. 1 Mos 26,5; 3 Mos 8,35; 18,30).

Her betegner det, som i 1 Mos 26,5, lydighet mot hele Guds lov, det vil si å vandre på Herrens veier. Dette blir utfoldet nærmere i de fire ordene forskrifter, bud, lover og vitnesbyrd. De deler opp det rike og mangfoldige innholdet i det Herren krevde av sitt folk i loven. «Så du kan gå klokt og rett fram» står som i 5 Mos 29,9 og Jos 1,7.

Velsignelsen ved å vandre på Herrens veier skulle Salomo få erfare enda mer, for Herren ville oppfylle løftet om at tronen skulle bli i ætten for alltid.

Ordet Herren hadde talt om David, er løftet i 2 Sam 7,12 ff. David gjengir innholdet med en nektende vending: «så skal det aldri mangle en mann av din ætt på Israels trone». Samtidig viser han uttrykkelig til vilkåret for at Gud visselig skulle oppfylle løftet: at Davids etterkommere akter på sin vei og vandrer for Herren i sannhet, av hele sitt hjerte og av hele sin sjel.

Vendingen er dannet etter 1 Sam 2,33 og betyr at det aldri skal mangle en etterkommer som kan ta tronen; kongemakten skal alltid bli i Davids slekt.

Dette løftet lyder i 2 Sam 7,16: «Ditt hus og ditt kongedømme skal stå fast til evig tid for ditt åsyn, og din trone skal være grunnfestet til evig tid.» Herren selv stadfestet det for Salomo etter bønnen ved tempelinnvielsen (8,25; 9,5). Det betyr ikke at ingen konge av Davids hus skulle bli støtt fra tronen. Det sier bare at Davids ætt ikke skulle bli utryddet, så det ikke var noe skudd igjen som kunne ta tronen i eie. Sin endelige oppfyllelse fikk løftet i Kristus (se ved 2 Sam 7,12 ff.).

V. 5–6. Joab skal straffes

«[5]Du vet hva Joab, Serujas sønn, har gjort mot meg - hva han gjorde mot begge
Israels hærførere, Abner, Ners sønn, og Amasa, Jeters sønn. Han drepte dem
og utøste blod i fredstid som om det var krig. Han lot det komme blod på beltet
han hadde om livet og på skoene han hadde på føttene, som om det var krig.
[6]Gjør derfor som din visdom lærer deg, og la ikke hans grå hår fare med fred
ned i dødsriket.»

Etter den alminnelige formaningen ga David etterfølgeren noen særlige påbud. Først skulle han straffe Joab for hans ondskap. Av det Joab hadde gjort mot ham, nevner David bare de to største forbrytelsene, som hver for seg hadde gjort ham skyldig til døden: drapene på de to hærførerne Abner (2 Sam 3,27) og Amasa, Jeters sønn (2 Sam 20,10).

Begge hadde Joab myrdet av sjalusi, svikefullt og i ond hensikt. Dermed hadde han ikke bare voldt David stor sorg og trosset hans kongelige myndighet. Ved drapet på Abner hadde han også utsatt kongen for mistanke i folkets øyne om at han selv sto bak (2 Sam 3,28.37).

«Han utøste blod i fredstid som om det var krig»: Han utøste i fredstid blod som bare skulle flyte i krig, og lot krigsblod komme på beltet om livet og på skoene han hadde på føttene. Forbrytelsen var altså at Joab hadde myrdet de to hærførerne i fredstid, slik en bare skal drepe sin motstander i krig.

Beltet og skoene er de viktigste plaggene i Østen når en mann gjør seg i stand til en gjerning. De ble tilsølt med blod, fordi Joab svikefullt hadde stukket dem ned med sverdet mens han hilste på dem.

David burde ha straffet begge forbrytelsene. Men da Abner ble myrdet, var han nettopp salvet til konge og følte seg for svak til å straffe en mann som Joab slik han fortjente. Derfor gjorde han ikke mer enn å nedkalle Guds gjengjeldelse over ham (2 Sam 3,29).

Da Amasa ble drept, hadde Absaloms og Sjebas opprør svekket hans makt for mye til at han kunne straffe gjerningen som den fortjente. Men som konge over Guds folk kunne han ikke la slike forbrytelser bli ustraffet. Derfor overlot han til sin sønn og etterfølger den straffen han selv ikke hadde hatt makt til å fullbyrde.

«Gjør som din visdom lærer deg» – gi akt på den rette anledningen til å straffe ham (Seb. Schmidt) – «og la ikke hans grå hår fare med fred ned i dødsriket», det vil si ustraffet. Det krevde stor visdom å straffe en så mektig mann som hærføreren Joab uten å vekke opprør i hæren, som var ham hengiven.

V. 7. Barsillais sønner

> «[7]Men gileaditten Barsillais sønner skal du gjøre vel imot: De skal være blant dem som eter ved ditt bord, for på samme måte gjorde de mot meg da jeg flyktet for din bror Absalom.»

Krevde rettferdigheten at Joab ble straffet, var takknemlighetens plikt ikke mindre hellig for den døende kongen. Den skulle Salomo vise mot gileaditten Barsillais sønner og la dem spise ved sitt bord, for Barsillai hadde forsynt David med mat da han flyktet for Absalom (2 Sam 17,27 ff.; 19,31 ff.).

«De skal være blant dem som eter ved ditt bord» betyr ikke bare at de skulle få kost fra kongens bord. Det var ingen særlig utmerkelse, for alle kongens tjenere ved hoffet fikk maten sin fra kongens kjøkken som en del av lønnen. Det betyr at de skulle være med ved måltidene ved kongens bord.

Riktignok hadde Barsillai etter 2 Sam 19,37 latt bare én sønn følge kongen til hoffet. «For på samme måte gjorde de mot meg» betyr: De viste meg den godheten å forsyne meg med mat. I 2 Sam 17,27 nevnes bare Barsillai, men han var en mann på åtti år og hadde sikkert hjelp av sønnene sine.

V. 8–9. Sjime'i

«[8]Så har du også benjaminitten Sjime'i fra Bahurim, sønn av Gera, hos deg. Det var han som forbannet meg så stygt den dagen jeg dro til Mahanajim. Men siden kom han meg i møte ned til Jordan, og jeg lovte ham da ved Herren og sverget: Jeg skal ikke la deg dø for sverdet. [9]Men la ham nå ikke bli ustraffet! Du er en vis mann og vil nok vite hva du skal gjøre med ham, så du lar hans grå hår fare med blod ned i dødsriket.»

Benjaminitten Sjime'i hadde derimot vist David stor fiendskap (jf. 2 Sam 16,5–8). Han hadde forbannet ham med en grov forbannelse da han flyktet for Absalom. Da David vendte tilbake til Jerusalem og Sjime'i falt ned for føttene hans, hadde han lovt å spare livet hans, for han ville ikke skjemme gleden over å være gjeninnsatt i riket ved å straffe noen (2 Sam 19,18–23). Personlig hadde han altså tilgitt ham.

Men krenkelsen Sjime'i hadde gjort mot Herrens salvede i hans person, mot kongen som representerte Guds rett, kunne han ikke tilgi. Påbudet til etterfølgeren – «la ham nå ikke bli ustraffet» – kom ikke av personlig hevnlyst. Det var kongens plikt som dommer og forvalter av Guds rett.[2]

Av ordet «hos deg», det vil si i din nærhet, følger det at Sjime'i bodde i Jerusalem på den tiden (jf. v. 36).

V. 10–11. Davids død

«[10]Så la David seg til hvile hos sine fedre og ble begravet i Davids by. [11]Den tiden David var konge over Israel, var førti år. I Hebron regjerte han i sju år og i Jerusalem i trettitre år.»

Etter disse påbudene døde David og ble begravet i Davids by, det vil si på Sion, der Davids grav ennå fantes på Kristi tid (Apg 2,29). Om lengden av hans regjering, se ved 2 Sam 5,5.[3]

V. 12. Salomo grunnfester sitt kongedømme

«[12]Og Salomo satt på sin far Davids trone, og hans kongedømme ble meget sterkt.»

Verset er en overskrift som sammenfatter det som følger, og blir utdypet i 1 Krøn 29,23–25. Salomo grunnfestet sitt kongedømme først ved å straffe opprørerne, Adonja (v. 13–25) og hans tilhengere (v. 26–35), og dernest ved å fullføre farens siste påbud (v. 36–46).

V. 13–18. Adonja ber om Abisjag

«[13]Men Adonja, Haggits sønn, kom inn til Batseba, Salomos mor. Hun spurte: Kommer du med fred? Han svarte: Ja! [14]Så sa han: Jeg har noe å tale med deg om. Hun sa: Tal! [15]Da sa han: Du vet at riket var mitt, og at hele Israel hadde festet sine øyne på meg og ventet at jeg skulle bli konge. Men kongedømmet gikk fra meg og over til min bror. Det var Herren som ga ham det. [16]Og nå er det én ting jeg vil be deg om. Du må ikke vise meg bort! Hun svarte: Tal! [17]Da

[2] J. J. Hess skriver: «Sjime'i er og blir snarere et bevis på Davids storsinn enn på hevn. Det var ikke lite å tåle den skurken i sin nærmeste nærhet hele livet, uten at det en gang var tale om å forvise ham. Og hadde han også under neste konge fått ende sine dager i fred, noe han aldri var blitt lovt, ville det ha vært en mildhet som ga et eksempel på ustraffede forbrytelser, og som lett kunne blitt misbrukt.»

[3] Inngangen til gravene til Judas konger på Sion må etter Thenius ha ligget i den østre skråningen av Sion, som faller ned mot Tyropøon-dalen, skrått overfor Siloa-kilden.

sa han: Be kong Salomo - for deg viser han ikke bort - at han vil gi meg Abisjag
fra Sjunem til kone! [18]Batseba svarte: Godt, jeg skal tale til kongen for deg.»

Adonja kom til Batseba og ba henne gå til kong Salomo så han kunne få Abisjag fra Sjunem til hustru. Batseba spurte: «Kommer du med fred?», altså i fredelig hensikt (som 1 Sam 16,4). Etter det som hadde hendt (1,5 ff.), fryktet hun nemlig at han hadde noe ondt i sinne. Han innledet bønnen med å minne om at riket hadde vært hans, og at hele Israel hadde ventet at han skulle bli konge.

Tronen hadde tilhørt ham, ikke fordi han hadde tilranet seg den, men fordi den etter førstefødselsretten tilkom ham som den eldste sønnen som da levde. Det kunne også godt være at mange i folket ønsket ham som konge, og at han fant tilhengere i Joab, Abjatar og andre, bekrefter det. Men å si at hele Israel hadde festet øynene på ham som den kommende kongen, gikk ut over sannheten.

Samtidig forsto han å dekke over den farlige tanken i ordene sine på en svært listig måte. Han la til at kongedømmet hadde gått over til broren fra Herren. Derfor gjennomskuet ikke Batseba knepet. Hun lovte å oppfylle bønnen hans (v. 16 ff.) og gå i forbønn for ham hos kong Salomo, så han kunne få Abisjag til hustru. «Du må ikke vise meg bort» betyr: Ikke avslå bønnen min.

V. 19. Kongens mor ved hans høyre hånd

«[19]Så gikk Batseba inn til kong Salomo for å tale til ham for Adonja. Kongen
reiste seg og gikk henne i møte og bøyde seg dypt for henne. Deretter satte han
seg på sin trone, og det ble satt fram en trone for kongens mor, og hun satte seg
ved hans høyre hånd.»

Da Batseba kom til Salomo, tok han imot henne med den ærbødighet som tilkom dronningmoren. Han reiste seg og gikk henne i møte, bøyde seg dypt, satte seg så på tronen igjen og lot henne sette seg på en trone ved sin høyre hånd. Plassen ved kongens høyre hånd var æresplassen hos israelittene (jf. Sal 110,1), og likeså hos de gamle arabiske kongene og hos grekerne og romerne.

V. 20–27. Salomos svar

«[20]Hun sa: Det er bare en liten ting jeg vil be deg om. Du må ikke vise meg bort!
Kongen svarte: Kom du med din bønn, mor! Jeg skal ikke vise deg bort. [21]Da
sa hun: La din bror Adonja få Abisjag fra Sjunem til kone! [22]Men kong Salomo
svarte sin mor: Hvorfor ber du om Abisjag fra Sjunem for Adonja? Be da like så
godt om riket for ham - han er jo min eldre bror - ja både for ham og for presten
Abjatar og for Joab, Serujas sønn!»

I sin kvinnelige enfold så Batseba bønnen som en svært liten ting. Men Salomo gjennomskuet straks Adonjas renker og svarte harmfullt. Han nevner Abjatar og Joab fordi disse to høytstående mennene hadde støttet Adonjas opprør og ville herske i hans navn. Gjentakelsen i «ja både for ham og for …» svarer helt til den sterke sinnsbevegelsen i ordene. Det er ingen grunn til å endre teksten.

Abisjag hadde bare vært Davids pleierske, men i folkets øyne gikk hun for å være hans medhustru. Hos israelittene, som hos de gamle perserne, var det å ta en avdød konges kvinner i eie det samme som å gjøre krav på tronen (se ved 2 Sam 12,8 og 3,7–8).

Etter 2 Sam 16,21 kan heller ikke Batseba ha vært uvitende om dette. Men Adonjas listige ord hadde avvæpnet all mistanke, så hun tenkte kanskje ikke på det. Eller hun mente kanskje at Abisjag ikke kunne regnes blant Davids medhustruer, fordi David ikke hadde hatt omgang med henne (1,4).

V. 23–25. Adonja blir drept

> «[23]Og kong Salomo sverget ved Herren og sa: Herren la det gå meg ille både nå og siden om ikke dette ordet skal koste Adonja livet! [24]Så sant Herren lever, han som har gitt meg denne makt og satt meg på min far Davids trone, og som har bygd meg et hus, slik som han lovte: Adonja skal dø i dag! [25]Så sendte kong Salomo Benaja, Jojadas sønn, av sted, og han hogg ham ned så han døde.»

Så sverget Salomo høytidelig at ordet skulle koste Adonja livet. Herren hadde gitt Salomo makt, eller grunnfestet ham, ved å løfte ham opp på tronen tross Adonjas forsøk på å tilrane seg den. «Som har bygd meg et hus, slik som han lovte» (nesten ordrett etter 2 Sam 7,11) betyr: som har gitt meg en slekt, etterkommere. Salomo hadde alt en sønn, Rehabeam, som var omkring ett år gammel (sml. 11,42 med 14,21 og 2 Krøn 12,13).

Salomo lot straks Benaja, høvedsmannen over livvakten, fullbyrde dommen over Adonja, etter skikken i Østen både i gammel og ny tid. Kongen handlet fullt ut rett. Adonja hadde fått tilgivelse av Salomo etter sitt første forsøk på å ta tronen, og likevel søkte han å nå målet med nye renker. Da krevde plikten mot Gud, som hadde løftet Salomo opp på tronen, at opprøreren ble straffet med lovens fulle strenghet, uten hensyn til slektskapet.

V. 26–27. Abjatar blir avsatt

> «[26]Og til presten Abjatar sa kongen: Gå til Anatot, til gården din, for du har fortjent døden. Men i dag vil jeg ikke la deg dø, fordi du har båret Herren Herrens ark foran min far David, og fordi du har delt alle min fars trengsler med ham. [27]Så drev Salomo Abjatar bort og lot ham ikke få være Herrens prest lenger, for at Herrens ord skulle bli oppfylt, det som han hadde talt mot Elis hus i Sjilo.»

Hvordan Salomo handlet med ypperstepresten Abjatar, viser hvor fri han var for personlig hevn og overdreven strenghet. Også Abjatar hadde forspilt livet ved å ta del i Adonjas sammensvergelse.

Men Salomo sendte ham bare til Anatot, nå Anata, til jordeiendommen hans der, og sa: «Du har fortjent døden. Men i dag vil jeg ikke la deg dø, fordi du har båret Herren Herrens ark.» Det hadde han gjort både da arken høytidelig ble ført til Jerusalem (1 Krøn 15,11 ff.), og da David flyktet for Absalom (2 Sam 15,24.29). Kongen sparte ham altså for hans verdighet som ypperste-prest.

Dessuten hadde Abjatar delt alle Davids trengsler med ham, både da Saul forfulgte David (1 Sam 22,20 ff.; 23,6 ff.), og under Absaloms opprør (2 Sam 15,24 ff.). «I dag» setter en grense for benådningen, for Salomo kunne ikke vite om Abjatar alltid ville holde seg i ro, eller om han igjen ville forspille livet med nye forbry-

telser.[4]

Da Abjatar ble forvist til sin egen eiendom, betydde det at han ble avsatt fra prestetjenesten. Slik ble Herrens ord om Elis hus oppfylt, legger forfatteren til (1 Sam 2,30–33).

«For at … skulle bli oppfylt» svarer til den vendingen vi kjenner fra Det nye testamente: «for at det skulle oppfylles». Om profetien og oppfyllelsen, se ved 1 Sam 2,30 ff. Dermed var yppersteprestedømmet i Elis hus slukket, og fra nå av gikk verdigheten ved Sadok over til Eleasars ætt alene.[5]

V. 28–46. Joab ved alteret

> «[28]Da Joab fikk høre om dette, flyktet han til Herrens telt og grep fatt i alterhornene. For Joab hadde holdt med Adonja, selv om han ikke hadde holdt med Absalom. [29]Det ble meldt kong Salomo at Joab var flyktet til Herrens telt og sto ved alteret. Da sendte Salomo Benaja, Jojadas sønn, av sted og sa: Gå og hogg ham ned! [30]Da Benaja kom til Herrens telt, sa han til ham: Så sier kongen: Gå bort herfra! Men han sa: Nei, her vil jeg dø. Og Benaja bar bud tilbake til kongen og sa: Så sa Joab, og slik svarte han meg. [31]Da sa kongen til ham: Gjør som han sier. Hogg ham ned og begrav ham! Så frir du meg og min fars hus fra det uskyldige blod som Joab har utøst. [32]Herren skal la hans blod komme tilbake på hans hode fordi han hogg ned to menn som var rettferdigere og bedre enn han. Han drepte dem med sverdet, uten at min far David visste om det - Abner, Ners sønn, Israels hærfører, og Amasa, Jeters sønn, Judas hærfører. [33]Deres blod skal komme tilbake på Joabs hode og på hans etterkommeres hode til evig tid. Men over David og hans etterkommere og hans hus og hans trone, skal Herrens fred bli til evig tid.»

Da ryktet om at Adonja var drept og Abjatar avsatt, nådde Joab, flyktet han til Herrens telt – ikke til tabernaklet, men til det hellige teltet på Sion – for å søke vern ved alteret (se ved 1,50). For å forklare flukten skyter forfatteren inn: «For Joab hadde holdt med Adonja, selv om han ikke hadde holdt med Absalom.»[6]

Teksten gir ingen grunn til å tro at det var Joab som rådet Adonja til å be om Abisjag, slik Akitofel hadde gitt Absalom et lignende råd (2 Sam 16,21). Det blir ikke antydet med ett ord, og Salomo straffet Joab bare for forbrytelsene mot Abner og Amasa. Også Abjatar ble avsatt uten at han ble beskyldt for nye renker til fordel for Adonja. Straffen over Adonja og Abjatar var nok til å varsle Joab om hva som ventet ham, og få ham til å søke å berge livet ved å flykte til alteret.

Riktignok kunne alteret etter 2 Mos 21,13–14 ikke gi vern til en som hadde begått to mord. Men Joab tenkte trolig ikke lenger på disse forbrytelsene, som lå langt tilbake, bare på at han hadde vært med i Adonjas forsøk på å tilrane seg

[4]Det er ingen innvending at ypperstepresten ikke selv bar arken. Det er ikke sikkert at Abjatar ikke tok i et tak da arken ble flyttet under Absaloms opprør. Og den plikten ypperstepresten hadde til å lede og ha tilsyn med flyttingen av arken, kan godt kalles å bære den.

[5]Om Abjatars senere skjebne fortelles ingenting, for hvordan en avsatt yppersteprest døde, hadde ingen betydning for Guds rikes historie. Han levde i alle fall neppe lenge etter at han var avsatt, for han var sikkert alt åtti år gammel.

[6]Septuaginta og andre gamle oversettelser leser «Salomo» for «Absalom». Men det er en vilkårlig endring. Å holde med noen passer godt om Adonja og Absalom, men ikke om Salomo. Hans krav på tronen var ingen partisak, men var på forhånd avgjort av Gud.

tronen. Han kunne godt håpe at ærefrykt for det hellige ville holde Salomo fra å drepe ham på et hellig sted for en slik forbrytelse.

At håpet ikke var helt grunnløst, ser vi av v. 30. Da Joab nektet å forlate alteret, slo ikke Benaja ham ned med en gang, men meldte det til Salomo og ventet på ny befaling.

Salomo stanset likevel ikke rettens gang. Han bød at Joab skulle drepes der og siden begraves. At de henrettede ble begravet, var en selvfølge, for etter 5 Mos 21,23 skulle selv en som var hengt, begraves før solnedgang. Når Salomo likevel gir særskilt befaling om å begrave Joab, betyr det at Benaja skulle sørge for begravelsen med tanke på de tjenestene Joab hadde gjort hans far.

«Så frir du meg og min fars hus fra det uskyldige blod som Joab har utøst.» Så lenge Joab gikk ustraffet for det dobbelte mordet, hvilte blodskylden på kongen og hans hus, som hadde plikt til å straffe (jf. 4 Mos 35,30–31; 5 Mos 19,13). Salomos ord i v. 33a viser tilbake til forbannelsen David uttalte over Joab og hans ætt etter mordet på Abner (2 Sam 3,28–29).

«Men over David og hans etterkommere og hans hus og hans trone, skal Herrens fred bli til evig tid.» Ønsket sprang ut av en overbevisning, grunnet på 2 Sam 7,14, om at Herren ikke ville oppfylle løftet til David uten at hans etterfølgere på tronen øvde rett og rettferdighet etter Herrens bud.

V. 34–35. Benaja og Sadok får nye embeter

> «[34]Så gikk Benaja, Jojadas sønn, opp og hogg Joab ned og drepte ham. Og han ble begravet ved sitt hus i ørkenen. [35]Kongen satte Benaja, Jojadas sønn, over hæren i hans sted. Og kongen satte presten Sadok i Abjatars sted.»

Benaja «gikk opp», for alteret ved paktens ark lå høyere oppe på Sion enn Salomos hus. Joab ble begravet «ved sitt hus», det vil si i graven han hadde laget ved huset sitt, enten i gården eller i hagen (jf. 1 Sam 25,1). «I ørkenen» er trolig Judas ørken, for Joabs mor var Davids halvsøster og bodde derfor nok i nærheten av Betlehem. Salomo satte Benaja over hæren i Joabs sted og Sadok i Abjatars sted (jf. 1,8).

V. 36–37. Sjime'i må bli i Jerusalem

> «[36]Så sendte kongen bud etter Sjime'i og sa til ham: Bygg deg et hus i Jerusalem og bo der. Du skal ikke reise derfra, verken til det ene eller det andre sted. [37]For det skal du vite for visst: Den dagen du går ut og går over bekken Kedron, skal du dø. Ditt blod skal komme over ditt eget hode.»

Deretter kalte Salomo Sjime'i til seg, trolig fra Bahurim, der han hørte hjemme (2 Sam 16,5). Han bød ham bygge seg et hus i Jerusalem og bo der og ikke reise ut av byen, «verken til det ene eller det andre sted». Gikk han noen gang over bekken Kedron, skulle han dø. Kedron-dalen nevnes som byens østgrense fordi Bahurim lå øst for Jerusalem, mot ørkenen.

V. 38–40. Sjime'i bryter eden

> «[38]Da sa Sjime'i til kongen: Det er godt det du sier. Som min herre kongen har sagt, så skal din tjener gjøre. Og Sjime'i ble boende i Jerusalem en lang tid. [39]Men da tre år var gått, hendte det at to av Sjime'is tjenere rømte til kongen i Gat, Akisj, sønn av Ma'aka. Og det ble meldt til Sjime'i: Tjenerne dine er i Gat. [40]Da gjorde Sjime'i seg ferdig og salte eselet sitt og dro til Akisj i Gat for

> å lete etter tjenerne sine. Sjime'i dro da dit og hadde tjenerne med seg tilbake fra Gat.»

Sjime'i lovte å lyde, og det med ed, som blir lagt til i v. 42 (Septuaginta har vilkårlig skutt det inn allerede her). En god stund holdt han ord. Men tre år senere rømte to av slavene hans til kong Akisj i Gat, hos hvem også David hadde søkt og funnet tilflukt (1 Sam 27,2; jf. 21,10 ff.). Så snart Sjime'i fikk vite det, dro han til Gat og hentet dem tilbake.

V. 41–43. Salomo holder edsbruddet fram for ham

> «[41]Men Salomo fikk vite at Sjime'i var reist fra Jerusalem til Gat og var kommet tilbake. [42]Da sendte kongen bud etter Sjime'i og sa til ham: Har jeg ikke sverget ved Herren og høytidelig sagt deg: Det skal du vite for visst at den dagen du går ut og drar til noe annet sted, skal du dø? Og du svarte: Det er godt det du sier, jeg har hørt det. [43]Hvorfor har du da ikke holdt deg etter den ed som var sverget ved Herren, og det bud jeg ga deg?»

Salomo kalte Sjime'i til seg og holdt fram for ham at han hadde brutt befalingen og eden ved Herren.

V. 44–46. Sjime'i blir drept

> «[44]Og kongen sa til Sjime'i: Du kjenner selv alt det onde som hjertet ditt vet om at du har gjort mot min far David. Herren lar nå ondskapen din komme tilbake på ditt eget hode. [45]Men kong Salomo skal være velsignet, og Davids trone skal stå fast for Herrens åsyn til evig tid. [46]Og kongen ga ordre til Benaja, Jojadas sønn, og han gikk ut og hogg Sjime'i ned så han døde. - Og kongedømmet lå trygt og fast i Salomos hånd.»

Så minnet Salomo ham om det onde han hadde gjort mot hans far. «Alt det onde som hjertet ditt vet om» er det samvittigheten hans måtte si ham. Herren lot nå ondskapen hans komme tilbake på hans eget hode ved at han ble dømt til døden, som han hadde fortjent fordi han hadde spottet Herrens salvede (2 Sam 16,9). «Men kong Salomo skal være velsignet, og Davids trone skal stå fast for Herrens åsyn til evig tid», nemlig fordi kongen gjør rett (jf. v. 33).

Så lot Salomo Benaja ta livet av ham. Også denne straffen var rettferdig. Salomo hadde lagt Sjime'is liv i hans egen hånd da han påla ham å bli i Jerusalem, og Sjime'i hadde lovt med ed å lyde kongens bud. Edsbruddet var derfor en forbrytelse han ikke hadde noen unnskyldning for.

Noen utleggere vil unnskylde ham med at slavene hadde kostet ham penger, og at det i seg selv var rett å ville få dem tilbake. Men det holder ikke. Hadde Sjime'i villet være tro mot eden sin, kunne han ha meldt kongen at slavene hadde rømt, bedt om å få dem hentet tilbake og ventet på kongens avgjørelse. Han hadde ingen rett til så lettvint å bryte et løfte han hadde gitt med ed.

Ved edsbruddet hadde han forspilt livet. Det er dette Salomo først holder fram for ham, uten at han kan komme med noen unnskyldning. Først etterpå nevner han ondskapen Sjime'i hadde vist mot hans far, som et nytt vitnesbyrd om at han handlet rett.

Den siste setningen, «og kongedømmet lå trygt og fast i Salomos hånd», regnes i flere gamle oversettelser til neste kapittel, og det med rette. Det skyldes

ikke bare ordet «bare»[7] i 3,2, men også at setningen har form av en omstendighetssetning, som beretningen i 3,1 ff. knytter seg til.

[7] **«bare»** rak, רַק

Kapittel 3. Salomos bønn om visdom

Kap. 2 har fortalt hvordan kongedømmet ble grunnfestet i Salomos hånd. Nå begynner historien om hans regjering med hans ekteskap med en egyptisk prinsesse og en merknad om hvordan det sto til med gudstjenesten i riket i begynnelsen av hans regjering (v. 1–3).

Så følger den høytidelige ofringen og bønnen i Gibeon. Med den ville Salomo innvie regjeringen sin til Herren og sikre seg hans hjelp og velsignelse, og han fikk det han ba om (v. 4–15). Til sist, som et praktisk vitnesbyrd om ånden i hans styre, kommer den dommen der han viste hele folket sin visdom som dommer (v. 16–28).

V. 1–15. Salomo gifter seg med faraos datter

> «[1]Salomo ble svigersønn til farao, kongen i Egypt. Han tok faraos datter til ekte og førte henne inn i Davids by, til han ble ferdig med å bygge både sitt eget hus og Herrens hus og muren rundt Jerusalem.»

Da Salomo hadde sikret seg tronen (2,46), inngikk han forbund med farao ved å ta hans datter til hustru. Winer, Ewald og andre mener at denne faraoen var Psusennes, den siste kongen av det 21. (tanittiske) dynasti, som regjerte i trettifem år. Den første kongen av det 22. (bubastiske) dynasti, Sesonkis eller Sjesjonk, var nemlig visselig den Sjisjak som inntok Jerusalem i Rehabeams femte år (14,25–26).

Giftermålet med Egypts kongehus forutsetter at Egypt ønsket vennskap med Israels rike, som var blitt en makt å regne med. Hva som nærmere fikk den egyptiske kongen til å søke Israels vennskap, vet vi ikke, for om Egypts historie på den tiden kjenner vi bare kongenavnene. Men dette er i alle fall mer sannsynlig enn at Salomo inngikk ekteskapet fordi han så at han måtte knytte seg nærmere til den mektige naboen, som hadde fri adgang inn i landet.

Bryllupet sto i Salomos første regjeringsår, trolig ikke helt i begynnelsen, men etter at byggearbeidene hans var begynt. Det kan vi slutte av ordene «til han ble ferdig med å bygge». Salomo hadde dessuten alt før han besteg tronen, giftet seg med ammonittkvinnen Na'ama og fått en sønn med henne (sml. 14,21 med 11,42–43).

Ekteskapet med en egyptisk prinsesse var ikke noe brudd på loven. Det var bare ekteskap med kanaaneiske kvinner som uttrykkelig var forbudt (2 Mos 34,16; 5 Mos 7,3), mens det til og med var tillatt å gifte seg med fremmede kvinner som var tatt i krig (5 Mos 21,10 ff.). Men bare når de fremmede kvinnene vendte seg bort fra avgudsdyrkelsen og bekjente troen på Herren, var slike ekteskap i samsvar med lovens ånd.

Det kan vi gå ut fra at også faraos datter gjorde. For Salomo holdt seg så trofast til Herren i de første årene av sin regjering at han ikke ville ha tålt avgudsdyrkelse i sin nærhet. Vi finner heller ikke spor av egyptisk avgudsdyrkelse i Israel på Salomos tid. Og endelig blir faraos datter i 11,1 uttrykkelig skilt fra de fremmede kvinnene som forførte Salomo til avgudsdyrkelse i hans alderdom.

«Og førte henne inn i Davids by, til han ble ferdig med å bygge både sitt eget hus …» Det betyr ikke inn i det palasset faren hadde bodd i, slik Thenius vilkårlig tolker mot 2 Krøn 8,11, men inn i et hus i Davids by, altså Jerusalem. Derfra førte han henne opp til det huset som var bestemt for henne, da hans eget palass var ferdig (9,24).

Byggingen av Herrens hus nevnes også, fordi det hellige teltet for paktens ark sto ved Davids palass til templet var ferdig, og templet ble ikke innviet før palasset var ferdigbygd (se ved 8,1). Med byggingen av «muren rundt Jerusalem» menes en sterkere befestning og kanskje også en utvidelse av bymuren (se ved 11,27).

V. 2–3. Offerhaugene

> «[2]Folket ofret den gang bare på haugene, for til den tid var det ennå ikke bygd noe hus for Herrens navn. [3]Salomo elsket Herren, så han fulgte sin far Davids forskrifter. Men han ofret på haugene og brente røkelse der.»

Med ordet «bare»[1] knyttes denne alminnelige beskrivelsen av gudstjenesten til det foregående. Det forklares ved motsetningen til 2,46, der det står at kongedømmet ble grunnfestet.

Tankegangen er denne: Salomos makt var riktignok grunnfestet ved at opprørerne ble straffet, så han kunne knytte seg til Egypts konge ved giftermål. Men han måtte føre sin egyptiske hustru inn i Davids by fordi palasset ennå ikke var ferdig. På samme måte kunne folket, og etter v. 3 også Salomo selv, på den tiden bare ofre til Herren på altere på offerhaugene, fordi templet ennå ikke var bygd.

Offerhaugene (*bamot*, בָּמוֹת) var offer- og bønnesteder som ble bygd på høydedrag, fordi folk mente at de var nærmere guddommen der. Noen besto trolig bare av et alter, men som regel var det et alter med en helligdom ved siden av, et «haugehus» (13,32; 2 Kong 17,29.32; 23,19). Derfor står «haug» ofte for et slikt haugehus (som 11,7; 14,23; 2 Kong 21,3; 23,8), og offerhaugen blir også skilt fra alteret (2 Kong 23,15; 2 Krøn 14,3).

Disse haugene var viet til dyrkelsen av Herren og vesensforskjellige fra kanaaneernes offerhauger, som var viet til Ba'al. Likevel stred ofringen på disse haugene mot loven. Etter loven var det stedet Herren selv hadde valgt for å åpenbare sitt navn, det eneste der det skulle ofres (3 Mos 17,3 ff.). Derfor blir det her unnskyldt med at det ennå ikke var bygd noe hus for Herrens navn.

[1] **«bare»** rak, רַק

Også Salomo ofret og brente røkelse på haugene, enda han elsket Herren og fulgte sin far Davids forskrifter, altså etter 2,3 Herrens bud slik de er skrevet i Mose lov. Før templet ble bygd, var haugedyrkelsen uunngåelig, særlig etter at tabernaklet hadde mistet sin betydning som midtpunktet for Guds nådefulle nærvær blant folket, fordi paktens ark var tatt bort derfra. Men også senere holdt den seg som en forbudt gudsdyrkelse, og ikke engang de mest gudfryktige kongene kunne utrydde den helt (22,44; 2 Kong 12,3; 14,4; 15,4.35).

V. 4. Salomo ofrer i Gibeon

> «[4]Kongen dro til Gibeon for å ofre der, for der var den store offerhaugen. Tusen brennoffer ofret Salomo på alteret der.»

For å be om Guds velsignelse over sin regjering bar Salomo fram et stort offer for Herren i Gibeon, tusen brennoffer. Etter 2 Krøn 1,2 tok representanter for hele folket del i offerfesten (jf. 2 Krøn 1,1–13).

Den store eller fremste offerhaugen var den gang i Gibeon (nå el-Jib, se ved Jos 9,3), nemlig Mose tabernakel (2 Krøn 1,3). Det kalles en offerhaug fordi paktens ark, som Herren hadde knyttet sitt nådefulle nærvær til, ikke lenger var der. «Alteret der» er alteret ved den store offerhaugen i Gibeon, kobberalteret for brennofferet i tabernaklet (2 Krøn 1,6).

V. 5–9. Salomos bønn i drømmen

> «[5]I Gibeon åpenbarte Herren seg for Salomo i en drøm om natten. Gud sa: Be om det du vil jeg skal gi deg! [6]Salomo svarte: Du har vist stor miskunnhet mot din tjener David, min far, fordi han vandret for ditt åsyn i sannhet og rettferdighet og med et oppriktig hjerte overfor deg. Og denne store miskunnhet mot ham har du holdt fast ved, og du ga ham en sønn som skulle sitte på hans trone, slik som det er i dag. [7]Nå har du da, Herre min Gud, gjort din tjener til konge i min far Davids sted. Men jeg er bare en ungdom, og ofte vet jeg verken ut eller inn. [8]Og din tjener står her midt iblant ditt folk, det som du har utvalgt - et folk så stort at det ikke kan regnes eller telles, så stort er det. [9]Så gi da din tjener et lydhørt hjerte til å dømme ditt folk, til å skille mellom godt og ondt! For hvem kunne ellers dømme dette ditt folk som er så tallrikt?»

Det eneste som manglet ved offerstedet i Gibeon, var paktens ark med Herrens nådefulle nærvær. Det erstattet Herren denne gangen med en direkte åpenbaring i en drøm natten etter ofringen. Spørsmålet Gud stilte Salomo i drømmen, «Be om det du vil jeg skal gi deg!», henger sammen med hensikten med offeret: å søke Guds hjelp til regjeringen.

Salomo begynner bønnen (v. 6) med å erkjenne den store nåde Herren hadde vist hans far David, og som han hadde holdt fast ved til nå ved å sette sønnen hans på tronen. Så ber han i v. 7–9 om et lydhørt hjerte og om visdom til å styre Herrens folk, for han er seg bevisst at han ikke makter å styre et så tallrikt folk rett.

Han begrunner bønnen med to ting: at han er ung og uerfaren, og at folket han skal styre, er så stort og tallrikt. Han er «bare en ungdom», en uerfaren ung mann – Salomo var bare omkring tjue år gammel – og vet «verken ut eller inn», det vil si hvordan han skal ferdes som konge og styre folket (jf. 4 Mos 27,17).

I v. 8 beskriver han hvor stort folket er, med ord som minner om Guds løfter i 1 Mos 13,16 og 32,12. Slik viser han hvor herlig Herren hadde oppfylt løftene til patriarkene. Et «lydhørt hjerte» er et hjerte som gir akt på Guds lov og rett, «til å dømme ditt folk, til å skille mellom godt og ondt», det vil si mellom rett og urett. «For hvem kunne ellers dømme dette ditt folk som er så tallrikt?» – nemlig hvis du ikke ga ham forstand.

V. 10–12. Herren gir Salomo et vist hjerte

> «[10]Det var godt i Herrens øyne at Salomo hadde bedt om dette. [11]Og Gud sa til ham: Fordi du har bedt om denne ting og ikke bedt om et langt liv og ikke om rikdom og heller ikke om død over dine fiender, men har bedt om forstand til å akte på det som rett er, [12]så vil jeg gjøre det du ber om. Jeg vil gi deg et vist og forstandig hjerte, så det ikke har vært din like før og ikke vil komme din like etter deg.»

(Keil, v. 12: «Se, jeg har gjort etter ditt ord. Se, jeg har gitt deg et vist og forstandig hjerte.»)

Bønnen behaget Gud. Salomo hadde ikke bedt om et langt liv eller om rikdom eller om død over sine fiender – alt sammen goder som verden jager etter som den største gevinst. Han hadde bedt om forstand til å høre retten, det vil si til å fremme den, for rettspleien hviler på at partene blir hørt samvittighetsfullt. Gud svarer i fortidsform: «Jeg har gjort etter ditt ord», for bønnhørelsen er allerede begynt.

Ordene «så det ikke har vært din like før og ikke vil komme din like etter deg» skal ikke innskrenkes til Israels konger, men gjelder helt generelt alle mennesker (jf. 4,29–31).

V. 13–14. Rikdom og ære i tillegg

> «[13]Og det du ikke har bedt om, vil jeg også gi deg, både rikdom og ære, så det ikke skal være din like blant kongene alle dine dager. [14]Dersom du vil vandre på mine veier, så du holder mine lover og mine bud, som din far David gjorde, så vil jeg gi deg et langt liv.»

Det er løftet om at den som først søker Guds rike og hans rettferdighet, skal få alt det andre i tillegg (Matt 6,33). Etter det vil Gud også gi Salomo de jordiske velsignelsene han ikke hadde bedt om, og det i stort monn: rikdom og ære som ingen konge på jorden hadde hatt før ham. Holder han seg trofast til Guds bud, skal han dessuten få et langt liv. Dette siste løftet ble ikke oppfylt, fordi Salomo ikke holdt vilkåret (jf. 11,42).

V. 15. Takkoffer i Jerusalem

> «[15]Da våknet Salomo, og han skjønte at det var en drøm. Og da han kom til Jerusalem, trådte han fram for Herrens paktsark og ofret brennoffer og bar fram fredsoffer og gjorde et gjestebud for alle mennene sine.»

Så våknet Salomo, og han skjønte at det var en drøm – en drøm Gud hadde gitt, en åpenbaring i drømme (som 4 Mos 12,6). Da han var kommet tilbake til Jerusalem, takket han Herren for løftet med brennoffer og fredsoffer foran paktens ark, altså på alteret ved teltet som var reist for arken på Sion. Han gjorde også et gjestebud for alle tjenerne ved hoffet, et offermåltid av fredsofrene.

Krønikebøkene utelater denne offerfesten på Sion og likeså beretningen som følger (v. 16–28). Det er ikke fordi krønikeskriveren mente at bare ofre på alteret ved Mose tabernakel var lovlige, for 1 Krøn 21,26 ff. viser det motsatte. Det er fordi denne offerfesten ikke hadde noen vesentlig betydning for Salomos regjering.

V. 16–28. To kvinner strides om et barn

> «[16]På den tiden kom det to horkvinner og trådte fram for kongen. [17]Den ene kvinnen sa: Hør på meg, herre! Jeg og denne kvinnen bodde i samme hus, og jeg fødte et barn i huset hos henne. [18]Den tredje dagen etter at jeg hadde født, fødte også denne kvinnen et barn. Der var vi nå sammen. Det var ingen fremmed hos oss i huset, bare vi to var i huset. [19]Om natten døde sønnen til denne kvinnen fordi hun hadde ligget på ham. [20]Da sto hun opp midt på natten og tok sønnen min fra min side, mens din tjenestekvinne sov. Hun la ham ved sin barm, og sin egen sønn som var død, la hun ved min barm. [21]Da jeg så sto opp om morgenen for å gi sønnen min bryst, fikk jeg se at han var død. Men da jeg senere på morgenen så nøyere på ham, da var det ikke sønnen min, han som jeg hadde født. [22]Da sa den andre kvinnen: Nei, den gutten som lever, er min sønn, og den som er død, er din! Men den første sa: Nei, den gutten som er død, er din sønn, og den som lever er min! - Slik snakket de mens de sto for kongen.»

Som bevis på at Herren hadde gitt Salomo uvanlig visdom som dommer, følger en dom han avsa i en svært vanskelig sak, der han viste en usedvanlig forstand. Den ene kvinnen hadde ligget på barnet sitt i søvne om natten, så det døde, og så byttet hun det med den andres levende barn.

V. 23–28. Salomos dom

> «[23]Da sa kongen: Den ene sier: Den gutten som lever, er min sønn, og den som er død, er din! Og den andre sier: Nei, den gutten som er død, er din sønn, og den som lever, er min! [24]Så sa kongen: Hent et sverd til meg! Og de kom med et sverd og bar det fram for kongen. [25]Da sa kongen: Hogg det levende barnet i to stykker og gi den ene halvdelen til den ene kvinnen og den andre halvdelen til den andre! [26]Den kvinnen som var mor til det levende barnet, sa da til kongen - for hennes hjerte brant for barnet hennes: Hør på meg, herre! Gi henne det levende barnet og drep det for all del ikke! Men den andre sa: Verken jeg eller du skal ha det, bare hogg til! [27]Da tok kongen til orde og sa: Gi henne det levende barnet og drep det ikke! Hun er barnets mor. [28]Hele Israel fikk høre om den dommen kongen hadde felt. Og de hadde ærefrykt for kongen, for de så at Guds visdom var i hans hjerte, så han dømte rett.»

Da kongen bød at det levende barnet skulle hogges i to, ropte moren til det, «for hennes hjerte brant for barnet hennes» – morskjærligheten våknet. Av dette så Salomo hvem som var mor til det levende barnet, og ga det til henne.[2]

Dommen overbeviste hele folket om at Salomo hadde fått guddommelig visdom til å dømme rett.

[2]Grotius sier at Salomos skarpsindighet viste seg å være svært stor her. Han nevner en lignende fortelling hos Diodor fra Sicilia: Da tre mente seg å være sønn av kimmerernes konge, avgjorde trakerkongen Ariofarnes at sønnen var den som ikke ville adlyde befalingen om å kaste spyd mot farens lik.

Kapittel 4. Salomos embetsmenn, prakt og visdom

Kapitlet har en liste over rikets fremste embetsmenn (v. 2–6) og over de tolv fogdene som var satt over landet (v. 7–20). Den er satt inn her for å gi et bilde av hvor mektig og herlig Israels rike var under Salomo. Etter innholdet hører listen til midten av Salomos regjering. Det ser vi av at to av fogdene var gift med Salomos døtre (v. 11.15), og dem kan de umulig ha giftet seg med før i de senere årene av hans liv.

V. 1–7. Rikets fremste embetsmenn

> «[1]Kong Salomo var konge over hele Israel. [2]Og dette var hans fremste menn:
> Asarja, sønn av Sadok, var prest. [3]Elihoref og Akia, sønner av Sjisja, var statsskrivere. Josjafat, Akiluds sønn, var historieskriver. [4]Benaja, Jojadas sønn, var høvding over hæren. Sadok og Abjatar var prester. [5]Asarja, Natans sønn, var høvding over fogdene. Sabud, Natans sønn, var prest, kongens venn. [6]Akisjar var slottshøvding. Adoniram, Abdas sønn, hadde oppsyn med dem som gjorde pliktarbeid.»

Listen innledes med den alminnelige merknaden at kong Salomo var konge over hele Israel. Den første av «de fremste menn», rikets høyeste embetsmenn, er ikke hærføreren, som under Davids krigerske regjering (2 Sam 8,16; 20,23). I samsvar med Salomos fredelige styre er det rikets forstander: «Asarja, sønn av Sadok, var *kohen* (כֹּהֵן).» Det betyr her ikke prest, men rikets forstander, kongens stedfortreder overfor folket.

Ordet har samme mening i v. 5, der det forklares med «kongens venn». Forskjellen er at ordet her har bestemt artikkel: Asarja var *kohen* fremfor noen. Han hadde altså førsteplassen blant kongens fortrolige rådgivere, og verdigheten hans svarte til embetet som riksforstander (jf. 2 Sam 8,18).[1]

Vulgata, Luther og andre leser mot aksentene «Asarja, sønn av presten Sadok». Det er galt og gir ikke engang mening. Asarja står da uten embete, og han kan heller ikke knyttes til Elihoref og Akia i v. 3, for da måtte det ha stått et «og», og det mangler. Hadde han hatt samme embete som de to brødrene, ville det vært uunnværlig.

[1] NB har «prest».

Asarja, sønn av Sadok, kan heller ikke være sønnesønn av ypperstepresten Sadok, altså sønn av Akima'as, slik mange slutter av 1 Krøn 6,8–9. Sadoks sønnesønn kunne neppe være gammel nok til at Salomo ga ham rikets høyeste verdighet, som bare ble gitt modne menn. Dessuten ser vi ingen grunn til at Asarja ikke skulle kalles Akima'as' sønn her.

Var Sadok i dette verset ypperstepresten, kan Asarja bare ha vært bror til Akima'as. Det byr ikke på noen virkelig vanskelighet, for navnet Asarja forekommer tre ganger i yppersteprestenes rekke (1 Krøn 6,9–10.13) og var altså slett ikke sjeldent.

Elihoref og Akia, Sjisjas sønner, var statsskrivere. Faren hadde hatt det samme embetet under David (se ved 2 Sam 8,17 og 20,25, der også farens ulike navneformer drøftes). Josjafat, Akiluds sønn, var historieskriver eller kansler, som han alt hadde vært på Davids tid (2 Sam 8,16; 20,24).

Om Benaja, se 2,35 og ved 2 Sam 23,20; om Sadok og Abjatar, se ved 2 Sam 8,17. Det virker underlig at Abjatar nevnes som prest, altså som ypperstepresten, sammen med Sadok. Salomo hadde jo avsatt ham fra prestetjenesten (2,27.35), og vi kan ikke tenke oss at han senere ble benådet. Den eneste mulige forklaringen er Theodorets: Salomo tok bare embetet fra ham, ikke presteverdigheten, for den var arvelig.

Asarja, Natans sønn, var høvding over de tolv fogdene som nevnes i v. 7 ff. Sabud, Natans sønn, var *kohen* – ikke «sønn av presten Natan», som Luther og mange andre oversetter. Ordet forklares med tilføyelsen «kongens venn», det vil si geheimeråd, kongens fortrolige rådgiver. Natan er ikke profeten, men Davids sønn med det navnet (2 Sam 5,14). Asarja og Sabud var altså Salomos brorsønner.

Akisjar var slottshøvding, det vil si minister for kongens hushold (jf. 16,9; 2 Kong 18,18; Jes 22,15), et embete vi møter for første gang under Salomo. Adoniram, trolig den samme som Adoram i 2 Sam 20,24, var øverste oppsynsmann over pliktarbeidet, slik han også hadde vært på Davids tid.

V. 7. De tolv fogdene

> «[7]Salomo hadde satt tolv fogder over hele Israel. De forsynte kongen og hans hus med matvarer, hver sin måned i året skulle de sørge for det.»

Salomo hadde satt tolv fogder over hele Israel, og de skaffet det kongen og hoffet trengte. De var ikke forvaltere av kongens krongods, for slike forvaltere nevnes under et annet navn i 1 Krøn 27,25 ff. De var «skatteinnkrevere» (Rosenmüller), som krevde inn kongens avgifter og leverte dem til kongens kjøkken.

I Østen besto slike avgifter, som de ennå gjør, for det meste av naturalier, landets grøde, ikke av penger som i Vesten. At Josefus kaller dem «høvdinger og hærførere», viser ikke at de også styrte landet, for det er bare hans egen gjetning. «Hver sin måned i året skulle de sørge for det.»

Distriktene faller bare delvis sammen med stammeområdene, trolig fordi landet ble delt etter hvor fruktbart det var. Rekkefølgen er heller ikke geografisk, men følger trolig den ordenen fogdene måned for måned skulle sende naturaliene til hoffet i.

Beskrivelsen begynner med Efra'im (v. 8) og går så vestover til Dans område (v. 9) og sørover til Juda og Simeon (v. 10). Så følger Manasses område vest for Jordan, fra Middelhavet til Jordan (v. 11–12), og Manasses område øst for Jordan (v. 13–14). Derfra går den tilbake til de nordlige delene vest for Jordan, Naftali og Asjer (v. 15–16), lenger sør til Issakar (v. 17) og Benjamin (v. 18), og ender til sist med Gilead (v. 19).

V. 8–21. Fogdene i Efra'im, Dan, Juda og Manasse

> «[8]Dette var navnene deres: Hurs sønn på Efra'im-fjellet. [9]Dekers sønn i Makas og Sja'albim og Bet-Sjemesj og Elon-Bet-Hanan. [10]Heseds sønn i Arubbot, han hadde Soko og hele Hefer-bygden. [11]Abinadabs sønn hadde hele Dors høyland. Han hadde Tafat, Salomos datter, til kone. [12]Ba'ana, Akiluds sønn, hadde Ta'anak og Megiddo og hele Bet-Sean, som ligger ved siden av Sartan nedenfor Jisre'el, fra Bet-Sean til Abel-Mehola og bortenfor Jokmeam.»

Det er påfallende at fem av fogdene nevnes ved farens navn og ikke ved sitt eget. At egennavnet skulle ha falt bort fem ganger, er svært usannsynlig. Vi må derfor anta at disse mennene bar farens navn med «Ben» foran som sitt eget navn: Ben-Hur, Ben-Deker osv., slik som Ben-Hanan i 1 Krøn 4,20, selv om et navn som Ben-Abinadab (v. 11) virker svært underlig. Ben-Hur var satt over Efra'im-fjellet, her bare fjellbygdene i Efra'ims stamme, som hørte til de mest fruktbare delene av landet (se ved Jos 17,14–15).

Ben-Deker hadde Makas, en by som bare nevnes her. Beliggenheten er ukjent, men byen må i alle fall søkes i Dans stamme, der de andre byene i distriktet lå. Sja'albim er trolig bevart i dagens Selbit, nordvest for Jalo (se ved Jos 19,42). Bet-Sjemesj er dagens Ain Sjems (se ved Jos 15,10). Elon hørte til Dan og skilles fra Ajalon ved tilnavnet Bet-Hanan, men stedet er ennå ikke funnet (se ved Jos 19,43).

Ben-Hesed hadde Arubbot. Stedet nevnes ikke igjen, så beliggenheten kan bare sluttes omtrent av stedene som følger. Til hans distrikt hørte Soko og hele Hefer-bygden. Soko viser at distriktet lå i Juda. Det fantes to Soko i Juda, som begge ennå finnes under navnet Sjuweike, og vi kan ikke sikkert avgjøre hvilket som menes: det i fjellbygdene (Jos 15,48) eller det i lavlandet (Jos 15,35). At det nevnes sammen med Hefer-bygden, taler heller for det siste.

Hefer-bygden må ikke forveksles med byen Gat-Hefer i Sebulon (Jos 19,13; 2 Kong 14,25). Den var landet til en av de kanaaneiske kongene Josva slo, og lå trolig i lavlandet (se ved Jos 12,17).

Ben-Abinadab hadde hele Dors høyland (Jos 12,23), kyststripen ved Middelhavet nedenfor Karmel-forbergene. Der lå byen Dor, som er bevart i landsbyen Tantura, ni engelske mil nord for Cæsarea (se ved Jos 11,2). Om distriktet også omfattet den fruktbare Saron-sletten, er ikke så klart som Thenius mener. Mannen var trolig sønn av Abinadab, Davids nest eldste bror (1 Sam 16,8; 17,13), og altså Salomos fetter, og han var gift med Salomos datter.

Ba'ana, Akiluds sønn, var nok bror til kansleren Josjafat (v. 3). Distriktet hans omfattet byene i sørkanten av Jisre'el-sletten og strakte seg helt til Jordan. Ta'anak og Megiddo, som er bevart i landsbyene Ta'anuk og Lejjun, lå i sørvest-

kanten av sletten og hørte til Manasse (se ved Jos 12,21; 17,11). «Og hele Bet-Sean» er hele distriktet rundt Bet-Sean, nå Beisan, i østenden av Jisre'el-dalen, der den åpner seg mot Jordan-dalen. Dette distriktet lå «ved siden av Sartan nedenfor Jisre'el, fra Bet-Sean til Abel-Mehola og bortenfor Jokmeam».

Sartan, som også kalles Sereda (sml. 7,46 med 2 Krøn 4,17), har trolig bevart navnet sitt i Karn Sartabe. Den gamle byen lå nok i nærheten, omkring fem engelske mil sør for Beisan, der Jordan-dalen smalner (se ved Jos 3,16). «Nedenfor Jisre'el» viser til «hele Bet-Sean» og forklares av at Jisre'el, nå Zerin, lå høyt (se ved Jos 19,18). Etter Robinson ligger stedet «forholdsvis høyt og har en vid og storslått utsikt» nedover den brede, lave dalen øst for Beisan og til fjellene på den andre siden av Jordan.

«Fra Bet-Sean til Abel-Mehola» avgrenser distriktet nærmere. Abel-Mehola lå i Jordan-dalen, etter Eusebius' stedsfortegnelse ti romerske mil sør for Beisan (se ved Dom 7,22). Den siste setningen, «og bortenfor Jokmeam», forstår vi ikke helt, for levittbyen Jokmeam (1 Krøn 6,68) er ennå ikke funnet (se ved Jos 21,22). Den må ikke forveksles med Jokneam ved Karmel (Jos 12,22; 21,34). Etter dette nådde Ba'anas distrikt i Jordan-dalen ikke helt til Karn Sartabe, men bare til traktene ved Sartan, og omfattet hele Manasses stammeområde vest for Jordan.

V. 13–14. Fogdene øst for Jordan

> «[13]Gebers sønn i Ramot i Gilead. Han hadde Ja'irs, Manasses sønns byer i Gilead. Han hadde også Argob-bygden i Basan, seksti store byer med murer og kobberbommer. [14]Akinadab, Iddos sønn, hadde Mahanajim.»

Ben-Geber hadde Ramot i Gilead i Gads stamme (Jos 20,8), trolig der dagens Salt ligger (se ved 5 Mos 4,43). Ser vi på dette verset alene, synes Argob-bygden i Basan å være noe annet enn Ja'irs byer i Gilead. Men sammenligner vi med 4 Mos 32,40–41; 5 Mos 3,4–5.13–14 og Jos 13,30, ser vi at Ja'irs byer er de samme som de seksti store, befestede byene i Argob-bygden.

Etter 5 Mos 3,4 var nemlig disse seksti byene, med høye murer, porter og bommer, alle befestede byer i Basan-kongen Ogs rike. Israelittene inntok dem under Moses, og etter 4 Mos 32,41 ga manassitten Ja'ir, som hadde erobret dem, dem navnet Havvot-Ja'ir («Ja'irs byer»). Derfor sier Jos 13,30 at de seksti Ja'ir-byene lå i Basan. Argob-bygden er altså en nærmere beskrivelse av Ja'irs byer og av distriktet Ben-Geber hadde oppsyn med. Gilead står her, som ofte, i videre mening om hele landet øst for Jordan.

Om navnene, og om hvorfor de seksti Ja'ir-byene ikke strider mot de tjuetre og de tretti Ja'ir-byene i 1 Krøn 2,22 og Dom 10,4, se ved 5 Mos 3,4.13–14. Innvendingen at landsbyer for nomader og sterkt befestede byer ikke kan være det samme, faller bort, for ordet *havvot* betegner ikke nomadelandsbyer.

Akinadab, Iddos sønn, fikk Mahanajim til distrikt. Det var en befestet og trolig svært viktig by nord for Jabbok, på grensen av Gads område, og den er kanskje bevart i ruinen Mahne (se ved Jos 13,26 og 1 Mos 32,2). Formen «til Mahanajim» antyder trolig at Akinadab ble sendt dit.

V. 15–19. Fogdene i nord, i Benjamin og i Gilead

«[15]Akima'as i Naftali. Også han hadde tatt en datter av Salomo til kone. Hun hette Basmat. [16]Ba'ana, sønn av Husai, i Asjer og i Alot. [17]Josjafat, sønn av Paruah, i Issakar. [18]Sjime'i, sønn av Ela, i Benjamin. [19]Geber, sønn av Uri, i Gileads land, det landet som amorittkongen Sihon og Basans konge Og hadde hatt. Han var den eneste fogd i de bygdene.»

Akima'as, kanskje Sadoks sønn (2 Sam 15,27; 17,17 ff.), hadde Naftali. Det betegner ikke generelt «den nordligste delen av landet, fra nordenden av Gennesaretsjøen inn i Cølesyria», slik Thenius mener. Asjers område, som hadde sin egen fogd, lå nemlig ikke sørvest for Naftali, men strakte seg langs vestsiden av Naftali opp til Kanaans nordgrense (se ved Jos 19,24–31). Også han var, som Ben-Abinadab (v. 11), gift med en datter av Salomo, Basmat.

Ba'ana, Husais sønn, var trolig sønn av Davids trofaste venn og kloke rådgiver (2 Sam 15,32 ff.; 17,5 ff.). Han hadde Asjer og Alot, et helt ukjent navn. Hører *b* med til navnet, slik at det heter Ba'alot, som de gamle oversettelsene leser, må vi forstå det som et distrikt. For hadde et distrikt (Asjer) vært stilt sammen med en by, måtte preposisjonen ha vært gjentatt. Det er i alle fall ikke byen Ba'alot i Negev i Juda (Jos 15,24) som menes.

Josjafat, Paruahs sønn, hadde Issakar, det vil si hele stammeområdet på Jisre'el-sletten, unntatt Ta'anak, Megiddo og Bet-Sean. De lå i den sørlige delen av sletten og var gitt til Manasse, og etter v. 12 var de lagt under Ba'ana. Han hadde altså ikke bare den nordlige delen av Issakar, «unntatt Jisre'el-sletten», slik Thenius feilaktig hevder. Kanskje hørte også Sebulon, helt eller den sørlige delen, til hans distrikt, hvis den nordlige delen var lagt til Akima'as i Naftali, for Sebulon hadde ingen egen fogd.

Sjime'i, Elas sønn, kanskje den som nevnes i 1,8, hadde Benjamin.

Geber, Uris sønn, hadde Gileads land. Som tilføyelsen «det landet som amorittkongen Sihon og Basans konge Og hadde hatt» tydelig viser, er det hele Israels land øst for Jordan (som 5 Mos 34,1; Dom 20,1), unntatt distriktene til Ben-Geber og Akinadab (v. 13–14). «Han var den eneste fogd i de bygdene»: Ordet *nesiv* (נְצִיב) betyr her ikke militærpost eller garnison, som i 1 Sam 10,5; 13,3, men er det samme som fogd i v. 7. Meningen er at dette distriktet hadde bare én fogd, enda det var så stort.

V. 20. Folket er tallrikt og glad

«[20]Juda og Israel var så mange som sanden ved havet. De åt og drakk og var glade.»

Med v. 20 sluttes listen over Salomos embetsmenn med en alminnelig merknad om hvor godt hele folket hadde det, selv om vi savner et «og» i begynnelsen. Ordene «Juda og Israel var så mange som sanden ved havet» viser at løftet til patriarkene var oppfylt (1 Mos 22,17; jf. 32,12).

Til dette føyes i v. 21 merknaden om hvor vidt Salomos herredømme strakte seg. Den forbereder det som følger, og viser at også den andre delen av løftet var oppfylt: «Din ætt skal ta sine fienders porter i eie.» Septuaginta, Vulgata, Luther og andre regner derfor også v. 21–34 med til dette kapitlet (i den hebraiske teksten er de 5,1–14), og først med 5,1 begynner et nytt avsnitt.

V. 21. Salomos herredømme

> «[21]Salomo rådde over alle kongerikene fra elven til filistrenes land og like til grensen mot Egypt. De kom med gaver og tjente Salomo så lenge han levde.»

(Keil: «Salomo var hersker over alle kongerikene fra elven av, over filistrenes land til grensen mot Egypt. De kom med gaver og var Salomo underlagt så lenge han levde.»)

Elven er Eufrat. De fleste utleggere setter inn «til» foran «filistrenes land» etter parallellstedet 2 Krøn 9,26. Men det er lite sannsynlig at et så uunnværlig ord skulle ha falt ut ved en avskriverfeil, og det er heller ikke nødvendig å sette det inn, for «over» fra det forrige leddet kan tenkes gjentatt. Å komme med gaver er det samme som å betale skatt (som 2 Sam 8,2).

V. 22–28. Hoffets forbruk og landets fred

> «[22]Av matvarer gikk det hos Salomo for hver dag med tretti kor fint mel og seksti kor vanlig mel, [23]ti gjødde okser, tjue drifteokser og hundre stykker småfe, dessuten hjorter og gaseller og dådyr og gjødde fugler. [24]For han hersket over hele landet vest for elven, fra Tifsah like til Gasa, og over alle kongene vest for elven, og hadde fred på alle kanter. [25]Juda og Israel bodde trygt, hver mann under sitt vintre og under sitt fikentre, fra Dan til Be'er-Sjeba, så lenge Salomo levde.»

Hoffets prakt, forbruket i kongens kjøkken (v. 22–25) og de velfylte stallene (v. 26–28) sømmet seg for herskeren over et så stort rike. Det daglige forbruket var tretti kor fint, siktet mel (jf. 2 Mos 29,2) og seksti kor vanlig mel, ti gjødde okser og tjue drifteokser, som ble ført rett fra beitet og slaktet, og hundre stykker småfe, foruten ulike slags vilt. Kor er det senere navnet på homer, det største målet både for tørrvarer og for væske (5,11), og rommet ti efa eller bat.

Etter Thenius' utregning kunne det bakes omkring 14 000 kilo brød av nitti kor mel. Regner vi et kilo brød per person, blir det 14 000 personer ved Salomos hoff. Kjøttforbruket svarer til dette. De gjødde oksene, drifteoksene og småfeet gir over 10 500 kilo kjøtt, altså tre kvart kilo per person. (*Omregnet fra Thenius' tall i tyske pund, som er et halvt kilo.*)

Dette daglige forbruket vil ikke virke for stort når vi sammenligner med andre hoff i Østen i gammel og ny tid. Perserkongene trengte etter Athenaios tusen okser om dagen, og ved sultanens hoff ble det etter Tavernier slaktet fem hundre sauer og lam hver dag. Vi må også huske at ikke bare kongens mange tjenere og hans kvinnehus, men også adjutantene og den store mengden embetsmenn ved hoffet fikk kost fra kongens bord. Også familiene deres skulle ha mat, for lønnen ved hoffene i Østen ble betalt i naturalier.

Til kongens bord kom dessuten vilt: hjorter, gaseller, dådyr og «gjødde fugler». Hva slags fugler som menes, er usikkert. De gamle oversetterne har bare «fugler», Kimchi har «kapuner», og andre har «gjess», etter de rene, hvite fjærene, og det har også Gesenius valgt. Ordet må betegne en bestemt slags fugl, for spiselige fugler generelt ble kalt *sipporim* (צִפֳּרִים, «fugler», Neh 5,18).

Alt dette kunne Salomo kreve inn til hoffet sitt fordi han hersket over hele landet vest for elven, og fordi Israel og Juda nøt fredens velsignelser hele hans regjeringstid (v. 25).

«Vest for elven» heter egentlig «på den andre siden av elven». Det betyr ikke landet øst for Eufrat, men landet vest for elven. Uttrykket forklares ved at forfatteren av Kongebøkene levde i landflyktighet på den andre siden av Eufrat og beskrev utstrekningen av Salomos rike derfra. Salomos makt nådde bare til Eufrat, fra Tifsah i nordøst til Gasa i sørvest.

Tifsah (*tifsah*, תִּפְסַח, «overgangssted») er Thapsakus, en stor og rik by på vestbredden av Eufrat, der hærene til Kyros den yngre og Aleksander gikk over elven. Gasa, filistrenes sørligste by, er dagens Ghazze (se ved Jos 13,3). «Kongene vest for elven» er kongene i Syria, som David hadde underlagt seg (2 Sam 8,6; 10,19), og filistrenes konger (2 Sam 8,1). «Og hadde fred på alle kanter» strider ikke mot 11,23 ff., for det kan ikke bevises at Damaskus falt fra allerede før Salomos regjering (se ved 11,23 ff.).

«Juda og Israel bodde trygt, hver mann under sitt vintre og under sitt fikentre.» Uttrykket betegner at folket uforstyrret kunne nyte landets kostelige grøde (2 Kong 18,31), og derfor bruker profetene det som bilde på lykken i den messianske tiden (Mika 4,4; Sak 3,10). «Fra Dan til Be'er-Sjeba» står som i Dom 20,1.

V. 26–28. Hestene og stallene

> «[26]Salomo hadde førti tusen stallrom for sine vognhester og tolv tusen hestfolk. [27]De fogder som er nevnt ovenfor, hadde hver sin måned til å sørge for mat til kong Salomo og alle som gikk til kong Salomos bord. De lot det ikke mangle noe. [28]Bygg og halm til vognhestene og traverne førte de til det stedet hvor det skulle være, hver etter det som var pålagt ham.»

(Keil, v. 26: «Salomo hadde fire tusen båser for vognhestene sine og tolv tusen ridehester.»)

Verset er ikke et innskudd, men et nytt vitnesbyrd om freden og velstanden som riket og folket hadde under Salomo. Salomo hadde en sterk styrke av stridsvogner og ryttere, så han kunne slå ned ethvert forsøk fra de skattskyldige kongene i Syria og filistrenes land på å gjøre opprør og forstyrre freden. Hestene sto dels i Jerusalem og dels i byer som var bygd særskilt for dem (9,19; 10,26; 2 Krøn 1,14; 9,25).

«Førti tusen», som NB følger, er en gammel avskriverfeil for «fire tusen». Det står i parallellstedet 2 Krøn 9,25, og det kan vi også slutte av 10,26 og 2 Krøn 1,14, for etter disse stedene hadde Salomo 1400 stridsvogner. Til 1400 vogner passer 4000 hester godt, men ikke 40 000. Hver stridsvogn trengte to trekkhester, og én hest ble kanskje holdt i reserve. Ordet betyr ikke spann, men en krybbe eller bås i stallen. Alt i oldtiden hadde hver hest sin egen krybbe, slik som nå.

«Og» innleder et nytt vitnesbyrd om fredens velsignelser. Fogdene (v. 7 ff.) sørget for kong Salomo og alle som gikk til kongens bord, det vil si fikk kost fra kongens bord, hver sin måned, så det ikke manglet noe. De førte også bygg og halm til vognhestene og traverne til det stedet hvor det skulle være. Bygg er det vanlige fôret for buskapen i Israel og sørlandene, der det ikke dyrkes havre.

Septuaginta, Vulgata og andre gjør kongen til subjekt: dit hvor kongen oppholdt seg. Det passer riktignok bedre med verbformen enn å gjøre hestene til subjekt, men det er neppe riktig. Da kunne hestene bare være de vogn- og ride-

hestene Salomo holdt for hoffets behov, og ikke hele rytteriet. Vi kan umulig tenke oss at han tok 16 000 hester med seg når han flyttet residens, enten det var etter årstiden, etter lyst eller av politiske grunner, noe 9,18–19 heller ikke gir grunnlag for.

Men en slik begrensning strider tydelig mot sammenhengen, for hestene viser for klart tilbake til v. 26. Dessuten ville kongen «sikkert ha vært nevnt ved navn, når så mange andre ledd står imellom».

Vi tar derfor uttrykket ubestemt, som Böttcher: dit byggen og halmen trengtes, alt etter hvordan hestene var fordelt. «Traverne» betegner trolig en særlig edel hesterase, rennere. «Hver etter det som var pålagt ham» betyr: hver etter det som var fastsatt for ham.

V. 29–34. Salomos visdom

> «[29]Gud ga Salomo visdom og overmåte stor innsikt, en forstand så mangfoldig som sanden på havets bredd. [30]Salomo hadde større visdom enn alle Østens barn og alle egypterne. [31]Han var visere enn alle mennesker - visere enn esrahitten Etan og Mahols sønner Heman og Kalkol og Darda. Hans navn var kjent blant alle folkeslagene rundt omkring.»

Etter løftet i 3,12 ga Gud Salomo visdom og overmåte stor innsikt og «et vidt hjerte»[2], det vil si en omfattende forstand. Den var som sanden på havets bredd, et ordtak for en utallig mengde eller stor rikdom (jf. v. 20; 1 Mos 41,49; Jos 11,4).

Visdom (*hokma*, חָכְמָה) er særlig den praktiske visdommen, evnen til å avgjøre hva som er klokt og nyttig å gjøre. Innsikt (*tevuna*, תְּבוּנָה) er særlig den skarpe forstanden som finner rett løsning på vanskelige og innviklede spørsmål. Det vide hjertet er åndsevnen til å favne de mest ulike kunnskapsfelt.

Hans visdom var større enn alle Østens barns visdom og all egypternes visdom. «Østens barn» er vanligvis de arabiske stammene øst for Kanaan, som bredte seg helt til Eufrat (jf. Dom 6,3.33; 7,12; 8,10; Job 1,3; Jes 11,14). Derfor står «Østens land» i 1 Mos 25,6 om Arabia i videste mening, øst og sørøst for Israels land. I 1 Mos 29,1 betegner «Østens barns land» derimot landet bortenfor Eufrat, Mesopotamia, og i 4 Mos 23,7 er «Østens fjell» Mesopotamias fjell.

Med «Østens barn» skal vi her først og fremst forstå araberne, som var berømt for sin visdom i tankespråk, særlig sabeerne (se ved kap. 10), og dessuten edomittene, især temanittene (Jer 49,7; Ob 8). Men som ordet «alle» krever, gjelder det også kaldeerne, som var berømt for sin stjernekunst og stjernetydning.

Egypternes visdom var så navngjeten at den nesten var blitt et ordtak (jf. Jes 19,11; 31,2; Apg 7,22). Den omfattet de mest ulike kunnskapsgreiner, som geometri, regning, astronomi og astrologi. Som deres dyktighet i å lage salver av planter og dyr og deres store kunnskap i legekunst viser, omfattet den også naturkunnskap, og i den var Salomo etter v. 33 svært lærd.

«Han var visere enn alle mennesker» på sin tid, visere enn esrahitten Etan og Heman, Kalkol og Darda, Mahols sønner. Disse fire er trolig de samme som Serahs sønner Etan, Heman, Kalkol og Dara i 1 Krøn 2,6. Navnene stemmer helt, bortsett fra Dara for Darda, der forskjellen nok skyldes en avskriverfeil, men

[2] **«et vidt hjerte»** rohav lev, רֹחַב לֵב

siden navnet ikke forekommer igjen, kan vi ikke avgjøre hvilken form som er riktig.

Heman og Etan kalles også esrahitter i Sal 88,1 og 89,1, og «esrahitt» er en annen form av «serahitt», navnet på slekten etter Juda-sønnen Serah (4 Mos 26,13.20).

Men begge var levitter. Heman var korahitt av Kahats ætt og sønnesønn av Samuel (1 Krøn 6,33–34), og Etan var meraritt (1 Krøn 6,44–47; 15,17) og leder for levittenes sangkor på Davids tid (1 Krøn 15,19). Heman var også «kongens seer i Guds ord» (1 Krøn 25,5).

At de var levitter, strider ikke mot tilnavnet esrahitt. Levitten i Dom 17,7 regnes til Judas slekt fordi han bodde i Betlehem i Juda. Samuels far, levitten Elkana, kalles efraimitt i 1 Sam 1,1 fordi han i borgerlig henseende var innlemmet i Efra'ims stamme. På samme måte kalles Heman og Etan esrahitter fordi de var innlemmet i Judas slekt Serah.

Av 1 Krøn 2,6 følger slett ikke at de nedstammet fra Serah i rett linje. Hele dette slektsfragmentet viser tydelig at det ikke gir Serahs etterkommere med genealogisk nøyaktighet, men samler personer og hus fra slekten som hadde vunnet berømmelse, uten å si nærmere hvordan de nedstammet fra ham.

Kalkol og Darda møter vi ikke igjen. Det er nok dem uttrykket «Mahols sønner» gjelder. Vi kan ikke avgjøre om Mahol er et egennavn eller et vanlig ord. Tar vi det som et vanlig ord, betyr det «dansens sønner», menn som var kyndige til å lede de hellige dansene (jf. «sangmøyene», egentlig «sangens døtre», Fork 12,4). «Hans navn var kjent blant alle folkeslagene rundt omkring», det vil si at han var berømt (jf. 10,1.23–24).

V. 32–34. Ordspråk, sanger og kunnskap om naturen

> «[32]Han laget tre tusen ordspråk, og hans sanger var ett tusen og fem. [33]Han talte om trærne, fra sederen på Libanon til isopen som vokser ut på veggen. Han talte om dyrene og om fuglene og om krypet og om fiskene. [34]Og de kom fra alle folk for å høre Salomos visdom, fra alle jordens konger som hadde hørt om hans visdom.»

Av ordspråkene hans har vi en forholdsvis liten del i Ordspråkene, trolig et utvalg av de beste. Av sangene har vi, foruten Høysangen, bare to salmer som bærer navnet hans, og det med rette: Sal 72 og Sal 127.

«Han talte om trærne, fra sederen på Libanon til isopen som vokser ut på veggen.» Sederen og isopen stilles opp som motsetninger for å favne hele planteriket: den første som det største og herligste av trærne, den andre som den minste og ringeste av plantene.

Thenius mener at isopen her ikke er den egentlige isopen eller merian (se ved 2 Mos 12,22), for ingen av dem er så små planter som vi skulle vente i motsetning til sederen. Han tenker seg en av moseartene som vokser i tuer på murene, med lansettformede blader som gjør den til en isop i miniatyr. Mye taler for dette, for vi kan godt tenke oss at hebreerne regnet en mose med blader som lignet isopens, som en art isop.

«Han talte om dyrene og om fuglene og om krypet og om fiskene» – de fire hovedklassene hebreerne delte dyreriket i. Å tale om planter og dyr forutsetter iakttakelser og granskning i naturen, studier i plante- og dyrelære.

Ryktet om visdommen hans spredte seg vidt og førte mange fremmede til Jerusalem, så mye mer som slik visdom var sjelden på den tiden, særlig blant fyrster. Dronningen av Sabas besøk i Jerusalem (kap. 10) er et historisk vitnesbyrd om dette.[3]

[3] Så høyt Salomos visdom blir priset her, ble den likevel priset langt mer i senere tider. Josefus pynter betraktelig på Bibelens beretninger og gjør Salomo til forfatter ikke bare av 1005 bøker med sanger og 3000 bøker med lignelser, men også av trolldomsbøker med underlig innhold. Etter Koranen (sure 27) forsto Salomo ikke bare menneskers og demoners språk, men også fuglenes og maurenes.

Kapittel 5. Forberedelsene til tempelbyggingen

Straks riket var trygt grunnfestet, begynte Salomo å forberede byggingen av templet. Først forhandlet han med kong Hiram i Tyrus for å få byggematerialer fra ham – sedertre, sypress og hoggen stein – og dessuten en dyktig håndverker til kunstarbeidet i templet (v. 1–12). Deretter tok han ut så mange arbeidsfolk av sitt eget rike som det store verket krevde, og sendte dem til Libanon for å gjøre i stand byggematerialene sammen med bygningsmennene fra Tyrus (v. 13–18).

Den parallelle beretningen i 2 Krøn 2 stemmer med denne i alle hovedtrekk, men skiller seg fra den i mange enkeltheter. Den utelater flere ting som ikke var vesentlige for selve saken, og tar med andre som vår beretning går forbi, for eksempel at Salomo ba om å få en håndverker fra Tyrus. Det viser at begge beretningene er utdrag av en felles og mer utførlig kilde. Hver av de to forfatterne har bearbeidet stoffet fritt og selvstendig etter sin egen plan.

V. 1–14. Hiram sender bud til Salomo

«[1]Da Hiram, kongen i Tyrus, fikk høre at Salomo var blitt salvet til konge i sin fars sted, sendte han noen av tjenerne sine til ham. For Hiram hadde alltid vært en venn av David.»

Da kong Hiram i Tyrus hørte at Salomo var salvet til konge etter David, sendte han tjenerne sine, det vil si et sendebud, til Salomo for å ønske ham til lykke med tronbestigningen, slik den syriske oversettelsen riktig forklarer. For Hiram hadde vært Davids venn hele tiden, så lenge både David og Hiram var konger. Om Hiram og lengden på hans regjering, se ved 2 Sam 5,11. Krønikebøkene går forbi dette, fordi det ikke har noe vesentlig å si for tempelbyggingen.

V. 2–6. Salomo ber om tømmer fra Libanon

«[2]Og Salomo sendte bud til Hiram og sa: [3]Du vet at min far David ikke kunne bygge et hus for Herrens, sin Guds navn, på grunn av de krigene som han hadde med fiender på alle kanter, til Herren la dem under hans føtter. [4]Men nå har Herren min Gud gitt meg ro rundt omkring. Det finnes ingen motstandere, og ingen ulykker truer. [5]Derfor tenker jeg nå på å bygge et hus for Herrens, min Guds navn, slik som Herren sa da han talte slik til min far David: Din sønn, som jeg vil sette på din trone i ditt sted, han skal bygge huset for mitt navn. [6]Gi nå befaling om at de skal hogge sedertrær for meg på Libanon. Så skal mine

tjenere være med dine tjenere. Lønnen til dine tjenere vil jeg gi deg etter som du selv bestemmer, for du vet at det ikke finnes noen blant oss som skjønner seg så godt på å hogge tømmer, som sidonierne.»

Salomo sendte så bud til Hiram og lot ham vite at han ville sette i verk den tempelbyggingen hans far hadde planlagt. Til det ba han om tømmer fra Libanon. Ordene «Du vet at min far David ikke kunne bygge …» viser at David ikke bare lenge hadde vært opptatt av planen om å bygge et tempel, men at han alt hadde begynt å forhandle med Hiram om saken. Det stemmer med 1 Krøn 22,4.

«For Herrens navn» bygger på 5 Mos 12,5.11: «det stedet som Herren vil utvelge for å la sitt navn bo der».

Herrens navn er Guds vesen som åpenbarer seg i et synlig tegn, et virkelig pant på at han er til stede (se ved 5 Mos 12,5). Det er ikke bare Gud slik mennesker kjenner, dyrker og priser ham. Derfor veksler 2 Sam 7, som Salomo viser til, mellom «bygge meg et hus» (v. 5.7) og «bygge et hus for mitt navn» (v. 13). Om hindringen som sto i veien for David, krigene fiendene hadde omringet ham med, se ved 2 Sam 7,9.

«Men nå har Herren min Gud gitt meg ro rundt omkring», slik David aldri fikk det for lang tid av gangen (jf. 2 Sam 7,1). «Det finnes ingen motstandere.» Det strider ikke mot 11,14, for Hadads oppstand hørte til en senere tid. «Og ingen ulykker truer», slik som Absaloms og Sjebas oppstand, pesten etter folketellingen og andre hendelser i Davids regjeringstid. «Som Herren sa til David», nemlig i 2 Sam 7,12–13.

«Gi nå befaling om at de skal hogge sedertrær for meg på Libanon.» Av v. 8 ser vi at Salomo også ba om sypresser, og etter 2 Krøn 2,7 ba han dessuten om en dyktig kunstner. Det er gått forbi her, og først i 7,13–14 får vi høre at Hiram sendte en.

Bønnen viser at den delen av Libanon der sedertrærne som egnet seg til bygningstømmer vokste, hørte til Hirams rike. Sederskogen, som har vært berømt fra eldgammel tid, lå minst to dagsreiser nord for Beirut, ved de nordligste og høyeste toppene i fjellkjeden, selv om det også er funnet sedrer andre steder på det nordlige Libanon. Kanaans nordgrense nådde ikke så langt (se ved 4 Mos 34,8–9).

«Så skal mine tjenere være med dine tjenere», det vil si hjelpe dem med å felle trærne. «For du vet at det ikke finnes noen blant oss som skjønner seg så godt på å hogge tømmer, som sidonierne.» Det gjelder kunnskap om hvilke trær som egner seg best, når de skal felles, og hvordan tømmeret skal behandles.

«Sidonierne» står for fønikerne generelt. Sidon hadde tidligere vært mektigere enn Tyrus, og den delen av Libanon der sedrene vokste, hørte til Sidons område. Folket i Sidon var fra gammel tid kjent som dyktige bygningsmenn og kyndige i håndverk.

V. 7. Hiram priser Herren

«[7]Da Hiram fikk dette budskapet fra Salomo, ble han meget glad, og han sa: Lovet være Herren i dag, han som har gitt David en vis sønn og satt ham over dette store folket!»

Hiram ble meget glad for Salomos tilbud og priste Herren fordi han hadde gitt David en så vis sønn til etterfølger. For kongen i Tyrus må det ha vært svært viktig å holde seg på god fot med Israel. Israels land var et kornkammer for fønikerne, og vennskap med en slik nabo måtte fremme den fønikiske handelen sterkt.

At Hiram priste Herren, forutsetter ikke at han fullt ut anerkjente Herren som den eneste sanne Gud. Det betyr bare at han regnet Israels Gud for en like virkelig gud som sine egne guder. I 2 Krøn 2,12 anerkjenner han Herren enda fullere og kaller ham himmelens og jordens Skaper. Men det kan forklares med at Hiram gikk inn i israelittenes måte å tenke om Gud på, og behøver ikke bety at han selv trodde at Herren er den sanne Gud.

V. 8–11. Avtalen om tømmer og lønn

> «[8]Og Hiram sendte bud til Salomo og sa: Jeg har mottatt det budskapet du har sendt meg. Jeg skal på alle måter gjøre som du ønsker med sedertrærne og sypressene. [9]Mine tjenere skal føre dem fra Libanon ned til havet. Der vil jeg legge stokkene i flåter på havet og føre dem til det stedet du vil gi meg beskjed om. Der vil vi ta dem fra hverandre, og så lar du dem hente. Men så må du gjøre det jeg ønsker, og la meg få matvarer til mitt hus. [10]Og Hiram lot Salomo få sedertrær og sypresser, så mye som han ønsket. [11]Og Salomo ga Hiram tjue tusen kor hvete til mat for hans hus og tjue kor olje av knuste oliven. Så mye ga Salomo til Hiram år etter år.»

Hiram sendte så bud til Salomo og lovte skriftlig (2 Krøn 2,11) å gjøre som han ønsket. «Det budskapet du har sendt meg» er det Salomo hadde bedt om gjennom sendebud. Ordet *berosjim* (בְּרוֹשִׁים) betyr ikke grantrær, men sypresser.

Hirams tjenere skulle føre trærne fra Libanon ned til havet og binde dem sammen til flåter som ble fløtet langs kysten til det stedet Salomo ville gi beskjed om. Der skulle flåtene tas fra hverandre, og Salomo skulle hente tømmeret. Krønikebøkene nevner Jafo, det vil si Joppe, havnen ved Middelhavet som lå nærmest Jerusalem, som landingssted. Til gjengjeld skulle Salomo gi matvarer til Hirams hus, det vil si det kongens hoff trengte.

Thenius har rett i at også lønnen som ble nevnt i v. 6, skulle betales. Men han tar feil når han hevder at krønikeskriveren ved en misforståelse har trodd at matvarene var for Hirams tjenere som arbeidet med tømmeret. Det står ikke et ord om det i Krønikebøkene. Der står bare Salomos løfte til Hiram (2 Krøn 2,10): «Tømmerhoggerne, dine tjenere som feller trærne, vil jeg gi tjue tusen kor tresket hvete og tjue tusen kor bygg og tjue tusen bat vin og tjue tusen bat olje.» Dette er utelatt i vår beretning, som ikke sier nærmere hva lønnen i v. 6 til de sidoniske tømmerhoggerne var.

Til gjengjeld nevner vår beretning i v. 11 betalingen for tømmeret Hiram leverte, som Krønikebøkene ikke nevner: Salomo ga Hiram tjue tusen kor hvete til mat for hoffet hans og tjue kor olje av knuste oliven, år etter år, trolig så lenge tømmerleveransene eller Salomos byggearbeid varte.

De to beretningene er så klare at de som av kritiske fordommer blander dem sammen og vil rette den ene etter den andre, står helt alene. At Salomo ga Hirams hoff like mye hvete som han ga de sidoniske arbeiderne, gir ingen grunn

til å gjøre de to beretningene til én. Tømmerhoggerne fikk også bygg, vin og olje i store mengder.

Hiram fikk derimot bare olje i tillegg til hveten til hoffet, og ikke vanlig olje, men den fineste olivenoljen, tjue kor olje av knuste oliven. Den ble utvunnet av oliven som ennå ikke var helt modne, ved at de ble støtt i mortere. Den var både hvitere og hadde renere smak enn den vanlige oljen, som ble presset av modne oliven. Tjue kor er to hundre bat. Husker vi at dette var den fineste oljen, kan vi ikke si at mengden står i misforhold til hvetemengden.

V. 12. Herren ga Salomo visdom

> «[12]Herren ga Salomo visdom, slik som han hadde lovt ham. Og det var fred mellom Hiram og Salomo, og de gjorde en pakt med hverandre.»

Ordene om at Herren ga Salomo visdom, gjelder ikke bare avtalen han gjorde med Hiram, og som skaffet ham materialer og dyktige arbeidere til å reise Guds hus. De gjelder også den vise måten han brukte sine egne undersåtters evner til dette verket på. For verset avslutter avsnittet om forhandlingene med Hiram, men innleder samtidig versene som følger. Der forklares nærmere det Salomo hadde antydet i v. 6 om arbeiderne som skulle felle tømmer på Libanon sammen med Hirams menn.

V. 13–14. Pliktarbeiderne fra Israel

> «[13]Kong Salomo tok ut pliktarbeidere av hele Israel, og pliktarbeiderne var tretti tusen mann. [14]Han sendte dem i skift til Libanon, ti tusen hver måned. En måned var de på Libanon og to måneder hjemme. Adoniram hadde oppsyn med pliktarbeiderne.»

Salomo tok ut pliktarbeidere, *mas* (מַס, «pliktarbeid»; jf. 4,6), av hele Israel, det vil si av hele folket. Det var tretti tusen mann, og de ble sendt til Libanon på skift, ti tusen i måneden. Én måned var de på Libanon og gjorde pliktarbeid, og to måneder var de hjemme og stelte jorda si.

Disse tretti tusen israelittene må holdes atskilt fra restene av kanaaneerne, som ble gjort til treller med plikt til arbeid (v. 15; 9,20). De blir i 9,21, som i Jos 16,10, kalt *mas oved* (מַס עֹבֵד, «trellearbeid»).

At israelittene ikke skulle gjøre trelletjeneste, ser vi av at de bare gjorde pliktarbeid fire måneder i året og var hjemme i åtte. At ordet *mas* blir brukt, strider ikke mot det. Selv om ordet andre steder blir brukt om de kanaaneiske trellene (Jos 17,13; Dom 1,28.30), skiller beretningen om Salomo klart mellom *mas* og *mas oved*.

I 9,22 står det uttrykkelig, etter at de kanaaneiske trellene er nevnt: «Men Salomo tok ikke noen av Israels barn til å være trell.» De tretti tusen var altså frie israelitter, som gjorde det lettere arbeidet med å felle trær sammen med Hirams undersåtter og under deres ledelse, slik kongen hadde befalt – og trolig ikke uten lønn heller. Om Adoniram, se ved 4,6.

V. 15–18. Bærere, steinhoggere og formenn

> «[15]Salomo hadde sytti tusen bærere og åtti tusen steinhoggere på fjellene, [16]og dessuten arbeidsformennene, som var tre tusen tre hundre i tallet. De hadde tilsyn med de folkene som utførte arbeidet.»

Salomo hadde dessuten sytti tusen bærere og åtti tusen steinhoggere på Libanonfjellene. De gamle oversetterne forsto ordet *chotsev* (חֹצֵב) om steinhoggere, og det har både sammenhengen og språkbruken for seg. V. 18 taler om steinhoggerarbeid, og ordet blir for det meste brukt om å bryte og hogge stein. Bare i Jes 10,15 står det om å hogge tre. Tretti tusen israelitter var også mer enn nok til å hogge og gjøre i stand tømmeret.

At de hundre og femti tusen bærerne og steinhoggerne ikke ble tatt ut blant israelittene, ser vi av at de blir holdt atskilt fra dem, og i alle fall ikke blir kalt israelitter. Parallellstedene gjør det sikkert (9,20–21; 2 Krøn 2,17–18; 8,7–9). Etter dem tvang Salomo de kanaaneerne som var igjen i landet, til denne trelletjenesten.

Formennene var ikke medregnet, de tre tusen tre hundre som Salomo hadde satt til å ha tilsyn med folkene som utførte arbeidet. Det kan ikke være overoppsynsmennene, for det blir ikke nevnt noen underordnede oppsynsmenn, og tallet er altfor stort for overoppsynsmenn. I tillegg blir det, ved avslutningen av beretningen om alle Salomos byggverk, nevnt fem hundre og femti formenn som hadde tilsyn med folket (9,23).

Krønikebøkene oppgir tallene på en helt egen måte: 3600 oppsynsmenn i 2 Krøn 2,18 og 250 i 2 Krøn 8,10. Det ligger nær å tro at forskjellene kommer av avskriverfeil, siden det ofte er feil i talloppgaver. Men den forklaringen faller, for summen er den samme i begge beretningene: 3300 + 550 = 3850 i Kongebøkene, og 3600 + 250 = 3850 i Krønikebøkene. Vi må derfor følge J. H. Michaelis og forklare forskjellen med at tallene er delt inn på ulik måte.

Krønikebøkene skiller kanaaneiske oppsynsmenn fra israelittiske (3600 kanaaneere og 250 israelitter), mens Kongebøkene skiller mellom lavere og høyere oppsynsmenn. Salomo hadde altså 3300 lavere oppsynsmenn og 550 høyere, og av de høyere var 250 israelitter og 300 kanaaneere.

I 2 Krøn 2,17–18 står det uttrykkelig at de 3600 ble tatt blant de fremmede, det vil si de kanaaneerne som var igjen i Israels land. De 550 i 9,23 omfatter altså de 300 som tallet i vårt kapittel har mindre enn Krønikebøkene, og de 3300 i vårt kapittel omfatter ikke overoppsynsmennene av kanaaneisk ætt.

V. 17–18. Steiner og tømmer gjøres i stand

> «[17]Og kongen befalte at de skulle bryte store, kostbare steiner, så grunnvollen til huset kunne legges med hoggen stein. [18]Og Salomos bygningsmenn og Hirams bygningsmenn og mennene fra Gebal hogg dem til og gjorde i stand både stokkene og steinene som huset skulle bygges av.»

Kongen lot bryte store, kostbare steiner for å legge grunnvollen til huset med hoggen stein. Ordet *jeqarot* (יְקָרוֹת) betyr ikke «tunge», slik Thenius mener – det ville være en helt overflødig opplysning, for store steiner er alltid tunge – men «kostbare», verdifulle steiner (jf. 10,2, der ordet står om edelsteiner).

Grunnvollen gjelder ikke bare selve tempelhuset, men de veldige grunnmurene for hele tempelplassen. De sterke murene rundt tempelberget, som Josefus beskriver, ble likevel kanskje ikke alle fullført av Salomo, men kan ha vært et verk av flere hundre år (se ved 6,38). De hogde steinene var kvadersteiner på ti og åtte alen (7,10).

Med v. 18 slutter beretningen om forberedelsene til tempelbyggingen, som Salomos forhandlinger med Hiram tok sikte på. «Salomos bygningsmenn og Hirams bygningsmenn og mennene fra Gebal» hogg til og gjorde i stand tømmeret og steinene til huset. «Mennene fra Gebal» forklarer nærmere hvem Hirams bygningsmenn var. Gebal var den byen grekerne kalte Byblos, nord for Beirut (se ved Jos 13,5). Av de store fønikiske byene var det den som lå nærmest den berømte sederskogen.

Etter Esek 27,9 var mennene fra Gebal kyndige i å bygge skip, og derfor trolig dyktige bygningsmenn generelt. Av Hirams undersåtter var de derfor best egnet til å lede arbeidet med tømmeret og steinene til Salomos byggverk. Det ligger nemlig i sakens natur at de fønikiske bygningsmennene bare var få og bare var formenn. Det kan også sluttes av det store tallet av egne undersåtter som Salomo satte til arbeidet.[1]

[1] Septuagintas tillegg i slutten av verset, «i tre år», er bare en slutning: Siden grunnvollen ble lagt i Salomos fjerde regjeringsår, mente oversetterne at forarbeidet måtte ha tatt de tre første årene.

Kapittel 6. Salomo bygger templet

Beretningen om tempelbyggingen begynner med tidspunktet for byggingen (v. 1). Så følger en beskrivelse av tempelhusets plan og størrelse (v. 2–10). Til den er føyd Guds løfte til Salomo mens byggingen pågikk (v. 11–13). Deretter hører vi om hvordan helligdommen ble innredet og prydet innvendig (v. 14–36). I 7,1–12 blir kongepalasset beskrevet, som ble bygd etter templet, og til sist søylene ved forhallen, som kunstneren fra Tyrus støpte i kobber, og de forskjellige karene i templet (7,13–51).

Parallellen i 2 Krøn 3–4 er ordnet annerledes. Der blir ikke tempelhusets ytre skilt fra innredningen og utstyret. Etter byggetiden og husets mål (2 Krøn 3,1–3) beskrives forhallen, Det hellige med sin utsmykning, Det aller helligste med de veldige kjerubene og forhenget foran, som vår beretning ikke nevner, kobbersøylene, brennofferalteret, som også er forbigått her, kobberhavet, karene, lysestakene, skuebrødsbordene og forgårdene. Til slutt kommer en samlet oppregning av templets kar (2 Krøn 4,10–22), som nesten ord for ord stemmer med 1 Kong 7,40–50.

V. 1–4. Tiden for byggingen

> «[1]I det fire hundre og åttiende år etter Israels barns utgang av landet Egypt, i måneden siv, det er den andre måneden, i det fjerde året etter at Salomo var blitt konge over Israel, da begynte han å bygge huset for Herren.»

Byggingen av templet, et fast og prektig hus for Herren der hans navn skulle bo midt i folket, var et viktig tidsskille for Guds rike i Den gamle pakt. Etter det Gud hadde sagt gjennom profeten Natan, skulle det gjøre slutt på Israels foreløpige tilstand i Kanaan, for templet skulle bli et virkelig pant på at folket for bestandig skulle eie den arven Herren hadde lovt dem. Hvor viktig tidsskillet var, ser vi av at tiden for byggingen ikke bare blir regnet etter Salomos regjeringsår, men også etter utgangen fra Egypt.

At tallet 480 er riktig, mot Septuagintas 440 og Josefus' forskjellige oppgaver, er nå nokså alminnelig godtatt. Vi har alt vist i kommentaren til Dommernes bok at det stemmer med lengden av dommertiden når den blir regnet rett. Det er heller ikke bare tolv slektsledd på førti år regnet sammen. Som også Thenius har påpekt: Der både året og måneden i kongens regjering blir oppgitt, bygger hovedtallet på mer enn en utregning. På så tidlig tid visste en godt hvor lang tid som var gått siden den mest minneverdige hendelsen i folkets historie.

Månedsnavnet *ziv* (זִו, «glans») har trolig fått navnet sitt av blomstenes prakt. Det blir forklart med «det er den andre måneden», fordi månedene ikke hadde faste navn før eksilet og fikk andre navn etter eksilet. Den andre måneden het da *ijjar*. Stedet der templet ble bygd, blir ikke nevnt her, fordi det var vel kjent. Men 2 Krøn 3,1 nevner det: Moria-fjellet, der Herren hadde åpenbart seg for David under pesten, og der David etter Guds befaling hadde bygd et brennofferalter (se ved 2 Sam 24,25).

V. 2–3. Husets mål og forhallen

> «[2]Huset som kong Salomo bygde for Herren, var seksti alen langt og tjue alen bredt og tretti alen høyt. [3]Forhallen foran Det hellige var tjue alen lang, svarende til bredden av huset, og ti alen bred, målt ut fra huset.»

Målene på tempelhuset og delene av det er alle innvendige mål, slik rommene så ut for øyet. Selve hovedbygningen var seksti alen lang, tjue alen bred og tretti alen høy, og etter 2 Krøn 3,3 var den målt «etter det gamle målet». Det vil si den gamle mosaiske eller hellige alen, som etter Esek 40,5 og 43,13 var en håndsbredd lengre enn den vanlige alen fra eksilets tid. (*Etter Thenius' beregning var den om lag 18½ rhinske tommer, det vil si knapt en halv meter.*)

Forhallen foran Det hellige var tjue alen lang, like bred som huset. Den lengste siden, som gikk parallelt med husets bredde, blir her kalt lengden, selv om vi ville kalle den bredden. Ti alen var dybden ut fra huset. Høyden på forhallen blir ikke oppgitt her, men i 2 Krøn 3,4 står det 120 alen. Det er sikkert en feil. Et byggverk så høyt kunne umulig kalles *ulam* (אוּלָם, «forhall»), men måtte kalles *migdal* (מִגְדָּל, «tårn»).

Selv et tårn på 120 alen foran et tempel som bare var tretti alen høyt, ville stå i større misforhold enn våre høyeste kirketårn. Og en slik trakt med en grunnflate som bare var ti alen dyp, ville neppe stått støtt. Vi kan ikke tenke oss at Krønikebøkene med vilje har overdrevet høyden, for de andre målene stemmer med vår beretning. Men det er naturlig å anta at teksten er blitt skadet, slik det har skjedd med mange andre talloppgaver.

Det er da uavgjort om den rette høyden var tjue eller tretti alen. Den syriske og den arabiske oversettelsen og ett av Septuaginta-håndskriftene har tjue alen. Men tretti alen har for seg at vår tekst ikke oppgir høyden. Det er langt lettere å forklare hvis forhallen var like høy som tempelhuset, enn om høydene var forskjellige. Dessuten var sidebygningen tjue alen høy utvendig, så forhallen ville ikke ha skilt seg særlig ut om den bare var like høy som sidebygningen.

V. 4. Vinduene

> «[4]På huset laget han vinduer med fast gitterverk.»

Etter rommenes mål nevnes vinduene som slapp inn lys og luft i tempelhuset. Uttrykket betyr ikke vinduer som var brede innvendig og smale utvendig, slik den arameiske oversettelsen, rabbinerne, Luther og andre forsto det. Det betyr vinduer med faste bjelker, altså vinduer med gitterverk som ikke kunne åpnes og lukkes etter behag, slik som i vanlige våningshus (2 Kong 13,17; Dan 6,11).

Åpningen var likevel trolig smalere utvendig enn innvendig, som i de eldre egyptiske byggverkene, for murene var svært tykke. Den arameiske forklarin-

gen bygger derfor trolig på en gammel overlevering og stemmer med saken, men ikke med ordene.

Utleggerne strides om hvor vinduene satt: bare foran over forhallen, forutsatt at den var ti alen lavere enn tempelhuset, eller på sideveggene over sidebygningen, som var høyst omkring tjue alen høy. I så fall var Det aller helligste, som bare var tjue alen høyt, helt mørkt, slik 8,12 forutsetter. Vi holder det siste for riktig, for innvendingene mot det bygger på forutsetninger som kan påvises å være gale.

V. 5–18. Sidebygningen

> «[5]Rundt husets vegg bygde han et tilbygg rundt omkring – langsmed veggene på huset, både Det hellige og det innerste rommet. Og han gjorde sidekammer rundt omkring. [6]Den nederste etasjen var fem alen bred, den mellomste seks alen bred og den tredje sju alen bred. For han hadde gjort avsatser på huset rundt omkring på utsiden, så ikke bjelkene skulle gå inn i veggene på huset. [7]Da huset ble reist, ble det bygd av hele steiner fra steinbruddet. En hørte verken hammer eller øks eller noe slags jernredskap i huset da det ble bygd. [8]Døren til den nederste etasjen var på sørsiden av huset. En svingtrapp førte opp i den mellomste etasjen, og fra den mellomste opp i den tredje.»

Tilbygget sto langs de to langsidene og bakveggen, men ikke på forsiden, der forhallen var. Det besto av tre etasjer med sidekamre. Ordet *jatsua* (יָצוּעַ, egentlig «lag») står her om hele den lavere bygningen som var reist inntil husets vegger, mens hunkjønnsformen i v. 6 står om den enkelte etasjen.

Ordet for sidekamrene, *tsela'ot* (צְלָעוֹת), betyr egentlig sider og står både her og i Esek 41,6 om sidekamre eller sideetasjer. Ordet *tsela* (צֵלָע) står ellers om siden på arken, tabernaklet og alteret, om fjellsiden, om menneskets ribbein og om dørfløyene (v. 34).

Den innvendige bredden på nederste etasje var fem alen, på den mellomste seks og på den tredje sju. For på utsiden av tempelveggen var det laget avsatser rundt omkring, så bjelkene ikke skulle gå inn i selve tempelveggen. Ordet *migra'ot* (מִגְרָעוֹת, «avkortinger») beskriver dem treffende: Muren ble tynnere for hver avsats. Bjelkeendene i hver etasje hvilte på disse avsatsene og ble ikke stukket inn i tempelhusets egen mur. Vi kan regne med fire slike avsatser, tre for etasjegulvene og én for taket.

Det er uvisst om avsatsene bare var på tempelveggen eller også på sidebygningens yttervegg. Det første er det mest sannsynlige. Da ble tempelveggen én alen tynnere ved hver avsats, altså på fire steder. Var den fortsatt to alen tykk øverst, må den ha vært seks alen tykk nederst. Den uvanlige tykkelsen passer godt med restene av svært gamle byggverk, som for det meste har veldig tykke murer, og med størrelsen på kvadersteinene muren ble bygd av (7,10).

V. 7 er en innskutt forklaring til v. 6: Huset ble bygd av ferdighogde steiner fra steinbruddet, og ingen hammer, øks eller noe jernredskap ble hørt ved huset mens det ble bygd.

«Hele steiner» betyr ikke steiner som var helt utilhogde, som om Gud hadde latt dem vokse slik at de ikke trengte å hogges (Teodoret). Riktignok betyr

uttrykket i 5 Mos 27,6 uhogde steiner (jf. 2 Mos 20,25), men her utelukker sammenhengen det (jf. 5,17–18). Det er steiner som ble så fullstendig hogd og tilpasset alt i steinbruddet at det ikke trengtes jernredskaper da murene ble reist.

I v. 8 fortsetter beskrivelsen av sidebygningen. Etter den hebraiske teksten var døren til «det mellomste sidekammeret» i nederste etasje på høyre side av huset, sørsiden, og en svingtrapp førte opp i den mellomste etasjen og videre til den tredje.

Det eneste som er påfallende, er at «den mellomste» først står om det midterste rommet i nederste etasje og så om mellometasjen. Det ligger derfor nær å tro at det første «mellomste» er en skrivefeil for *hattachtonah* (הַתַּחְתֹּנָה, «den nederste»). Da står «sidekammer» samlet om rekken av rom i en etasje, som i Esek 41,5.9.11.

Døren var laget fra utsiden, i sidebygningens yttervegg, og førte ikke inn i sidekamrene fra Det hellige. Det ville stride mot helligdommens verdighet. Spørsmålet er bare om den satt midt på sørsiden eller foran, ved siden av forhallen. Er den hebraiske teksten riktig, er det første sikkert. Leser vi «den nederste», lar teksten spørsmålet stå åpent.

Svingtrappen var ikke bygd inne i ytterveggen, for den var ikke tykk nok til det. Teksten sier nokså klart at den førte fra nederste etasje til den mellomste og derfra videre opp, så den sto midt i bygningen.

V. 9–10. Taket og sidebygningens høyde

> «[9]Slik bygde han huset. Og da han hadde gjort det ferdig, tekte han det med bjelker og med sederplanker i rader. [10]Tilbygget som han hadde bygget rundt om hele huset, var fem alen høyt for hver etasje og var festet til huset med sederbjelker.»

Med v. 9–10 slutter beskrivelsen av tempelbygningens ytre. Ordet for å tekke gjelder ikke den innvendige panelingen, som først nevnes i v. 15, men taket.

Ordet *gevim* (גְּבִים) står om bjelker, ikke om et hvelvet tak, for bjelker hogd i bue ville blitt for svake på midten, og heller ikke om sperrer, for takene i Østen er flate. Sederplankene ble lagt i rader mellom bjelkene. Dette sederverket hadde sikkert et sterkt dekke over seg som vernet taket og bygningen mot regn, og langs kantene hadde det nok et rekkverk, som på våningshus (5 Mos 22,8).

Hver etasje i sidebygningen var fem alen høy innvendig. Sidebygningen hadde altså en innvendig høyde på 3 × 5 alen, og regner vi med gulvene og taket, en utvendig høyde på atten eller tjue alen. Tempelhuset, som var tretti alen høyt innvendig og omkring trettito utvendig, raget altså tolv eller fjorten alen over sidebygningen, og det var god plass til vinduer på sideveggene.

Sidebygningen «var festet til huset med sederbjelker»: Bjelkelagene i de forskjellige etasjene hvilte på avsatsene i tempelveggen. Slik var den fast forbundet med tempelhuset uten at det ble gjort skadelige inngrep i selve helligdommen.

Regner vi tempelveggen seks alen tykk og sidebygningens yttervegg og forhallens frontmur tre alen hver, ble hele bygningen nittitre alen lang og førtiåtte alen bred utvendig. Tempelhuset var omkring trettito alen høyt utvendig, og sideetasjene atten til tjue alen, sokkelen ikke medregnet.

Tallet på rommene i sidebygningen blir ikke oppgitt, men kan settes til omkring tretti i hver etasje. Hvert rom har nok hatt et lite vindu. Også tallet på tempelvinduene kan vi bare gjette på, men det var neppe mer enn seks på hver side, og trolig ingen på baksiden.

V. 11–13. Herrens løfte under byggingen

> «[11]Da kom Herrens ord til Salomo, og det lød slik: [12]Nå bygger du dette huset! Hvis du da vandrer etter mine forskrifter og holder mine lover og tar vare på alle mine bud, så du følger dem, da vil jeg oppfylle på deg det ordet jeg talte til din far David. [13]Jeg vil bo midt iblant Israels barn, og jeg vil ikke forlate mitt folk Israel.»

Hvordan dette løftet ble gitt Salomo, blir ikke sagt nærmere. Men uttrykket «Herrens ord kom» synes å peke på en profet som mellommann. Det stemmer med 9,2, der vi ser at Herren bare to ganger åpenbarte seg for Salomo ved en virkelig tilsynekomst.

«Hva angår huset du bygger: Vandrer du etter mine forskrifter …, vil jeg oppfylle det ordet jeg talte til din far David.» Det gjelder løftet i 2 Sam 7,12 ff. om at tronen skulle stå fast til evig tid. Gud ville oppfylle det på Salomo hvis han vandret etter Herrens bud, slik hans far hadde formant ham da han overga ham riket (2,3).

Løftet i v. 13, «Jeg vil bo midt iblant Israels barn», er ikke et nytt løfte i tillegg til det i 2 Sam 7,12 ff., men en særlig anvendelse av det på tempelbyggingen som var begynt. At Davids trone skulle stå fast til evig tid, hadde i seg at Gud skulle bo blant sitt folk, ja, det var grunnlagt på det. Nå skulle Guds bolig blant folket få en ny og varig virkeliggjørelse. Templet skulle være et pant på at Herren ville holde fast ved sin nådepakt med folket og sitt nådige nærvær blant dem.

Slik er løftet «Jeg vil bo midt iblant Israels barn, og jeg vil ikke forlate mitt folk Israel» en bekreftelse av det ordet Herren hadde talt til David. I ordlyden står det likevel nærmere 3 Mos 26,11, der den høyeste velsignelsen for den som trofast holder Guds bud, blir sammenfattet i løftet: «Jeg vil sette min bolig midt iblant dere, og jeg skal aldri forkaste dere.»

V. 14–18. Den innvendige kledningen

> «[14]Så bygde da Salomo huset og gjorde det ferdig. [15]Han kledde husets vegger innvendig med sederbord. Fra gulvet og helt opp til loftsbjelkene kledde han huset innvendig med tre, og gulvet kledde han med sypressbord. [16]Tjue alen fra baksiden av huset satte han opp en vegg av sederbord fra gulvet og opp til loftsbjelkene. Han innredet et rom innenfor veggen. Det var Det aller helligste. [17]Og huset – Det hellige foran det innerste rommet – var førti alen langt. [18]Innvendig var huset prydet med utskjæringer i sedertre – gresskar og utsprungne blomster. Alt sammen var sedertre, det var ingen stein å se.»

V. 14 tar opp igjen beskrivelsen av byggingen (jf. v. 9), som ble avbrutt av Guds løfte. Så følger den innvendige kledningen og delingen i Det hellige og Det aller helligste. Veggene ble kledd innvendig med sederbord fra gulvet til loftsbjelkene, og gulvet med sypressbord.

Uttrykket «loftsveggene» i den hebraiske teksten er påfallende og gjør det trolig at *qirot* (קִירוֹת, «vegger») bare er en avskriverfeil for *qorot* (קוֹרוֹת, «bjelker»).

Hele huset var kledd med tre innvendig, så ingenting av steinmuren var å se (v. 18). Teksten vet derimot ingenting om at ytterveggene også var kledd med tre, slik mange har ment.

Så kledde han de tjue alen av husets bakre del med sederbord fra gulvet til bjelkene og innredet dem til det innerste rommet, Det aller helligste. Ordet *devir* (דְּבִיר) er usikkert. De gamle greske oversetterne og Hieronymus, i Vulgata *oraculum*, avleder det av *davar* (דָּבַר, «tale»), og Hengstenberg følger dem: stedet der det blir talt. De fleste nyere utleggere forstår det etter arabisk som «det bakre rommet», og det har motsetningen «det fremre» Det hellige (v. 17) for seg.

Ordene gjelder ikke bare en sedervegg foran Det aller helligste, men alle fire veggene i det. Skilleveggen mellom det bakre rommet og Det hellige nevnes ikke særskilt, fordi den er selvsagt. Siden hele den bakre delen av huset i tjue alens lengde ble skilt ut, må skilleveggen ha fylt hele husets høyde på tretti alen, fra gulvet til taket, slik det uttrykkelig står. Da ble det førti alen igjen av husets lengde til Det hellige (v. 17).

V. 18 er en innskutt opplysning om utsmykningen av begge rommene. Sederkledningen var prydet med utskåret arbeid, i halvt opphøyd relieff, av *peqa'im* (פְּקָעִים), figurer som lignet villgresskar (2 Kong 4,39), det vil si ovale prydformer som trolig gikk i rette rader langs veggene, og av utsprungne blomster. Det var ikke blomsterkranser, slik Thenius mener, men blomsterknopper som var sprunget ut.

V. 19–30. Det aller helligste og gullkledningen

> «[19]Innerst i huset innredet han et rom til å sette Herrens paktsark. [20]Foran det innerste rommet, som var tjue alen langt og tjue alen bredt og tjue alen høyt, og som han kledde med fint gull, satte han et alter og kledde det med sedertre. [21]Og Salomo kledde huset innvendig med fint gull og hengte gullkjeder bortetter veggen foran det innerste rommet, og kledde den med gull. [22]Hele huset kledde han med gull fra ende til annen, og hele alteret som hørte til det innerste rommet, kledde han med gull.»

(Keil: «20 Og det innerste rommet var innvendig tjue alen langt, tjue alen bredt og tjue alen høyt, og han kledde det med fint gull; og alteret kledde han med sedertre. 21 Og Salomo kledde huset innvendig med fint gull og stengte med gullkjeder foran det innerste rommet, og han kledde det med gull.»)

Han innredet et bakre rom innerst i huset for å sette Herrens paktsark der. Det innerste rommet var innvendig tjue alen langt, tjue alen bredt og tjue alen høyt. Ordet *lifne* (לִפְנֵי) forstår vi med Kimchi som «det indre», som i v. 29, ikke som «foran». Rommet ble kledd med fint gull.

Det aller helligste hadde altså form av en fullkommen terning i templet som i tabernaklet, bare i større målestokk. Siden hele tempelhuset var tretti alen høyt innvendig, ble det over Det aller helligste og under taket et rom på omkring ti alen i høyden til de loftsrommene som nevnes i 2 Krøn 3,9. Om hva slags rom det var og hva de skulle brukes til, sier ingen av beretningene noe.

«Og alteret kledde han med sedertre.» Det er svært påfallende at alteret nevnes her, siden verset bare handler om Det aller helligste. Enda mer påfallende er

uttrykket «alteret som hørte til det innerste rommet» i v. 22, for det sto ikke noe alter i Det aller helligste. Det lar seg ikke rydde av veien med tekstrettelser, for de som er foreslått, er altfor innviklede. Det må forklares ut fra det Mosebøkene sier om røkofferalterets plass: «Du skal sette alteret foran forhenget som henger foran vitnesbyrdets ark, foran nådestolen» (2 Mos 30,6; jf. 40,5).

Selv om røkofferalteret faktisk sto i Det hellige, «foran forhenget» (2 Mos 40,26), var det dermed knyttet nærmere til Det aller helligste enn de to andre tingene i Det hellige. At alteret ble kledd med sedertre, forutsetter at det hadde en kjerne av stein. At alteret står uten bestemt artikkel, kommer av at det nevnes her for første gang.

V. 21 føyer så til gullkledningen av Det hellige. «Huset innvendig» er Det hellige til forskjell fra Det aller helligste. De neste ordene er svært dunkle. Oversetter vi dem «han lot gullkjeder gå bortover foran det innerste rommet», kan vi bare tenke på en prydkjede av gull langs veggen foran det innerste rommet og over fløydørene. Men det ville være et svært underlig uttrykk.

Vi må derfor, med Gesenius og mange eldre utleggere, forstå verbet etter arameisk språkbruk som «stenge, låse»: Han stengte med gullkjeder foran det innerste rommet. Dørene til Det aller helligste var altså stengt og låst med gullkjeder som var spent over hele dørens bredde, unntatt på den store forsoningsdagen.

Ordene «og kledde det med gull» kan bare gjelde alteret i v. 20, enda gullkledningen av det ikke er nevnt før, hvor påfallende det enn er at ordene er skilt fra v. 20. I v. 22 blir det som er sagt om gullkledningen, gjentatt samlet og avsluttet. «Hele huset» er Det hellige og Det aller helligste, men ikke forhallen, for den blir uttrykkelig skilt fra huset. «Hele alteret» betyr alteret i sin helhet, ikke bare en del av det.

V. 23–28. De store kjerubene

> «[23]I den innerste helligdommen laget han to kjeruber av oljetre. De var ti alen høye. [24]Kjerubens ene vinge var fem alen og kjerubens andre vinge fem alen. – Det var ti alen fra vingespiss til vingespiss. [25]Den andre kjeruben var også ti alen. Begge kjerubene hadde samme mål og samme skikkelse. [26]Den ene kjeruben var ti alen høy, likeså den andre kjeruben. [27]Og han satte kjerubene i det innerste rommet i huset. De strakte kjerubenes vinger ut, så den ene kjerubens vinge rørte ved den ene veggen, og den andre kjerubens vinge rørte ved den andre veggen, mens deres vinger rørte ved hverandre midt i huset. [28]Han kledde kjerubene med gull.»

I det bakre rommet lot han lage to kjeruber av oljetre, det vil si av villoliven, som er svært fast og holdbart, og etter 2 Krøn 3,10 av en særlig slags billedhoggerarbeid som ikke kan bestemmes nærmere. Hver av dem var ti alen høy. Figurene hadde menneskeskikkelse, som gullkjerubene på paktens ark, og sto oppreist på føttene (2 Krøn 3,13).

Vingene var utstrakt og fem alen lange, så den ene vingen på hver nådde den andres vinge midt i rommet, mens den andre nådde veggen. De fire utstrakte vingene fylte altså hele bredden av Det aller helligste, tjue alen, og kjerubene sto ti alen fra hverandre. Figurene var helt kledd med gull.

Paktens ark ble satt mellom disse kjerubene, under vingene som vendte mot hverandre. Siden de var laget som kjerubene på arken, hadde de også samme betydning og forsterket bare den tanken kjeruben var et bilde på (se ved 2 Mos 25,20). Men ansiktene deres vendte ikke mot hverandre og bøyde seg ikke ned mot arken, slik som gullkjerubene på arken. Etter 2 Krøn 3,13 vendte de mot huset, det vil si mot Det hellige, så vingene kunne strekkes ut over hele bredden av Det aller helligste.

V. 29–30. Utskjæringene og gulvet

> «[29]Alle veggene i huset prydet han med utskårne bilder av kjeruber og palmer og utsprungne blomster både i det indre og i det ytre rommet. [30]Og gulvet i huset kledde han med gull, både i det indre og i det ytre rommet.»

På alle veggene i huset, både i Det aller helligste og i Det hellige, lot han skjære ut kjeruber, palmer og utsprungne blomster. Dette fullfører beskrivelsen av trekledningen. I tillegg til de ovale figurene og blomstene i v. 18 var det altså skåret ut kjeruber og palmer i trepanelene. Hvordan figurene var fordelt, blir ikke sagt. Men en sammenligning med Esek 41,18 viser i alle fall at palmer og kjeruber vekslet, så det alltid sto en kjerub mellom to palmer.

Gresskarfigurene og blomstene dannet trolig den øvre og nedre rammen omkring rekkene av palmer og kjeruber. Blomstene hang som kranser over dem, og rekkene av gresskar var grenselinjer både over og under. Om det bare var én rekke palmer og kjeruber rundt veggene, eller to eller tre, er omstridt. To eller tre er mest sannsynlig, for på veggene i de egyptiske templene var det ofte tre eller fire rekker relieffer over hverandre. Også gulvet ble kledd med gull, både i Det aller helligste og i Det hellige.

V. 31–36. Dørene

> «[31]Foran inngangen til det innerste rommet laget han en fløydør av oljetre. Den øvre dørkarmen med dørstolpene utgjorde en femtedel av veggen. [32]Og de to dørene av oljetre prydet han med utskårne bilder av kjeruber og palmer og utsprungne blomster, og han kledde dem med gull. Han bredte gullet ut over kjerubene og palmene. [33]Likeså laget han dørstolper av oljetre for inngangen til Det hellige, på fjerdedelen av veggen, [34]og to dørfløyer av sypresstre. Begge dørfløyene var i to deler, som kunne svinges hver for seg. [35]Og han prydet dem med utskjæringer: kjeruber og palmer og utsprungne blomster, og han kledde dem med gull som ble lagt jevnt utover utskjæringene.»

Inngangen til det bakre rommet fikk dører av oljetre, som etter 7,50 gikk på hengsler av gull. De dunkle ordene om dørkarmen og dørstolpene, som er tolket på svært forskjellige måter, kan neppe bety noe annet enn at den fremspringende dørrammen opptok en femtedel av veggens bredde.

Forklaringen at tallet gjelder tykkelsen på dørstolpene og veggen, bygger på en skillemur på to alen mellom Det hellige og Det aller helligste, og det strider direkte mot v. 16. Det ville også være svært underlig om tykkelsen på dørstolpene ble oppgitt, mens ingenting blir sagt om størrelsen på dørene. Etter vår forklaring var inngangen fire alen bred med dørstolpene, og hver av de to

fløyene omkring halvannen alen bred, regner vi rammen til en halv alen på hver side.

De to dørene ble prydet med de samme utskjæringene som veggene og kledd med gull, og gullet ble bredt ut over kjerubene og palmene. Det vil si at han la bladgull over dem, slik at alle figurene, både det som var opphøyd og det som var fordypet, som Rasji påpeker, ble trykt inn i gullbladene og tydelig sto fram.

Thenius slutter av dette at gullkledningen på vegger og dører trolig bare dekket de utskårne figurene. Men slutningen er svært tvilsom. Selv om det fulgte av seg selv at utskjæringene ble forgylt når hele døren ble det, fulgte det ikke av seg selv at gullet ble lagt slik at utskjæringene fortsatt sto fram, og det er det verset sier. En delvis forgylling stemmer heller ikke med det ettertrykkelige uttrykket «fra ende til annen» i v. 22.

Dørene foran Det aller helligste gjorde ikke forhenget i 2 Krøn 3,14 overflødig, slik mange mener. Forhenget kan godt ha hengt innenfor dørene. Selv når dørene ble åpnet utover, når ypperstepresten gikk inn, var forhenget da et nytt dekke, som hindret prestene som gjorde tjeneste i Det hellige og forgården, i å se inn.[1]

Ved inngangen til Det hellige laget han på samme måte dørstolper av oljetre, en ramme som opptok en fjerdedel av veggens bredde, altså fem alen. Dørene var to fløyer av sypresstre, og hver fløy var delt i to deler som kunne svinges hver for seg. Til fløydørene i Det hellige valgte han trolig sypress og ikke oljetre fordi det er lettere og derfor ikke så lett synker. Det er uvisst om hver fløy var delt på langs i to smale blader, eller på tvers halvveis opp, så den nederste halvdelen kunne åpnes for seg.

Med Merz holder vi det siste for mest sannsynlig. I en døråpning på fem alen kunne hver fløy, når dørstolpene er regnet med, ikke være mer enn to alen bred. Var en slik fløy delt på langs, ville hver halvdel bare være én alen bred og gi for liten plass til at en mann kunne gå bekvemt gjennom.

En fløydør på fire alen i bredden ville i rett forhold være åtte alen høy, og en så høy dør kunne lett deles i to, så bare den nedre halvdelen ble åpnet når prestene daglig gikk inn i Det hellige.

Også disse dørene åpnet seg trolig utover. De ble prydet med utskjæringer og kledd med gull som var hamret tynt og lagt så tett over figurene at gullplaten fulgte formen deres. I oldtiden ble forgylling vanligvis gjort ved at gullplater ble lagt på og festet med nagler (jf. 2 Krøn 3,9).

V. 36. Forgårdene

> «[36]Han bygde den indre forgården av tre lag tilhogd stein og ett lag sederbjelker.»

Når prestenes forgård (2 Krøn 4,9) blir kalt «den indre forgården», forutsetter det en ytre, som også nevnes i 2 Krøn 4,9 og kalles «den store forgården». Den indre blir i Jer 36,10 kalt «den øvre forgården». Den lå altså høyere enn den ytre, som omga den på alle kanter.

[1] At forhenget skulle være et vilkårlig tillegg av Herodes, slik noen har ment, overser den dype betydningen forhenget hadde, jf. Matt 27,51.

Den var omgitt av en lav mur av tre lag hogde kvadersteiner og ett lag sederbjelker. Bjelkene var enten lagt vannrett på steinene, etter mønster av panelingen inne i templet, eller satt opp på høykant som et stakitt, så folket kunne se inn i prestenes forgård.

Etter 2 Krøn 4,9 hadde den ytre forgården porter kledd med kobber, så den var omgitt av en høy mur. Rundt den lå kamre og rom for prestene og levittene (2 Kong 23,11; Jer 35,4; 36,10), som David alt hadde lagt planene for (1 Krøn 28,12). Hovedporten var østporten (Esek 11,1), og andre porter nevnes i 2 Kong 11,6; 12,9 og flere steder.

Størrelsen på forgårdene blir ikke oppgitt. Men etter mønster av tabernaklet, og siden templet ellers fordobler målene fra tabernaklet, kan vi sette prestenes forgård til to hundre alen fra øst til vest og hundre alen fra sør til nord. Da ble det foran tempelbygningen på østsiden en plass på hundre ganger hundre alen fri til brennofferalteret og de andre karene, det vil si til offertjenesten. Den ytre eller store forgården har da sikkert vært minst dobbelt så stor, fire hundre alen lang og to hundre alen bred.

V. 37–38. Byggetiden og templets betydning

> «[37]I det fjerde året ble grunnvollen lagt til Herrens hus, i måneden siv, [38]og i det ellevte året i måneden bul, det er den åttende måneden, var huset ferdig i alle sine deler. Det var i ett og alt som det skulle være. Da hadde han bygd på det i sju år.»

Grunnvollen ble lagt i måneden siv i det fjerde året (se v. 1), og huset ble ferdig i måneden bul, den åttende måneden, i det ellevte året. Det ble altså bygd på sju år, eller mer nøyaktig sju og et halvt. Navnet *bul* (בּוּל, «avkastning») betyr fruktmåneden, måneden for frukten på trærne. Navnet kom trolig fra fønikerne, hos dem modnet frukten senere. Det skal også finnes på den store sidoniske innskriften.

Sammenlignet med andre store byggverk i oldtiden og i nyere tid ble verket fullført på svært kort tid. (*Etter Plinius bygde hele Asia på Diana-templet i Efesus i 220 år.*) Men vi må huske at bygningen ikke var særlig stor, uansett hvor prektig den var. Det ble brukt usedvanlig mange arbeidere. Og materialene, særlig steinene, ble gjort i stand på Libanon, for det meste før grunnvollen ble lagt, så det arbeidet ikke skal regnes med i de sju og et halvt årene.

Dessuten gjelder tidsrommet trolig bare byggingen av tempelhuset og prestenes forgård og hovedtrekkene i den ytre forgården. Det omfatter ikke de veldige grunnmurene som måtte til for å få plass til dem, og som Salomo kanskje bare fikk utført en del av. Etter Josefus fylte Salomo opp dype daler og reiste en mur på østsiden av tempelberget. Senere slekter fortsatte å fylle opp og utvide plassen, og først Herodes' tempel fikk en ytre forgård med den omkretsen Josefus beskriver.

Like fullt er det tenkelig at Salomo planla tempelplassen så stor. Det får stor sannsynlighet ved Robinsons undersøkelser. Nederst i det sørvestre og sørøstre hjørnet av den nåværende muren rundt tempelplassen ligger lag av veldige kvadersteiner med kanthogde render, og størrelsen deres peker mot tidlig israe-

littisk opprinnelse. Det samme gjelder restene av en brobue i den vestre muren, som peker mot en bro over fra Moria til Sion. Robinson mente at disse restene gikk tilbake til Salomos dager eller hans etterfølgere.

Etterfølgerne kan likevel ikke komme på tale. Josefus sier ingenting om det, og de bibelske beretningene taler mot det. Med rikets deling etter Salomos død ble Judakongenes makt brutt, og beretningene om Josjafats nye forgård (2 Krøn 20,5) og om Joasjs og Josjias istandsetting av templet (2 Kong 12; 22) gir ikke inntrykk av at så kostbare og veldige murer kunne bli bygd da.

Er murrestene av tidlig israelittisk opprinnelse, må de altså føres tilbake til Salomo. Det styrkes av at Salomo, når han bygde seg et prektig palass rett overfor templet (7,1–12), sikkert ville forbinde tempelberget med Sion med en bro.

Templets betydning kommer klart til uttrykk i 8,13.27; 9,3; 2 Krøn 6,2 og andre steder. Det skulle være et hus bygd til bolig for Herren, et sted der han skulle bo til evig tid. Det betydde ikke at huset kunne romme Gud innenfor sine vegger, når himlene og himlenes himler ikke rommer ham (8,27).

Men det var et hus der Herrens navn er og bor (8,16 ff.; 2 Krøn 6,5; jf. 2 Sam 7,13), det vil si der Gud virkelig viser sitt nærvær for sitt folk og åpenbarer seg som paktens Gud, så Israel kan tilbe ham der og få svar på sine bønner.

Templet hadde altså samme formål som tabernaklet, som det trådte i stedet for, og som det lignet i grunnform, forhold, inndeling og utstyr. Slik Herrens herlighet gikk inn i tabernaklet i skyen, gikk den også inn i templet da det ble innviet, for å hellige det til stedet for Guds nådige nærvær (8,10; 2 Krøn 5,14). Dermed ble templet et synlig pant på at pakten skulle bestå – den pakten som var grunnen til at Gud ville bo blant sitt folk. Samtidig ble det et bilde på Guds rike, som da templet ble reist, fikk en skikkelse som svarte til rikets stilling på den tiden.

Tabernaklet lignet et nomadetelt og svarte til den tiden da Israel ennå ikke hadde funnet hvile i det landet Herren hadde lovt. Slik ble templet, et hus som ikke kunne flyttes, et pant på at Israel nå hadde fått sin varige arv i Kanaan, og at Guds rike på jorden hadde fått fast grunn midt i folket. Dette forholdet mellom templet og tabernaklet forklarer alle forskjellene mellom de to helligdommene, enda de stemmer overens i grunnformene og i alt vesentlig.

Som Herrens hus eller palass ble templet bygd av fast og kostbart materiale, med veldige murer av kvadersteiner og med gulv, tak, vegger og dører av seder, sypress og oljetre, tresorter som nesten ikke forgår. Det fikk dessuten en forhall som jordiske kongers palasser, og sidebygninger i tre etasjer der utstyret til en prektig gudstjeneste kunne oppbevares. Likevel ble det passet nøye på at disse tilbyggene ikke ble festet direkte i hovedbygningen, så de ikke skulle krenke Guds hus i dets uforgjengelighet og fullkommenhet. De skulle bare løfte det fram og høyne dets verdighet.

Med dette henger det også sammen at de indre rommene ble gjort større, mens tabernaklets meningsfylte former og mål ble bevart. Lengden og bredden ble fordoblet, og høyden på hele huset tredoblet. Men Det aller helligste beholdt terningformen som kjennetegn på det fullendte Guds rike, og ble tjue alen langt, bredt og høyt.

I Det hellige derimot ga en avkall på at høyde og bredde skulle være like – det var mindre viktig – for at huset eller palasset skulle få harmoniske forhold. Det ble tretti alen høyt, tjue alen bredt og førti alen langt, så ti, fullkommenhetens tall, ble bevart som grunnmål også her.

For å vise enda tydeligere hvor fullkomment og herlig Guds hus var, ble veggene ikke bygd av vanlig bruddstein, men av store kvadersteiner som var gjort i stand i steinbruddet. Innvendig ble de kledd med kostbart tre, slik som i palassene i Forasia, og panelene ble fylt med utskjæringer og kledd med gullplater. Gullkledningen av hele det indre viste husets herlighet som bolig for den himmelske Kongen. Men tanken med dette Guds hus kom enda tydeligere fram i utskjæringene på veggene.

I tabernaklet var veggene prydet med tepper i kostbare farger med kjeruber vevd inn. I templet var de prydet med utskårne kjeruber, palmer og utsprungne blomster. Kjerubene er bilder på de himmelske åndene som omgir herlighetens Herre, og som viser det besjelte livet på sitt høyeste trinn. Til dem kom nå blomster og særlig palmer, «planteverdenens fyrster», som med sin fine, staselige vekst og sine store, friske, eviggrønne blader samler i seg hele fylden og herligheten i plantelivet.

Slik skulle helligdommen framstilles som «et sted som alltid grønnes, som står i full og frisk kraft og rommer livets fylde i seg». Trolig var det også med særlig tanke på Kanaan som palmenes land, og på fredskongens herlighet, for palmen er ikke bare kjennetegnet på Israels land, men også et bilde på fred. Templet skulle være et sted for helse og liv, fred og glede, et «Guds paradis», der de rettferdige som er plantet der, grønnes, blomstrer og bærer frukt til høy alder (Sal 92,13–15).

Med denne tanken om huset som Guds faste bolig stemmer det helt at det ble satt to veldige kjeruber i Det aller helligste. De fylte hele rommet med sine utbredte vinger og overskygget paktens ark. Det viste at paktens ark med de små gullkjerubene på nådestolen, som hadde vandret med folket gjennom ørkenen til Kanaan, fra nå av skulle ha en fast og uforanderlig bolig der.

Kapittel 7. Salomos palass og tempelredskapene

V. 1–14. Salomos palass

«[1]På sitt eget hus bygde Salomo i tretten år før han ble ferdig med hele huset.»

Verset henger i formen nær sammen med 6,38 og gir et kort sammendrag av byggingen, som så blir beskrevet nærmere i v. 2–12. De tretten årene skal regnes fra templet sto ferdig etter sju år, så de to byggverkene til sammen tok tjue år (9,10). Det står «hele huset» fordi palasset besto av flere bygninger som hang sammen: Libanon-skoghuset (v. 2–5), søylehallen med forhallen (v. 6), tronhallen eller domshallen (v. 7) og kongens bolig med huset til faraos datter (v. 8).

Alle disse bygningene var deler av ett og samme kongelige palass. Libanon-skoghuset var ikke et sommerslott som Salomo bygde oppe på Libanon, slik mange eldre utleggere mente. Det går klart fram av v. 1 når verset blir riktig forstått, og enda tydeligere av at det senere bare er tale om to av Salomos byggverk, Herrens hus og kongens hus, altså templet og ett palass (9,1.10.15; 10,12).

Beskrivelsen av de enkelte delene er så kort at det er umulig å danne seg et klart bilde av hvordan palasset så ut. I v. 1–8 blir delene nevnt i naturlig rekkefølge forfra og bakover, og i v. 9–12 følger en beskrivelse av steinene som ble brukt.

V. 2–5. Libanon-skoghuset

> «[2]Han bygde Libanon-skoghuset, hundre alen langt og femti alen bredt og tretti alen høyt, på fire rader søyler av sedertre og med bjelker av sedertre over søylene. [3]Det var tekt med sedertre over de sidekamrene som hvilte på søylene, og som var førtifem i tallet, femten i hver rad. [4]Vinduene sto i tre rader, og vindu mot vindu i tre høyder. [5]Alle dørene og dørstolpene var firkantet, av bjelker, og vendte like mot vindusrekken i alle tre høyder.»

Bygningen fikk navnet sitt fordi den så å si var bygd av en hel skog av søyler av sedertre. Ifølge 10,17 ble den også brukt til å oppbevare våpen, og den arabiske oversettelsen kaller den derfor «hans våpenhus». Men den var neppe bare et våpenlager, for den var trolig ment også til andre formål.

Bygningen var ikke bare en søylehall, for ifølge v. 3 hadde den sidekamre over søylene (som i templet, 6,5). Vi kan derfor knapt tenke oss den på annen måte enn at kamrene var bygd på fire rader søyler. Søylene løp rundt alle fire

sidene av bygningen, som innvendig var hundre alen lang og femti alen bred, og omsluttet en indre gårdsplass.

Bygningen kunne naturligvis ikke hvile på søyler alene. På utsiden var den omgitt av en sterk mur av tilhogd stein (v. 9), og bjelkene som lå på søylene, var med de ytre endene murt inn i denne muren, så hele bygningen fikk den styrken den trengte.[1]

V. 3 sier at det var tak av sedertre over sidekamrene på søylene. Tallene «førtifem, femten i hver rad» gjelder ikke søylene, men sidekamrene, som er hovedordet i verset. Var det søylene, måtte det bare ha vært søylehaller over de nedre søyleradene, og det strider mot ordet «sidekamre». Det var altså førtifem sidekamre, femten i hver rad, bygd på de nedre søyleradene. Det kan bare forstås slik at radene lå over hverandre i tre etasjer, slik som i sidebygningen til templet, med femten kamre i hver etasje.

Det får støtte i v. 4: Bjelkelagene lå i tre rader, og «vindu mot vindu i tre høyder». Kamrerekkene var bygd over hverandre med bjelkelag imellom, og vinduene som vendte ut mot gården, var plassert slik at vinduene på den ene siden lå rett overfor vinduene på den andre siden av bygningen. Ordet for vindu her, *mechesa* (מְחֻזָה), står bare her og er noe annet enn det vanlige ordet for vindu. Trolig betegner det en stor åpning med vid utsikt.

Ifølge v. 5 var alle døråpningene og dørkarmene firkantede, laget av bjelker. Dørene førte fra det ene rommet til det andre og inn til bygningen og etasjene. Til etasjene kom en naturligvis opp med trapper, trolig vindeltrapper som i sidebygningen til templet, og de lå nok på forsiden av bygningen.

Hele bygningen var tretti alen høy (v. 2). Regner en de nedre søylene til åtte alen og hvert bjelkelag til en alen, ble det atten alen igjen til rommene i de tre etasjene, enten seks alen til hver eller, trolig mer passende, sju, seks og fem alen.

V. 6–8. Søylehallen, tronhallen og boligene

> «[6]Så laget han søylehallen, femti alen lang og tretti alen bred. Foran den var det en forhall med søyler, og foran den igjen var det en trappeoppgang. [7]Så laget han tronhallen hvor han satt og dømte, domshallen. Den var kledd med sedertre fra den ene enden av gulvet til den andre. [8]Hans eget hus, det som han bodde i, og som lå i den andre gården innenfor forhallen, var bygd på samme måten. Også for faraos datter, som han hadde tatt til ekte, bygde Salomo et hus som var likt denne forhallen.»

Teksten sier ikke nøyaktig hvor søylehallen lå i forhold til de andre bygningene. Men siden den nevnes mellom Libanon-skoghuset og tronhallen, lå den trolig mellom disse to. Lengden, femti alen, svarer til bredden av Libanon-skoghuset, og en kunne derfor tenke seg at den, som ved tempelhallen (6,3), gikk på tvers. Men lengden må forstås på vanlig måte, som målet forfra og bakover, for foran søylehallen lå det en egen forhall.

[1]Hvordan de fire søyleradene var plassert, er helt uvisst. Fire rader på hver side ville ha stått så tett at det knapt var plass til å gå mellom søylene, og én rad på hver side ville ikke ha båret tre etasjer. Keil holder det for sannsynlig at det var to rader på hver langside, så en som kom inn forfra, så fire søylerader gjennom hele bygningen. Fordi teksten verken nevner innganger eller trapper, og de andre bygningene er enda kortere beskrevet, oppga han å tegne en plan av palasset.

Søylehallen var altså en søylegang femti alen lang og tretti alen bred, og foran den var det en forhall som inngang. Også forhallen hadde søyler, trolig på begge sider av døråpningen, som bar taket. Foran dem var det en terskel eller en inngang med trappetrinn.

Tronhallen og domshallen var én og samme hall. Her dømte kongen og tok imot dem som søkte ham, og her sto nok den prektige tronen som er beskrevet i 10,18–20. Fordi verbet «laget» gjentas, er den likevel en egen bygning, atskilt fra søylehallen. Trolig fulgte den rett etter søylehallen, men skilte seg fra den ved at den var kledd med sedertre «fra gulv til gulv».

Ordene er svært dunkle. De kan ikke bety noe annet enn «fra det ene gulvet til det andre», enten fra gulvet i tronhallen til gulvet i søylehallen, eller trolig heller fra det nedre gulvet til det øvre, for det var nok rom bygd over tronhallen, slik som over Libanon-skoghuset. Ordet *karka* (קַרְקַע, «gulv») kan nemlig også betegne gulvet i de øvre rommene, som samtidig var tak over de nedre.

Så mye kan i alle fall leses ut av ordene: Tronhallen var ingen åpen søylehall. Den var åpen bare mot forsiden og lukket med faste vegger på de tre andre sidene.[2]

Bak tronhallen lå kongens eget hus. Hovedinngangen dit gikk trolig gjennom tronhallen, så kongen virkelig holdt rett og tok imot folk i porten til palasset sitt. Kongens bolig i den andre gården innenfor hallen var bygd som tronhallen, og det samme var huset til faraos datter. Hvordan boligene var bygd, kan vi ikke vite, for hallen de sammenlignes med, er ikke nærmere beskrevet.

Så mye kan vi likevel slutte av ordene «i den andre gården innenfor hallen»: Boligen til kongen og hans egyptiske hustru hadde sin egen gård, og sett fra inngangen var det den bakerste gården i hele palasset. Huset til faraos datter var trolig en egen bygning, sannsynligvis bak kongens bolig, for i Østen bor kvinnene vanligvis i den innerste delen av huset. Da kongens og dronningens bolig var en egen gård inne i palasset, kan vi også slutte at de andre bygningene, Libanon-skoghuset, søylehallen og tronhallen, lå samlet rundt en første eller fremre gård.

V. 9–12. Steinene og den store gården

> «[9]Alt dette var av kostbare steiner, hogd etter mål og skåret med sag både på innsiden og utsiden, like fra grunnen og opp til murkanten, og så på utsiden til den store borggården. [10]Grunnmuren var lagt med kostbare og store steiner, steiner på ti alen og steiner på åtte alen. [11]Over dem var det kostbare steiner, hogd etter mål, og sedertre. [12]Rundt omkring den store borggården var det tre lag tilhogd stein og ett lag sederbjelker, slik det var rundt den indre forgården til Herrens hus og rundt forhallen til slottet.»

Alle bygningene i v. 2–8 var bygd av kostbare steiner, hogd etter mål og saget både på innsiden og utsiden av hallene og husene, fra grunnmuren og opp til murkanten. Ordet *tefachot* (טְפָחוֹת) som NB gjengir med «murkanten», betyr etter Keil konsollene eller kragsteinene som takbjelkene hvilte på. «Utsiden» i motsetning til den store gården må være den ytre gården. Den store gården er

[2]NB har «fra den ene enden av gulvet til den andre».

den samme som «den andre gården» i v. 8, altså gården rundt kongens bolig. Utsiden er da gårdsplassen eller forgården rundt de fremre hallene.

Grunnmuren var lagt med kostbare, store steiner på ti og åtte alen, det vil si så lange, og med bredde og tykkelse etter det. Over grunnmuren, altså i de synlige veggene, var det kostbare steiner hogd etter mål, og sedertre. Rundt den store gården var det tre lag tilhogd stein og ett lag bjelker av sedertre, slik som rundt den indre forgården til Herrens hus (se 6,36).

«Forhallen til slottet» er etter all sannsynlighet ikke forhallen til templet, men søylehallen i palasset. Muren rundt den var bygd på samme måte som muren rundt den store, det vil si den bakre, gården.[3]

V. 13–14. Kobbersmeden Hiram

> «[13]Kong Salomo sendte bud etter Hiram fra Tyrus. [14]Han var sønn av en enke av Naftalis stamme, og hans far var en mann fra Tyrus, en kobbersmed. Han var fylt med visdom og forstand og kunnskap, så han kunne gjøre alle slags arbeid i kobber. Han kom da til kong Salomo og gjorde alt det arbeidet han ville ha utført.»

Nå følger kobberredskapene til templet (jf. 2 Krøn 2,13–14 og 3,15–5,1). For å lage dem hadde kong Hiram etter Salomos ønske sendt ham en kunstner fra Tyrus som også het Hiram (2 Krøn 2,7). V. 13 er en tilføyelse og må forstås i førfortid: Kong Salomo *hadde* sendt bud etter Hiram fra Tyrus. Kunstneren bar samme navn som kongen. I 2 Krøn 2,13 kalles han Huram-Abi. *Abi* (אָבִי, «min far») er en hedersbenevnelse som betyr mester eller rådgiver, slik som i 1 Mos 45,8.

Han var sønn av en enke av Naftalis stamme, og faren var en mann fra Tyrus. Ifølge 2 Krøn 2,14 var moren «av Dans døtre», altså av Dans stamme. De to opplysningene lar seg lett forene: Hun var av Dans stamme og ble gift inn i Naftalis stamme. Da mannen døde, giftet hun seg som enke etter en naftalitt på ny med en mann fra Tyrus og fødte ham sønnen Hiram. Det var Hiram selv, og ikke faren, som var kobbersmed.

Hirams dyktighet blir beskrevet med nesten de samme ordene som Besalels i 2 Mos 31,3. Men om Besalel heter det at han var fylt med Guds Ånd, og dyktigheten hans blir dermed framstilt som en overnaturlig gave. Om Hiram heter det bare mer ubestemt at han var fylt med visdom og forstand, så dyktigheten hans framstår mer som en naturlig begavelse.

Her blir Hiram bare omtalt som kobbersmed, fordi han nevnes i begynnelsen av avsnittet om kobberredskapene i templet. Ifølge 2 Krøn 2,14 kunne han arbeide i gull, sølv, kobber, jern, stein og tre, og i purpur og andre stoffer. Det er ikke noe usannsynlig i det, for også Besalel forente alle disse ferdighetene i seg. Hiram var naturligvis bare mester og leder for de ulike håndverkene. Han kom nok heller ikke alene, men hadde med seg flere medhjelpere som utførte arbeidene under hans tilsyn. Opptellingen begynner med søylene ved tempelhallen.

[3] Teksten sier ikke hvor i Jerusalem palasset lå. Det kan ikke ha ligget på Ofel, for der bodde tempeltjenerne og handelsfolket etter eksilet (Neh 3,26.31). Det kan heller ikke ha ligget på Moria vest for templet, for templet fylte hele Moria mot vest helt ned til dalen. Når Josefus sier at Salomos palass lå rett overfor templet, må det ha ligget på nordøstsiden av Sion, slik de fleste nyere forskere mener. Det bekreftes av fortellingen om da Joasj ble konge (2 Kong 11; 2 Krøn 23), som viser at kongens palass lå på Sion, rett overfor templet.

V. 15–22. Kobbersøylene Jakin og Boas

> «[15]Han laget de to kobbersøylene. Den ene søylen var atten alen høy, og en tråd på tolv alen nådde omkring den andre søylen. [16]Han laget to søylehoder av støpt kobber til å sette på toppen av søylene. Hvert søylehode var fem alen høyt. [17]På søylehodene som var på toppen av søylene, var det nettverk, flettet arbeid, snorer laget som kjeder - sju på hvert søylehode. [18]Og han laget to rader med granatepler rundt omkring ved det ene flettverket som skulle dekke søylehodene på toppen av søylene. Slik gjorde han også med det andre søylehodet. [19]Og søylehodene på toppen av søylene var laget som liljer, likesom i forhallen, og målte fire alen. [20]På begge søylene var det søylehoder ovenfor den utbuktningen som var nærmest ved flettverket. Og granatepler, to hundre i tallet, hang i rader rundt omkring på det andre søylehodet. [21]Så reiste han søylene ved forhallen til templet. Søylen som han satte på den høyre siden, kalte han Jakin, og den som han satte på den venstre siden, kalte han Boas. [22]På toppen av søylene var det utsmykning formet som liljer. Så var arbeidet med søylene ferdig.»

Hiram støpte de to kobbersøylene som ifølge 2 Krøn 3,15 ble reist «foran huset», det vil si foran tempelhallen. At høyden oppgis for den ene søylen og omkretsen for den andre, er en forkortet uttrykksmåte: Begge var like høye og like tykke. Ifølge Krønikebøkene var de trettifem alen.

Mange utleggere forstår det som den samlede lengden av begge, så hver var 17½ alen, rundet opp til atten her. Men det er lite trolig og passer dårlig med ordene i Krønikebøkene. Tallet 35 er tydeligvis kommet av at tallbokstavene for 18 og 35 er blitt forvekslet.

At atten er riktig, bekreftes av 2 Kong 25,17 og Jer 52,21. Søylene var hule, kobberet var fire fingrer tykt (Jer 52,21), og de ble støpt i Jordan-dalen (v. 46).

Søylehodene var støpt i kobber og fem alen høye. Når 2 Kong 25,17 sier tre alen, kan det ikke forklares med at søylehodene var blitt to alen lavere med tiden. Som parallellstedet Jer 52,22 viser, bygger tallet der på en skrivefeil, der tallbokstaven for 3 er kommet i stedet for den for 5.

Søylehodene var pyntet med flettverk og snorer formet som kjeder, sju på hvert søylehode, altså sju flettede snorer hengt som girlandere rundt søylehodene.

V. 18 lyder rett forstått: «Han laget granatepler, to rader rundt omkring det ene flettverket, til å dekke søylehodene.» I den masoretiske teksten er ordene «søylene» og «granateplene» byttet om, og en må lese som noen håndskrifter gjør. Det krever både meningen og v. 19. Som en vanligvis og med rette regner med, gikk den ene raden rundt under flettverket og den andre over, så flettverket ble innrammet av granatepler over og under.

Etter 7,41–42, 2 Krøn 4,12–13 og Jer 52,23 kalles den nedre delen av søylehodene «skålene» på søylehodene. Den var altså rundet som en krukke eller en kjele, og flettverket var festet til den.

Det var fire hundre granatepler på de to flettverkene, to hundre på hvert søylehode og altså hundre i hver rad (2 Krøn 3,16). Ifølge Jer 52,23 var nittiseks av dem «mot vindretningene», og i alt hundre rundt flettverket. Det kan knapt

bety annet enn at de vendte mot de fire himmelretningene, slik ordet for vind brukes om himmelretningene i Esek 42,16–18.

V. 19–20 nevner en annen utsmykning av søylehodene. Av den ser vi at flettverket og granateplene ikke dekket søylehodet helt til toppen, men bare den nedre delen av det. Den øvre delen hadde liljeverk, det vil si utskjæringer formet som blomstrende liljer, og det satt som en krone på den nedre delen. «Fire alen» er målet på liljeverket. Liljeverket dekket altså de fire øverste alnene av det fem alen høye søylehodet, og flettverket på den nedre delen var bare en alen bredt.

Ordene «likesom i forhallen» kan ikke forstås om hvor søylene sto. De betyr at det var liljeverk på søylehodene slik som på forhallen. Slik har også de gamle oversettelsene forstått stedet. En kan med rette slutte av dette at det også var liljeverk på frontveggen av tempelhallen. At det ikke står noe om det andre steder, er ikke underlig, for hallen er ikke nærmere beskrevet.

V. 20 forklarer nærmere hvor liljekronene satt: over «utbuktningen» ved flettverket. Utbuktningen kan bare være den runde nedre delen av søylehodet, «skålen» i v. 41–42. «På den andre siden av flettverket» må da bety bak eller under flettverket, for vi kan ikke tenke oss en ny utbuktning mellom den skålformede delen og liljeverket. Sett utenfra lå utbuktningen bak flettverket. Den andre halvdelen av verset føyer til tallet på granateplene, som manglet i v. 18.

Hvor søylene sto

Søylene ble reist ved forhallen til templet, den høyre fikk navnet Jakin og den venstre Boas. I stedet for «ved forhallen» har Krønikebøkene «foran huset» (2 Krøn 3,15) og «foran templet» (3,17). Det viser utvilsomt at de to kobbersøylene sto frie foran hallen, på høyre og venstre side av den, og ikke inne i hallen som bærere av taket. Likevel har mange ment det siste.

Am 9,1, «Slå til søylehodene, så dørtersklene skjelver!», beviser ikke at søylene bar hallen. Ordet *saf* (סַף) betyr ikke overliggeren over døren, men dørterskelen, altså den nedre delen av dørkarmen (Dom 19,27). Profetens ord skal ikke forstås bygningsteknisk, men billedlig. Søylehodet øverst og tersklene nederst er stilt opp mot hverandre for å si at hele bygningen skal ristes og brytes ned, fra øverst til nederst (Hengstenberg).

Heller ikke Esek 40,48–49 eller Josefus beviser noe slikt. Josefus kaller alltid tempelhallen noe annet enn det ordet han bruker her, så også han tenkte seg søylene reist frie foran hallen.

Vi må derfor holde fast ved at søylene ikke bar taket på tempelhallen, men sto foran hallen på hver side av inngangen. Det bekreftes også av to forhold.

For det første nevnes søylene ikke sammen med byggingen av templet og hallen, men først her, blant de hellige kobberredskapene i forgården. Hadde de vært en del av selve bygningen og båret hallen, ville de sikkert vært nevnt i beskrivelsen av den, og de ville da vært laget av samme materiale som huset, stein eller tre, og ikke av metall.

For det andre viser navnene at søylene var minnesmerker. Ingen av bygningsdelene fikk et eget navn.[4]

[4] En byggekyndig, Stieglitz, sier treffende at søylene fikk sitt høytidelige preg nettopp ved at de sto frie, og at de slik løftet hele bygningen og pekte på hva den var bygd for.

Jakin (*jakin*, יָכִין) betyr «han grunnfester», og Boas (*bo'as*, בֹּעַז) «i ham», det vil si i Herren, «er styrke». Kimchi forklarer det første navnet riktig slik: «Dette templet må stå for evig», og det andre: «Salomo ønsket at Gud måtte gi det styrke og varighet.» Søylene var sinnbilder på den fasthet og styrke som Herren ga, ikke bare templet som ytre byggverk, men Guds rike i Israel, som hadde sin legemlige skikkelse i templet. For Herren hadde utvalgt templet til sin bolig midt i sitt folk.

V. 22 gjentar at det var liljeverk på toppen av søylene. Gjentakelsen kan forklares med den betydningen dette sinnbildet hadde på søylehodene. Med ordene «Så var arbeidet med søylene ferdig» avsluttes avsnittet om denne prydelsen i templet.

V. 23–39. Kobberhavet

> «[23]Så laget han det støpte havet. Det var ti alen fra den ene randen til den andre og var helt rundt. Det nådde fem alen i høyde, og en snor på tretti alen nådde rundt det. [24]Nedenfor randen var det gresskar rundt omkring havet, ti på hver alen. Det var to rader med gresskar, og de var støpt i ett med havet. [25]Havet sto på tolv okser. Tre vendte mot nord, tre vendte mot vest, tre vendte mot sør, og tre vendte mot øst. Havet hvilte på dem, og de hadde bakkroppen vendt innover. [26]Kummen var en håndsbredd tykk. Kanten var som randen på et beger, lik en liljeblomst. Den rommet to tusen bat.»

(Jf. 2 Krøn 4,2–5.) Det støpte havet var et vannkar som ble kalt «havet» fordi det var så stort. Det var ti alen i tverrmål fra den ene randen til den motsatte, helt rundt, fem alen høyt utvendig og tretti alen i omkrets. Forholdet mellom tverrmål og omkrets er her gitt i hele tall som ligger nær det matematiske forholdet. Mer nøyaktig ville det vært 7 til 22, eller 113 til 355.

Under randen gikk det to rader med gresskar (se 6,18) rundt havet, ti på hver alen. De var støpt samtidig med selve karet. I stedet for gresskar har Krønikebøkene «okser» (2 Krøn 4,3). Det er en åpenbar skrivefeil, der ordet for okser er kommet i stedet for ordet for gresskar. Den gamle løsningen at det var avstøpninger av oksehoder, kan ikke brukes, for ordet betyr okser og ikke oksehoder. Siden det var ti på en alen, var hvert gresskar litt over fem centimeter i tverrmål.

Havet hvilte på tolv okser av kobber, tre mot hver himmelretning, med bakkroppen vendt innover. Teksten gir ikke størrelsen på dem, men den må ha stått i forhold til havets størrelse og høyde, trolig omtrent fem alen opp til ryggen. Figurene sto nok på en metallplate som holdt dem faste.

Metallet var en håndsbredd tykt, altså fire fingrer, slik som kobbersøylene. Den øvre kanten var som randen på et beger, bøyd utover og pyntet med liljeblomster. Havet rommet to tusen bat. Krønikebøkene sier tre tusen (2 Krøn 4,5), men det tallet er kommet av en forveksling av tallbokstavene for 3 og 2. Etter målene kunne karet ikke romme mer enn to tusen bat.

Havet kom i stedet for vaskekaret i tabernaklet og var til for at prestene skulle vaske seg i det (2 Krøn 4,6). Det skulle altså være vann for hånden, så prestene kunne vaske hender og føtter når de trådte fram til alteret for å gjøre

tjeneste eller skulle gå inn i Det hellige (2 Mos 30,18 ff.). Vannet ble nok tappet ut gjennom kraner.[5]

Den kunstferdige formen på karet svarte til det hellige formålet. Randen, som steg opp i form av en lilje, skulle peke på det hellige og herlige livet som går ut fra helligdommen. De tolv oksene som karet hvilte på, pekte på Israels tolv stammer som et prestefolk, som her renset seg i sine prester for å stå rene og hellige for Herren.

Tallet tolv peker utvilsomt på paktsfolkets tolv stammer. Like tydelig er det at okser eller stuter ble valgt som bærere fordi oksen var det første og ypperste av offerdyrene og derfor kunne stå for presteskapets tjeneste. Det ser vi særlig når vi sammenligner med løvene ved Salomos trone (10,20).

V. 27–39. Fotstykkene og vaskekarene

> «[27]Så laget han ti fotstykker av kobber. Hvert fotstykke var fire alen langt, fire alen bredt og tre alen høyt. [28]Fotstykkene var laget slik: Det var lister på dem - lister mellom kantlistene. [29]Og på listene mellom kantlistene var det løver, okser og kjeruber, og likeså over kantlistene. Over og under løvene og oksene var det kranser av hamret arbeid. [30]Hvert fotstykke hadde fire hjul av kobber og aksler av kobber, og de fire føttene hadde bærearmer. De var faststøpt under karet. På hver av dem var det kranser.»

V. 31–36 beskriver i detalj åpningen på toppen, hjulene, bærearmene og utskjæringene. Så følger avslutningen:

> «[37]Slik laget han de ti fotstykkene. De var alle støpt på samme vis og hadde samme mål og samme form. [38]Så laget han ti kobberkar. Hvert kar rommet førti bat og var fire alen i tverrmål. Det var ett kar på hvert av de ti fotstykkene. [39]Og han satte fem av fotstykkene på høyre side av huset og fem på venstre side. Havet satte han på høyre side av huset, mot sørøst.»

Hiram laget ti fotstykker av kobber, hvert fire alen langt, fire alen bredt og tre alen høyt. Navnet *mechonot* (מְכֹנוֹת, «stativer» eller «stoler», som Luther oversetter) har de fått av formålet: De skulle bære karene som offerkjøttet ble vasket i.

Selve fotstykket var en firkantet kiste støpt i kobber. Sidene var flate fyllinger mellom rammer eller lister som omsluttet dem og var føyd sammen i hjørnene. På fyllingene mellom listene var det figurer av løver, okser og kjeruber. Over listene var det en sokkel for karet, og under løvene og oksene hang det kranser som girlandere.

Hvert fotstykke hadde fire hjul av kobber med aksler, som vanlige vognhjul (v. 33), så det lett kunne kjøres fra sted til sted. Kisten hvilte ikke rett på akslene, men sto på fire føtter som var festet til akslene. Slik kom den høyere enn hjulene, så de pyntede sidene ikke ble dekket. Hjulene sto under fyllingene og ikke ved siden av kisten, slik som på vanlige vogner (v. 32). Hjulene hadde nav (v. 33), og det viser at de gikk rundt på akslene og ikke var festet til dem.

Fra føttene gikk det opp bærearmer langs utsiden av kisten. De var støpt i ett med hjørnene, så de så ut til å vokse ut av dem (v. 34). De bøyde seg svakt inn

[5]At det også fantes rør til å fylle karet, slik noen mener ut fra vannledningene i det senere templet, kan ikke engang gjøres sannsynlig for Salomos tid.

mot midten og nådde opp under den ytre randen av karet, som de bar eller hjalp til å bære. Hvor kransene «på hver av dem» satt, kan vi ikke avgjøre sikkert.

Toppen av kisten var ikke flat, men hvelvet, så den steg en halv alen over sidene (v. 35). Også dette lokket hadde sterke brede kobberlister som ga det fasthet, og tynnere plater imellom, alt støpt i ett med fotstykket. I midten var det en forhøyning som lignet et søylehode, en «krone». Karet var satt ned i den med sin nedre del.

Åpningen i kronen var rund, en og en halv alen i tverrmål, og den var også pyntet med utskjæringer (v. 31). Karets «munn», den nedre og smalere delen av det skjellformede karet, var omkring en alen høy, dels nede i halsen og dels over den. Vannet i karet kunne så tappes ned i kisten gjennom halsen.

Hjulene var halvannen alen høye, altså i tverrmål. Hadde halvannen alen vært radien, ville hjulene vært tre alen i tverrmål, og da ville forhjulene og bakhjulene nesten ha rørt hverandre under en kiste som bare var fire alen lang. Hjulene var laget som vognhjul, men alt på dem, aksler, felger, eker og nav, var støpt i kobber. På platene og fyllingene skar Hiram ut kjeruber, løver og palmer, etter som det var plass, og kranser rundt omkring (v. 36). Hvordan figurene var fordelt, kan vi ikke si noe mer om.

De ti karene rommet førti bat hver og var fire alen, det vil si i tverrmål, for karene sto oppå fotstykkene. Var karene fire alen brede øverst, svarte de nesten nøyaktig til lengden og bredden på fotstykket. Siden halsen de var satt ned i, bare var halvannen alen i tverrmål, må de ha vært formet som vide, flate skjell. Derfor trengte de bærearmene under den ytre randen, så de ikke skulle velte når vognen ble kjørt omkring.[6]

Fem fotstykker sto på høyre side av huset og fem på venstre. Den høyre siden er sørsiden og den venstre nordsiden. Fotstykkene sto altså ikke på hver side av brennofferalteret, men på hver side av tempelhuset. Havet sto lenger fram mellom hallen og alteret, men mer mot sør, altså sørøst for hallen og sørvest for brennofferalteret. Karene på fotstykkene var ifølge 2 Krøn 4,6 til å skylle «det som hørte til brennofferet», det vil si kjøttet og fettet som skulle brennes på alteret.

Med fotstykkene på hjul kunne en lett bringe vannet nær prestene som gjorde offerdyrene i stand. En kunne også slippe det skitne vannet ned i kisten og så kjøre det bort. Vognene til karene var altså kommet til fordi tjenesten ved alteret trengte dem. At det ble laget ti slike, og at karene var så store, kom av at offertjenesten var blitt mer omfattende. Det hendte ofte at mange offerdyr måtte gjøres i stand til alteret samtidig.

Det kunstferdige arbeidet og figurene skulle vise at redskapene var helliget til tjenesten i helligdommen. Sinnbildene var delvis de samme som på veggene i helligdommen: kjeruber, palmer og blomster. De hadde derfor naturligvis samme betydning her som der. Forskjellen var bare at de der var av gull, her av kobber, slik det passet for forgården. Dessuten var det figurer av løver og okser.

[6] Ewald har prøvd å forme fotstykkene etter de små firehjulte kjelevognene av bronse fra bronsealderen som er funnet i Europa, men han må da gjøre vilkårlige endringer i bibelteksten.

De pekte nok på det kongelige og det prestelige, som ifølge 2 Mos 19,6 var forent i det folket som tilba Herren på dette stedet.

V. 40–51. Oversikt over kobberarbeidene

> «[40]Hiram laget askebøttene og ildskuffene og skålene til å stenke blod med. Så var Hiram ferdig med alt det arbeidet han gjorde for kong Salomo til Herrens hus. Til sammen var det:»

V. 41–44 regner opp de to søylene med søylehodene, flettverkene og de fire hundre granateplene, de ti fotstykkene med karene, havet og de tolv oksene under havet.

> «[45]og askebøttene og ildskuffene og skålene til å stenke blod med. Alt dette som Hiram laget for kong Salomo til Herrens hus, var av blankt kobber. [46]Det var på Jordan-sletten kongen lot dem støpe, i leirjorden mellom Sukkot og Sartan. [47]Salomo lot være å veie alle disse tingene fordi mengden var så stor, kobberets vekt ble ikke undersøkt.»

V. 40 nevner de mindre kobberredskapene i forgården. V. 41–47 nevner så på ny delene av kobbersøylene, fotstykkene og karene, kobberhavet og de mindre kobberredskapene, og forteller om metallet, støpingen og mengden. V. 48–50 nevner gullredskapene i Det hellige. Avsnittet stemmer nesten ord for ord med 2 Krøn 4,11–5,1. Krønikebøkene beskriver i tillegg kobberalteret, lysestakene, skuebrødsbordene og den store forgården (2 Krøn 4,1.7–9), som ikke nevnes her. Slik fyller de et virkelig hull i fortellingen om tempelbyggingen.

Hiram laget askebøttene, ildskuffene og skålene. I den hebraiske teksten står det «karene» (*hakkijjorot*), men det er en skrivefeil for «askebøttene» (*hassirot*), som vi ser av v. 45 og parallellstedene 2 Krøn 4,11 og 2 Kong 25,14. Askebøttene var til å bære bort asken, skuffene til å rake asken av alteret, og skålene til å samle opp blodet når offerdyrene ble slaktet (jf. 2 Mos 27,3; 4 Mos 4,14). Med v. 40b begynner oversikten over alt Hiram laget.

Når det i v. 42 står at søylehodene var «på forsiden av søylene», er det trolig en feil for «på de to søylene». Søylehodene kunne ikke godt sies å være på forsiden av søylene. (*Septuaginta har her et tillegg om førtiåtte søyler i kongens hus og Herrens hus. Det er uekte, noe den underlige sammenblandingen av kongens hus og Guds hus alene viser.*) Alt var av blankt, polert kobber.

Kongen lot redskapene støpe i Jordan-dalen, «i fast leirjord» mellom Sukkot og Sartan, der jordsmonnet ifølge Burckhardt er leirholdig over alt. Formene ble laget i bakken ved at leirjorden ble trampet fast. Sukkot lå øst for Jordan, sør for Jabbok (se Dom 8,5; 1 Mos 33,17). Sartan, eller Sereda, lå i Jordan-dalen på vestsiden, trolig ved Kurn Sartabe (se Dom 7,22; Jos 3,16).

Støpestedet må ha ligget på vestsiden av Jordan, for den østre bredden har nesten ikke flatt land. At et sted på østsiden nevnes sammen med et sted på vestsiden, kan forklares med at de to stedene lå skrått overfor hverandre. På vestsiden var det heller ingen større by i nærheten ovenfor Sartan som passet til å angi hvor støpestedet lå.

Salomo lot alle disse redskapene ligge uveid fordi de var så mange. Kobberets vekt ble ikke fastslått. Denne store mengden kobber hadde David ifølge

1 Krøn 18,8 tatt fra Hadadesers byer, og i tillegg kom det kobberet han fikk i gave av To'i.

V. 48–51. Gullredskapene i Det hellige

> «[48]Salomo laget også alle de andre tingene som skulle være i Herrens hus: gullalteret og gullbordet som skuebrødene skulle ligge på, [49]og lysestakene, fem på høyre og fem på venstre side - foran det innerste rommet - av fint gull, og blomstene på dem og lampene og lysesaksene av gull, [50]og fatene og knivene og skålene til å stenke blod med, og røkelsesskålene og fyrfatene av fint gull, og hengslene til dørene i det innerste rommet i huset, Det aller helligste, og dørene til det forreste rommet i huset, Det hellige - alt var av gull. [51]Da det nå var fullført, alt det arbeidet som Salomo lot utføre for Herrens hus, lot han bære inn der de ting som hans far David hadde helliget til Herren: sølvet og gullet og karene. Han la det ned i skattkamrene i Herrens hus.»

(Jf. 2 Krøn 4,19–22.) Redskapene her er delt i to grupper av fint gull, og til dem kommer en tredje gruppe av mindre rent gull. «Herrens hus» betyr her, som i v. 40, templet med forgårdene. Likevel omfatter «alle tingene» ikke kobberredskapene som alt er nevnt, men bare gullredskapene som blir regnet opp etterpå. De hørte til Det hellige, ikke fordi det ligger i uttrykket «Herrens hus», men fordi forgårdens kobberredskaper alt er regnet opp i v. 40–46, og fordi tabernaklet var ordnet på samme måte. Ordene sier bare at disse redskapene hørte til Guds hus og ikke ble laget til Salomos palass eller til noe annet jordisk formål.

At det står «Salomo laget», betyr ikke at gullredskapene ikke var laget av kunstneren Hiram, slik som kobberredskapene. Salomo nevnes bare som den som bygde templet, og navnet hans kommer først og fremst inn fordi han er nevnt i v. 47. «Gullalteret» er røkelsesalteret i Det hellige. Det kalles gullalter fordi det var kledd med gullplater. Ifølge 6,20 var sidene kledd med sedertre, slik som gullalteret i tabernaklet (2 Mos 30,1–5).

Her nevnes bare «gullbordet som skuebrødene skulle ligge på». I 2 Krøn 4,19 står det «bordene», fordi det i 4,8 alt er sagt at det ble laget ti bord som ble satt i Det hellige. Det verset står ikke her, og derfor nevnes bare det bordet som skuebrødene vanligvis lå på. Det samme ser vi i 2 Krøn 29,18, uten at krønikeskriveren dermed motsier seg selv.

Tallet ti for bordene stemmer med de ti lysestakene. Ikke noe sted i Det gamle testamente står det at det bare var ett skuebrødsbord i Salomos tempel.[7]

Bordene var sikkert laget av tre, trolig sedertre, slik som skuebrødsbordet i tabernaklet, og bare kledd med gull (se 2 Mos 25,23–30). Lysestakene, fem på høyre og fem på venstre side foran det innerste rommet, var også laget etter lysestaken i tabernaklet (2 Mos 25,31 ff.).

Trolig sto de ikke i en rett linje inntil skilleveggen, til høyre og venstre for døren inn til Det aller helligste, men langs de to langsidene i Det hellige. Det samme gjaldt bordene, men de sto nærmere sideveggene med lysestakene foran

[7] Av 2 Krøn 29,18 kan en ikke lære noe om hvor mange redskaper det var i Det hellige. Da måtte en også slutte at det verken var lysestake eller røkelsesalter der. Kong Abias ord i 2 Krøn 13,11 viser hvordan stedet skal forstås: De «legger fram skuebrød på bordet av rent gull og holder gullysestaken og dens lamper i stand og tenner den hver kveld». Det nevnes bare ett bord og én lysestake fordi det vanligvis bare lå skuebrød på ett bord, og bare én lysestake ble tent.

seg, så hele rommet ble lysere. Røkelsesalteret derimot sto foran inngangen til Det aller helligste, like ved den (se 6,20).

Så nevnes prydelsene på lysestakene og de andre små gullredskapene: blomsterverket som lysestakene var pyntet med (2 Mos 25,33), lampene som sto på stammen og armene (25,37), og lysesaksene (25,38). Videre fatene, trolig dype skåler, knivene og skålene til drikkofferet, som det ifølge 2 Krøn 4,8 ble laget hundre av.

Røkelsesskålene var små flate kar, trolig til å bære røkelsen til alteret, og fyrfatene var til å slokke med (se 2 Mos 25,38). Hengslene, eller trolig heller holkene som tappene på dørene dreide seg i, var også av gull, kanskje av mindre rent gull. De hørte til dørene i det indre tempelet, til Det aller helligste og Det hellige.

Alle redskapene i v. 48–50 hørte til Det hellige og var de samme som i tabernaklet. Det som er sagt om formålet og betydningen deres ved 2 Mos 25,30.39 og 30,1–10, gjelder derfor også her. Bare bordene og lysestakene var ti ganger så mange. Når det var naturlig å øke tallet på disse to redskapene fordi rommet var større, ble tallet satt til ti for å uttrykke fullstendighet. Til Det aller helligste ble det ikke laget noe nytt redskap, for dit ble Mose paktsark ført inn (8,4; jf. 2 Mos 25,10–22).

Skattene David hadde helliget

V. 51 avslutter beretningen om tempelredskapene. Da alt arbeidet var fullført, bar Salomo inn det hans far David hadde helliget til Herren: sølvet og gullet, som ikke var bearbeidet, og karene. Han la det i skattkamrene i Herrens hus. Det kan virke underlig at Salomo ikke brukte opp alle skattene faren hadde samlet, når det var gått så mye gull og kobber med til byggingen, og at han likevel kunne føre en stor del av det inn i tempelskattene.

Men ifølge 1 Krøn 22,14.16 og 29,2 ff. hadde David samlet en nesten utallig mengde gull, sølv og kobber. Han hadde også lagt til sin egen private skatt og de frivillige gavene fra folkets ledere (1 Krøn 29,7–9). Salomo kunne også bruke en god del av sine egne store inntekter til tempelbyggingen (jf. 10,14). Derfor kunne det godt bli en betydelig rest igjen i helligdommens skatt.

Den skatten var ikke grunnlagt av David. Allerede Samuel og Saul hadde begynt på den, og Davids hærførere, Joab og andre, hadde lagt inn en del av gullet og sølvet de tok som bytte (1 Krøn 26,20–28).

Gjennom Davids seierrike kriger kom det ikke lite inn i den. Gullskjoldene ble tatt fra Hadadesers hærførere og helliget til Herren, sammen med karene av sølv, gull og kobber som kong To'i av Hamat sendte som hyllingsgaver. I tillegg kom gullet og sølvet David helliget fra de beseirede arameerne, moabittene, ammonittene, filistrene og amalekittene (2 Sam 8,7.11–12; 1 Krøn 18,7.10–11).[8]

[8]Hvor stort et slikt bytte kunne bli, ser vi av hva oldtidens forfattere forteller om skattene i Syria og Asia. I Damaskus fant Aleksander den store 2600 talenter gull og 600 talenter usmeltet sølv, og i Susa og Persepolis tok han langt større skatter.

Kapittel 8. Innvielsen av templet

Den høytidelige innvielsen av templet hadde tre deler, og kapitlet er ordnet etter dem. Først ble paktens ark ført inn i Det aller helligste sammen med tabernaklet og karene, og Salomo talte ved den anledningen (v. 1–21). Så fulgte Salomos innvielsesbønn (v. 22–53), og til sist velsignet han menigheten, og det ble ofret og holdt fest (v. 54–66).

Parallellen i 2 Krøn 5,2–7,10 stemmer nesten ord for ord med vår beretning. Den har noen små endringer i ordvalg og setningsbygning, for det meste for å gjøre teksten klarere, og særlig mot slutten utelater den noe og legger til noe.

Om tiden for innvielsen sier v. 2 bare at folkets ledere samlet seg i Jerusalem til denne høytiden i den sjuende måneden. Året er ikke nevnt. Men templet ble ferdig i den åttende måneden i Salomos ellevte regjeringsår (6,38), og da kan innvielsen i den sjuende måneden ikke ha funnet sted samme år som byggingen ble fullført. At Salomo skulle ha innviet huset en måned før det var ferdig, er både svært usannsynlig i seg selv og i strid med 7,51.

Thenius og Hitzig mener at templet først ble innviet tretten år etter at det sto ferdig, da også palasset var bygd. Det kan heller ikke stemme. David var svært opptatt av å bygge Herren et hus, og da han ikke fikk lov, påla han sønnen det som en hellig plikt. Salomo tok fatt på byggingen så snart tronen hans var trygg, og drev arbeidet fram med stor iver. Da er det utenkelig at han skulle la det ferdige huset stå ubrukt i tretten år, uten at det er nevnt noen grunn til det (Bähr).

Karene i templet kunne lages mens byggingen pågikk. Og at Herren først viste seg for Salomo andre gang da alle byggverkene var ferdige, og da sa at han hadde hørt bønnen fra innvielsen (9,1–3), betyr ikke at løftet måtte komme rett etter bønnen. Tillegget i Septuaginta i begynnelsen av kap. 8, om at Salomo innviet templet da han etter tjue år var ferdig med å bygge Herrens hus og sitt eget hus, er hentet fra 9,1 og 10 og viser bare hva den greske oversetteren selv mente.

Vi må derfor gå ut fra at Salomo lot innvielsen av templet, som ble ferdig i den åttende måneden, vente til den sjuende måneden året etter. Slik kunne den store nasjonale festen holdes i årets sabbatsmåned, åtte dager før løvhyttefesten, da folket kom til helligdommen med gaver av årets avling.

V. 1–11. Arken føres inn i templet

«[1]Da kalte kong Salomo Israels eldste og alle stammehøvdingene, overhodene for Israels barns familier sammen til seg i Jerusalem, for å føre Herrens paktsark opp fra Davids by, det er Sion. [2]Alle Israels menn samlet seg hos kong Salomo på festen i måneden etanim, det er den sjuende måneden. [3]Da nå alle Israels eldste var kommet, løftet prestene opp arken. [4]Og de bar opp Herrens ark og sammenkomstens telt og alle de hellige kar som var i teltet. Det var prestene og levittene som bar dem opp. [5]Kong Salomo sto foran arken og med ham hele Israels menighet, som hadde samlet seg hos ham. De ofret småfe og storfe i slik mengde at de ikke kunne telles eller regnes. [6]Prestene bar Herrens paktsark inn på dens plass i husets innerste rom, i Det aller helligste, under kjerubenes vinger. [7]For kjerubene bredte vingene ut over det stedet hvor arken sto, så at kjerubene ovenfra dekket både over arken og bærestengene. [8]Stengene var så lange at endene på dem kunne bli sett fra Det hellige foran det innerste rommet, men ikke utenfor. Og der har de vært til denne dag. [9]Det var ikke noe i arken uten de to steintavlene som Moses hadde lagt ned der ved Horeb, den gang Herren gjorde pakt med Israels barn da de dro ut av landet Egypt. [10]Så skjedde det da prestene gikk ut av helligdommen, da fylte skyen Herrens hus. [11]Prestene kunne ikke bli stående og gjøre tjeneste på grunn av skyen, for Herrens herlighet fylte Herrens hus.»

Det første som skjedde, var at paktens ark ble flyttet inn i templet. Denne høytidelige handlingen bygde helt på den høytiden da arken på Davids tid ble ført fra Obed-Edoms hus til det hellige teltet på Sion (2 Sam 6,12 ff.; 1 Krøn 15,2 ff.). Salomo kalte Israels eldste og alle stammehøvdingene og familieoverhodene sammen til seg i Jerusalem. De representerte hele menigheten, og de skulle føre paktens ark opp fra Davids by, det vil si fra Sion, til templet han hadde bygd på Moria.

Alle Israels menn, altså de høvdingene og overhodene som er nevnt i v. 1, kom til kongen i måneden etanim, den sjuende måneden, på festen. Navnet *etanim* (אֵתָנִים) forklares som «de stadig rennende bekkers måned». Den sjuende måneden svarer til tiden fra nymånen i oktober til nymånen i november, og da begynner regntiden i landet, så måneden kan godt ha fått navnet sitt av at bekkene da renner hele tiden.

Forklaringen «det er den sjuende måneden» er lagt til fordi andre månedsnavn kom i bruk under fangenskapet. «Festen» står med bestemt artikkel, fordi det var en kjent fest som var holdt i lang tid, nemlig løvhyttefesten. Det er altså ikke innvielsesfesten som er ment.

Da de eldste var kommet, løftet prestene opp arken og bar den opp til templet, og med den sammenkomstens telt og alle de hellige karene som var i teltet. Sammenkomstens telt er ikke teltet David hadde reist for arken på Sion. Det ble aldri kalt slik, og i 2 Krøn 1,4 skilles det uttrykkelig fra det. Det er Moses' tabernakel i Gibeon, der Salomo hadde ofret (3,4). Tabernaklet og karene ble trolig oppbevart som hellige minner i rommene over Det aller helligste. Arken hørte ikke lenger med til dem, for den hadde lenge vært skilt fra tabernaklet.

Ved alle høytidelige anledninger ble paktens ark båret av prester. Det var i tråd med lovens ånd. Etter 4 Mos 3,31 og 4,5 ff. skulle levittene bære arken og

de andre hellige karene etter at prestene hadde svøpt dem omhyggelig inn, og levittene fikk ikke røre dem direkte, for da skulle de dø. Når arken ble båret i et høytidelig tog, som her, og trolig uten dekke, kunne bare prestene gjøre det, særlig fordi levittene ikke fikk gå inn i Det aller helligste.

Når v. 4 sier at prestene og levittene bar dem opp, må vi derfor forstå det slik at prestene bar arken inn i templet, og levittene tabernaklet med karene.[1]

Kong Salomo og hele menigheten sto foran arken og ofret småfe og storfe i en mengde som ikke kunne telles. Det skjedde mens arken ble båret opp, uten tvil da den var kommet inn i forgården og ble satt ned der en stund, inne i forhallen eller foran den. Der, foran arken, ble dette storslåtte offeret båret fram.

Da ofringen var over, bar prestene arken inn på plassen sin i husets bakerste rom, i Det aller helligste, under vingene på kjerubene som er beskrevet i 6,23 ff. V. 7 forklarer dette: Kjerubene bredte vingene ut over stedet der arken sto, og dekket ovenfra over arken og stengene. Når de store kjerubenes utbredte vinger skygget både over arken og stengene, sto arken trolig slik at stengene gikk fra nord til sør, ikke fra øst til vest.

Stengene var så lange at endene på dem kunne ses fra Det hellige foran det innerste rommet, men ikke utenfor, for eksempel i forhallen. Merknaden viser at lovens bud i 2 Mos 25,15 om at stengene skulle bli sittende i arken, ble holdt også i Salomos tempel. Hvem som helst kunne forvisse seg om det, for stengene var der «til denne dag». Forfatteren av Kongebøkene har latt denne tidsangivelsen stå slik han fant den i kildene sine, for da han skrev, sto templet ikke lenger.

Hvordan endene kunne ses fra Det hellige, lar seg ikke avgjøre. Gikk stengene fra fremst til bakerst, kan endene ha nådd forhenget og trykket det ut. Gikk de fra sør til nord, som er mer sannsynlig, kunne de fremste endene ses når forhenget var trukket til side.

I arken var det ikke annet enn de to steintavlene som Moses hadde lagt ned der ved Horeb, da Herren sluttet pakt med Israel. Også denne merknaden skal bare vise at loven ikke var blitt forlatt i tidens løp. Etter den skulle arken bare oppbevare paktens steintavler (2 Mos 25,16; 40,20). Horeb er det alminnelige navnet på stedet der loven ble gitt, i stedet for det mer bestemte Sinai, slik som i 5. Mosebok.

(At Hebr 9,4 sier at også gullkrukken med manna og Arons stav lå i arken, strider etter Keil mot dette verset, og de eldre utleggerne prøvde på ulike tvungne måter å få stedene til å stemme. Keil mener at Hebr 9,4 bare bygger på en tolkning av 2 Mos 16,33–34 og 4 Mos 17,10 som var blitt tradisjon blant jødene. Disse stedene sier bare at tingene ble lagt «foran vitnesbyrdet», det vil si foran arken med vitnesbyrdet, ikke inne i den. Enda mindre kan kritikerne bruke dette verset som bevis mot at Moseloven fantes i bokform på Salomos tid. Etter 5 Mos 31,26 skulle lovboken nemlig ikke ligge i arken, men ved siden av den.)

2

[1] Når 2 Krøn 5,4 har «levittene» der vår tekst har «prestene», og 5,5 har «levittprestene», er det bare unøyaktig uttrykt. Krønikeboka sier selv i 5,7 at «prestene bar Herrens paktsark», helt i samsvar med vår beretning.

[2] Mange utleggere forklarer Hebr 9,4 uten å anta noen feil. Hebreerbrevet beskriver tabernaklet og arken slik de var på Moses' tid, mens 1 Kong 8,9 sier hva som var i arken da den ble satt inn i Salomos tempel. At det her uttrykkelig står at det ikke var noe annet i arken enn steintavlene, kan nettopp tyde på at det tidligere hadde ligget mer i den.

Da tabernaklet ble innviet, fylte Herrens herlighet i skyen helligdommen, så Moses ikke kunne gå inn (2 Mos 40,34–35). Slik var det nå også. Da prestene kom ut av helligdommen etter å ha satt arken på plass, fylte skyen Herrens hus, og prestene kunne ikke bli stående og gjøre tjeneste. Begge gangene betydde dette det samme. Skyen var det synlige tegnet på Guds nådige nærvær. Den fylte templet som et tegn på at Herren, paktens Gud, hadde tatt det i bruk og utvalgt det som stedet der han ville åpenbare sin nåde i Israel.

At prestene ikke kunne bli stående, betyr ikke at skyen drev dem ut, for den fylte templet først da prestene var gått ut. Det betyr bare at de ikke kunne bli i Det hellige og gjøre tjeneste der, for eksempel tenne røkelse på røkelsesalteret for å innvie det, slik det ble ofret på brennofferalteret etter innvielsesbønnen (v. 62–63).

3

V. 12–21. Salomo priser Herren som har tatt bolig i huset

«[12]Da sa Salomo: Herren har sagt at han vil bo i det dunkle. [13]Nå har jeg bygd et hus til bolig for deg, et sted hvor du kan bo til evig tid. [14]Så vendte kongen seg om og velsignet hele Israels menighet, mens hele Israels menighet sto. [15]Han sa: Lovet være Herren, Israels Gud, som med sin munn talte med David, min far, og med sin hånd har oppfylt det han lovte da han sa: [16]Fra den dagen jeg førte mitt folk Israel ut av Egypt, har jeg ikke utvalgt noen by blant alle Israels stammer, hvor det skulle bygges et hus til bolig for mitt navn. Men jeg utvalgte David til å råde over mitt folk Israel. [17]Og David, min far, hadde i sinne å bygge et hus for Herrens, Israels Guds navn. [18]Men Herren sa til David, min far: Du gjorde vel i at du har hatt i sinne å bygge et hus for mitt navn. [19]Men du skal ikke bygge huset. Din sønn, han som du skal bli far til, han skal bygge huset for mitt navn. [20]Herren har nå oppfylt det ordet han hadde talt. Jeg er trådt i min far Davids sted og har tatt sete på Israels trone, slik som Herren hadde sagt. Og jeg har bygd huset for Herrens, Israels Guds navn. [21]Der har jeg gjort i stand et rom for arken. I den er Herrens pakt, den pakt som han sluttet med våre fedre da han førte dem ut av landet Egypt.»

Salomo priser nå dette underfulle beviset på Herrens nåde. «Herren har sagt at han vil bo i det dunkle.» Sebastian Schmidt sier det slik: «Salomo så at templet var fylt av en sky, og han kom i hu at det hadde behaget Gud å vise seg i en sky også i Moses' telt. Derfor trodde han fullt og fast at Gud var i denne skyen også, og at han nå ville fylle templet og bo der, slik han før hadde fylt tabernaklet.»

«Herren har sagt» viser tilbake til det Gud hadde sagt i Mosebøkene om hvordan han ville åpenbare sitt nådige nærvær blant folket sitt. Det gjelder ikke bare 3 Mos 16,2 («jeg viser meg i skyen over nådestolen»), men også 2 Mos 19,9, der Herren sa til Moses: «Jeg vil komme til deg i en tett sky», og enda mer 2 Mos 20,21

[3]Skyen var ikke røken fra ofrene på brennofferalteret. Teksten sier uttrykkelig at det var skyen som fylte huset, og at Herrens herlighet fylte Herrens hus. Den var altså bæreren av Guds herlighet, den samme skyen som Herren skulle vise seg i over nådestolen når ypperstepresten gikk inn i Det aller helligste på den store forsoningsdagen. Derfor fikk han ikke gå inn når som helst, og når han gikk inn, skulle røkelsesskyen dekke nådestolen (3 Mos 16,2.13). I skyen viste Herrens herlighet seg, som er lik en fortærende ild, og som det uhellige mennesket ikke kan bestå for (2 Mos 24,17; 5 Mos 4,24; 9,3). Dette underfulle synet av Guds herlighet var det bare ved innvielsen. Siden var skyen bare synlig i Det aller helligste på den store forsoningsdagen, når ypperstepresten gikk inn. Krønikeboka forteller her utførlig om levittenes spill og sang ved høytiden, 2 Krøn 5,12–14.

og 5 Mos 4,11; 5,22, der Gud kom ned på Sinai i mørket. Derfra har Salomo ordet *arafel* (עֲרָפֶל, «det dunkle, skymørket»). At han mente den svarte, mørke skyen som fylte templet, ser vi klart av at skyen og mørket står sammen i 5 Mos 4,11 og 5,22.

Salomo så dette Herrens ord gå i oppfyllelse da skyen fylte templet, og forsto av det at Herren ville bo i dette huset. Fordi han var fast overbevist om at Herren var til stede i skyen, legger han til: «Nå har jeg bygd et hus til bolig for deg, et sted hvor du kan bo til evig tid.»

«Til evig tid» betyr ikke at Salomo trodde at templet han hadde bygd, skulle stå evig. Uttrykket må forstås ut fra motsetningen til Guds tidligere bolig i tabernaklet, som etter sin natur bare kunne være midlertidig. Et telt er en bolig som kan flyttes, og som bare er til bruk for en tid, og det forgår lett.

Men uttrykket må også forstås ut fra løftet til David i 2 Sam 7,14–16 om at Herren skulle grunnfeste tronen for hans ætt til evig tid. Dette løftet innebar at nådesamfunnet mellom Gud og Israel, som fikk sin skikkelse i at Gud bodde i templet, skulle vare evig. Etter sitt vesen var dette samfunnet evig, selv om den jordiske skikkelsen var forgjengelig. Den så Salomo bort fra i dette øyeblikket.

Disse ordene hadde Salomo talt med ansiktet vendt mot Det aller helligste. Så vendte han seg mot menigheten, som sto i forgården, og velsignet den. «Velsignet» betegner her det ønsket om velsignelse som kongen hilste den forsamlede menigheten med, og som innledet lovprisningen av Gud som følger. I v. 15–21 lovpriser han Herren for at han nå med sin hånd har oppfylt det han med sin munn hadde talt til hans far David (2 Sam 7).

Guds løfte om å utvelge Jerusalem som stedet for templet og David som fyrste er fritt gjengitt etter 2 Sam 7,7–8. I 2 Krøn 6,6 står det i tillegg foran «jeg utvalgte David»: «Jeg har utvalgt Jerusalem for at mitt navn skal bo der.» Slik svarer det bekreftende leddet der mer nøyaktig til det nektende leddet foran, mens vår beretning hopper over dette mellomleddet.

Også Davids plan om å bygge templet, og Guds svar om at sønnen skulle fullføre verket, er tatt fra 2 Sam 7,2.12–13, men slik at Gud godkjenner Davids hensikt i seg selv: «Du gjorde vel i at du har hatt i sinne å bygge et hus for mitt navn.»

Ordene «Herren har nå oppfylt det ordet han hadde talt» forklarer det som ble sagt i v. 15, at han har oppfylt det med sin hånd. Gud hadde latt Salomo komme på Davids trone, og Salomo hadde bygd templet og gjort i stand et rom der for paktens ark. Dermed blir arken framstilt som templets kjerne og stjerne, for den var tronen for Guds herlighet.

V. 22–26. Salomos bønn: Herrens trofasthet mot David

«[22]Så trådte Salomo fram foran Herrens alter midt for hele Israels menighet
og bredte hendene ut mot himmelen, [23]og han sa: Herre, Israels Gud! Det er
ikke noen Gud som du, verken i himmelen der oppe eller på jorden her nede.
Du er den som holder din pakt og bevarer din miskunn mot dine tjenere, når
de vandrer for ditt åsyn av hele sitt hjerte, [24]du som har holdt det du lovte din
tjener David, min far. Du lovte det med din munn, og du har oppfylt det med
din hånd, som det viser seg i dag. [25]Herre, Israels Gud! Så hold nå også det du

lovte din tjener David, min far, da du sa: Det skal aldri mangle en mann av din
ætt til å sitte på Israels trone for mitt åsyn, så sant dine barn akter på sin vei
og vandrer for mitt åsyn, som du har vandret for mitt åsyn. [26]Så la nå, Israels
Gud, de ordene bli sannhet som du har talt til din tjener David, min far.»

Den andre delen av innvielsesfesten er Salomos innvielsesbønn (jf. 2 Krøn 6,12–42). Salomo trådte fram foran Herrens alter midt for hele Israels menighet og bredte hendene ut mot himmelen. Av v. 54 ser vi at han ba bønnen på knærne. Krønikeboka har det samme, men legger til at han sto på et podium som var laget til anledningen. (*At dette skulle ha falt ut av vår tekst ved en avskriverfeil, er lite sannsynlig. Det er heller utelatt fordi det ikke hadde noe å si for bønnens hensikt og innhold.*)

Alteret han gikk fram foran, var brennofferalteret i forgården, der menigheten var samlet. Ordene «midt for hele Israels menighet» tyder på at Salomo lå på kne med ansiktet vendt mot menigheten, ikke med ryggen til folket og ansiktet mot templet.

Innholdet i bønnen henger nøye sammen med Moseloven, særlig med velsignelsene og forbannelsene i den (3 Mos 26 og 5 Mos 28). Salomo begynner med å prise Gud, som holder pakt og miskunn mot sine tjenere og så langt har oppfylt løftet han ga sin tjener David (v. 23–24). Så ber han Herren om å oppfylle dette løftet videre (v. 25–26), og om å holde øynene sine åpne over templet, høre folkets bønner og vende bort den forbannelsen som var truet over synderne, fra alle som skal påkalle ham i dette templet (v. 27–53).

Ved å gi folket den velsignelsen han hadde lovt, hadde Herren hittil vist seg som den sanne og eneste Gud i himmelen og på jorden, som holder pakt og miskunn mot dem som vandrer for hans åsyn av hele sitt hjerte. Denne bekjennelsen gir den tilliten som trengs for å be en bønn som er viss på å bli hørt (Matt 21,22; Mark 11,24; Jak 1,6).

Til «Det er ikke noen Gud som du» kan vi sammenligne 2 Mos 15,11; 5 Mos 4,39; 2 Sam 7,22; 22,32 og Sal 86,8. «Som holder sin pakt og bevarer sin miskunn» står ordrett slik i 5 Mos 7,9. Løftet til hans tjener David (2 Sam 7), som de nå så begynnelsen på oppfyllelsen av (v. 20–21), var en frukt av Guds trofasthet mot pakten.

Med «Så hold nå» innleder Salomo bønnen om at løftet må bli oppfylt videre, så det aldri skal mangle en etterfølger av Davids ætt på tronen. Han ber om det i samme betingede form som David hadde uttrykt håpet i 2,4, og som Herren hadde gjentatt løftet i til Salomo mens templet ble bygd (6,12–13). Der 2,4 sier at det aldri skal mangle en mann «på Israels trone», står det her «for mitt åsyn», på hebraisk egentlig «fra mitt åsyn». Slik blir det tydeligere antydet at det er Gud som forkaster.

V. 26 er ikke bare en gjentakelse av bønnen i v. 25. Verset innleder bønnene som følger, om at Herren må høre alle bønner som blir båret fram for ham i templet.

Ordene «la de ordene bli sannhet som du har talt til din tjener David» rommer mer enn en bønn om at Davids etterkommere stadig må bli sittende på tronen. De gjelder hele løftet i 2 Sam 7,12–16, og flertallsformen «ordene» viser tilbake til

«alle disse ordene» i 2 Sam 7,17. Salomo har her særlig ett punkt i løftet for øye: at Gud ikke ville ta sin miskunn bort fra Davids ætt, selv når den syndet. Det ser vi av det som følger. Der nevner han bare tilfeller der folket har gjort synd, og ber om at den må bli tilgitt.

V. 27–40. Gud som himlene ikke rommer, hører i himmelen og tilgir

> «[27]Men bor da Gud virkelig på jorden? Se, himlene og himlenes himler rommer deg ikke! Hvor meget mindre da dette huset som jeg har bygd. [28]Men du vil likevel vende deg til din tjeners bønn og til hans ydmyke begjæring, Herre min Gud, og høre det rop og den bønn som din tjener bærer fram for ditt åsyn i dag. [29]La dine øyne være åpne over dette huset natt og dag – det stedet som du har talt om og sagt: Mitt navn skal bo der. Hør den bønn som din tjener ber, vendt mot dette stedet. [30]Du vil høre på din tjeners og ditt folk Israels ydmyke begjæring, som de bærer fram vendt mot dette stedet. Ja, du vil høre den på det sted hvor du bor, i himmelen. Du vil høre og tilgi.»

V. 26–29 henger nøye sammen, og meningen er: Hold de ordene du har talt til David. For selv om dette templet ikke kan romme ditt uendelige guddommelige vesen, vet jeg at du vil se til din tjeners bønn og holde øynene åpne over dette templet, så du hører hver bønn som ditt folk bærer fram for deg der. «Du vil vende deg» i v. 28 fortsetter ønsket i v. 26, og v. 27 er en mellomtanke. Med den avviser Salomo snevre forestillinger om Guds nådige nærvær i templet.

Ordene «Bor da Gud virkelig på jorden? Se, himlene og himlenes himler rommer deg ikke! Hvor meget mindre da dette huset som jeg har bygd» uttrykker Guds uendelighet og opphøyethet over verden så klart og kraftig som det er mulig. «Himlenes himler» er himmelen i sin videste utstrekning (jf. 5 Mos 10,14).

Salomo vil ikke med dette avvise selve tanken på at Gud virkelig bor i templet. Han vil bare avvise den falske forestillingen at Gud bor i templet slik mennesker bor i et hus, innestengt i det og ikke også utenfor og over det. Den villfarelsen trengte seg av og til inn hos det uåndelige folket, men profetene angrep den alltid (jf. Mika 3,11; Jer 7,4).

For det er tydelig at Salomo forente den klare innsikten i Guds uendelige opphøyethet med en fast tro på at Gud virkelig var til stede i templet. Han hyllet ikke den abstrakte idealismen til rasjonalistene. Det ser vi ikke bare av det han sa i v. 12–13, at han hadde bygd templet som en bolig for Gud. Vi ser det også av innholdet i alle bønnene som følger, og først av den allmenne bønnen i v. 28–29, at Gud måtte ta dette templet under sitt særlige vern og høre hver bønn som ble rettet mot det.

«Bønn», «ydmyk begjæring» og «rop» skiller seg slik fra hverandre: *tefilla* (תְּפִלָּה) er bønn i alminnelighet, lovprisning, påkallelse og takk. *Techinna* (תְּחִנָּה) er bønn om hjelp og miskunn. *Rinna* (רִנָּה) er jubel, bønn som et gledesutbrudd av lov og takk.

«La dine øyne være åpne over dette huset natt og dag», det vil si: rettet mot dette huset med en særlig omsorg. Ordene som følger, «det stedet som du har talt om og sagt: Mitt navn skal bo der», viser hva bønnen bygger på. Det sikter til

2 Sam 7,13, der dette ligger innesluttet. Fordi Guds navn skal være i templet, det vil si fordi Gud vil åpenbare sitt nådige nærvær der, vil han også holde øynene åpne over det og høre Salomos bønn, som er vendt mot det. «Vendt mot dette stedet» står fordi Salomo selv ba i forgården, vendt mot templet.

I v. 30, «Du vil høre på din tjeners og ditt folk Israels ydmyke begjæring», begynner han å be om at de bønnene må bli hørt som kongen og folket heretter skal bære fram for Gud i templet. Gud skal høre dem helt opp til stedet der han bor, i himmelen, altså høre bønnen som stiger opp til himmelen. De siste ordene, «Du vil høre og tilgi», må stå i sin allmenne form og ikke begrenses ved at vi føyer noe til. Bare syndenes forlatelse kan ta bort den forbannelsen som følger overtredelsen.

V. 31–32. Den første bønnen: eden ved alteret

> «[31]Når noen synder mot sin neste, og de krever at han skal avlegge ed, og han så kommer inn og sverger foran ditt alter i dette huset, [32]så vil du høre i himmelen og gripe inn og hjelpe dine tjenere til deres rett. Du vil dømme den skyldige skyldig og la hans gjerninger komme over hans eget hode, og du vil dømme den rettferdige rettferdig, og la ham få igjen for sin rettferdighet.»

Fra v. 31 og utover blir den allmenne bønnen gjort konkret i sju bønner om å bli hørt i de forskjellige tilfellene der det i framtiden kan bli bedt til Gud i templet. Den første bønnen gjelder edene som ble avlagt i templet, og ber om at Gud må verne om at eden er hellig.

Bønnen sikter til de tilfellene som er nevnt i 2 Mos 22,7–13 og 3 Mos 5,21–24. Det gjaldt når noe som var betrodd en annen, var kommet bort eller skadet, når noen nektet for å ha funnet noe, eller når noen var blitt snytt. I slike saker krevde loven ikke bare erstatning med en femtedel lagt til, men også et skyldoffer til soning for synden ved den falske eden. Men denne straffen kunne bare ramme den skyldige hvis han siden bekjente skylden. Derfor kunne mange falske eder bli avlagt i slike saker og bli stående ustraffet for mennesker.

Salomo ber derfor om at Herren må høre hver slik ed som blir avlagt foran alteret, og «gripe inn», det vil si handle selv og dømme sine tjenere, så den skyldige blir straffet og den uskyldige frikjent. «La hans gjerninger komme over hans eget hode» betyr: la den fortjente straffen ramme ham (jf. Esek 9,10; 11,21). Ordene om å dømme den skyldige skyldig og den rettferdige rettferdig minner om 5 Mos 25,1, og «la ham få igjen for sin rettferdighet» om 2 Sam 22,21.25. De tilfellene som følger, er alle hentet fra 3 Mos 26 og 5 Mos 28.

V. 33–34. Den andre bønnen: nederlag for fienden

> «[33]Når ditt folk Israel blir slått av fienden fordi de synder mot deg, men de så vender om til deg og bekjenner ditt navn og ber og bønnfaller deg om nåde i dette huset, [34]da vil du høre det i himmelen og tilgi ditt folk Israels synd og føre dem tilbake til det landet du har gitt deres fedre.»

Den andre bønnen sikter til truslene i 3 Mos 26,17 og 5 Mos 28,25, der folket blir truet med nederlag og undertrykkelse fra fiender som trenger inn i landet. I et slikt tilfelle blir krigsfanger ført bort til fremmede land, men folkets store mengde blir igjen i landet. Da kan de som er slått, be til Herren i templet om

at han må tilgi dem synden, frelse dem fra fiendens makt og føre fangene og flyktningene tilbake til fedrelandet.

V. 35–36. Den tredje bønnen: tørke

> «[35]Når himmelen lukkes så det ikke kommer regn, fordi de har syndet mot deg, og de så ber, vendt mot dette stedet, og bekjenner ditt navn og vender om fra sin synd fordi du har ydmyket dem, [36]da vil du høre det i himmelen og tilgi dine tjeneres og ditt folk Israels synd. Du vil lære dem den gode veien de skal vandre, og du vil la det regne over ditt land, det landet du har gitt ditt folk til arv.»

(Keil, v. 36: «… og tilgi dine tjeneres og ditt folk Israels synd, for du lærer dem den gode veien de skal vandre …»)

Den tredje bønnen gjelder at Gud må ta bort straffen med tørke, som var truet over landet, når himmelen blir lukket (3 Mos 26,19; 5 Mos 11,17; 28,23). «Fordi du har ydmyket dem» står i v. 35, og i v. 36 svarer «for du lærer dem den gode veien» til det. Begge ledd gir en grunn for tilgivelsen. Gud lærer sitt folk og søker med tukt å føre dem tilbake til den gode veien når de ikke holder hans bud. Derfor må han tilgi når de kjenner straffen igjen som Guds tukt og kommer til ham med en bønn i bot.

V. 37–40. Den fjerde bønnen: plager i landet

> «[37]Når det blir hungersnød i landet, når det kommer pest, når det kommer sot og rust på kornet, gresshopper og gnagere, når fienden trenger inn i landet og beleirer byene, når det kommer noen plage eller noen sykdom, – [38]hver gang det da kommer en bønn eller ydmyk begjæring fra noe menneske eller fra hele ditt folk Israel, fordi de hver for seg kjenner sitt hjertes nød, og de så brer ut sine hender mot dette huset, [39]så vil du høre det i himmelen, der hvor du bor. Du vil tilgi og gripe inn og gi hver mann etter hans ferd, fordi du kjenner hans hjerte. For bare du kjenner alle menneskebarns hjerter. [40]Og så skal de frykte deg alle de dager de lever i det landet du har gitt våre fedre.»

Den fjerde bønnen gjelder at Gud må ta bort andre plager over landet: hungersnød (3 Mos 26,19–20.26; 5 Mos 28,23), pest (3 Mos 26,25), sot og rust på kornet (5 Mos 28,22) og gresshopper (5 Mos 28,38). Dernest nevnes fiender som trenger seg inn i landet, og til sist plager og sykdommer av alle slag, slik de er truet over de gjenstridige i 3 Mos 26,16 og 5 Mos 28,59–61. Salomo slipper setningsbygningen han begynte med, og samler kort alle bønnene som blir båret fram for Gud under disse straffedommene, i ordene «hver gang det da kommer en bønn eller ydmyk begjæring» i begynnelsen av v. 38.

«De kjenner hver for seg sitt hjertes nød» betyr ikke bare den smerten hver enkelt føler i sjelen. Plagen blir sett på som et slag som rammer hjertet, altså som en tukt som Gud har lagt på ham.

I alle disse tilfellene må Gud høre bønnen og gripe inn og gi hver og en etter hans ferd, «fordi du kjenner hans hjerte». Det vil si: slik det er til gagn for hver og en etter hvordan hjertet og sinnet hans er. Det kan Gud gjøre, for han kjenner alle menneskers hjerter (jf. Jer 17,10). Hensikten med at Gud hører alle disse bønnene, «så skal de frykte deg», er den samme som i 5 Mos 4,10.

V. 41–53. Den femte bønnen: den fremmede

> «[41]Kan hende det også kommer en fremmed, en som ikke er av ditt folk Israel, men kommer fra et fjernt land for ditt navns skyld – [42]for de vil få høre om ditt store navn og om din sterke hånd og om din utrakte arm – når han så kommer og ber, vendt mot dette huset, [43]så vil du høre det i himmelen, der hvor du bor, og gjøre alt som den fremmede roper til deg om, så alle jordens folk må lære å kjenne ditt navn og frykte deg likesom ditt folk Israel, og forstå at det er ditt navn som nevnes over dette huset som jeg har bygd.»

Den femte bønnen er at Gud må høre bønnene til fremmede som kommer og ber i templet. Salomo regner det som sikkert at fremmede vil komme og tilbe for Herrens åsyn i hans tempel. Allerede Moses hadde gitt fremmede som bodde blant israelittene, lov til å ofre ved helligdommen (4 Mos 15,14 ff.). Herrens store navn og hans arm, som hadde vist seg i allmektige gjerninger, var alt på Moses' tid blitt kjent for folkene rundt (2 Mos 15,14; 18,1; Jos 5,1), og ryktet om det var nådd helt til Bileam i Mesopotamia (se 4 Mos 22).

V. 42 er et innskudd som forklarer «for ditt navns skyld»: For de vil få høre om ditt store navn. Den sterke hånden og den utrakte armen står sammen som et fast uttrykk for de underfulle gjerningene Gud i sin allmakt gjorde da han ledet Israel (5 Mos 4,34; 5,15). Med «når han så kommer og ber» tar Salomo opp igjen «kommer fra et fjernt land» i v. 41 og fører hovedtanken videre.

Grunnen til at Gud skal høre de fremmedes bønner, er «så alle jordens folk må lære å kjenne ditt navn og frykte deg», slik som i 5 Mos 28,10. Derfra er også ordene hentet om at Guds navn nevnes over noe, og her blir de overført til templet. Ser vi nærmere på dette stedet, blir det klart at de vanlige forklaringene er feil, som at huset er oppkalt etter Guds navn, eller at Guds navn ble påkalt over templet ved innvielsen.

Herrens navn betegner i Skriften alltid Guds virke blant sitt folk og i sitt rike (se til 2 Sam 6,2). At dette navnet blir nevnt over folket, templet og så videre, forutsetter at Gud virker der, og betegner at en bekjenner og anerkjenner dette virket.

Det ser vi av Jer 14,9, der «vi er kalt ved ditt navn» bare utdyper «du bor jo midt iblant oss», og av Jes 63,19, der «de du aldri har hersket over» betyr det samme som «de ditt navn ikke har vært nevnt over». Herrens navn blir altså nevnt over templet når han åpenbarer sitt nådige nærvær der slik at folkene som ber vendt mot det, får erfare at den levende Gud virker i sin helligdom. Slik sier også 2 Sam 6,2 at Herrens navn er nevnt over paktens ark.

Vi kjenner ingen eksempler på at fremmede tilba ved Salomos tempel, men flere ved templet som ble bygd etter fangenskapet. Josefus forteller om Aleksander den store og Ptolemaios Filadelfos, og 2 Makk 3,2–3 om Selevkos.

V. 44–45. Den sjette bønnen: krig som Gud sender folket ut i

> «[44]Når ditt folk drar ut i krig mot sin fiende på den vei du sender dem, og de så ber til Herren, vendt mot den byen du har utvalgt, og det huset jeg har bygd for ditt navn, [45]så vil du i himmelen høre deres bønn og ydmyke begjæring og hjelpe dem til deres rett.»

Til sist ber Salomo i v. 44–50 om at også de bønnene må bli hørt som blir rettet mot templet av dem som er langt borte fra Jerusalem og templet. Det sjette tilfellet (v. 44–45) er når Israel etter Guds vilje fører krig mot en fiende, og det sjuende (v. 46–50) når folket blir ført bort av fiender på grunn av syndene sine.[4]

Med «på den vei du sender dem» blir krigen beskrevet som en krig ført etter Guds vilje, enten mot en fiende som har trengt inn i landet, eller utenfor Kanaan, for å tukte hedningene rundt dem. «Vendt mot den byen du har utvalgt» betyr i retning av den utvalgte byen og templet, altså i tro på at paktens Gud virkelig er til stede i templet. «Ber til Herren» står trolig i stedet for «ber til deg» for å gjøre det klarere. «Hjelpe dem til deres rett» betyr å skaffe dem rett (jf. 5 Mos 10,18; Sal 9,5).

V. 46–50. Den sjuende bønnen: bortførelse for synd

> «[46]Når de synder mot deg – for det finnes ikke noe menneske som ikke synder – og du blir vred på dem og gir dem i fiendens hånd, så de tar dem til fange og fører dem bort til fiendens land, fjernt eller nær, [47]men de så tar seg dette til hjertet i det landet hvor de holdes fanget, slik at de omvender seg og bønnfaller deg om nåde der i fiendelandet hvor de blir holdt fanget, og sier: Vi har syndet og båret oss ille at, vi har vært ugudelige, [48]ja, hvis de så omvender seg til deg av hele sitt hjerte og hele sin sjel der i sine fienders land, hos dem som har ført dem bort i fangenskap, og de ber til deg, vendt mot sitt land, som du har gitt deres fedre, og mot den byen du har utvalgt, og det huset jeg har bygd for ditt navn – [49]så vil du høre deres bønn og ydmyke begjæring i himmelen, der du bor, og hjelpe dem til deres rett. [50]Du vil tilgi ditt folk det de har syndet mot deg, og alle de misgjerninger de har gjort mot deg. Og du vil la dem finne barmhjertighet hos dem som holder dem fanget, så de forbarmer seg over dem.»

I den sjuende bønnen, om at Israel blir gitt i fiendenes hånd for sine synders skyld og ført bort til fiendens land, hadde Salomo truselen i 3 Mos 26,33.44 for øye. Men han begrenser ikke bønnen til at hele folket skal bli ført i landflyktighet, slik det blir forutsagt der og i 5 Mos 28,45 ff.64 og 30,1–5. Han utvider den til hvert tilfelle der noen blir ført bort til et fiendeland. «De tar seg dette til hjertet» (jf. 5 Mos 4,39; 30,1) betyr at de tenker over det og legger det på hjertet.

Syndsbekjennelsen i v. 47, *chatanu, he'evinu, rasha'nu* (חָטָאנוּ וְהֶעֱוִינוּ רָשָׁעְנוּ, «vi har syndet og båret oss ille at, vi har vært ugudelige»), tok jødene opp i fangenskapet som det mest uttømmende uttrykket for sin dype skyldbevissthet (Dan 9,5; Sal 106,6). *Chata* betyr egentlig å glippe eller bomme og framstiller synden som et feiltrinn bort fra det rette. *He'eva*, å handle forvrengt, er en bevisst forvrengning av retten. *Rasha* er et lidenskapelig opprør mot Gud (jf. Jes 57,20).

«Du vil la dem finne barmhjertighet hos dem som holder dem fanget» heter ordrett: Du vil gjøre dem til barmhjertighet for ansiktet til dem som har ført

[4]Det er helt i tråd med bønnens plan at også disse to tilfellene blir tatt med, der israelitter er langt fra helligdommen og må nøye seg med å vende ansiktet mot templet. Først nevnes israelittenes bønner ved helligdommen, så de fremmedes bønner samme sted, og til sist bønnene til israelitter som ikke er i Jerusalem. Det er nok også med vilje at det nevnes nøyaktig sju tilfeller. Sju er det hellige tallet, paktens tall, og passet bedre enn noe annet tall til å favne alle bønner som blir rettet til Gud.

dem bort. Det vil si: la dem møte barmhjertighet hos fiendene som har ført dem bort.

V. 51–53. Grunnene til at Gud skal høre

> «[51]De er jo ditt folk og din arv, som du førte ut av Egypt, midt ut av jernovnen. [52]La da dine øyne være opplatt for din tjeners ydmyke begjæring og for ditt folk Israels ydmyke begjæring, så du hører på dem, så ofte de roper til deg. [53]For du har skilt dem ut fra alle jordens folk, så de skal være din eiendom, slik du sa gjennom din tjener Moses da du førte våre fedre ut av Egypt, Herre Herre!»

I v. 51–53 slutter Salomo med allmenne grunner som skal sikre at Gud hører bønnen hans. Grunnene gjelder ikke bare de siste bønnene, men alle de foregående. Sebastian Schmidt forklarer det slik: «Det jeg har bedt om for meg og mitt folk, gjør det, Herre, for det er for ditt folk jeg har bedt, og jeg er deres konge. Hør derfor din tjeners og ditt folks bønner.»

Grunnen «De er jo ditt folk og din arv» er hentet fra 5 Mos 4,20, og «du har skilt dem ut» i v. 53 fra 3 Mos 20,24.26, sammenlignet med 2 Mos 19,5. «La da dine øyne være opplatt» i v. 52 knytter an til «så vil du høre» i v. 49, slik v. 29 i begynnelsen av bønnen knytter an til «du vil vende deg» i v. 28.

At det samme uttrykket kommer igjen, viser at bønnen nærmer seg slutten og rundes av ved å vende tilbake til tanken den begynte med. «Slik du sa gjennom din tjener Moses» viser tilbake til 2 Mos 19,5. I 2 Krøn 6,40–42 er slutten på bønnen noe endret. Den ender med en bønn til Herren om å la frelse og nåde gå ut fra templet over hans folk.

V. 54–66. Salomo velsigner menigheten

> «[54]Da Salomo hadde båret fram hele denne ydmyke bønnen for Herren, sto han opp fra Herrens alter, hvor han hadde ligget på sine knær med hendene utbredt mot himmelen. [55]Så trådte han fram og velsignet hele Israels menighet med høy røst og sa: [56]Lovet være Herren, som har gitt sitt folk Israel ro, slik som han lovte! Ikke ett ord er blitt til intet av alle de gode ordene han talte ved sin tjener Moses. [57]Måtte Herren vår Gud være med oss som han har vært med våre fedre! Måtte han ikke forlate oss og ikke forkaste oss, [58]men bøye vårt hjerte til seg, så vi vandrer på alle hans veier og holder hans bud og forskrifter og lover, som han ga våre fedre. [59]Og måtte denne min bønn som jeg i ydmykhet har båret fram for Herrens åsyn, være nær Herren vår Gud dag og natt, så han hjelper sin tjener og sitt folk Israel til deres rett, slik det trengs hver dag. [60]Da skal alle folk på jorden kjenne at Herren er Gud, han og ingen annen. [61]Hold dere så til Herren vår Gud med et helt hjerte, så dere vandrer etter hans lover og holder hans bud, som dere gjør i dag.»

Den avsluttende delen av tempelinnvielsen begynner med at Salomo velsigner menigheten. Da bønnen var slutt, reiste han seg fra knærne og velsignet hele den forsamlede menigheten. «Så trådte han fram» betyr at han gikk fra alteret og stilte seg nærmere menigheten. Velsignelsen begynner med lovprisning av Herren fordi han har oppfylt sine løfter (jf. v. 15). Så ber Salomo om at Herren alltid må oppfylle hans bønner og gi sitt folk den frelsen han har lovt.

5

Lovprisningen bygger i første del på løftet i 5 Mos 12,9–10 og oppfyllelsen av det i Jos 21,44–45 og 23,14. Andre del bygger på 3 Mos 26,3–13 og 5 Mos 28,1–14, der «de gode ordene» som Herren talte ved Moses, blir beskrevet nærmere som den velsignelsen Herren hadde lovt sitt folk og hittil hadde gitt det. Ro hadde han alt gitt Israel ved Josva, da Kanaan ble inntatt. Men fordi mange deler av landet ennå var i kanaaneernes hånd, ble roen først helt sikret ved Davids seire over alle fiendene.

Denne herlige oppfyllelsen ga grunn til å håpe at Herren også i framtiden ville oppfylle det han hadde lovt sin tjener David (2 Sam 7,10), om bare folket selv holdt seg trofast til sin Gud.

Derfor samler Salomo i v. 57–61 alle sine ønsker for rikets vel i disse ordene: «Måtte Herren vår Gud være med oss som han har vært med våre fedre! Måtte han ikke forlate oss og ikke forkaste oss, men bøye vårt hjerte til seg, så vi vandrer på alle hans veier.» Slik skal ikke de onde ordene som Moses forutsa i 3 Mos 26,14 ff. og 5 Mos 28,15 ff., komme over folket. Til v. 57 kan vi sammenligne 5 Mos 31,6.8 og Jos 1,5.

Måtte disse ordene, som Salomo har bedt (v. 25–53), være nær Herren vår Gud dag og natt, så han hjelper sin tjener kongen og sitt folk til deres rett, slik hver dag krever det. Til v. 60 kan vi sammenligne v. 43. I v. 61 ber Salomo folket om at hjertet deres må være helt med Herren, udelt viet til ham (jf. 11,4; 15,3.14).

V. 62–64. Takkofrene

> «[62]Og kongen og hele Israel med ham ofret slaktoffer for Herrens åsyn. [63]Tjueto tusen stykker storfe og hundre og tjue tusen stykker småfe var det fredsoffer som Salomo bar fram for Herren. Slik var det kongen og alle Israels barn innviet Herrens hus. [64]Samme dag helliget kongen den midterste del av forgården som var foran Herrens hus. For der bar han fram brennofferet og matofferet og fettstykkene av fredsofrene, fordi kobberalteret som sto for Herrens åsyn, var for lite til å romme brennofferet og matofferet og fettstykkene av fredsofrene.»

Etter innvielsesbønnen bar kongen og hele Israel fram et storslått offer. Fredsofferet var så stort som Guds store nådegjerning: 22 000 storfe og 120 000 småfe.

Noen har ment at tallet er for stort. Siden ofrene ble båret fram i løpet av sju dager, regner de ut at det måtte ha blitt slaktet og ofret omkring fem okser og tjuefem sauer hvert minutt, bare for kongen. Utregningen ville holde om de tre forutsetningene den bygger på, var riktige: at alle disse ofrene ble båret fram for kongen alene, at bare prestene og levittene kunne slakte og gjøre i stand offerdyrene, og at alt kjøttet skulle brennes på alteret. Men alle tre er feil.

[5]Krønikeboka har ikke denne velsignelsen, for den er bare en oppsummering av den lange bønnen foran. I stedet forteller 2 Krøn 7,1–4 at ild falt ned fra himmelen og fortærte brennofferet på alteret. Denne opplysningen blir stadfestet uten tvil av det lignende underet ved innvielsen av tabernaklet. I vår beretning er den utelatt, som så mye annet, fordi det vesentlige i den alt lå i at Herrens herlighet fylte templet. Ved innvielsen av Moses' helligdom åpenbarte Herren sitt nådige nærvær i skyen som fylte teltet, men tente også det første offeret med ild fra himmelen (3 Mos 9,24), for å hellige alteret som det rette stedet for offer. Slik var det også ved templet: At det første offeret ble tent med ild fra himmelen, var den umiddelbare, ja nødvendige følgen av at skyen fylte templet, for i skyen var Herren selv til stede.

Teksten sier ikke at ofrene var for kongen alene. V. 62 nevner uttrykkelig at «kongen og hele Israel med ham» ofret, og etter tallet på ofrene står det i v. 63: «Slik var det kongen og alle Israels barn innviet Herrens hus.» Av loven i 3 Mos 1 og 3 er det dessuten tydelig at hvilken som helst israelitt kunne slakte, flå og gjøre i stand offerdyret. Bare å stenke blodet på alteret og brenne offerstykkene på det var prestenes oppgave alene.

For å danne oss et riktig bilde av hvor mange offerdyr som kunne slaktes på én dag, kan vi minne om det Josefus forteller (Den jødiske krig VI, 9, 3): Under keiser Nero lot landshøvdingen Cestius prestene telle påskelammene, og de kom til 256 000 lam. Disse ble slaktet til påsken mellom den niende og ellevte timen, og blodet ble stenket på alteret. Var det da mulig å slakte over 250 000 lam på tre ettermiddagstimer og stenke blodet på alteret, kan det ikke ha vært vanskelig å slakte og ofre 3000 okser og 18 000 sauer hver av festens sju dager ved innvielsen av templet.

Hele Israel, fra Hamat til Egypterbekken, kom til Jerusalem til denne høytiden. Vi tar ikke for høyt når vi anslår at det var 100 000 familieoverhoder til stede, og uten stort strev kunne de slakte 3000 okser og 18 000 sauer om dagen og gjøre dem i stand til offer.

Hvor mange prester som deltok, vet vi ikke, for vi har ingen opplysninger om tallet på prestene på Salomos tid. Men på Davids tid var det 38 000 levitter som var gamle nok til tjeneste, fra trettiårsalderen. Da kan vi trygt anta at det var to–tre tusen prester. Var bare halvparten av disse levittene og prestene kommet til innvielsen, kunne de alene ha slaktet 3000 okser og 18 000 sauer hver dag.

Og tusen prester måtte vel være nok til å stenke blodet og brenne fettet mellom morgen- og kveldsofferet. Fordelt på tusen prester hadde hver bare blodet og fettet av tre okser og atten sauer å ta seg av om dagen.

Men kobberalteret var kanskje ikke stort nok til å brenne så mange offer. Riktignok ble bare fettstykkene av fredsofrene brent, og de tok ikke stor plass, og alteret var stort og kunne romme svært mye offerkjøtt på én gang. Men hver dag kom også morgen- og kveldsbrennofferet i tillegg. Som festoffer besto de sikkert ikke bare av et lam, men minst av en okse, og de ble brent hele.

Derfor står det uttrykkelig i v. 64 at Salomo helliget den midterste delen av forgården foran Herrens hus, for å brenne brennofferet og matofferet og fettstykkene av fredsofrene der. Den midterste delen av forgården er hele den indre delen av prestenes forgård, foran tempelhuset. Vi må ikke tenke oss at ofrene ble brent på steingulvet i forgården, men anta at det ble reist hjelpealtere i den indre forgården rundt kobberalteret.

Med «brennofferet og matofferet» står det i entall og med bestemt artikkel. Det sikter derfor ikke til noen brennoffer som skulle ofres for et bestemt antall fredsoffer, men til det kjente daglige morgen- og kveldsbrennofferet med tilhørende matoffer. Her var det uten tvil et festoffer, slik 4 Mos 28 foreskriver for de store årlige høytidene.

V. 65–66. Fjorten dager med fest

«[65]Slik feiret Salomo den gang festen, og hele Israel med ham. En stor mengde folk var kommet sammen like fra Hamat-veien og til Egypterbekken. I sju

> dager og sju dager til – til sammen fjorten dager – feiret de festen for Herrens,
> vår Guds åsyn. [66]Den åttende dagen lot han folket fare. De tok farvel med
> kongen og dro hjem, glade og vel til mote over alt det gode Herren hadde gjort
> mot sin tjener David og mot sitt folk Israel.»

Slik holdt Salomo festen, og hele Israel med ham, en stor forsamling fra Hamat til Egypterbekken, det vil si fra hele landet i dets fulle utstrekning fra nord til sør. Hamat, Epifania ved Orontes, nevnes som nordgrensen (jf. 4 Mos 34,8; 13,21; Jos 13,5). Egypterbekken, Rhinokorura, er sørgrensen (jf. 4 Mos 34,5; Jos 15,4).

«Festen», som Salomo holdt med folket «i sju dager og sju dager til, til sammen fjorten dager», er ikke innvielsesfesten. Som i v. 2 er det løvhyttefesten i den sjuende måneden, og meningen er at festen den sjuende måneden denne gangen varte i fjorten dager: sju dager som innvielsesfest og sju dager som løvhyttefest. Slik må ordene forstås, både fordi «festen» her tydelig viser tilbake til «på festen» i v. 2, og fordi v. 66 sier: «Den åttende dagen lot han folket fare.» Den åttende dagen er ikke den første dagen i løvhyttefesten, men den åttende dagen som avslutter løvhyttefesten, sluttfesten (3 Mos 23,36).

At dette er riktig, blir hevet over all tvil av Krønikeboka, som sier det tydeligere: «I sju dager feiret Salomo den gang festen, og hele Israel med ham … På den åttende dagen holdt de en festforsamling. For innvielsen av alteret feiret de i sju dager og festen i sju dager. På den tjuetredje dagen i den sjuende måneden lot han folket fare hjem igjen» (2 Krøn 7,8–10). Løvhyttefesten varte i sju dager, fra den 15. til den 21., med en sluttfest den åttende dagen, det vil si den 22. i måneden (3 Mos 23,33–39). Foran den gikk tempelinnvielsen fra den 8. til den 14.

Tatt strengt etter ordene står «den åttende dagen lot han folket fare» i strid med Krønikebokas «den tjuetredje dagen», for den åttende dagen i løvhyttefesten var den 22. i måneden. Men det forklares lett med at en kjent sak er uttrykt mindre nøyaktig. Salomo lot folket fare den åttende dagen, det vil si om ettermiddagen eller kvelden på sluttfesten, så folket begynte på hjemreisen om morgenen dagen etter, den 23. i måneden.

De dro hjem «glade og vel til mote over alt det gode Herren hadde gjort mot sin tjener David og mot sitt folk Israel». David blir nevnt fordi templet som nå sto ferdig, var oppfyllelsen av Guds løfte til ham. «Dro hjem» står i grunnteksten «dro til sine telt», som betyr hjemmene deres, slik som i 2 Sam 20,1 og Dom 7,8.

Kapittel 9. Herrens svar og Salomos byggverk

Kapitlet forteller først hvordan Herren svarte på Salomos bønn ved innvielsen av templet (v. 1–9; jf. 2 Krøn 7,11–22). Deretter samler det noen opplysninger om hvordan Salomo fikk reist sine mange byggverk: forbindelsen med Hiram, pliktarbeidet og ferdene til Ofir (v. 10–28).

V. 1–9. Herren åpenbarer seg for Salomo andre gang

> «[1]Da Salomo hadde fullført arbeidet med å bygge Herrens hus og kongens hus og alt det han ønsket å gjøre, [2]da åpenbarte Herren seg andre gangen for Salomo, slik han hadde åpenbart seg for ham i Gibeon. [3]Og Herren sa til ham: Jeg har hørt din bønn og ydmyke begjæring som du bar fram for mitt åsyn. Jeg har helliget dette huset som du har bygd, så jeg lar mitt navn bo der til evig tid, og mine øyne og mitt hjerte skal være der alle dager.»

Da Salomo hadde gjort ferdig templet, palasset og alt annet han hadde lyst til å bygge, åpenbarte Herren seg for ham andre gang, slik han hadde gjort i Gibeon, altså om natten i en drøm (se 3,5). Han lovte ham at bønnen skulle bli hørt. Det skjedde altså ikke straks etter innvielsen, men tretten år senere, da også palasset var ferdig (se 8,1).

Hovedhensikten med denne andre åpenbaringen var trolig advarselen som følger etter løftet: om Israel falt fra og dyrket andre guder, skulle heller ikke templet berge dem fra straffen. «Alt det han ønsket» blir i Krønikebøkene gjengitt med «alt det han hadde fått i sinne», og der blir det, i samsvar med sammenhengen, med rette begrenset til de to hovedbyggverkene: «i Herrens hus og i hans eget hus».

Herrens løfte henger nøye sammen med innholdet i bønnen. Her har vi bare et kort sammendrag, mens Krønikebøkene gjengir svaret fyldigere (2 Krøn 7,12–16). «Jeg har helliget dette huset som du har bygd, så jeg lar mitt navn bo der» (jf. 5 Mos 12,11).

Helliggjørelsen besto i at Herren la sitt navn i templet. Han fylte det med skyen som synlig viste at han var til stede, og innviet det slik til stedet der han ville åpenbare sin nåde. Salomo hadde bedt: «La dine øyne være åpne over dette huset» (8,29). Herren, som alltid gir mer enn vi ber om, svarer: «Mine øyne og mitt hjerte skal være der alle dager.»

V. 4–9. Løftet og advarselen

«[4]Hvis du nå vandrer for mitt åsyn, som din far David gjorde, med et helt hjerte og i oppriktighet, så du gjør alt det jeg har befalt deg, og holder mine bud og mine lover, [5]så vil jeg trygge din kongetrone i Israel til evig tid, slik som jeg lovte din far David da jeg sa: Det skal aldri mangle en mann av din ætt på Israels trone. [6]Men hvis dere og deres barn vender dere bort fra meg og ikke holder de bud og lover som jeg har gitt dere, men går bort for å dyrke andre guder og tilbe dem, [7]da vil jeg utrydde Israel av det landet jeg har gitt dem. Det huset jeg har helliget for mitt navn, vil jeg kaste bort fra mitt åsyn. Og Israel skal bli til et ordspråk og til en spott blant alle folk. [8]Selv om dette huset er aldri så høyt, så skal likevel alle som går forbi det, bli forferdet og spotte. Og når noen da spør: Hvorfor har Herren gjort slik mot dette landet og mot dette huset? – [9]da skal de svare: Fordi de forlot Herren sin Gud, som førte deres fedre ut av landet Egypt, og holdt seg til andre guder og tilba dem og dyrket dem, derfor har Herren ført all denne ulykken over dem.»

(Keil, v. 8: «Og dette huset skal stå høyt. Alle som går forbi det, skal bli forferdet og spotte …»)

V. 4–5 er det særlige svaret på Salomos bønn i 8,25–26: Vandrer Salomo for Herrens åsyn som sin far David, skal løftet til Davids hus stå fast, og det skal aldri mangle en mann av hans ætt på Israels trone.

V. 6–9 svarer på bønnen om at forbannelsen måtte bli avvendt. Herren svarer: Vender dere og barna deres dere bort fra meg, holder ikke budene mine og dyrker andre guder, skal ikke dette huset verne dere mot forbannelsene som loven truer med. Da skal de gå i oppfyllelse over dere og over templet med all sin forferdelige kraft.

Trusselen følger Mosebøkene ordrett. V. 7 bygger på 5 Mos 28,37.45.63, og i v. 8–9 blir forbannelsen over Israel i 5 Mos 29,23–26 overført på templet. «Kaste bort fra mitt åsyn» betyr å forkaste. «Dette huset skal være høyt», det vil si: Det skal stå høyt, eller, når det er blitt forkastet, stå som et eksempel som ruver for alle som går forbi. Templet sto på et høyt berg, så ruinene ikke kunne unngå å vekke oppmerksomheten hos alle som kom forbi.

Ordet *eljon* (עֶלְיוֹן, «høy») er valgt med en hentydning til 5 Mos 26,19 og 28,1. Der lover Gud å sette Israel «høyt over alle folk». Denne velsignelsen skal bli til en forbannelse. Templet, som sto høyt og hadde ry vidt omkring, skal fortsatt stå høyt, men i motsatt mening: som et eksempel på at Israel ble forkastet fra Guds åsyn.[1]

Hvordan Salomo fikk reist byggverkene

For å samle alt som ennå var å si om Salomos byggverk, føyer forfatteren her inn flere opplysninger: om forholdet til Hiram, om festningene han bygde, om pliktarbeidet og om sjøferdene hans. Dette uensartede stoffet er ordnet slik at det viser hvilke midler Salomo hadde til å reise så mange og så prektige bygninger. Det var forbindelsen med kong Hiram, som skaffet ham byggematerialer

[1]Forslaget om å rette ordet til «ruinhauger» har ingen støtte i Mika 3,12, Jer 26,18 og Sal 79,1, og alle de gamle oversettelsene har den masoretiske teksten.

(v. 10–14), pliktarbeidet han tok ut i riket (v. 15–25), og sjøferdene til Ofir, som førte store rikdommer inn til ham (v. 26–28).

Opplysningene er svært sammentrengte. Sammenlignet med den parallelle beretningen i 2 Krøn 8 viser de seg å være ufullstendige utdrag av en fyldigere historie. Listen over byene han bygde ut og befestet (v. 15–19), er skutt inn i beretningen om pliktarbeidet. Det som står om Hirams hjelp med byggverkene (v. 11–14), er bare et tillegg til det som er fortalt i kap. 5. Enda tydeligere viser v. 24–25 tilbake til noe tidligere, for uten det ville de ikke vært til å forstå.

I 2 Krøn 8 er ordningen enklere: Først blir byggverkene regnet opp (v. 1–6), så følger pliktarbeidet (v. 7–11).

V. 10–23. Hiram og Kabuls land

> «[10]Da nå de tjue årene var gått som Salomo hadde brukt til å bygge de to husene, Herrens hus og kongens hus, [11]ga kong Salomo tjue byer i Galilea til Hiram, kongen i Tyrus, som hadde hjulpet ham med sedertre og sypresstre og gull, så mye han ønsket. [12]Men da Hiram kom fra Tyrus for å se på de byene Salomo hadde gitt ham, syntes han ikke om dem. [13]Han sa: Hva er dette for byer du har gitt meg, bror? Og han kalte dem Kabuls land, og det heter de den dag i dag. [14]Men Hiram hadde sendt kongen hundre og tjue talenter gull.»

Opplysningene om Salomos forbindelse med Hiram er svært ufullstendige, for v. 14 gir verken i form eller innhold noen avslutning. Krønikebøkene er enda kortere (2 Krøn 8,1–2), men gir et viktig tillegg. V. 10 og 11 er én setning, der opplysningen om Hirams hjelp er skutt inn.

Hiram hadde gitt Salomo sedertre, sypresstre og gull så mye han ønsket, og da byggverkene var ferdige, ga Salomo ham til gjengjeld tjue byer i landet Galil. Men Hiram syntes ikke om dem. Da han dro ut for å se dem, sa han: «Hva er dette for byer du har gitt meg, bror?» Det lå forakt i spørsmålet. «Bror» var en vanlig tiltale mellom fyrster (jf. 20,32).

Landet Galil er en del av det som senere ble kalt Galilea, nemlig den nordlige delen. Det ser vi av at Kedesj i Naftalis fjellbygder, nordvest for Huleh-sjøen, i Jos 20,7 og 21,32 blir skilt fra Kadesj i sør ved tilnavnet «i Galil». Enda tydeligere går det fram av 2 Kong 15,29 og Jes 9,1 at Galil omfattet den nordlige delen av Naftalis stamme.

Jesajas uttrykk «hedningenes Galilea» viser at området for det meste var bebodd av hedninger, det vil si ikke-israelitter. De tjue byene hørte derfor sikkert til kanaaneernes byer som nevnes i 2 Sam 24,7. Folket der var for det meste hedninger, og byene var trolig i svært dårlig stand. Derfor syntes Hiram ikke om dem og ga området det foraktelige navnet Kabuls land.

Av de mange forklaringene på navnet *kabul* (כָּבוּל) har den mest for seg at det betyr «som ingenting», for det er den meningen sammenhengen krever.

Likevel er det mulig, ja sannsynlig, at navnet opprinnelig betydde noe annet og kommer av et verb som betyr «pantsette». Kabuls land skulle da bety «det pantsatte landet», og i folkemunne ble det vridd om til «det som ikke er verdt noe». I så fall må «han kalte» forstås som «de kalte», og opplysningen forklarer bare hvordan folket tydet navnet.

Byen Kabul i Jos 19,27, en landsby sørøst for Akko, har ikke noe med dette landet å gjøre. Hiram beholdt for øvrig ikke området, men ga det tilbake til Salomo, som så bygde ut byene (2 Krøn 8,2).[2]

V. 14 kan bare gi mening i sammenhengen hvis vi tar det som en nærmere forklaring til v. 11, der det står at Hiram hadde hjulpet Salomo med gull: «Hiram *hadde* sendt kongen hundre og tjue talenter gull.» Dette må trolig ses som et lån som Salomo fikk av Hiram for å kunne fullføre byggverkene.

David kan nok ha samlet de edle metallene som trengtes til templet, og Salomo hadde svært store årlige inntekter, både av skatt fra underlagte folk og av handel. Men byggverkene hans var så omfattende – foruten templet og det prektige palasset bygde han en lang rekke byer (v. 15–19) – at inntektene kanskje ikke strakk til.

Siden han ikke ville bruke templets helligede skatter til å bygge byer og palasser, kan han ha sett seg nødt til å låne av den rike kong Hiram. Lånet tenkte han trolig å dekke ved å avstå tjue byer ved grensen til Fønikia. Men da kongen i Tyrus ikke syntes om byene og ga dem tilbake, har Salomo nok betalt tilbake det han lånte, i de siste tjue årene av sin regjering.

V. 15–17. Pliktarbeidet og festningsbyene

> «[15]Dette er grunnen til at kong Salomo tok ut pliktarbeidere til å bygge Herrens hus og sitt eget hus og Millo og Jerusalems murer og Hasor og Megiddo og Geser: [16]Farao, kongen i Egypt, hadde dratt opp og inntatt Geser og satt ild på byen og drept kana'aneerne som bodde der. Så hadde han gitt byen i medgift til sin datter, Salomos kone. [17]Men Salomo bygde Geser opp igjen. Likeså bygde han opp nedre Bet-Horon»

Det andre middelet som gjorde det mulig for Salomo å reise så mange bygninger, var at han tvang restene av den kanaaneiske befolkningen i landet til pliktarbeid (jf. 2 Krøn 8,3–10). «Slik forholdt det seg med pliktarbeidet» (jf. 5,13). Straks det er sagt hva Salomo tok ut pliktarbeidere til, nemlig å bygge, følger en liste over alt han bygde (v. 15–19). Først i v. 20 får vi vite mer om selve pliktarbeidet.

Millo, Jerusalems mur og de byene som nevnes, var for det meste ikke nye byggverk, men festningsverk eller utbygging av det som alt fantes. David hadde allerede bygd borgen Millo og muren rundt Jerusalem (2 Sam 5,9), så Salomo bare befestet dem sterkere. Ifølge 11,27 lukket han et skar i Davids by. Trolig utvidet han bymuren så den også omsluttet tempelberget, og kanskje bygde han også mur rundt den nedre byen, for David hadde bare befestet den øvre byen på Sion.

Hasor var en gammel kanaaneisk kongeby ovenfor Huleh-sjøen, som ennå ikke er funnet igjen (se Jos 11,1). Megiddo er dagens Lejjun (se 4,12). Geser var også en gammel kanaaneisk kongeby, like ved grensen mot filistrene, trolig der landsbyen el-Kubab ligger i dag (se Jos 10,33).

Kongen i Egypt hadde inntatt og brent denne byen, drept de kanaaneiske innbyggerne og gitt den i medgift til sin datter da hun ble gift med Salomo. Hva som var foranledningen og målet for faraos hærtog, vet vi ikke. Noen har gjettet

[2]Denne enkle måten å forene beretningen her med Krønikebøkene på er så naturlig at det er vanskelig å forstå at noen kan innvende noe mot den.

at innbyggerne hadde pådratt seg faraos hevn ved å plyndre Egypts kyst. Men etter alt vi vet, lå Geser ikke ved kysten, men langt inne i landet.

Denne byen bygde Salomo, det vil si at han ikke bare bygde den opp igjen, men også befestet den. Det samme gjorde han med nedre Bet-Horon, i dag Beit Ur et-Tahta, i den vestlige skråningen av fjellene, fire timers vei fra Gibeon. Ifølge 2 Krøn 8,5 befestet han også øvre Bet-Horon, som var skilt fra den nedre ved en dyp dal.

De to Bet-Horon-byene og Geser var svært viktige for å verne fjellandet i Benjamin, Efra'im og Juda mot fiendtlige innfall fra filistersletten. Like viktig var Megiddo, som lå i sørkanten av Jisre'el-sletten der hovedveien fra vestkysten til Jordan gikk, og Hasor, som var grensefestning mot Syria lengst nord i landet.

V. 18–19. Tadmor og forrådsbyene

> «[18]og Ba'alat og Tadmor i ørkenen der i landet, [19]og alle de forrådsbyene han hadde, byene for stridsvognene og byene for hestfolket og alt det andre han hadde lyst til å bygge, både i Jerusalem og på Libanon og i hele det landet han rådde over.»

Salomo bygde, det vil si befestet, også Ba'alat og Tadmor i ørkenen. Ba'alat var etter Jos 19,44 en by i Dan og lå derfor, som Josefus med rette sier, ikke langt fra Geser. Den kan altså verken være Ba'al-Gad eller Baalbek i Syria. Det hebraiske navnet i teksten kan leses *tamar* (תָּמָר, «palme»), altså en palmeby. Randlesningen krever Tadmor, som i 2 Krøn 8,4, og det er det navnet araberne bruker om byen den dag i dag. Grekerne og romerne kalte den Palmyra.

Byen lå i en oase i Den syriske ørken, som nå er svært øde, på karavaneveien mellom Damaskus og Eufrat. Ennå står det prektige ruiner der som vitner om hvor herlig denne rike byen en gang var, særlig under dronning Zenobia, da den var svært mektig. Ordene «i ørkenen» gjør det hevet over all tvil at navnet er forklart riktig. Derfor kan det ikke være Tamar sør i Juda (Esek 47,19; 48,28).

Ordene «der i landet» virker overflødige. Alle byene som er nevnt før, lå jo i Salomos land og rike, og Tadmor er tilstrekkelig bestemt ved «i ørkenen». Teksten er tydelig skadet. Enten har navnet på landet, Hamat (etter 2 Krøn 8,4), falt ut, eller så hører «i landet» sammen med det som følger: «og i landet alle forrådsbyene».

Forrådsbyene var befestede byer der landets avling ble samlet, dels til forsyninger for hæren og dels for å holde liv i folket på landsbygda i nødsår (2 Krøn 17,12; 32,28), slik som de byene farao hadde bygd i Gosen (2 Mos 1,11). Lå de ved de store handelsveiene, kan de også ha tjent som lagre for de reisende og lastedyrene deres. Byene for stridsvognene og hestfolket var trolig dels de samme som forrådsbyene og lå rundt om i riket.

Det var nok også noen slike byer på Libanon. Det kan vi slutte av hvor viktig nordgrensen var for hele rikets sikkerhet, og enda mer av at Salomo hadde en motstander i Damaskus, nemlig Reson (11,24). Han kunne lett egge til opprør i de nordlige landsdelene, som David nettopp hadde lagt inn under riket. Dessuten ser vi av 2 Krøn 16,4 at det var forrådsbyer i Naftalis land.

Til sist omfatter ordene «alt det andre han hadde lyst til å bygge» resten av byggverkene hans, som det ville ta for stor plass å regne opp hvert for seg.

Ordene må ikke presses til bare å gjelde lystbygninger, slik som de i Fork 2,4 ff. For i v. 1 omfatter «alt det han ønsket» alle Salomos byggverk utenom templet og palasset, også festningsverkene.

V. 20–23. Pliktarbeiderne

> «[20]Alle som var blitt tilbake av amorittene, hetittene, ferisittene, hevittene og jebusittene, folk som ikke var av Israels ætt – [21]alle de etterkommere av disse folk som var blitt igjen i landet fordi Israels barn ikke hadde maktet å slå dem med bann, dem tok Salomo til arbeidspliktige treller, og det har de vært til denne dag. [22]Men Salomo tok ikke noen av Israels barn til å være trell. De var hans krigsmenn og hoffmenn og høvdinger og våpensveiner og høvedsmenn for hans stridsvogner og hestfolk. [23]Salomos arbeidsformenn var fem hundre og femti i tallet. De hadde tilsyn med de folkene som utførte arbeidet.»

Til pliktarbeidet brukte Salomo den kanaaneiske befolkningen som var igjen i landet, altså etterkommerne av de kanaaneerne som israelittene ikke hadde utryddet helt. «Alle de etterkommere» i v. 21 bestemmer nærmere uttrykket «alle som var blitt tilbake» i v. 20.

Salomo gjorde ikke israelitter til arbeidspliktige treller. De var krigsmenn, hoffmenn og embetsmenn i hæren og styret: høvdingene sto i spissen for krigsvesenet og de sivile embetene, våpensveinene var kongens adjutanter (se 2 Sam 23,8), og høvedsmennene førte kongens stridsvogner og hestfolk. Med v. 23 kan en sammenligne 5,16.

V. 24–28. Faraos datter og de faste offerne

> «[24]Så snart faraos datter hadde flyttet opp fra Davids by til det huset som han hadde bygd for henne, gikk han i gang med å bygge Millo. [25]Tre ganger om året ofret Salomo brennoffer og fredsoffer på det alteret han hadde bygd for Herren, og han brente røkelse ved det alteret som sto for Herrens åsyn. Og så bygde han huset ferdig.»

(Keil, v. 25: «… idet han brente offeret ved det alteret som sto for Herrens åsyn. Og han gjorde huset fullkomment.»)

De to versene avslutter beretningen om Salomos byggverk. Begge viser tilbake til 3,1–4, v. 24 til 3,1 og v. 25 til 3,2–4. De viser hvordan byggverkene hans ryddet bort det som ikke var i orden i begynnelsen av hans regjering.

Da Salomo giftet seg med faraos datter, tok han henne inn i Davids by (3,1) til han hadde gjort palasset ferdig og bygd henne et eget hus der. Da huset var ferdig, lot han henne flytte opp dit. Det står «opp» fordi palasset lå på den høyeste toppen av Sion.

Så snart hun hadde flyttet inn i det huset han hadde bygd for henne, bygde Salomo Millo.[3]

Da templet var bygd, kunne ofringen på offerhaugene ta slutt (3,2). Salomo ofret nå brennoffer og takkoffer tre ganger om året på det alteret han hadde bygd for Herren, altså på brennofferalteret i templet, eller «foran forhallen»,

[3]Hvor borgen lå, kan vi ikke slutte noe sikkert av. At Millo ble bygd straks etter, kan komme av at Salomo ikke hadde arbeidsfolk nok til å drive alle byggverkene på én gang.

som 2 Krøn 8,12 forklarer. De tre gangene er de tre store årlige høytidene: påsken, ukefesten og løvhyttefesten (2 Krøn 8,13).

Ordene som følger, kan ikke tas som et nytt ledd om røkelsen som ble båret fram sammen med de blodige offerne. Verbet står nemlig ikke i fortid, men i en form som bare forklarer det foregående leddet: «idet han brente offeret ved det alteret som sto for Herrens åsyn.» Ordet er her fagordet for å brenne offerkjøttet på alteret, som i 2 Mos 29,18 og 3 Mos 1,9.

«Og han gjorde huset fullkomment», det vil si: Ved at han fra nå av bar fram de årlige offerne der, gjorde han templet fullt ferdig og ga det dets fulle verdi som Guds hus og sted for gudstjenesten.

V. 26–28. Ferdene til Ofir

> «[26]Kong Salomo bygde også skip i Esjon-Geber, som ligger ved Eilat på bredden av Rødehavet i Edoms land. [27]Og Hiram sendte sine folk, sjøvant mannskap, på skipene sammen med Salomos folk. [28]De kom til Ofir og hentet gull, fire hundre og tjue talenter, og førte det hjem til kong Salomo.»

Salomo bygde en flåte i Esjon-Geber, ved Eilat på bredden av Rødehavet i Edoms land. Hiram sendte sjøvante folk med flåten sammen med Salomos tjenere til Ofir, og derfra hentet de 420 talenter gull til kong Salomo.

Esjon-Geber var en havn i nordøstenden av Akababukta og var trolig den «store og vakre byen Asziun» som en arabisk forfatter nevner (se 4 Mos 33,35). Eilat, på hebraisk *elot* (אֵילוֹת, «trær»), har trolig navnet etter den store palmelunden i nærheten. Byen kalles også Elat (5 Mos 2,8; 2 Kong 14,22). Den lå ved den nordlige spissen av bukta, som har navnet etter byen, og var en viktig handelsby i kirkefedrenes tid. Den lå ikke langt fra den lille festningen Akaba, der grushauger ennå viser stedet.

Den parallelle teksten i 2 Krøn 8,17–18 avviker på flere punkter. At Salomo selv dro til Esjon-Geber og Elat, er en ubetydelig forskjell. Når han skulle bygge en flåte, er det i seg selv sannsynlig at han besøkte de to byene, som lå nær hverandre, for å ordne det som trengtes på stedet.

Større ser forskjellen ut til å være i v. 27. Her står det at Hiram sendte sine folk med flåten, mens Krønikebøkene sier at Hiram sendte skip og sjøvante menn ved sine tjenere. Men Hiram kunne bare få skip til Esjon-Geber over land eller fra Persiabukta.

Krønikebøkene ser ut til å få støtte av 10,22: «Kongen hadde Tarsis-skip på havet sammen med Hirams skip», hvis det stedet også gjelder handelen med Ofir. Likevel tror vi ikke at ordene må presses til å bety at Hiram fikk hele skip, eller skip tatt fra hverandre, fraktet til Esjon-Geber fra Tyrus eller Middelhavet, selv om det finnes mange eksempler på noe slikt i oldtiden.

Etter all sannsynlighet sier ordene bare at Hiram skaffet skipene til ferden. Han lot sine egne folk bygge dem i Esjon-Geber og lot materialene fraktes dit, så langt de ikke fantes på stedet.

I alle fall måtte Salomo kalle på hjelp fra tyrerne til å bygge skipene, for israelittene hadde til nå ikke drevet sjøhandel og var helt uvante med skipsbygging. Landet rundt Esjon-Geber hadde neppe heller tømmer som egnet seg, for der vokser bare palmer, og det svampaktige palmetreet duger ikke til skipsbygging.

Men hvis Hiram lot sine egne folk bygge skip for Salomo og sendte ham sjøvante folk, hadde han nok også noen av sine egne skip med i denne sjøhandelen. Det forklarer det som står i 10,22.

Målet for ferden var Ofir, og derfra brakte skipene 420 talenter gull, eller 450 etter Krønikebøkene. Forskjellen kan komme av at bokstaven som står for tallet 50, er byttet med den som står for 20. Ordene kan gjelde utbyttet av én ferd eller hele utbyttet av ferdene til Ofir. Det siste passer best, for teksten sier ikke at de brakte så mye på én gang eller på hver ferd (se også 10,14.22).

Hvor Ofir lå, har det vært stor strid om, og ingen sikker løsning er funnet. Kanskje finnes det ikke lenger noe middel til å avgjøre det. Noen har ment at landet lå i Sør-Arabia, andre på østkysten av Afrika, og andre igjen i India.

Først må det avgjøres om 10,22 også gjelder ferden til Ofir: «En gang hvert tredje år kom Tarsis-skipene hjem, lastet med gull og sølv, elfenben og aper og påfugler.»

Flere ting kan tale for at Tarsis-skipene ikke seilte til Ofir, men over Middelhavet til Tarsis, det vil si Tartessus i Spania: uttrykket «Tarsis-skip», ordene «på havet», som naturlig får en til å tenke på Middelhavet, og at lasten var en annen enn den som kom fra Ofir. Dessuten gjengir 2 Krøn 9,21 uttrykket med «skip som gikk til Tarsis».

Men etter en ny gjennomgang kan jeg ikke tillegge disse grunnene avgjørende vekt. For det første blir uttrykket «Tarsis-skip» i 22,49 brukt om skip som skulle gå til Ofir. For det andre kan «på havet» få sin nærmere bestemmelse av det som går foran. For det tredje går forskjellen i lasten bare ut på at det i tillegg til gullet, som var Ofirs viktigste vare, nevnes noen andre varer, så 10,22 er fyldigere enn 9,28 og 10,11.

Vi må derfor slutte at begge stedene gjelder ferden til Ofir, og at «Tarsis-skip», som vårt «Indiafarer», var et navn på skip bygd for lange reiser. Hadde Salomo i tillegg hatt en flåte på Middelhavet som seilte med fønikerne til Tartessus, ville det sikkert vært nevnt her sammen med Ofir-ferden.

Uttrykket i 2 Krøn 9,21 er altså en misforståelse av «Tarsis-skip». Den er lett å forklare, for da Krønikebøkene ble skrevet, var ferdene til Ofir og Tarsis for lengst slutt, og jødene visste ikke lenger hvor disse stedene lå.

Navnet Ofir møter vi første gang i 1 Mos 10,29, blant Joktans etterkommere i Sør-Arabia, mellom Saba og Havila. Derfor er det mest naturlig å lete etter gullandet Ofir i Sør-Arabia. Joktan-stammen kan riktignok senere ha utvandret, så Salomos Ofir kan ha vært en arabisk koloni utenfor Arabia.

Men de grunnene som er ført fram for Afrika og India, holder ikke. Sofala i Øst-Afrika har ikke noe med navnet Ofir å gjøre, og de forsøkene som er gjort på å knytte navnet til steder og stammer i India, lar seg ikke holde fast. At Septuaginta gjengir Ofir med et navn som koptene brukte om India, og at Josefus forklarer Ofir med India, beviser heller ikke noe. Etter alexandrinernes geografi gikk nemlig India og Etiopia over i hverandre.

Mer vekt har en lagt på hvor lang tid ferdene tok: Tarsis-skipene kom «en gang hvert tredje år». Men uttrykket betyr bare at flåten kom tilbake én gang i løpet av tre år, ikke at det gikk tre hele år mellom avreise og hjemkomst.

Oppholdet i Ofir må også regnes med, og det var neppe kort, for handelen tok tid. Seilasen gikk dessuten langsomt fra havn til havn, slik de arabiske kystfarerne gjør den dag i dag. Tyrerne kjente ikke det farlige Arabiske hav, og forsyningene, særlig drikkevannet, måtte tas om bord underveis. Da er det lett å forstå at en ferd fra Esjon-Geber til Bab el-Mandeb og tilbake kunne ta mer enn et år. Tiden ferden tok, beviser altså ikke at flåten seilte forbi Sør-Arabia til India.

Det samme gjelder varene fra Ofir, som mange holder for et avgjørende bevis for India. Gullet, som Ofir var så berømt for, finnes ikke på de stedene i India som er foreslått. I de eldste tider kom Forasias gullskatter hovedsakelig fra Arabia.

Ved siden av Ofir er Saba, i sørvest av Jemen, det eneste stedet Det gamle testamente nevner som et kjent gull-land. Sabeerne bringer gull, edelsteiner og røkelse (Jes 60,6; Esek 27,22), og dronningen av Saba ga Salomo 120 talenter gull, krydderier og edelsteiner (10,10). Det stemmer med de klassiske forfatterne, som beskriver Arabia som svært rikt på gull.

At det ikke finnes gull der i dag, opphever ikke deres vitnesbyrd. Gullet kan være uttømt, slik Spania ikke lenger gir sølv, og vi kjenner for lite til det indre av Sør-Arabia til å si at det ikke finnes gull der.

Sølv fantes også i nabateernes land, og at det fantes edelsteiner i Arabia, går fram av stedene om sabeerne. Men de andre varene fra Ofir, sandeltre, elfenben, aper og påfugler, har mange ment bare kunne komme fra India. Navnene kan nok delvis være indiske. Men elfenben og ibenholt kunne like gjerne komme fra Etiopia.

Og selv om ordene for sandeltre, aper og påfugler kom fra India sammen med det de betegner, følger det ikke at Ofir lå i India. Det fantes nemlig en svært gammel handel mellom India og Forasia, Afrika og særlig Sør-Arabia og Etiopia, langt eldre enn Salomo.

Egypterne farget tøyene sine med indigo, som bare kunne komme fra India, og mumiene er svøpt i indisk musselin. Sabeerne kan derfor ha ført indiske varer til Forasia lenge før Salomos tid, og handelen mellom Arabia og den etiopiske kysten på den andre siden var enda eldre.

Veier vi alt dette, er det ingen holdbar grunn til å lete etter Salomos Ofir utenfor Arabia. Men vi må nok oppgi håpet om å bestemme nærmere hvor på Arabias kyst Ofir lå. Hittil har verken navnet Ofir eller gullfelt i Arabia latt seg påvise, og det indre av den store arabiske halvøya er ennå for det meste ukjent land.

Kapittel 10. Dronningen av Saba og Salomos rikdom

V. 1–13. Dronningen av Saba setter Salomo på prøve

«[1]Da dronningen av Saba hørte gjetordet om Salomo, som skyldtes Herrens navn, kom hun for å sette ham på prøve med gåter. [2]Hun kom til Jerusalem med et stort følge, med kameler som bar krydderier og en stor mengde gull og edelsteiner. Da hun var kommet til Salomo, talte hun med ham om alt som lå henne på hjertet. [3]Men Salomo svarte på alle gåtene hennes. Det var ikke ett ord av det hun sa, som var skjult for kongen, så han ikke kunne svare på det.»

Da ryktet om Salomos store visdom nådde dronningen av Saba, trolig gjennom ferdene til Ofir, reiste hun til Jerusalem (jf. 2 Krøn 9,1–12). Hun ville selv se om det hun hadde hørt, var sant, og prøve ham med gåter. Saba er ikke Etiopia eller Meroë, slik Josefus og de abessinske kristne mente, men sabeernes rike i Det lykkelige Arabia, med hovedstaden Saba, som grekerne kalte Mariaba. Sabeerne var berømte for handelen med røkelse, gull og edelsteiner. I det arabiske sagnet kalles dronningen Balkis.

Hun hørte gjetordet om Salomo «som skyldtes Herrens navn». Det er det ryet Salomo hadde vunnet ved Herrens navn, det vil si ved at Herren hadde herliggjort seg slik i ham. Hun kom for å sette ham på prøve med gåter, det vil si prøve visdommen hans ved å føre en samtale med ham i gåter.

Hvor glade araberne var i gåter, og hvor dyktige de var i slikt åndrikt spill, vet vi godt fra den arabiske litteraturen, som er full av ordspråk, ordspill og gåter. En gåte, *chida* (חִידָה), er et tilspisset ord som bare antyder den dypere sannheten og lar tilhøreren gjette den.

Som dronning over et rikt land kom hun med et svært stort følge. Ordet betyr ikke en væpnet eskorte, men rikdom, det hun eide: et stort følge av tjenere (v. 13) og kameler lastet med kostbare skatter.

«Hun talte med ham om alt som lå henne på hjertet», det vil si alle de gåtene hun hadde tenkt å legge fram for ham. Og Salomo kunne løse dem alle. Det er ingen grunn til å tenke på åndelige spørsmål, slik eldre utleggere gjorde. Det gjelder ord med skjult mening, og det krevde svært dyp visdom å forstå dem.

V. 4–5. Hun ser Salomos herlighet

«[4]Da dronningen av Saba så all Salomos visdom og så det huset han hadde bygd, [5]og rettene på hans bord, og hvordan hoffmennene satt ved bordet, og

> bordsveinene som sto omkring, hvordan de var kledd, og hans munnskjenker, og trappen som han gikk opp på til Herrens hus, ble hun rent ute av seg selv av forundring.»

Huset hun så, er Salomos palass, ikke templet. «Rettene på hans bord» er både de mange slags matretter som ble satt fram på kongens bord (4,22–23), og det kostbare bordutstyret (v. 21).

Hun så også hvor hoffmennene satt og tjenerne sto, det vil si de rommene i palasset som var gitt kongens embetsmenn og tjenere. De var klokt innrettet og prektig utstyrt. Hoffmennene er kongens øverste embetsmenn: ministre, rådgivere og adjutanter. Bordsveinene er tjenerne ved hoffet. Hun så klærne de fikk av kongen, og «hans drikke» – ikke munnskjenkene hans, men drikken, trolig hele ordningen med den.[1]

Hun så også o*la*to (עֲלָתוֹ, «hans oppgang»), den veien han pleide å gå opp til Herrens hus. Ordet betyr her ikke brennoffer, slik de eldre oversetterne har gjengitt det, men oppgang, som i Esek 40,26. Krønikebøkene forklarer det med rette slik. Et brennoffer kan ikke være ment her, for det var ingenting ved et slikt offer som dronningen kunne undre seg over.

Oppgangen er trolig «den ytre kongeinngangen» til templet som nevnes i 2 Kong 16,18, og stedet her lar oss tro at den var et kunstferdig byggverk. «Hun ble rent ute av seg selv av forundring», ordrett: Det var ikke mer ånd i henne (jf. Jos 2,11; 5,1).

V. 6–9. Dronningen priser Herren

> «[6]Og hun sa til kongen: Så var det da sant det jeg hørte hjemme i mitt land om deg og din visdom! [7]Jeg trodde ikke det de fortalte, før jeg kom og fikk se det med egne øyne. Men nå ser jeg at de ikke har fortalt meg halvparten! I visdom og lykke er du enda større enn det gjetordet jeg har hørt. [8]Lykkelige er dine menn, og lykkelige er disse tjenerne dine som alltid står for ditt åsyn og hører din visdom! [9]Lovet være Herren din Gud, som hadde velbehag i deg, så han satte deg på Israels trone! Fordi Herren elsker Israel til evig tid, satte han deg til konge for å håndheve rett og rettferdighet.»

Full av undring sa hun til Salomo at ryktet om ham og visdommen hans, som hun til nå ikke hadde kunnet tro, ikke hadde fortalt henne halvparten av det hun nå så med egne øyne. Hun priste tjenerne hans lykkelige, de som alltid sto hos ham og fikk høre visdommen hans. Og hun lovet Herren hans Gud, som av evig kjærlighet til sitt folk Israel hadde gitt dem en konge som skulle håndheve rett og rettferdighet.

Eldre teologer sluttet av denne lovprisningen, som forutsetter tro på den sanne Gud, sammen med Matt 12,42, at dronningen var blitt omvendt til den sanne Gud og hadde talt med Salomo om åndelige ting. Men som vi har sett ved 5,7, kunne en godt anerkjenne Herren som Israels Gud og likevel dyrke mange guder. Og siden det ikke står noe om at hun ofret i templet, kan vi ikke tenke på noen omvendelse her.

V. 10. Dronningens gaver

[1]NB har «hans munnskjenker».

> «[10]Så ga hun kongen hundre og tjue talenter gull og krydderier i stor mengde og edelsteiner. Aldri er det siden kommet en slik mengde krydderier til landet som det dronningen av Saba ga kong Salomo.»

Hun ga Salomo 120 talenter gull og en stor mengde krydderier og edelsteiner. Krydderiene omfattet trolig også den ekte arabiske balsamen, selv om ordet ikke er navnet på den alene. «Aldri er det siden kommet en slik mengde krydderier.» Krønikebøkene sier mer ubestemt: «Det har aldri vært slike krydderier» (2 Krøn 9,9), men meningen er den samme.[2]

V. 11–12. Sandeltre fra Ofir

> «[11]Men også Hirams skip som hentet gull fra Ofir, hadde ført sandeltre i stor mengde og edelsteiner med derfra. [12]Av sandeltreet lot kongen lage rekkverk til Herrens hus og til kongens hus og sitarer og harper for sangerne. Aldri er det siden kommet eller blitt sett så mye sandeltre i landet.»

De kostbare gavene fører forfatteren til å legge til at Ofir-flåten også brakte en stor mengde *almuggim*-tre (se 9,28) og edelsteiner i tillegg til gullet. Av dette treet lot Salomo lage noe til templet og palasset.

Her heter det *mis'ad* (מִסְעָד, «støtte»), i Krønikebøkene *mesillot* (מְסִלּוֹת), som kan bety trapp. Vi må da tenke på trapper med rekkverk. Den forklaringen er i alle fall sikrere enn «divaner», som ikke ville passet i templet, eller løse møbler som bord og benker. Slike møbler fantes ikke i templet, og de passer heller ikke med ordet i Krønikebøkene.

Av treet lagde han også sitarer og harper for sangerne, trolig sangerne i templet. Begge er strengeinstrumenter. Sitaren lignet mer på vår gitar enn på en harpe, med strengene spent over klangbunnen på en stol. Harpen hadde form som en krukke og var uten stol, slik harper er.

V. 13. Salomos gaver til dronningen

> «[13]Og kong Salomo ga dronningen av Saba alt det hun hadde lyst til og ba om, i tillegg til de gaver som det sømmet seg for så mektig en konge som Salomo å gi henne. Så tok hun av sted og dro hjem til sitt land med tjenerne sine.»

Salomo ga dronningen alt hun ønsket og ba om. Det kom i tillegg til det han ga henne «etter kongens hånd», det vil si etter hans makt: de gavene som svarte til hans makt og rikdom, og som han etter skikken i Østen var forpliktet til å gi som konge. Krønikebøkene har: «i tillegg til det hun hadde ført til kongen» (2 Krøn 9,12). Det er en forkortet måte å si at han ga henne gjengaver som svarte til de gavene hun hadde gitt ham.

Salomos rikdom og hvordan han brukte den

Resten av kapitlet forteller om Salomos rikdom og hva han brukte den til (jf. 2 Krøn 9,13–21), og til slutt blir alt som er sagt om hans rikdom, visdom og inntekter, samlet (v. 23–29).

[2]Herfra stammer sagnet hos Josefus om at roten til den ekte balsamen, som senere ble dyrket i hagene i Jeriko og En-Gedi, først kom til landet med denne dronningen.

V. 14–29. Salomos inntekter

> «[14]Vekten av det gullet som i ett år kom inn til Salomo, var seks hundre og sekstiseks talenter, [15]i tillegg til det som kom inn fra kjøpmennene og fra reisende handelsmenn og fra alle kongene i Arabia og fra stattholderne i landet.»

Gullet Salomo fikk inn i ett år, var 666 talenter. Tallet er tydelig et rundt tall som bygger på et overslag. Det kan neppe bety hvert år. Utbyttet fra Ofir-flåten er i alle fall regnet med, og flåten kom ikke hvert år, men én gang hvert tredje år.

Inntekten gjelder heller ikke bare de direkte skattene fra israelittene. Den omfatter alle Salomos inntekter, enten de kom fra handelen hans til sjøs og til lands (jf. v. 28–29), fra krongodset (1 Krøn 27,26–31) eller som gaver fra fremmede fyrster som besøkte ham, som dronningen av Saba, eller sendte utsendinger til ham (v. 23–24). Unntatt er avgiftene og skattene fra underlagte konger, som nevnes særskilt i v. 15.

I tillegg kom det som kom inn fra de reisende handelsmennene og fra kjøpmennene. De første var trolig småhandlere som dro omkring i landet, de andre storkjøpmenn.

Kongene i Arabia er egentlig kongene over «blandingsfolket», som etter Jer 25,24 særlig bodde i ørkenen ved grensen til Israels land. Ordet betegner en blandet flokk av alle slags mennesker. Krønikebøkene forklarer det derfor riktig med «Arabia», som her ikke betyr hele Arabia, men bare et ikke særlig stort landområde øst og sør for Israels land. Disse stammene var skattepliktige under Salomo. Stattholderne i landet er trolig de fogdene som nevnes i 4,7–19.

Fogdene samlet inn avgiftene i form av naturalier og leverte dem slik. På samme måte betalte handelsmennene og kjøpmennene sine avgifter og de underlagte hyrdestammene i Arabia sin skatt i naturalier. Det forklarer enkelt hvorfor disse inntektene holdes atskilt fra pengeinntektene hans.

V. 16–17. Skjoldene av gull

> «[16]Kong Salomo laget to hundre store skjold av hamret gull, det gikk med seks hundre sekel gull til hvert skjold; [17]og tre hundre små skjold av hamret gull, til hvert av disse skjoldene gikk det med tre miner gull; og kongen satte dem i Libanon-skoghuset.»

Salomo lot lage 500 praktskjold, 200 store og 300 små. Som alle skjold i oldtiden var de laget av tre eller flettverk, men trukket med gullblikk i stedet for lær. «Hamret gull» betyr ikke gull blandet med annet metall, men gull som er hamret ut, for Salomo brukte sikkert rent gull til disse praktskjoldene. Seks hundre sekel gull gikk med til å forgylle ett stort skjold.

Seks hundre sekel veier omkring åtte–ni kilo, hvis det er Mose-sekelen som er ment. Men det blir tvilsomt når gullet til de små skjoldene oppgis til tre miner. Settes tre miner lik tre hundre sekel, slik det vanligvis gjøres etter 2 Krøn 9,16, regnes hundre sekel på én mine.

Men etter Esek 45,12 hadde minen bare femti Mose-sekel. Da må det være tale om sekel etter kongens vekt (2 Sam 14,26), som bare var halvparten av helligdomssekelen. Gullblikket på et stort skjold veide altså knapt fire og et halvt kilo, og på et lite skjold drøyt to kilo. Skjoldene skulle livvakten bære ved høytidelige

anledninger (14,27–28; 2 Krøn 12,10), og de ble oppbevart i Libanon-skoghuset (7,2).

V. 18–20. Elfenbenstronen

> «[18]Kongen laget også en stor elfenbenstrone og kledde den med rent gull. [19]Tronen hadde seks trinn, og på baksiden var det en rund topp. På begge sider av setet var det armlener, og ved siden av dem sto det to løver. [20]Tolv løver sto det der, en på hver side av de seks trinnene. Noe slikt har aldri vært laget i noe annet kongerike.»

Elfenbenstronen var ikke laget av elfenben, men bare prydet med det. Vi må tenke oss at gullet ble lagt rett på treverket, og at elfenbenet ble felt inn i gullblikket. Tronen hadde seks trinn og en rund topp på baksiden, det vil si en rygg som var hvelvet øverst. På begge sider av setet var det armlener, og ved siden av dem sto to løver. Dessuten sto det tolv løver på de seks trinnene, to på hvert trinn, én på hver side.

Løvene var sinnbilder på herskerens makt, og de tolv løvene på trinnene kan ha pekt på herredømmet over Israels tolv stammer, som var samlet i tronen. Tronen var et så prektig verk at forfatteren sier at noe slikt aldri hadde vært laget i noe annet kongerike. På de gamle assyriske minnesmerkene finner vi riktignok høye seter som er svært kunstferdig laget, med rygg og armlener, noen med armlener båret av dyrefigurer. Men ingen av dem ligner Salomos trone, og først i en senere tid dukker de mer praktfulle tronene opp.

V. 21–22. Gull og Tarsis-skip

> «[21]Alle kong Salomos drikkekar var av gull, og alle karene i Libanon-skoghuset var av fint gull. Ingenting var av sølv, sølvet ble ikke regnet for noe i Salomos dager. [22]For kongen hadde Tarsis-skip på havet sammen med Hirams skip. En gang hvert tredje år kom Tarsis-skipene hjem, lastet med gull og sølv, elfenben og aper og påfugler.»

Også alle Salomos drikkekar var av gull, og alle karene i Libanon-skoghuset var av kostbart gull (se 6,20). Sølvet ble ikke regnet for noe, fordi Tarsis-flåten kom én gang hvert tredje år med gull, sølv og andre varer. Om Tarsis-skipene og ferdene til Ofir, se 9,26–28.

V. 23–25. Salomos visdom og rikdom

> «[23]Kong Salomo ble større enn alle jordens konger i rikdom og visdom. [24]Fra alle jordens kanter kom folk for å se kong Salomo og høre hans visdom, som Gud hadde lagt i hans hjerte. [25]Alle hadde gaver med: sølvkar og gullkar og klær og våpen og krydderier, hester og muldyr. Slik gjorde de år etter år.»

I v. 23–29 blir alt som var å si om Salomos rikdom, visdom og inntekter, samlet til slutt (jf. 2 Krøn 9,22–28; 1,14–17). V. 23–24 viser tilbake til 4,29–34. Salomo *ble* større enn alle jordens konger, ikke bare *var*. «Fra alle jordens kanter» svarer til «fra alle folk» i 4,34. De fremmede fra alle land som kom for å høre visdommen hans, hadde gaver med seg: kar av sølv og gull, klær – praktklær er fremdeles vanlige gaver i Østen – våpen, krydderier, hester og muldyr.

V. 26–27. Stridsvogner, sølv og sedertre

> «[26]Salomo la seg til mange stridsvogner og hestfolk. Han hadde fjorten hundre stridsvogner og tolv tusen hestfolk. Noen av dem la han i vognbyene og noen

hos seg selv i Jerusalem. [27]Kongen gjorde sølvet i Jerusalem like vanlig som stein, og sedertre like så vanlig som morbærtrærne i lavlandet.»

V. 26 gjentar bare 4,26 (jf. 9,19), og v. 27 utdyper v. 21. Ordene om at Salomo gjorde sølvet i Jerusalem like vanlig som stein, og sedertre like vanlig som morbærtrærne i lavlandet, er en overdrivende beskrivelse av hvor uhyre mengder edle metaller og kostbart tømmer han samlet.

Morbærtrærne er sykomorer, morbærfikentrær. I Israels land, som nå ligger øde, er de svært sjeldne, og bare i Egypt vokser de i større mengder. Men i oldtiden var det så mange av dem i lavlandet at de ble brukt som vanlig bygningstømmer (jf. Jes 9,10). Ifølge 1 Krøn 27,28 var sykomorskogene i Judalavlandet krongods.

V. 28–29. Hestehandelen

«[28]Hester ble innført til Salomo fra Egypt og fra Kue. Kongens kjøpmenn kjøpte dem i Kue og hentet dem der. [29]Hver vogn som ble hentet fra Egypt og innført, kostet seks hundre sekel sølv, og hver hest et hundre og femti sekel. På samme måte hentet de også vogner og hester derfra til alle hetittenes konger og til kongene i Syria.»

(Keil etter den masoretiske teksten, v. 28: «Hva hestene angår som ble ført ut fra Egypt til Salomo, så hentet en flokk av kongens kjøpmenn en flokk hester for en fast pris.»)

Etter den masoretiske punkteringen er dette den eneste mulige forståelsen av v. 28. Men da må det første ordet for «flokk» knyttes til «kjøpmenn» mot aksentene, og det andre må få andre vokaler. At ordet kan bety «flokk», kan forsvares ut fra at det andre steder betyr en samling av vann (1 Mos 1,10; 2 Mos 7,19; 3 Mos 11,36). Likevel er det svært underlig at ordet skal brukes både om en flokk handelsmenn og en flokk hester, og at «hester» mangler etter det andre ordet.

Derfor fortjener Septuagintas og Vulgatas gjengivelse oppmerksomhet, og den kan kanskje foretrekkes. De har tatt ordet som et stedsnavn, Koa eller Kue. Da blir meningen: «Hva hestene angår som ble ført ut fra Egypt og Koa til Salomo, så hentet kongens kjøpmenn dem fra Koa for en fast pris.» Hvor Koa lå, kan riktignok ikke bestemmes nærmere, men det er lite tvil om at det var et tollsted ved grensen til Egypt.

«Hver vogn kom opp og ble ført ut fra Egypt for seks hundre sekel sølv, og en hest for hundre og femti sekel. Og på samme måte – som for Salomo – førte de dem ut ved sin hånd for alle hetittenes konger og kongene i Syria.»

Vognen betyr her en stridsvogn med det spannet av hester som hørte til, trolig tre hester (se 4,26). Summene viser at de var prisen for hester og vogner, ikke en utførselstoll, slik noen har ment. Kjøpmennene kalles kongens kjøpmenn fordi de drev handelen for kongens regning.

«Ved sin hånd» betyr at de selv førte hestene og vognene helt fram til de kongene som bodde lenger borte, uten mellomledd. Hetittene er her tatt i videre mening, lik kanaaneerne (jf. Jos 1,4; 2 Kong 7,6). Kongene deres og kongene i Syria var dels Salomos lydkonger, for herredømmet hans omfattet alle kanaaneerne unntatt fønikerne, og flere av de arameiske rikene.

Kapittel 11. Salomos fall og motstandere

Avgudsdyrkelsen som Salomo falt i på sine gamle dager, virker så underlig hos en konge som viste seg så vis og gudfryktig ved tempelinnvielsen, at mange slett ikke har kunnet forene de to bildene. Noen har derfor villet vise at det var sjelelig umulig for Salomo å dyrke avguder, andre at gudskunnskapen og fromheten som tilskrives ham, ikke er historisk. Men stor visdom og en dyp kunnskap om Gud er ikke noe vern mot avgudsdyrkelsens dårskap. Den har sin rot i hjertet og springer ut av sanselige ønsker og kjødets lyst.

Bibelen sier at Salomo falt fra Herren fordi han elsket mange fremmede, det vil si utenlandske eller hedenske, kvinner, og at de vendte hjertet hans fra Herren til sine egne guder da han ble gammel.

Frafallet kom altså ikke brått, men gradvis, etter hvert som Salomo ble eldre. Det var heller ingen fullstendig avvisning av Herrens tjeneste, for tre ganger i året bar han fram høytidelige offer for Herren, og det sikkert helt til sin død (9,25). Frafallet besto bare i at hjertet hans ikke lenger var helt overgitt til Herren (11,4), og at han helte mot de fremmede hustruenes avguder og bygde altere for dem (11,5–8).

Det var altså en blanding av Herrens tjeneste og avgudsdyrkelse. Men med det ble den tjenesten som skulle tilhøre den sanne Gud alene, ikke bare skadet; den ble selv gjort til avgudsdyrkelse, for Herren, den eneste sanne Gud, ble satt på linje med hedningenes verdiløse guder.

Kjærligheten til fremmede kvinner forutsatte nok en dragning mot fremmede skikker. Men den var ikke avgudsdyrkelse i seg selv, og den lot seg fortsatt forene med den oppriktige tjenesten for Herren som Salomo hadde i de første årene av sin regjering. Likevel var den et skjær der den levende troen og den sanne troskapen mot Herren til sist kunne lide skibbrudd.

Av Guds gjentatte advarsler (3,14; 6,12; 9,4) kan vi til og med slutte at Salomo helt fra de første årene sto i fare for å falle i avgudsdyrkelse. Faren sprang riktignok ut av dragningen mot fremmede skikker, men denne dragningen ble igjen næret av mange av forholdene under hans regjering. Dem må vi regne som fjernere årsaker til at han til sist falt.

Den første av dem var glansen og herligheten i hans regjering. Gjennom lange og harde kamper hadde David overvunnet alle Israels fiender. Han hadde

ikke bare gitt folket fred og velstand, men også løftet riket til stor makt og herlighet, og disse fruktene arvet Salomo. Under fredens velsignelse kunne han bygge det prektige templet som faren hadde lagt ham på hjertet.

Ved klokt å bruke de inntektskildene som fantes, og åpne nye, kunne han dessuten øke skattene faren hadde samlet, og slik la riket stråle enda mer. Avtalen med Hiram i Tyrus, som gjorde det mulig å reise de planlagte byggverkene i Jerusalem, ble fulgt av forbund om en vidstrakt handel til sjøs og over land. Gjennom den strømmet stadig større skatter av gull, sølv og andre kostbarheter inn til kongen.

Rikdommen nærte hans hang til prakt og skapte en luksus som vanskelig lot seg forene med de enkle sedene og fromheten hos en Guds tjener. På samme måte førte utenrikshandelen til at hedenske skikker og trosforestillinger ble tålt, og det måtte svekke ærefrykten for Herren – selv om handel med fremmede folk i seg selv ikke stred mot det gammeltestamentlige gudsrikets vesen.

Også kong Salomos store visdom kunne bli et skjær for troslivet hans. Det var ikke så mye fordi en overdreven kunnskapstørst kunne lokke ham fra sannhetens klare områder inn i løgnens mørke, det vil si inn i trolldom og overtro, slik det er blitt hevdet. Det var heller fordi ryktet om visdommen hans førte fornemme og vise menn fra fjerne land til Jerusalem og i forbund med kongen. Hyllesten deres smigret forfengeligheten i menneskehjertet og førte til at hedenske skikker ble tålt mer og mer.

Ingenting av dette blir likevel klandret i Skriften, for det førte ikke nødvendigvis til avgudsdyrkelse. Det kunne bare virke indirekte ved å gjøre skilleveggen mellom tjenesten for den sanne Gud og dyrkelsen av hedenske guder lavere, så frafall ble mulig.

Herren selv hadde lovt Salomo og gitt ham visdom, rikdom og ære framfor alle andre konger, for at riket hans skulle bli herliggjort. At disse Guds gavene likevel bidro til å gjøre hjertet hans fremmed for den sanne Gud, kom ganske enkelt av at Salomo glemte Herrens bud og lot seg dåre av kjødets lyster. Han elsket ikke bare mange fremmede kvinner, men tok seg også hustruer fra de folkene som Israel slett ikke skulle inngå noe nært forhold til.

V. 1–4. Salomos mange fremmede hustruer

> «[1]Men kong Salomo elsket mange fremmede kvinner i tillegg til faraos datter, moabittiske, ammonittiske, edomittiske, sidoniske, hetittiske, [2]kvinner av de hedningefolkene som Herren hadde talt om og sagt til Israels barn: Dere skal ikke gi dere i lag med dem, og de ikke med dere. Ellers kommer de for visst til å vende hjertene deres til sine guder. – Disse kvinnene holdt Salomo seg til, og dem elsket han.»

«Kong Salomo elsket mange fremmede kvinner i tillegg til faraos datter.» Uttrykket kan ikke bety «og særlig faraos datter», slik mange eldre utleggere har ment. Som i v. 25 betyr det «og det sammen med», altså ved siden av faraos datter. Slik blir hun skilt fra de fremmede hustruene som vendte Salomos hjerte bort fra Herren, og klandret over disse ekteskapene rammer ikke ekteskapet med den egyptiske prinsessen (se 3,1).

Det eneste som klandres, er to ting: at Salomo mot budet i 5 Mos 17,17 elsket mange fremmede kvinner, og at han tok moabittiske, ammonittiske og andre kvinner fra de folkene israelittene ikke skulle gifte seg med.

Loven forbød uttrykkelig bare ekteskap med kanaaneiske kvinner (5 Mos 7,1–3; 2 Mos 34,16). Ordene «av de hedningefolkene …» gjelder derfor ikke bare de sidoniske og hetittiske kvinnene. Forbudet blir her utvidet til alle folkene som er nevnt, slik som i Esr 9,2 ff.; 10,3 og Neh 13,23. Det skjer ikke av en strenghet som går lenger enn loven, men i lovens ånd.

Begrunnelsen loven gir – at hedenske kvinner ikke skulle lokke dem til avgudsdyrkelse – gjaldt nemlig alle disse folkene. Moabittene og ammonittene skulle dessuten slett ikke tas opp i menigheten, ikke engang i tiende ledd, og av edomittene bare barna i tredje ledd (5 Mos 23,3.7–8). Desto mindre grunn var det til å tillate ekteskap med dem, så lenge de holdt fast ved sitt folk og sine hedenske skikker.

Ordene i v. 2 er formet etter Jos 23,12, men hviler egentlig på 2 Mos 34,16 og 5 Mos 7,1–3. I siste setning har «disse» sterkt ettertrykk: Til disse folkene, som Gud hadde sagt slikt om, holdt Salomo seg for å elske dem, det vil si for å gå inn i kjærlighetens og ekteskapets forhold med dem. Verbet for å «holde seg til»[1] brukes om mannen som holder seg til sin hustru (1 Mos 2,24), og om å holde seg til Herren (5 Mos 4,4; 10,20).

V. 3–4. Hustruene vender hans hjerte

> «[3]Han hadde sju hundre koner av fyrstelig rang og tre hundre medhustruer. Disse konene hans bøyde hans sinn. [4]Da Salomo ble gammel, vendte konene hans hjerte til andre guder, og hans hjerte var ikke helt med Herren hans Gud, slik som hans far Davids hjerte hadde vært.»

V. 3–8 utdyper det som allerede er sagt, og først forklares det at han tok mange hustruer. Han hadde sju hundre hustruer av første rang, som var hevet til fyrstinner, og tre hundre medhustruer.

Dette er i alle fall runde tall, som bare kommer nær det virkelige. De betyr ikke at Salomo hadde alle disse på én gang, men omfatter alle kvinnene som ble tatt inn i kvinnehuset hans i løpet av hele regjeringstiden. De seksti dronningene og åtti medhustruene i Høys 6,8 må derimot forstås som dem som var ved hoffet på én gang.

Også i dette ville Salomo være lik andre folks herskere, om ikke overgå dem.[2]

Kvinnene «bøyde hans sinn», det vil si de bestemte hvilken vei hjertet hans helte. I alderdommen, da kjødet fikk overtaket over ånden, vendte de hjertet hans til andre guder, så det ikke lenger var helt med Herren hans Gud. «Helt» betyr udelt, helt overgitt til Herren (jf. 8,61), slik hjertet til hans far David hadde vært. David hadde riktignok syndet grovt, men han var ikke falt i avgudsdyrkelse.

---

[1] **«holde seg til»** davaq, דָּבַק

[2] Likevel virker tallene, særlig tallet på fyrstinnene, så høye at det kan tenkes en feil i talltegnene, enda orientalske herskere drev denne skikken svært langt. Om perserkongen Dareios Kodomannos fortelles det at han tok med seg 360 medhustruer på felttoget mot Aleksander.

V. 5–17. Offerhauger for de fremmede gudene

> «[5]Salomo fulgte Astarte, sidoniernes guddom, og Milkom, ammonittenes styggedom. [6]Og Salomo gjorde det som ondt var i Herrens øyne. Han fulgte ikke trofast etter Herren, slik som hans far David hadde gjort. [7]På den tiden bygde Salomo en offerhaug for Kamosj, Moabs styggedom, på det fjellet som ligger midt imot Jerusalem, og for Molok, Ammons barns styggedom. [8]Det samme gjorde han for alle sine fremmede koner, som brente røkelse og ofret til sine guder.»

Etter v. 7 besto avgudsdyrkelsen som her blir fordømt, i at Salomo bygde altere for gudene til alle de fremmede hustruene sine, og på dem brente de røkelse og ofret til avgudene sine. Det står ikke at han selv ofret til disse gudene. Men alt det å bygge altere for avguder var å ta del i avgudsdyrkelsen, og det lot seg ikke forene med sann troskap mot Herren.

Astarte var den øverste kvinnelige guddommen hos alle de kanaaneiske stammene. Dyrkelsen av henne ble også ført fra Tyrus til Kartago, der den blomstret sterkt. Hun var en månegudinne, som grekerne og romerne dels kalte Afrodite, dels Urania, Coelestis eller Juno (se ved Dom 2,13).

Milkom, «ammonittenes styggedom», kalles i v. 7 *molek* (מֹלֶךְ) uten artikkel. Han må ikke forveksles med Molok (*hammolek*, הַמֹּלֶךְ, alltid med artikkel) hos de gamle kanaaneerne, som det fra Akas' tid ble ofret barn til i Hinnoms dal (se ved 3 Mos 18,21). De to hadde nemlig hver sitt dyrkelsessted i Jerusalem (jf. 2 Kong 23,10.13), og det sies aldri at barn ble ofret til Milkom. Fordi vi mangler opplysninger, kan vi likevel ikke bestemme nøyaktig hva forskjellen besto i.[3]

Milkom var i alle fall i slekt med moabittenes Kamosj, som nevnes i v. 7. I Dom 11,24 blir nemlig Kamosj også omtalt som ammonittenes gud, mens han ellers alltid kalles moabittenes gud (4 Mos 21,29 og andre steder). Kamosj var en solgud som ble dyrket som konge over sitt folk og som krigsgud. På mynter er han avbildet med sverd, lanse og skjold i hendene og med to fakler ved siden av seg.

Oppregningen av avgudene er ufullstendig: I v. 5 mangler Kamosj, og i v. 7 mangler Astarte, som Salomo etter 2 Kong 23,13 også bygde alter for i Jerusalem. Men det gir oss ikke rett til å fylle de antatte hullene ved å rette i teksten.

Offerhaugene (se ved 3,2) bygde Salomo på fjellet foran, det vil si øst for, Jerusalem. Etter den mer nøyaktige beretningen i 2 Kong 23,13 lå de til høyre for Ødeleggelsens berg, altså på sørsiden, og det vil si på den sørlige toppen av Oljeberget. Derfor har denne toppen i kirkens tradisjon blitt kalt «Anstøtets berg».

«Det samme gjorde han for alle sine fremmede koner», det vil si han bygde altere for gudene deres, i tillegg til dem som alt er nevnt også et alter for Astarte. Disse tre alterne, som bare blir nevnt samlet i 2 Kong 23,13, var nok for alle hustruenes guder. Hetittene og edomittene ser nemlig ikke ut til å ha hatt egne guder. Hetittene dyrket nok Astarte sammen med sidonierne, og edomittene trolig Milkom; i hele Det gamle testamente nevnes edomittiske guder bare i 2 Krøn 25,20, og der uten navn.

[3] NB har «Molok» i v. 7.

Faraos datter må selvsagt unntas, etter det som er sagt ved v. 1. Hun førte ingen avgudsdyrkelse med seg til Jerusalem, og heller ikke senere finner vi det minste spor av egyptisk avgudsdyrkelse i Jerusalem og Juda.

Disse offerhaugene sto fortsatt på Josjias tid, enda Asa, Josjafat, Joasj og Hiskia hadde utryddet all offentlig avgudsdyrkelse, i alle fall i Jerusalem. Det tyder ikke uten grunn på at de skilte seg fra Israels andre avgudssteder: De var også dyrkelsessteder for fremmede som bodde i og ved Jerusalem under traktaters vern, for eksempel sidoniske, ammonittiske og moabittiske kjøpmenn. Det utelukker ikke at Salomo bygde dem for de fremmede hustruene sine, men det gjør det lettere å forklare at de lå foran Jerusalem, midt imot Herrens tempel. Røkelse nevnes før slaktoffer fordi planteofferet gikk foran dyreofferet i naturdyrkelsen i Forasia.

V. 9–13. Herren vil rive riket fra Salomo

> «[9]Da ble Herren vred på Salomo fordi han hadde vendt hjertet bort fra Herren, Israels Gud, som hadde åpenbart seg for ham to ganger [10]og uttrykkelig forbudt ham å følge andre guder. Men han hadde ikke holdt seg etter det som Herren hadde befalt. [11]Da sa Herren til Salomo: Siden det er slik med deg, og du ikke har holdt min pakt og mine lover, som jeg har gitt deg, så vil jeg rive riket fra deg og gi det til din tjener. [12]Men for din far Davids skyld vil jeg ikke gjøre det i din tid, men jeg vil rive riket ut av din sønns hånd. [13]Jeg vil likevel ikke rive hele riket fra ham. Én stamme vil jeg gi din sønn for min tjener Davids skyld og for Jerusalems skyld, som jeg har utvalgt.»

Ved dette frafallet dro Salomo Herrens vrede over seg. Herren hans Gud hadde åpenbart seg for ham to ganger (3,5 ff.; 9,2 ff.) og advart ham mot avgudsdyrkelse.

Ettertrykket ligger på at Gud selv hadde vist seg for ham for å advare ham, og ikke bare latt ham advare gjennom profeter. Derfor fikk han nå dette budskapet, uten tvil gjennom en profet, kanskje Akia (v. 29): «Siden det er slik med deg, og du ikke har holdt min pakt …, så vil jeg rive riket fra deg og gi det til din tjener. Men for din far Davids skyld vil jeg ikke gjøre det i din tid … Jeg vil likevel ikke rive hele riket fra ham. Én stamme vil jeg gi din sønn.»

I denne dobbelte begrensningen av trusselen om å miste riket viser Guds godhet seg tydelig; Theodoret sier at Gud her viser «sin umåtelige godhet».

Men den gjaldt ikke Salomo, som hadde forspilt Guds miskunn ved avgudsdyrkelsen sin. Den gjaldt David og utvelgelsen av Jerusalem. Det var heller ikke fordi Gud hadde noen særlig forkjærlighet for David og Jerusalem. Det var for at løftet til David (2 Sam 7) og utvelgelsen av Jerusalem, som hang sammen med løftet, skulle stå urokkelig som en nådegjerning som ingen menneskelig synd kunne velte. Jerusalem var stedet der hans navn skulle åpenbares (se v. 36). Om «én stamme», se ved v. 31–32.

V. 14–17. Edomitten Hadad flykter

> «[14]Og Herren reiste opp en motstander mot Salomo. Det var edomitten Hadad. Han var av kongeætten i Edom. [15]Den gang David var i Edom, dro hærføreren Joab opp for å begrave de falne, og han slo i hjel alle menn i Edom. [16]I seks måneder ble Joab og hele Israel der, til han hadde utryddet alle menn i Edom.

[17]Da flyktet Hadad med noen edomittiske menn som var tjenere hos hans far,
og tok veien til Egypt. Hadad var den gang en liten gutt.»

Straffen Salomo var truet med for frafallet, skulle først komme etter hans død. Men allerede mens han levde, reiste Herren opp flere motstandere som truet freden i riket. De skulle stadig minne ham om at det bare var Guds miskunn, trofasthet og langmodighet han hadde å takke for tronen og for at han fikk regjere i fred over hele det riket han hadde arvet etter sin far.

Hadad og Reson sto riktignok fram før Salomo begynte å dyrke avguder. Likevel knytter «Og Herren reiste opp» (v. 14) dem til straffen for avgudsdyrkelsen, for det var først senere at de merkbart virket inn på styret hans. Men helt fra først av burde de ha bevart ham fra å føle seg trygg.

Den første motstanderen var edomitten Hadad, en mann av kongeætt. Navnet Hadad bar også en edomittisk konge før Moses' tid (1 Mos 36,35), og av det ser vi at det ikke var uvanlig i den edomittiske kongeslekten. Men at vår Hadad skulle være sønnesønn av Hadar, den siste av kongene som nevnes der, er en grunnløs gjetning. Den bygger på den feilaktige forutsetningen at Hadar regjerte på Davids tid (se ved 1 Mos 36,31 ff.).

«Den gang David var i Edom» betyr: da David hadde med edomittene å gjøre, i fiendtlig mening. Ordene fra «dro hærføreren Joab opp» til slutten av v. 16 er forklarende innskudd. Om selve hendelsen, se 2 Sam 8,13–14.

«De falne» som Joab dro for å begrave, var trolig ikke israelittene som falt i slaget i Saltdalen, men dem som var blitt drept da edomittene falt inn i landet, og som ennå lå ubegravet. Etter at de var begravet, slo Joab edomittene i Saltdalen og ble i Edom i seks måneder, til han hadde utryddet alle menn der.

«Hele Israel» er hele den israelittiske hæren. «Alle menn» er selvsagt bare de våpenføre mennene som falt i israelittenes hender, for Hadad og andre flyktet, og hele den edomittiske ætten ble ikke utryddet.

Hadad flyktet som liten gutt sammen med noen edomittiske tjenere hos faren for å komme til Egypt. Først dro de til Midian og derfra til Paran. Landet Midian kan ikke bestemmes nøyere, for midjanitter møter vi dels på Sinaihalvøya, på østsiden av Akababukten (se ved 2 Mos 2,15), dels øst for Moab (se ved 4 Mos 22,4 og Dom 6,1). Her må vi i alle fall tenke på traktene ved Akababukten, trolig det landet Moses flyktet til fra Egypt.

Paran er ørkenen mellom Sinaifjellene og sørgrensen av Kanaan (se ved 4 Mos 10,12), der pilegrimsveien fra Egypt over Elat til Mekka fortsatt går. Hadad måtte ta veien over Elat for å komme til Egypt, også om han hadde søkt tilflukt hos midjanittene øst for Moab og Edom.

V. 18–28. Hadad i Egypt

«[18]De brøt opp fra Midian og kom til Paran. Fra Paran tok de noen menn med
seg og kom så til Egypt til farao, kongen i Egypt. Han ga ham et hus og lovte
ham underhold og lot ham få jord. [19]Hadad fikk stor godvilje hos farao, så han
ga ham en søster av sin egen kone, dronning Tahpenes, til kone. [20]Og Tahpe-
nes' søster fødte ham sønnen Genubat. Tahpenes oppfostret ham i faraos hus,
og siden var Genubat i faraos hus sammen med faraos egne sønner. [21]Da nå
Hadad i Egypt fikk høre at David hadde lagt seg til hvile hos sine fedre, og at

> hærføreren Joab var død, sa han til farao: La meg fare, så jeg kan dra hjem til mitt land! [22]Farao sa til ham: Hva mangler du her hos meg siden du ønsker å dra hjem til ditt land? Han svarte: Ingenting, men du må endelig la meg få fare!»

(Keil, v. 20: «… som Tahpenes avvente i faraos hus …»)

Fra Paran tok de med seg menn som veivisere gjennom ørkenen. Slik kom Hadad til Egypt. Farao tok gjestfritt imot ham, ga ham hus og underhold og ga ham også jord å dyrke, så han kunne forsørge flyktningene som var kommet med ham. Siden fikk han stor godvilje hos farao og fikk dronning Tahpenes' søster til hustru. Hun fødte ham sønnen Genubat, som Tahpenes avvente i kongens palass, og som så vokste opp sammen med faraos sønner, kongssønnene.

Faraos hustru kalles *haggevira* (הַגְּבִירָה, «herskerinnen»), det vil si den fremste blant kongens hustruer, hovedhustruen. Hos Judas konger blir denne tittelen gitt kongens mor, trolig fordi hun sto over kvinnehuset; etter hennes død gikk plassen over til den regjerende dronningen. Avvenningen var trolig en familiefest, som hos hebreerne (1 Mos 21,8) og andre gamle folk. Dronningen holdt den i palasset fordi gutten dermed skulle tas opp blant kongsbarna og oppdras sammen med dem.

Da Hadad i Egypt fikk høre at David og Joab var døde, ba han farao om lov til å dra hjem til sitt land. Farao svarte: «Hva mangler du her hos meg?» Svaret var et rent uttrykk for kjærlighet og hengivenhet og rommet en bønn om at han skulle bli. Men Hadad svarte: «Ingenting, men du må endelig la meg få fare!»

Det står ikke at farao da lot ham dra, men det må vi tenke oss til, slik vi også i 4 Mos 10,32 må slutte av sammenhengen hva Hobab gjorde etter Moses' bønn. At Hadad vendte hjem, går tydelig fram av at han etter v. 14 og 25 sto fram som Salomos motstander.[4]

V. 23–25. Reson i Damaskus

> «[23]Gud reiste også opp en annen motstander for Salomo. Det var Reson, Eljadas sønn, som hadde flyktet fra sin herre Hadadeser, kongen i Soba. [24]Reson samlet folk om seg og ble høvding for en røverflokk, etter at David hadde slått folket i Soba. Resons skare dro til Damaskus og slo seg ned der og gjorde seg til herrer i Damaskus. [25]Han var en motstander av Israel så lenge Salomo levde, både han og Hadad voldte Israel skade. Han hatet Israel og var konge over Syria.»

Den andre motstanderen var Reson, Eljadas sønn. Han hadde flyktet fra sin herre Hadadeser, kongen i Soba, og ble høvding for en krigerflokk da David slo Hadadesers hær (2 Sam 8,3–4). Trolig flyktet Reson fra herren sin av en grunn vi ikke kjenner, mens Hadadeser var i krig med David, men før han var helt slått. Av flyktningene samlet han en flokk, og med den dro han siden til Damaskus, tok byen og gjorde seg til konge der.

[4]Septuaginta fyller ut det som mangler, med en gjetning: Hadad vendte hjem, ble konge i Edom og plaget Israel. Men tilleggene der er kritisk verdiløse. Oversetterne forsto ikke den hebraiske teksten i v. 25 og flettet sammen beretningene om Hadad og Reson, som holdes atskilt i grunnteksten. At Hadad tidlig i Salomos tid skulle ha revet det meste av Edom fra Israel, strider dessuten mot 22,48, der Edom ikke hadde noen konge, men bare en stattholder på Josjafats tid, og mot 2 Kong 8,20, der Edom først faller fra Juda under Josjafats sønn Joram.

Dette skjedde trolig mot slutten av Davids regjering eller først etter hans død, men i alle fall helt i begynnelsen av Salomos regjering. For «han var en motstander av Israel så lenge Salomo levde», og det ved siden av den skaden Hadad gjorde; «han hatet Israel», det vil si han ble lei av det israelittiske herredømmet, «og var konge over Syria». Hva skaden Hadad voldte Salomo, besto i, kan vi ikke se av disse få ordene.[5]

Reson fikk derimot virkelig herredømmet over Damaskus. Om det skjedde i begynnelsen eller først mot slutten av Salomos regjering, kan ikke avgjøres. Det eneste som står klart, er at han var Salomos motstander hele regjeringstiden og prøvde å rive seg løs fra ham helt fra begynnelsen.

Gjorde han seg til konge i Damaskus i Salomos første år, kan han ikke ha holdt makten særlig lenge. Salomo bygde eller befestet nemlig senere Tadmor i ørkenen, og det kunne han ikke ha gjort uten å være herre over Damaskus, for karavaneveien fra Gilead til Tadmor (Palmyra) gikk forbi Damaskus.[6]

V. 26–28. Jeroboam reiser seg mot kongen

> «[26]Jeroboam, sønn av Nebat, fra Serada i Efra'im, var en av Salomos tjenere. Hans mor hette Serua og var enke. Også han reiste seg mot kongen. [27]Slik gikk det til at han reiste seg mot kongen: Salomo bygde på Millo, han ville lukke det åpne stedet i muren omkring sin far Davids by. [28]Nå var Jeroboam en dyktig kar. Da Salomo så at den unge mannen var en dugelig arbeider, satte han ham til å ha tilsyn med alt det arbeidet som var pålagt Josefs hus.»

Hadad og Reson kalles bare motstandere av Salomo. Om Jeroboam står det derimot at «han reiste seg mot kongen», det vil si at han satte i gang uro eller opprør. Det er ikke for dette opprørets skyld, som Salomo raskt slo ned, men for det Jeroboam gjorde senere, at historien hans fortelles så utførlig.

Jeroboam var efra'imitt fra Serada, det vil si Sartan i Jordandalen (se ved 7,46), sønn av en enke og Salomos tjener – ikke bare en undersått, men en embetsmann. Om opprøret blir det bare fortalt under hvilke forhold det skjedde.

Salomo bygde Millo (9,15) og lukket «revnen» i Davids by. Ordet *peres* (פֶּרֶץ, «revne, brudd») kan ikke betegne en revne eller et brudd i muren rundt Davids by. Ordet «mur» står nemlig ikke i teksten, og siden David befestet byen (2 Sam 5,9), hadde ingen fiende angrepet Jerusalem. Etter all sannsynlighet betyr det kløften som skilte Sion fra Moria og Ofel, den senere Tyropøon-dalen. Da den ble lukket, kom tempelberget innenfor bymuren, og befestningen av Davids by var fullført.[7]

Ved dette byggearbeidet viste Jeroboam seg som en svært dyktig og handlekraftig mann. Da Salomo så at den unge mannen drev arbeidet framover, satte han ham til å ha tilsyn med alt pliktarbeidet til Josefs hus. Det må ha vært mens han hadde dette embetet, at han prøvde å gjøre opprør mot Salomo, og det er det v. 27 antyder. Etter 12,4 må grunnen til opprøret søkes i at efra'imittene ble

[5]Det Josefus forteller om et forbund mellom Hadad og Reson til angrep på Israel, er bare sluttet ut fra Septuaginta og er uten verdi.

[6]At Salomo etter 2 Krøn 8,3 la Hamat-Soba under seg, viser bare at han befestet sin makt over landet Hamat-Soba, ikke at han erobret byen Hamat. Det kunne han ha gjort ved å legge festninger der av frykt for opprør.

[7]NB har «det åpne stedet i muren».

satt til tungt pliktarbeid. Det vakte på ny stammens gamle uvilje mot Juda, og den brukte Jeroboam til å egge til opprør.

V. 29–43. Akia river kappen i tolv stykker

«[29]Så hendte det en gang på denne tiden at Jeroboam var gått ut fra Jerusalem, og profeten Akia fra Sjilo traff ham på veien. Profeten hadde en ny kappe på seg, og de to var alene på marken. [30]Da tok Akia den nye kappen han hadde på seg, og rev den i tolv stykker. [31]Og han sa til Jeroboam: Du skal ta ti stykker! For så sier Herren, Israels Gud: Jeg river riket ut av Salomos hånd og gir deg de ti stammene. [32]Men den ene stammen skal han få ha for min tjener Davids skyld og for Jerusalems skyld, den byen som jeg har utvalgt blant alle Israels stammer. [33]Dette vil jeg gjøre fordi Salomo og folket har forlatt meg og tilbedt Astarte, sidoniernes guddom, og Kamosj, Moabs gud, og Milkom, Ammons barns gud, og ikke vandret på mine veier og ikke gjort det som er rett i mine øyne, og ikke holdt mine lover og bud, slik som hans far David gjorde. [34]Men jeg vil ikke ta noe av riket fra ham selv, men la ham være fyrste så lenge han lever, for min tjener Davids skyld, som jeg utvalgte, og som holdt seg etter mine bud og lover. [35]Men jeg vil ta riket fra hans sønn og gi deg de ti stammene. [36]Men hans sønn vil jeg gi én stamme, for at min tjener David alltid må ha en lampe brennende for mitt åsyn i Jerusalem, den byen jeg har utvalgt meg for å la mitt navn bo der.»

På den tiden møtte profeten Akia ham på marken og kunngjorde ham Herrens ord om at han skulle bli konge over Israel. «På denne tiden» er tiden da Jeroboam var blitt tilsynsmann over pliktarbeidet, ikke etter at han allerede hadde satt i gang opprøret. Hele beretningen i v. 29–39 hører nemlig med til forklaringen av hvordan han «reiste seg mot kongen», som begynner i v. 27. V. 29 henger altså nøye sammen med v. 28, og det er ikke noe hull i historien, slik noen har ment – og på den meningen har de bygd svært uholdbare gjetninger om sammenflettede kilder.

En dag da Jeroboam gikk ut fra Jerusalem, møtte profeten Akia fra Sjilo (Seilun) ham på veien. Han hadde en ny kappe på seg, og da de var alene, rev han den nye kappen – sin egen, ikke Jeroboams – i tolv stykker og sa til Jeroboam: «Du skal ta ti stykker! For så sier Herren: Jeg river riket ut av Salomos hånd og gir deg de ti stammene, men den ene stammen skal han få ha for min tjener Davids skyld.»

Kappen var trolig bare et stort firkantet klede som ble kastet over skuldrene, som arabernes *heik*, og som dekket hele overkroppen.

Ved at den nye kappen ble revet i tolv stykker, og Jeroboam skulle ta ti av dem, ble profetordet framstilt i et svært slående bilde. Den symbolske handlingen gjorde løftet til et fullbyrdet faktum. «Som kappen lå revet i stykker for Jeroboams øyne, slik var riket allerede delt i Guds råd» (O. von Gerlach). Det hadde også betydning at kappen var ny, noe som sies to ganger. Det peker på at riket var nytt, det vil si ennå ungt og kraftig.

I Guds ord som forklarer handlingen, er det påfallende at Jeroboam skulle få ti stammer, mens Salomo skulle beholde én (v. 31–32.35–36, som i v. 13).

Folket besto av tolv stammer, og Akia hadde revet kappen i tolv stykker, så når Jeroboam tok ti, var det to igjen.

Allerede av dette ser vi at tallene skal forstås symbolsk og ikke aritmetisk. Ti, fullstendighetens og helhetens tall, settes opp mot én. Det skal vise at hele Israel skulle rives fra Davids hus – slik det står i 12,20: «de gjorde ham til konge over hele Israel» – og at bare ett eneste stykke skulle bli igjen til Salomos hus av guddommelig medlidenhet.

Denne ene stammen er ikke Benjamin, den ene stammen ved siden av Juda, slik noen har ment, men etter den klare opplysningen i 12,20 Judas stamme: «Det var ikke noen som holdt seg til Davids hus, unntatt Judas stamme.» Likevel hørte Benjamin til Juda. Etter 12,21 samlet nemlig Rehabeam hele Judas hus og Benjamins stamme for å kjempe mot Israels hus og vinne riket tilbake, og også i 2 Krøn 11,3.23 regnes Juda og Benjamin til Rehabeams rike.

Når Benjamin her uttrykkelig nevnes ved siden av Juda, faller den forklaringen at Juda og Benjamin, med Jerusalem på grensen mellom seg, i en viss forstand ble regnet som én stamme, og at den lille Benjamin knapt telte ved siden av den store Juda.

Hadde Akia regnet Benjamin som ett med Juda, ville han ikke ha revet kappen i tolv stykker. For hvis Benjamin skulle gå opp i Juda eller ikke regnes som egen stamme, kunne hele folket bare telles som elleve stammer.

Dessuten fordelte ikke de tolv stammene seg slik at Jeroboam virkelig fikk ti stammer og Rehabeam bare én eller to. I virkeligheten falt tre stammer til Juda-riket og bare ni til Israels rike, når Efra'im og Manasse regnes som to stammer, for Levi ble ikke regnet med i den politiske inndelingen.

Juda-riket omfattet foruten Judas stamme både Benjamins og Simeons stamme. Simeons land lå etter Jos 19,1–9 inne i Judas stammeland og var helt omgitt av det. Simeonittene måtte derfor ha utvandret og gitt opp hele stammelandet sitt om de ville slutte seg til Israels rike, og av 2 Krøn 15,9 og 34,6 kan vi ikke slutte at hele stammen utvandret (se også ved 12,17).

På den andre siden falt den nordlige delen av Benjamin, med byene Betel, Rama og Jeriko, til Jeroboams rike (12,29; 15,17.21; 16,34). Til gjengjeld kom flere av Dans byer under Juda-riket, nemlig Siklag, som Akisj hadde gitt David, og dessuten Sora og Ajalon (2 Krøn 11,10; 28,18). Slik fikk Juda erstatning for de benjaminittiske byene det hadde mistet.[8] Til Nordriket ble det altså bare ni stammer.

Flertallsformene i v. 33 (grunnteksten har «de har forlatt meg …», NB «Salomo og folket har forlatt meg») er ikke noe tekstkritisk problem. De svarer til det som skjedde, for Salomo dyrket ikke avguder alene; mange i folket forlot Herren sammen med ham.

I v. 34–36 følger en nærmere forklaring: Salomo skal ikke selv miste riket, men være fyrste så lenge han lever, og sønnen hans skal få beholde én stamme – begge deler for Davids skyld (jf. v. 12–13). «Men jeg vil la ham være fyrste», egentlig «sette ham til fyrste»: At Salomo fikk bli på tronen, var ikke bare noe Gud tillot, men noe Gud gjorde.

[8] Etter Jos 15,31 og 19,5 var Siklag en by i Juda som ble gitt til Simeon, ikke en av Dans byer.

«For at min tjener David alltid må ha en lampe brennende for mitt åsyn i Jerusalem.» Uttrykket går igjen i 15,4; 2 Kong 8,19 og 2 Krøn 21,7 og må forklares ut fra 2 Sam 21,17. Der kalles Davids kongestyre det lyset Guds nåde hadde tent for Israel. Ordet sier altså at David aldri skulle mangle en etterfølger på tronen.

V. 37–39. Vilkåret for Jeroboams kongedømme

> «[37]Men jeg vil ta deg og sette deg til å råde over alt du ønsker, og la deg være konge over Israel. [38]Hvis du hører på alt det jeg byr deg, og vandrer på mine veier og gjør det som er rett i mine øyne, så du holder mine lover og bud, slik som min tjener David gjorde, så vil jeg være med deg og bygge deg et hus som står fast, slik som jeg gjorde for David. Og jeg vil gi deg Israel. [39]Og Davids ætt vil jeg ydmyke på grunn av det som er gjort, men ikke for alle tider.»

Vilkåret for at Jeroboams kongedømme skulle bestå, var det samme som Salomo hadde fått løftet om at tronen hans skulle bestå på (3,14; 6,12; 9,4): at han trofast holdt Guds bud. «Råde over alt du ønsker» forklares i det følgende med «Israel», og det viser at Jeroboam hadde traktet etter tronen. På dette vilkåret ville Herren bygge ham et hus som sto fast, slik han hadde gjort for David (se ved 2 Sam 7,16).

Men om Jeroboam blir det ikke sagt at riket hans skulle vare evig, slik det var lovt David. Rikets deling skulle nemlig ikke vare evig; Davids ætt skulle bare tuktes. «På grunn av det som er gjort» betyr på grunn av frafallet som alt er nevnt, og «ikke for alle tider» betyr ikke for evig. Jeroboam oppfylte ikke vilkåret, og derfor ble hans hus utryddet da sønnen døde (15,28–29).

V. 40. Jeroboam flykter til Egypt

> «[40]Salomo forsøkte nå å drepe Jeroboam. Men Jeroboam tok av sted og flyktet til Egypt, til Sjisjak, kongen i Egypt. Og han ble i Egypt til Salomo var død.»

V. 40 fortsetter «han reiste seg mot kongen» i v. 26, for v. 27–39 forklarer bare hvordan Jeroboam løftet hånden mot Salomo. Av dette går det tydelig fram at Jeroboam hadde organisert et opprør mot Salomo. Og siden v. 29 henger nøye sammen med v. 28, ser vi også at opprøret først kom etter at profeten hadde forutsagt at han skulle herske over ti stammer etter Salomos død.

Men dette rettferdiggjorde ikke det Jeroboam gjorde, og Akias budskap var verken en oppfordring til eller en fullmakt for opprør. Akia handlet helt som Samuel overfor Saul, og like lite som Samuel gjorde han det av egennyttige grunner, som om profetstanden ville heve seg over den jordiske kongen. Akia sa jo uttrykkelig til Jeroboam at Herren ville la Salomo være fyrste over Israel resten av livet, og dermed var hvert påskudd for opprør tatt fra Jeroboam. Og selv uten denne begrensningen ga ikke profetordet ham noen rett til å gripe med egen hånd og ved opprør den tronen Gud ville gi ham.

Hvordan han burde ha handlet, kunne Jeroboam ha lært av David. Etter menneskelig skjønn hadde David langt større grunn til å gjøre opprør mot Saul, som forfulgte ham og var hans dødsfiende. Likevel våget han ikke å legge hånd på Herrens salvede, ikke engang da Gud hadde gitt fienden i hans hånd så han kunne ha drept ham. I from underkastelse ventet han på Guds ledelse, til Herren åpnet veien til tronen ved Sauls død.

Ved siden av Davids framferd overfor Saul framstår Jeroboams forsøk som et forbrytersk opprør. Salomo ville derfor ha hatt full rett til å la ham drepe, hvis ikke Jeroboam hadde sluppet unna ved å flykte til Egypt. Om Sjisjak, se ved 14,25.

V. 41–43. Salomos død

> «[41]Det som ellers er å fortelle om Salomo, om alt det han gjorde, om hans visdom, det er skrevet i Salomos krønike. [42]Den tid Salomo var konge i Jerusalem over hele Israel, var førti år. [43]Så la Salomo seg til hvile hos sine fedre og ble begravet i sin far Davids by. Og hans sønn Rehabeam ble konge etter ham.»

Salomos historie slutter med en henvisning til kildeskriftene der en kunne finne mer om hans gjerninger og visdom (se innledningen), og med opplysninger om regjeringstiden, førti år, om hans død og grav og om etterfølgeren. Salomo ble ikke svært gammel, for han var ikke mer enn tjue år da han besteg tronen.

Om Salomo igjen vendte om til Herren av hele sitt hjerte – et spørsmål de eldre utleggerne drøftet mye – kan ikke avgjøres ut fra Skriften. Hvis Forkynneren i sine hovedtanker går tilbake til Salomo, har vi i den et vitnesbyrd om at han vendte om, eller i det minste et bevis på at Salomo ved slutten av livet innså hvor forgjengelig alt jordisk eie og strev er, og erklærte gudsfrykten for det eneste varige gode, det et menneske kan stå med for Guds dom.

Kapittel 12. Riket blir delt

Israels og Judas riker fram til Israels undergang

Etter Salomos død ble det israelittiske gudsriket revet i to ved at de ti stammene sa seg løs fra Davids kongehus. Det ble til to riker, Israel (de ti stammene) og Juda. Ved denne delingen ble ikke bare statens ytre, politiske makt svekket; også paktsfolkets indre, åndelige kraft ble dypt rystet. Delingen ga to små og svake riker i stedet for ett sterkt folk, og forholdet mellom dem svekket kraften i begge enda mer.

Historien om de to rikene faller i tre tidsrom. I det første, fra Jeroboam til Omri i Israel og fra Rehabeam til Asa i Juda (1 Kong 12–16), sto de fiendtlig mot hverandre. Israel led et tungt nederlag i en stor krig mot Juda, og da Israel igjen angrep Juda, kalte kong Asa syrerne til hjelp og viklet dermed Israel inn i lange og harde kamper med denne mektige naboen.

I det andre tidsrommet, under Akab og sønnene hans Akasja og Joram i Israel og under Josjafat, Joram og Akasja i Juda, tok fiendskapet slutt. De to kongeslektene knyttet seg sammen ved giftermål og sluttet forbund om felles angrep på fiender utenfra, helt til kongene i begge riker, Joram av Israel og Akasja av Juda, ble drept samtidig av Jehu (1 Kong 17 – 2 Kong 10).

Etter denne samdrektigheten fulgte i det tredje tidsrommet, fra Jehu i Israel og Joasj i Juda, ny fremmedgjøring og gjensidige angrep. Til slutt førte det til at Israels rike ble ødelagt av assyrerne, ved Akas' politikk, som ikke regnet med Herren som Israels konge.

Ser vi på hvordan de to rikene forholdt seg til Herren, den usynlige Gudskongen over sitt folk, i disse tre tidsrommene, kan det se ut som om avgudsdyrkelsen var sterkere i Juda enn i Israel. I Israel møter vi egentlig avgudsdyrkelse bare under Akab og hans to sønner, da Ba'al-dyrkelsen ble gjort til statsreligion etter påtrykk fra Akabs fønikiske hustru Jesabel. Om de andre kongene, både før og etter, fortelles det bare at de vandret på Jeroboams veier og ikke holdt opp med hans synd, kalvedyrkelsen.

I Juda var derimot bare fem av tretten konger så helt overgitt til Herren at de fremmet Herrens tjeneste og sto imot avgudsdyrkelsen: Asa, Josjafat, Ussia, Jotam og Hiskia. Joasj og Amasja vandret riktignok lenge på Herrens veier, men i de siste årene av regjeringen forlot de sine fedres Gud for å tjene og tilbe avguder (2 Krøn 24,18; 25,14 ff.).

Også Rehabeam ble i begynnelsen styrket i Herrens tjeneste av levittene som utvandret fra tistammeriket til Juda. Men i løpet av tre år forlot han Herrens lov, og Juda med ham. På hver høy bakke og under hvert grønt tre ble det reist offerhauger, støtter og Astarte-bilder, det var til og med folk i landet som drev tempelutukt, og Juda tok etter alle styggedommene hos de folkene som var drevet bort for Israel (1 Kong 14,23–24; 2 Krøn 11,13–17; 12,1). I alle disse syndene fulgte også Abiam sin far (15,3).

Senere, under Joram, ble Ba'al-dyrkelsen ført fra Israel til Juda og Jerusalem, og Akasja og hans mor Atalja holdt den ivrig ved like. Enda verre ble det under Akas, som til og med satte opp et avgudsalter i tempelforgården og stengte tempeldørene for å avskaffe den lovbestemte tjenesten for Herren helt.

Men selv om avgudsdyrkelsen spredte seg gang på gang, var frafallet fra Herren ikke så stort og dypt i Juda som i Israel. Det ser vi av at avgudsdyrkelsen ikke kunne slå fast rot der. De kongene som hang ved den, ble alltid etterfulgt av fromme og gudfryktige herskere som avskaffet avgudsstyggedommene, og nesten alle disse regjerte lenge.

I de 253 årene fra rikets deling til tistammerikets undergang rådde avgudsdyrkelsen derfor ikke stort mer enn femtitre år i Juda, og i omkring to hundre år ble den sanne Gud dyrket etter lovens bud.[1]

At Herrens tjeneste gang på gang seiret over de fremmede gudene, viser tydelig at Guds lov med sine bud og ordninger for gudstjenesten hadde slått fast og dyp rot i folket og riket. Og grunnen til at avgudsdyrkelsen stadig levde opp igjen og løftet hodet på ny, var at den tjenesten loven foreskrev, ikke ga etter for dragningen mot avguder i hjerter som var fiendtlige mot Gud.

Med tistammeriket var det annerledes. At avgudsdyrkelsen der først viste seg under Akab, hans sønner og etterfølgere, forklares ganske enkelt ut fra rikets stilling til Herren og hans lovlige tjeneste. Gud hadde riktignok truet med at de ti stammene skulle falle fra Davids hus, som en straff som skulle ramme Salomo og hans rike for Salomos avgudsdyrkelse.

Men fra de opprørske stammenes side var frafallet bare den modne frukten av deres onde lengsel etter et rike som var mindre bundet til Herren og mer likt hedningenes. Det var ikke annet enn verket til en motstand mot det kongehuset Herren hadde innsatt. Denne motstanden hadde allerede vist seg mer enn én gang under David, men var blitt slått ned av tyngden i hans styre, som var sterkt i Herren.

Motstanden ble til åpent opprør mot Herren da Jeroboam, lederen for den, ga de ti stammene en gudstjenesteordning som stred mot Guds vilje, for å trygge tronen sin. Han grunnla ikke bare en egen helligdom for sine undersåtter, omtrent etter mønster av tabernaklet eller templet i Jerusalem. Han satte også opp gullkalver som sinnbilder og bilder av Herren, den usynlige Gud som ingen kan lage noe bilde av.

Denne bildedyrkelsen kom det sanselige og kjødelig sinnede folkets ønsker og åndelige trang i møte. Den fylte nemlig kløften mellom den lovbestemte

[1] Fjorten år under Rehabeam, tre under Abiam, seks under Joram, ett under Akasja, seks under Atalja og seksten under Akas, i alt førtiseks år; i tillegg kommer de siste årene til Joasj og Amasja.

tjenesten for Herren og dyrkelsen av naturgudene så langt ut at motsetningen mellom Herren og Ba'alene nesten forsvant. Dermed falt den viktigste grunnen bort til at et folk som hang ved avguder, sto imot den strenge tjenesten for Herren alene. Slik virket kalvedyrkelsen mer skadelig på folkets åndelige og moralske liv enn den åpne avgudsdyrkelsen.

Denne Jeroboams synd er derfor «grunnen, roten og årsaken til den svært syndige utviklingen i Israels rike, som snart dro Guds straff over det, så den ene dommen etter den andre falt åpenlyst over riket helt fra den tidligste tiden. For ved siden av Jeroboams synd vokste også det som var grunnen til at riket sto for seg selv, og det skapte uro, rivaler til tronen og omveltninger i folket, så Israels hus ofte ble splittet i seg selv».

Helt fra Moses' tid var paktsfolket truet med at det skulle spres blant hedningene hvis det gjenstridig gjorde opprør mot sin Gud. Denne dommen rammet de ti stammene mye tidligere enn Juda, fordi Israel hadde fylt syndens mål før Juda.

Tidsregningen for denne perioden, både samlet og i enkeltheter, er noe av det vanskeligste i denne delen av Israels historie. Kongebøkene oppgir ikke bare hvor lenge hver konge i Israel og Juda regjerte, men også i hvilket regjeringsår til den samtidige kongen i Juda hver konge i Israel besteg tronen, og omvendt. Det er en svært viktig hjelp til å fastsette tiden for de enkelte opplysningene.

Men det blir vanskelig og usikkert fordi summen av de enkelte kongenes regjeringsår som regel er større enn det antallet år de kan ha regjert etter opplysningene om de samtidige kongene i det andre riket. Fra gammel tid har tidsregnerne derfor prøvd å forlike avvikene ved å anta unøyaktigheter i opplysningene, eller medregentskap og tider uten konge. Slike antakelser er nødvendige, for uten dem lar avvikene i årstallene seg slett ikke forlike.

Men skal de ikke brukes vilkårlig, må forsoningen bygge på et fast og velbegrunnet historisk prinsipp, og medregentskap og tider uten konge må bare antas der teksten tydelig peker på det.

De fleste avvikene kan forlikes når en konsekvent følger det prinsippet Talmud peker på: Kongenes år regnes fra nisan til nisan, og så nøyaktig at selv én dag før eller etter nisan regnes som et år. Denne regnemåten finner vi også i Det nye testamente, for eksempel når det sies at Jesus sto opp fra de døde etter tre dager eller på den tredje dagen, og hos Josefus. Den er derfor sikkert en gammel jødisk skikk.[2]

Etter dette prinsippet behøver vi ikke anta noen tid uten konge i Juda, og bare ett medregentskap, nemlig Jorams sammen med faren Josjafat, som teksten tydelig peker på (2 Kong 8,16). I Israel trengs det ikke noe medregentskap og bare to tider uten konge, den første etter Jeroboam II og den andre mellom Pekah og Hosea.

Ordner vi tidsangivelsene i bibelteksten etter dette prinsippet, får vi for tiden fra rikets deling til det babylonske fangenskapet en tidstabell som bare avviker fra tekstens opplysninger på to steder: Joakas av Israel begynner å regjere i Joasj

[2] Bibelforfatterne har likevel neppe gått så langt som å regne én enkelt dag før eller etter nisan som et helt år, slik 2 Kong 15,17.23 viser.

av Judas tjueandre år, ikke i det tjuetredje (2 Kong 13,1), og Asarja eller Ussia av Juda i Jeroboam IIs femtende år, ikke i det tjuesjuende (2 Kong 15,1). Grunnene blir gitt ved disse stedene.

At tabellen er riktig, bekreftes av at den stemmer med de sikre tidsangivelsene i oldtidens verdenshistorie.[3]

Tidstabell for kongene i Juda og IsraelEtter denne regningen får vi følgende oversikt over hovedbegivenhetene fra rikets deling til det babylonske fangenskapet:

f.Kr.JudaIsraelAndre riker975Rehabeam (r. 17 år)Jeroboam (r. 22 år)971Sjisjak av Egypt plyndrer Jerusalem957Abiam (r. 3 år)955Asa (r. 41 år)953Nadab (r. 2 år)952Basja (r. 24 år)940Etiopieren Serah939Benhadad I i Syria930Ela (r. 2 år)929Simri (r. 7 dager)929Tibni og Omri (r. 4 år)925Omri alene (r. 8 år)924Itobal (Etbaal), konge av Tyrus og Sidon918Akab (r. 22 år)914Josjafat (r. 25 år)897Akasja (r. 2 år)Benhadad II i Syria; slaget ved Ramot i Gilead896Joram (r. 12 år)891Joram medregent (2 år)889Josjafat dør; Joram regjerer 6 år til884Akasja (r. 1 år)Hasael i Syria883Atalja (r. 6 år)Jehu (r. 28 år)877Joasj (r. 40 år)856Joakas (r. 17 år)840Joasj (r. 16 år)Benhadad III i Syria838Amasja (r. 29 år)824Jeroboam II (r. 41 år)810Ussia (r. 52 år)783Jeroboam II dør; 11 år uten konge772Sakarja (r. 6 måneder)771Sjallum (r. 1 måned)771Menahem (r. 10 år)Pul, konge av Assyria760Pekahja (r. 2 år)759Pekah (r. 20 år)758Jotam (r. 16 år)753Roma grunnlegges747Nabonassar742Akas (r. 16 år)Tiglat-Pileser, konge av Assyria739Pekah blir drept; vel 8 år uten konge730Hosea (r. 9 år)So, konge av Egypt727Hiskia (r. 29 år)Salmanassar, konge av Assyria722Riket går under714Sankerib, konge av Assyria, beleirer Jerusalem; Merodak-Baladans sendebud698Manasse (r. 55 år)Asarhaddon sender nybyggere til Samaria643Amon (r. 2 år)641Josjia (r. 31 år)626Nabopolassar, konge av Babel610Joakas (r. 3 måneder)Slaget ved Megiddo mot farao Neko610Jojakim (r. 11 år)606Fangenskapet begynnerSlaget ved Karkemis; Nebukadnesar inntar Jerusalem605Nabopolassar dør599Jojakin (r. 3 måneder)Jerusalem inntas andre gang, og folket føres bort599Sidkia (r. 11 år)Farao Hofra, konge av Egypt588Jerusalem ødelegges562Jojakin settes fri og æresEvil-Merodak536Fangenskapet slutterKyros blir eneherskerFra rikets deling til Akabs tronbestigelseDette tidsrommet varer til Akab blir konge i Asas trettiåttende år, og omfatter bare femtisju år. I Juda fylles det av tre kongers regjering, i Israel av seks herskere fra fire forskjellige kongehus. Jeroboams synd, opprøret mot Guds ordning og bud, førte til opprør på opprør, så det ene kongehuset etter det andre reiste seg og styrtet og utryddet det forrige.

Beretningen begynner med at de ti stammene faller fra Rehabeam. Så hører vi først hvordan Israels rike ble grunnlagt (kap. 12), om profetenes ord mot innføringen av kalvedyrkelsen (kap. 13) og om at Gud forkastet Jeroboam og hans hus (14,1–20). Deretter følger de viktigste hendelsene under Rehabeam,

[3] Jojakims fjerde år, da de sytti årene i Babylon begynner, faller sammen med Nabopolassars tjueførste regjeringsår. I hans femte år ble det observert en måneformørkelse som etter astronomisk beregning fant sted 22. april 621 f.Kr. Nabopolassar døde altså i 605 f.Kr., og Nebukadnesars første erobring av Jerusalem, som skjedde før dette, fant sted i 606 f.Kr. Historikeren Marcus Niebuhr skriver at hele undersøkelsen hans ikke hadde gitt ham den minste grunn til å tvile på at Det gamle testamentes fortellinger og tall er riktige.

Abiam og Asa (14,21–15,24), og til sist en kort historie om Israels rike fra Nadab ble konge til Omri døde (15,25–16,28).

De ti stammene faller fra

Mellom Efra'im og Juda, paktsfolkets to mektigste stammer, hadde det fra gammelt av vært en misunnelse som flere ganger hadde brutt ut i åpen fiendskap (Dom 8,1 ff.; 2 Sam 2,9; 19,41 ff.). Etter Salomos død førte den til at riket ble delt. Ti stammer, med Efra'im i spissen, nektet å hylle Rehabeam, Salomos sønn og etterfølger, og valgte efra'imitten Jeroboam til konge.

Gud hadde riktignok bestemt at de ti stammene skulle falle fra Davids kongehus, som en straff for Salomos avgudsdyrkelse. Salomo var truet med denne straffen, profeten Akia hadde lovt Jeroboam herredømmet over ti stammer, og selve frafallet ble utløst av Rehabeams uklokskap. Likevel var det i sitt vesen et opprør mot Herren og hans salvede, en sammensvergelse fra disse stammenes side mot Juda og kong Rehabeam.

Stammene hadde nemlig ingen rett til å velge en annen konge etter eget forgodtbefinnende i stedet for den lovlige arvingen til Davids trone. Alt det at de stammene som var misfornøyd med Salomos styre, ikke kom til Jerusalem for å hylle Rehabeam, men valgte Sikem som møtested og hadde hentet Jeroboam fra Egypt, viste tydelig nok at de ville skille seg fra Davids kongehus. Rehabeams harde svar på bønnen om at tjenesten skulle bli lettere, ga dem derfor den anledningen de ønsket, til å gjennomføre et frafall som de allerede hadde bestemt seg for, og som Jeroboam var den rette mannen til.

Vi har allerede vist ved 11,40 at løftet om tronen, som Jeroboam hadde fått fra Gud, verken ga ham rett til å gjøre opprør mot Salomo eller til å rive til seg herredømmet etter Salomos død over de stammene som var misfornøyd med Davids hus. Å tilrane seg tronen var altså Jeroboams første synd (v. 1–24).

Straks etter at han var blitt konge, la han til en annen og langt større synd: Han innførte en ulovlig gudstjeneste og gjorde med det den politiske delingen til en åndelig splittelse og et frafall fra Herren, Guds-kongen over sitt folk (v. 25–33).

V. 1–20. Folkemøtet i Sikem

> «[1]Rehabeam dro til Sikem, for hele Israel var kommet til Sikem for å gjøre ham til konge. [2]Jeroboam, Nebats sønn, fikk høre dette. Han var ennå i Egypt, for han hadde flyktet dit for kong Salomo, og der bodde han. [3]Nå sendte de bud på ham og kalte ham hjem. Da kom han og hele Israels forsamling og talte til Rehabeam og sa: [4]Din far gjorde vårt åk tungt. Men hvis nå du vil gjøre den harde tjenesten og det tunge åket som din far la på oss, lettere, så vil vi tjene deg.»

Frafallet fortelles også i 2 Krøn 10,1–11,4. Rehabeam dro til Sikem, for hele Israel var kommet dit for å gjøre ham til konge. «Hele Israel» er etter det som følger (jf. v. 20–21), de ti stammene utenom Juda og Benjamin. Retten til å gjøre den fyrsten Gud hadde valgt, til konge, det vil si salve og hylle ham, var en gammel overlevert rett i Israel. Stammene hadde brukt den ikke bare ved Saul og David (1 Sam 11,15; 2 Sam 2,4; 5,3), men også ved Salomo (1 Krøn 29,22).

Denne retten brukte de ti stammene også da Rehabeam ble konge. Men i stedet for å komme til Jerusalem, kongens bosted og rikets hovedstad, slik de burde, og hylle Salomos lovlige etterfølger der, hadde de gått til Sikem, det nåværende Nablus (se ved 1 Mos 12,6; 33,18). Der hadde de gamle folkeforsamlingene i Efra'ims stamme vært holdt (Jos 24,1), og der hadde Abimelek, Gideons sønn, budt seg fram som konge i dommertiden (Dom 9,1 ff.).

Om valget av Sikem sier den jødiske utleggeren Kimchi helt riktig: «De søkte en anledning til å overføre herredømmet til Jeroboam. Derfor ville de ikke komme til Jerusalem, men kom til Sikem, som hørte til Efra'im, for Jeroboam var efra'imitt.»

Om noen skulle være i tvil, blir tvilen fjernet ved at de hadde sendt bud på Jeroboam, Nebats sønn, i Egypt, dit han hadde flyktet for Salomo (11,40). Jeroboam ledet møtet og la uten tvil de forsamlede i munnen det kravet de skulle legge fram for Rehabeam (v. 4).[4]

Setningen i v. 2–3 er innviklet bygd. Den begynner med «Da Jeroboam, Nebats sønn, fikk høre …», men hovedsetningen kommer først med «kom han og hele Israels forsamling» i v. 3, og flere innskudd står imellom.

I 2 Krøn 10,2 er setningen gjort enklere og klarere ved at «Jeroboam bodde i Egypt» er endret til «Jeroboam vendte tilbake fra Egypt». Det er bare en forklaring av vår mer dunkle beretning og gir ingen grunn til å rette teksten.[5]

De forsamlede ba om at byrdene Salomo hadde lagt på dem, måtte bli lettere; da ville de tjene Rehabeam, det vil si lyde ham som konge. Salomo hadde uten tvil krevd mer av folket enn det var vant til, ikke bare for å bære utgiftene til hoffets prakt, men først og fremst for å gjennomføre de store og mange byggverkene sine.

Men til gjengjeld hadde han gitt folket uforstyrret fred gjennom hele regjeringen og dessuten stor rikdom fra handelen og fra skatten de underlagte folkene betalte, så folket kan ikke ha hatt noen god grunn til å klage. Når menneskene likevel, som så ofte, overså de fordelene og velsignelsene de hadde styret hans å takke for, og ensidig så på det kongen krevde, kunne det se ut som om han hadde undertrykt folket med for tunge byrder.

V. 5–7. De gamles råd

> «[5]Han svarte dem: Gå bort og vent i tre dager, og kom så hit til meg igjen! Så gikk folket bort. [6]Kong Rehabeam rådførte seg med de gamle, som hadde gjort tjeneste hos hans far Salomo mens han ennå levde, og han sa: Hva råder dere meg til å svare dette folket? [7]De sa til ham: Hvis du i dag hører på folket og retter deg etter dem og gir dem gode ord til svar, så vil de være dine tjenere for alle tider.»

(Keil, v. 7: «Hvis du i dag vil være dette folkets tjener og tjene dem og høre på dem …»)

[4] «Dette påskuddet ga Jeroboam uten tvil folket. Han hadde vært satt over Efra'im som tilsynsmann ved arbeidene, og kunne derfor svært listig hente baktalelser fra det han kjente bedre enn andre.»

[5] Enda mindre grunn er det til å ta inn de tilleggene Septuaginta har om Jeroboams opprør, etter 11,43, mellom 12,24 og 12,25 og etter 13,34. De er sagnaktige tilføyelser fra en aleksandrinsk oversetter og har ikke den minste historiske verdi.

For at stammenes bønn kunne bli grundig overveid, ba Rehabeam dem komme igjen om tre dager, og i mellomtiden drøftet han saken med de eldre rådgiverne som hadde tjent faren hans. Disse rådgiverne svarte – én av dem talte på alles vegne: «Hvis du i dag vil være dette folkets tjener og tjene dem og høre på dem …, så vil de være dine tjenere for alle tider.»

V. 8–14. De unges råd og kongens harde svar

> «[8]Men Rehabeam brydde seg ikke om det rådet som de gamle hadde gitt ham. Han rådførte seg med de unge, de som var vokst opp sammen med ham, og som nå var i hans tjeneste. [9]Han spurte dem: Hva råder dere til at vi skal svare dette folket som har sagt til meg: Gjør det åket lettere som din far la på oss? [10]Og de unge, som var vokst opp sammen med ham, svarte ham: Dette folket har sagt til deg: Din far gjorde vårt åk tungt, men gjør du det lettere for oss! Slik skal du svare dem: Min lillefinger er tykkere enn min fars midje! [11]Har min far lagt et tungt åk på dere, så vil jeg gjøre åket enda tyngre. Har min far tuktet dere med sveper, så vil jeg tukte dere med skorpioner. [12]Så kom Jeroboam og hele folket til Rehabeam den tredje dagen, slik som kongen hadde sagt: Kom til meg igjen om tre dager! [13]Da ga kongen folket et hardt svar – han brydde seg ikke om det rådet som de gamle hadde gitt ham, [14]men svarte dem slik som de unge hadde rådet til: Har min far gjort deres åk tungt, så vil jeg gjøre deres åk enda tyngre! Har min far tuktet dere med sveper, så vil jeg tukte dere med skorpioner!»

Men Rehabeam forkastet dette rådet og spurte de yngre rådgiverne, som var vokst opp sammen med ham. De rådet ham til å skremme folket med harde trusler. «Min lillefinger er tykkere enn min fars midje» er et bilde som betyr: Jeg har mye større makt enn min far. «Har min far lagt et tungt åk på dere, så vil jeg gjøre åket enda tyngre. Har min far tuktet dere med sveper, så vil jeg tukte dere med skorpioner.» «Skorpioner» er sveper med mothaker, som brodden på en skorpion.

Dette rådet var ikke bare uklokt når en så på alle forholdene; det var uforstandig i seg selv og kunne bare framskynde frafallet hos de misfornøyde. Det var en tyranns tale, ikke tale fra en hersker Gud hadde satt over sitt folk. Det viser v. 13–14: «Kongen ga folket et hardt svar» og brydde seg ikke om rådet fra de gamle, de erfarne rådgiverne, men talte etter rådet fra de unge, som smigret ærgjerrigheten hans.

Riktignok er det svært tvilsomt om de gamles råd ville ha ført til et så godt resultat. Det kunne kanskje ha gått slik for øyeblikket, men ikke varig. For kongen kunne ikke bli folkets tjener og tjene folket uten å skade den myndigheten Gud hadde betrodd ham. Men hadde han gått med på å bøye seg slik, ville han uten tvil ha tatt fra de misfornøyde stammene ethvert påskudd for opprør, og han ville ikke ha fått del i synden ved frafallet.

V. 15. Herren styrte det slik

> «[15]Kongen hørte ikke på folket. Herren styrte det slik for at hans ord skulle bli oppfylt, det som Herren hadde talt til Jeroboam, Nebats sønn, ved Akia fra Sjilo.»

«Kongen hørte ikke på folket», det vil si på bønnen om at byrdene måtte bli lettere, «for det var en vending fra Herren (*sibba me'im Jahve*, סִבָּה מֵעִם יְהוָה), for

at han skulle stadfeste sitt ord» (11,31 ff.). Det betyr at det skjedde etter Guds rådslutning: Ved sin egen dårskap bidro Rehabeam til at Guds råd ble oppfylt, og førte fram til at dommen over Salomo ble fullbyrdet.

V. 16–17. Israel faller fra Davids hus

> «[16]Da nå hele Israel så at kongen ikke hørte på dem, svarte folket kongen og sa: Hva del har vi i David? Vi har ingen lodd i Isais sønn. Til dine telt, Israel! Sørg nå selv for ditt hus, David! – Så dro Israel hjem igjen. [17]Det var bare de Israels barn som bodde i Judas byer, som fikk Rehabeam til konge.»

Det harde ordet ga de misfornøyde en tilsynelatende rettmessig grunn til å si: «Hva del har vi i David? Vi har ingen lodd i Isais sønn. Til dine telt, Israel! Sørg nå selv for ditt hus, David!»

David, stamfaren, nevnes i stedet for slekten hans. Med disse ordene hadde Sjeba en gang ropt opp til opprør på Davids tid (2 Sam 20,1). De gir så klart og utilslørt uttrykk for den dypt rotfestede uviljen disse stammene hadde mot Davids kongedømme, at vi tydelig ser at frafallet hadde dypere årsaker enn den påståtte undertrykkelsen under Salomo.

Den egentlige grunnen var stammenes gamle misunnelse, som David og Salomo bare hadde holdt nede for en tid, men ikke rykket opp med roten. Og denne misunnelsen hadde igjen sin rot i at stammene var blitt fremmede for Herren og hans lov og rett.

Men over de Israels barn som bodde i Judas byer, ble Rehabeam konge. Disse «Israels barn» er folk fra de ti stammene som i tidens løp hadde slått seg ned i Juda (jf. v. 23). Særlig er simeonittene regnet med. Stammelandet deres lå slik til at de måtte bli i Juda-riket, og de kunne godt regnes blant israelittene som bodde i Judas byer. Først var nemlig hele området deres tildelt Judas stamme, og senere fikk de en del av det (Jos 19,1). Verset kan umulig bety at Judas stamme erklærte seg for sin stammefrende Rehabeam som konge.

V. 18–20. Adoram blir steinet, og Jeroboam blir konge

> «[18]Kong Rehabeam sendte så Adoram til dem, han som hadde oppsyn med pliktarbeidet. Men hele Israel steinet ham, så han døde. Kong Rehabeam selv måtte i all hast springe opp i vognen sin og flykte til Jerusalem. [19]Slik falt Israel fra Davids hus, og slik har det vært til denne dag. [20]Da hele Israel hørte at Jeroboam var kommet tilbake, sendte de bud etter ham. De kalte ham til folkeforsamlingen og gjorde ham til konge over hele Israel. Det var ikke noen som holdt seg til Davids hus, unntatt Judas stamme.»

For å berolige de opphissede stammene og innlede forhandlinger med dem sendte Rehabeam Adoram, som hadde oppsyn med pliktarbeidet (se ved 4,6). Han fikk oppdraget fordi stammene hadde klaget over at pliktarbeidet var for tungt, og kongen ønsket sikkert oppriktig å komme folkets krav i møte.

Men nettopp at han sendte denne mannen, gjorde bitterheten enda større. De steinet ham i hjel, og Rehabeam selv måtte ta alle krefter i bruk for å unngå samme skjebne ved å flykte i all hast til vognen sin. Slik falt Israel fra Davids hus, «og slik har det vært til denne dag».

Frafallet ble fullført ved at hele Israel – de ti stammene – kalte Jeroboam til folkeforsamlingen og gjorde ham til konge «over hele Israel», så bare Judas

stamme holdt seg til Davids hus (se ved 11,32). V. 20 begynner på samme måte som v. 2, for å vise at det avslutter beretningen som begynte der.

V. 21–31. Sjemaja stanser krigen

«[21]Da Rehabeam kom til Jerusalem, samlet han hele Judas hus og Benjamins stamme, hundre og åtti tusen utvalgte krigsmenn, for at de skulle kjempe mot Israels hus og vinne riket tilbake for Rehabeam, Salomos sønn. [22]Da kom Guds ord til Guds mann Sjemaja, og det lød så: [23]Si til Rehabeam, Salomos sønn, Judas konge, og til hele Judas og Benjamins hus og resten av folket: [24]Så sier Herren: Dere skal ikke dra opp og kjempe mot deres brødre, Israels barn. Vend hjem igjen hver til sitt hus! For det som har hendt, er kommet fra meg. – Da adlød de Herrens ord. De vendte om og dro bort, som Herren hadde sagt.»

Da Rehabeam var kommet tilbake til Jerusalem, ville han likevel føre de frafalne tilbake med våpenmakt. Han samlet en hær på 180 000 mann av hele Juda, Benjamins stamme og «resten av folket», det vil si israelittene som bodde i Judas byer. Etter 2 Sam 24,9 virker ikke tallet for stort.

Men profeten Sjemaja, som ikke nevnes igjen, fikk befaling fra Gud om å forby kongen å gå til krig mot brødrene sine, israelittene, «for det som har hendt, er kommet fra meg».[6] Det som hadde hendt, var at Rehabeam hadde mistet herredømmet over ti stammer – «men ikke opprøret deres», som en eldre utlegger sier. Om saken selv, se ved v. 15. Kongen og folket adlød ordet, vendte om og dro hjem igjen.

V. 25. Sikem og Pnuel blir befestet

«[25]Jeroboam bygde Sikem i Efra'im-fjellene om til en befestet by og bosatte seg der. Siden dro han derfra og bygde også Pnuel om til en befestet by.»

Så følger hvordan Israels rike ble grunnlagt. Da Jeroboam var blitt konge, var hans første omsorg å gi herredømmet sitt et fastere grunnlag ved å befeste Sikem og Pnuel. «Bygge» betyr her å befeste, for begge byene hadde stått lenge, og vi vet ikke at de var blitt ødelagt under Salomo eller David, selv om Abimelek hadde brent ned tårnet i Sikem (Dom 9,49) og Gideon hadde revet tårnet i Pnuel (Dom 8,17).

Sikem, kjent helt fra Abrahams tid (1 Mos 12,6), lå i Efra'im-fjellene mellom Garisim og Ebal og finnes fortsatt under navnet Nablus, en forvanskning av Flavia Neapolis. Der bodde Jeroboam, det vil si han valgte først byen som residens, men senere bodde han i Tirsa (14,17).

Etter 1 Mos 32,31 lå Pnuel øst for Jordan, på nordbredden av Jabbok, og etter 1 Mos 32,22 ff. og Dom 8,8 ff. å dømme ved karavaneveien som gikk gjennom Gilead til Damaskus, og derfra forbi Palmyra og langs Eufrat til Mesopotamia. Trolig var det på grunn av beliggenheten at Jeroboam befestet byen, for å verne herredømmet sitt over Gilead mot fiendtlige angrep fra nordøst og øst.

V. 26–29. Gullkalvene i Betel og Dan

«[26]Og Jeroboam tenkte ved seg selv: Riket kunne snart komme tilbake til Davids hus. [27]Dersom dette folket drar opp for å bære fram offer i Herrens hus i Jerusalem, så vil deres hjerte igjen vende seg til deres herre Rehabeam, Judas

[6] Sjemaja nevnes også i 2 Krøn 11,2 og 12,5–7.15.

konge. Og så vil de drepe meg og vende tilbake til Judas konge Rehabeam.
[28]Kongen holdt rådslagning. Så laget han to gullkalver, og han sa til folket:
Lenge nok har dere dratt opp til Jerusalem. Se, her er gudene deres, Israel, som
førte deg opp fra landet Egypt. [29]Og han stilte opp den ene gullkalven i Betel.
Den andre satte han i Dan.»

(Keil, v. 28: «… Det er for mye for dere å dra opp til Jerusalem. Se, her er din Gud, Israel, som førte deg opp fra landet Egypt.»)

For også å gi riket indre styrke bestemte Jeroboam seg for å gi undersåttene en erstatning for offertjenesten i templet ved å opprette nye helligdommer. Slik ville han ta bort enhver grunn til å valfarte til høytidene i Jerusalem. Han fryktet – trolig ikke uten grunn – at folket da ville vende tilbake til Davids hus, og at hans eget liv ville komme i fare: «Dersom dette folket drar opp for å bære fram offer i Herrens hus i Jerusalem, så vil deres hjerte igjen vende seg til deres herre Rehabeam …»

Han holdt derfor rådslagning, med rådgiverne eller med folkets ledere, som hadde hjulpet ham til tronen, og laget to gullkalver. Det var unge okser, ikke av rent gull og heller ikke støpt i bronse og forgylt. Etter all sannsynlighet var de som gullkalven Aron hadde støpt for folket ved Sinai: en kjerne av tre, kledd med gullplater (se ved 2 Mos 32,4).

Jeroboam tenkte ikke bare på den egyptiske Apis-dyrkelsen generelt, men særlig på bildedyrkelsen Aron innførte for folket ved Sinai. Det ser vi av ordene han lånte fra 2 Mos 32,4, og som han med vilje brukte for å anbefale den nye gudstjenesten for folket: «Se, her er din Gud, Israel, som førte deg opp fra landet Egypt.»

«Lenge nok har dere dratt opp» betyr: Det er for mye for dere å dra opp til Jerusalem. Med ordene «Se, her er din Gud …» ville Jeroboam si: «Dette er ingen ny religion. Slik tilba våre fedre Gud i ørkenen, med Aron selv i spissen.»

At ordene så klart viser tilbake til hendelsen ved Sinai, viser at denne gudstjenesten ikke var egentlig avgudsdyrkelse, det vil si dyrkelse av egyptiske avguder. Kongebøkene, Hosea og Amos holder den da også alltid atskilt fra avgudsdyrkelsen. Det var Herren som ble dyrket under bildet av kalvene eller de unge oksene. Også valget av stedene der gullkalvene ble satt opp, viser at Jeroboam ville holde seg så nær som mulig til gamle overleveringer. Han valgte ikke sin egen residensby, men Betel og Dan.

Betel, på sørgrensen av riket, hørte egentlig til Benjamins stamme (Jos 18,13.22) og heter i dag Beitin. Stedet var allerede innviet som gudssted ved synet av Herren som patriarken Jakob fikk der i en drøm (1 Mos 28,11–19). Jakob kalte stedet Betel, «Guds hus», og bygde senere et alter for Herren der (1 Mos 35,7). Jeroboam kunne lett innbille seg, og prøve å innbille andre, at Herren ville åpenbare seg for Jakobs etterkommere på dette hellige stedet like godt som for stamfaren.

Dan, i den nordlige delen av riket ved en av Jordans kilder, het tidligere Lajisj (Dom 18,26 ff.). Også det var innviet som gudstjenestested ved bildedyrkelsen danittene hadde innført der, og der hadde til og med en sønnesønn av Moses

gjort tjeneste. Kanskje tok han også hensyn til at det var beleilig for folket, så stammene i nord slapp en lang vei for å holde gudstjeneste.

V. 30–31. Offerhaughus og prester fra hele folket

> «[30]Dette ble en årsak til synd. Folket gikk helt til Dan og trådte fram for den ene gullkalven der. [31]Jeroboam bygde også hus på offerhaugene og gjorde hvem han ville av folket til prester, enda de ikke var av Levis sønner.»

(Keil: «30 … Og folket gikk, helt til Dan, fram for den ene. 31 Han laget et offerhaughus og gjorde til prester folk av hele folket, som ikke var av Levis sønner.»)

Men denne ordningen ble til synd for Jeroboam, for den krenket grunnloven i den gammeltestamentlige religionen. Loven forbød ikke bare all dyrkelse av Herren under bilder og sinnbilder (2 Mos 20,4), men overlot heller ikke til folket selv å velge stedet for gudstjenesten (5 Mos 12,5 ff.).

«Og folket gikk fram for den ene til Dan.» Uttrykket «til Dan» kan bare forklares naturlig når det knyttes til «folket»: folket helt til Dan, det vil si folket i hele riket, helt opp til Dan. Sørgrensen nevnes ikke som utgangspunkt – ikke fordi den lenge var omstridt, men fordi den alt er gitt med Betel.

«Den ene» er verken gullkalven i Dan eller, som jeg selv tidligere mente, den i Betel. Det må forstås ut fra «den ene … den andre» i v. 29: den ene eller den andre av de to, altså i virkeligheten begge.

Jeroboams synd besto i at han ikke lenger lot folket gå til Herrens hus i Jerusalem, men fikk det eller tvang det til å tilbe Herren foran den ene eller den andre av kalvene han hadde satt opp. Med ordene i v. 31: Han laget et offerhaughus (*bet bamot*, בֵּית בָּמוֹת se ved 3,2) i stedet for Guds hus, som Herren hadde helliget til gudstjenestested ved å fylle det med sitt nådefulle nærvær.

Entallet «hus» forklares av motsetningen til «Herrens hus», som uttrykket bygger på. Det var ikke nødvendig å si uttrykkelig at det var et slikt hus både i Betel og i Dan. Det sa seg selv at gullkalvene ikke kunne stå under åpen himmel, men måtte stå i et tempel med offeralteret ved siden av. Disse gudstjenestestedene var offerhaughus fordi paktens ark manglet, og med den Guds nådefulle nærvær, *Sjekina*, som intet sinnbilde laget av mennesker kunne erstatte.

Dessuten gjorde Jeroboam til prester folk «fra hele folket»[7], som ikke var av Levis sønner. Det betyr ikke «av de ringeste i folket», slik Luther og andre har forstått det, men fra hele folket, helt til den siste – det vil si hvem som helst uten forskjell, i stedet for prestene Gud hadde utvalgt av Levis stamme (se 1 Mos 19,4; Esek 33,2).

Denne nyordningen virker svært påfallende når vi tenker på hvor glad efra'imitten Mika ble da han hadde fått en levitt til prest for sin bildedyrkelse (Dom 17,10 ff.). Den kan bare forklares ved at levittene ikke ville gjøre prestetjeneste for gullkalvene, men sto imot. Derfor måtte de, som det står i 2 Krøn 11,13–14, forlate byene og eiendommene sine og flytte til Juda-riket.

V. 32–33. Høytiden i den åttende måneden

> «[32]I den åttende måneden, på den femtende dagen i måneden, holdt Jeroboam en fest i likhet med den som holdes i Juda. Og han ofret på alteret. Slik gjorde

[7] **«fra hele folket»** miqqesot ha'am, מִקְצוֹת הָעָם

> han i Betel. Han ofret til kalvene som han hadde laget. Og han lot dem som han hadde gjort til prester ved offerhaugene, gjøre tjeneste i Betel. [33]Han ofret på det alteret han hadde laget i Betel, den femtende dagen i den åttende måneden, den måned som han hadde valgt etter sitt eget hode. Da holdt han en fest for Israels barn og ofret på alteret og brente røkelse.»

(Keil, v. 33: «… og holdt en fest for Israels barn. Og han steg opp på alteret for å brenne offer.»)

Jeroboam flyttet også løvhyttefesten, som skulle holdes i den sjuende måneden, til den åttende (3 Mos 23,34 ff.). Loven sier gjentatte ganger at den sjuende måneden er den måneden Herren har fastsatt (3 Mos 23,34.39.41). Et påskudd for denne egenrådige endringen kan han ha funnet i at kornet modnet en måned senere i den nordlige delen av riket enn i Juda lenger sør. Denne høytiden for innhøstingen fra treskeplassen og vinpressen (2 Mos 23,16; 3 Mos 23,39; 5 Mos 16,13) var nemlig en takkefest for at all markens grøde var samlet inn.

Men den virkelige grunnen var at han ville gjøre skillet så fullstendig som mulig, også på det åndelige området. Dagen i måneden, den femtende, beholdt han likevel av hensyn til de svake, som tok anstøt av nyordningene hans. At mange foruten levittene var svært misfornøyd med disse ulovlige ordningene, ser vi tydelig av 2 Krøn 11,16: Fra alle stammene kom de som av hjertet var overgitt til Herren, til Jerusalem for å ofre til sine fedres Gud der.

«Og han ofret på alteret» henger sammen med det foregående: Han innstiftet høytiden og bar fram offer ved den. Fra «Slik gjorde han i Betel» i v. 32 og ut v. 33 blir det som alt er fortalt om Jeroboams gudstjenesteordning, avsluttet med en samlet gjentakelse av hovedpunktene: «Slik gjorde han i Betel, for å ofre til kalvene, og der satte han inn offerhaugprestene han hadde gjort. Og han ofret på alteret han hadde laget i Betel, den femtende dagen i den åttende måneden, den måneden han hadde valgt etter sitt eget hode, og holdt en høytid for Israels barn …»

«Etter sitt eget hode» betyr egentlig «for seg selv», det vil si ut fra sitt eget hjerte. Randlesemåten «fra sitt hjerte» forklarer saken riktig, men er en unødig rettelse etter Neh 6,8.

Den siste setningen leder over til det som følger, og det er riktigere å ta den sammen med 13,1: «Og da han steg opp på alteret for å brenne offer, se, da kom en Guds mann …» Med å «brenne» menes ikke å brenne røkelse, men å brenne offerdelene av kjøttet på alteret, som i 3 Mos 1,9.13.17.

Kapittel 13. Guds mann fra Juda i Betel

En profet fra Juda kunngjør for Jeroboam at den avguderiske gudsdyrkelsen en dag skal bli styrtet. Han stadfester at han er sendt av Gud, med undertegn på alteret i Betel og på den forherdede kongen (v. 1–10).

Men på hjemveien lar han seg lokke av en gammel profet fra Betel til å gå inn i hans hus, stikk imot Herrens uttrykkelige bud. Mens han sitter til bords med ham, må han høre Guds trussel fra hans munn: Fordi han har brutt Guds bud, skal han ikke komme i sine fedres grav. Trusselen gikk i oppfyllelse på hjemveien, og den underfulle oppfyllelsen gjorde så dypt inntrykk på den gamle profeten at han stadfestet sannheten i det vitnesbyrdet profeten fra Juda hadde gitt mot dyrkelsen på offerhaugene (v. 11–32).

Disse underfulle hendelsene lærer oss ikke bare hvordan Jeroboam selv førte sitt dynasti i undergang ved å forherde seg helt mot Guds ord (v. 33–34). De viser også hvordan falsk profeti alt fra begynnelsen reiste seg i Israels rike mot Herrens sanne profeter og vant en seier – en seier som likevel bare viste dens egen avmakt og varslet at den til sist sikkert skulle falle.

V. 1–26. Guds mann roper mot alteret i Betel

> «[1]Da kom det på Herrens bud en Guds mann til Betel fra Juda. Han kom nettopp som Jeroboam sto ved alteret for å brenne røkelse. [2]Og han ropte på Herrens bud mot alteret: Alter, alter! Så sier Herren: Det skal fødes en sønn for Davids hus. Josjia skal han hete. Og på deg skal han ofre offerhaugens prester, de som brenner røkelse på deg, og det skal brennes menneskeben på deg.»

Mens Jeroboam ennå holdt på med å ofre ved alteret i Betel, kom en profet fra Juda dit «i Herrens ord» og forkynte at alteret en dag skulle bli ødelagt.

Uttrykket betyr her ikke «på Herrens bud», som det ofte gjør, men «i Herrens ord». Det viser særlig v. 9 og 17. Herrens ord blir sett som en kraft som kommer over profeten og driver ham til å forkynne den åpenbaringen han har fått. Slik er det også i 20,35.[1]

Ifølge 2 Kong 23,15–20 gikk denne profetien bokstavelig i oppfyllelse. De eldre teologene så her et tydelig bevis for at profetene var inspirert av Gud.

[1]NB har «på Herrens bud» i v. 1, 2, 5 og 32.

Den nyere teologien benekter derimot ut fra sitt rasjonalistiske og naturalistiske grunnsyn at profetien er overnaturlig inngitt. Den mener at profetien først fikk sin nøyaktige form etter at det hadde skjedd, og viser – tilsynelatende med rette – til at det ikke finnes noe motstykke til at profetien forutsier historiske enkelthendelser. Å nevne bestemte personer ved navn eller bestemte tall skal generelt stride mot profetiens vesen og gjøre profetien til spådom.

Men forskjellen på spådom og profeti er ikke at profetien bare uttaler alminnelige tanker om framtiden, mens spådommen forutsier enkelthendelser. Spådom forutsier alle slags tilfeldige ting. Profetien forutsier derimot hvordan Guds rike skal vokse fram, ikke bare i store trekk, men også i det enkelte, alt etter hva hver tid trenger. Slik hviler de konkrete enkelthetene i profetien på den store tanken om frelsens åpenbaring, og derfor er de helt løftet ut av det tilfeldiges område.

Riktignok er helt konkrete forutsigelser med navn og tidsangivelser langt sjeldnere enn profetier om hvordan Guds rike skal vokse fram i store trekk. Men de mangler ikke helt. Vi møter dem overalt der det var viktig å stille sannheten i Guds trusler eller løfter fram for en ugudelig slekt på den mest inntrengende måten.

Et motstykke til det vi har her, er at Kyros blir nevnt i Jes 44,28; 45,1. I begge tilfellene henger navnene nøye sammen med det oppdraget disse personene har i profetien, og de er bare en konkret beskrivelse av hva Gud skal utrette gjennom dem.

Derfor står navnet Josjia (*josjijjahu*, יֹאשִׁיָּהוּ, «den Herren støtter») i første omgang bare for det ordet betyr: Det skal fødes en sønn for Davids hus som Herren skal støtte og stadfeste, så han skal fullbyrde dommen over offerhaugenes prester i Betel. Siden ble profetien oppfylt ved Guds særlige styrelse, slik at den kongen som fullbyrdet dommen, også bar navnet Josjia. På samme måte var navnet Kyros opprinnelig et vanlig ord som betydde «sol».

Dommen profeten forkynte over alteret, bygde på gjengjeldelsens rett. På det samme alteret der prestene ofret til kalvene, skulle de selv bli ofret, og alteret skulle bli uren for alltid fordi det ble brent menneskeben på det. «Menneskeben» står ikke for «prestenes ben», men betegner menneskelik i alminnelighet, som gjør det stedet de ligger på, urent (2 Kong 23,16).

V. 3. Tegnet

> «[3]Samtidig kunngjorde han et tegn og sa: Dette er tegnet på at Herren har talt: Alteret skal revne, og asken som er på det, skal bli spredt utover.»

Til stadfestelse av ordet sitt la profeten til et under (*mofet*, מוֹפֵת, «tegn, under», se 2 Mos 4,21): «Dette er tegnet på at Herren har talt (gjennom meg): Alteret skal revne, og asken på det skal bli strødd ut.» Asken er asken av offerdyrenes fett. At offerasken ble strødd ut fordi alteret revnet, var et straffetegn. Det varslet ikke bare at alteret skulle bli ødelagt, men også at offertjenesten som ble holdt på det, skulle bli vanhelliget.

V. 4–6. Jeroboams hånd visner

> «[4]Da kong Jeroboam hørte de ordene som Guds mann ropte mot alteret i Betel, rakte han hånden ut fra alteret og sa: Grip ham! Da visnet hånden som han

rakte ut mot ham, han kunne ikke dra den til seg igjen. [5]Og alteret revnet og asken ble spredt fra alteret. Det var det tegnet som Guds mann hadde forkynt på Herrens bud. [6]Da tok kongen til orde og sa til Guds mann: Bønnfall Herren din Gud og be for meg at jeg må kunne dra hånden til meg igjen! Guds mann bønnfalt da Herren, og kongen kunne dra hånden til seg igjen - den ble som den hadde vært før.»

Kongen ble rasende over budskapet og rakte ut hånden mot profeten. At den «visnet», betyr at den ble stiv fordi livskraften ble tatt bort ved et under. Slik fikk Jeroboam kjenne i sitt eget legeme hvor alvorlig den dommen var som Gud hadde truet med.

Også straffeunderet på alteret, som var forkynt i Herrens ord, det vil si i Herrens kraft, skjedde straks. Nå måtte den trassige kongen be Guds mann om forbønn, og ved profetens forbønn ble også hånden straks frisk igjen. Det hebraiske uttrykket for «bønnfall» betyr egentlig «å stryke Guds ansikt», det vil si gjøre det mildt ved forbønn (se 2 Mos 32,11).

V. 7–10. Guds mann avslår kongens innbydelse

«[7]Da sa kongen til Guds mann: Kom hjem med meg og få noe å styrke deg på, og la meg få gi deg en gave! [8]Men Guds mann sa til kongen: Om du ga meg halvdelen av ditt hus, ville jeg likevel ikke gå hjem til deg. På dette stedet vil jeg verken ete brød eller drikke vann. [9]For dette påbudet fikk jeg av Herren: Du skal verken ete brød eller drikke vann, og du skal ikke vende tilbake den samme veien som du kom. [10]Så tok han av sted. Og han dro ikke tilbake den samme veien han var kommet til Betel.»

Med makt kunne Jeroboam ikke utrette noe mot profeten. Derfor prøvde han å vinne ham over på sin side med vennlighet, så han i det minste kunne gjøre trusselen hans uskadelig i folkets øyne. Det var hensikten da han innbød ham hjem til seg for å styrke seg med mat og ta imot en gave – ikke å hedre ham eller vise ham takknemlighet fordi hånden var blitt frisk.

Men også dette ble forpurret, og Gud viste enda tydeligere at han forkastet Jeroboams gudsdyrkelse. Guds mann ville ikke gå hjem med kongen om han så fikk halvdelen av huset hans, for Herren hadde forbudt ham å ete og drikke der for å vise sin avsky for avgudsdyrkelsen. Ved selve handlingen skulle det vises at Betels folk var så avskyelige og liksom bannlyst av Gud at han ikke ville at noen av de troende skulle holde måltid med dem.

Han skulle heller ikke gå tilbake samme vei som han var kommet. Slik skulle ingen kunne oppsøke ham og tvinge ham til et opphold som ikke gikk sammen med oppdraget hans. Heller ikke skulle Jeroboam kunne hente ham tilbake og få ham til å gjøre noe kongen til behag som var en profet uverdig, eller som kunne få avgudsdyrkerne til å vente noen nåde fra Gud.

V. 11–19. Den gamle profeten lokker ham tilbake

«[11]Nå bodde det i Betel en gammel profet. Sønnene hans kom og fortalte ham alt det som Guds mann hadde gjort denne dagen i Betel, og de ordene han hadde talt til kongen. Da sønnene hadde fortalt sin far dette, [12]spurte han dem: Hvilken vei tok han? Hans sønner hadde sett hvilken vei Guds mann fra Juda hadde reist. [13]Da sa han til sønnene sine: Sal eselet for meg! Så salte de eselet

for ham, og han satte seg på det. [14]Og han red av sted etter Guds mann. Han
fant ham sittende under en terebinte, og sa til ham: Er du den Guds mann som
er kommet fra Juda? Han svarte: Ja, det er jeg. [15]Da sa han til ham: Kom hjem
med meg og få deg litt mat! [16]Men han sa: Jeg kan ikke vende tilbake med deg
og komme hjem til deg. Jeg vil verken ete brød eller drikke vann med deg på
dette stedet. [17]For det kom et ord til meg fra Herren: Du skal verken ete brød
eller drikke vann der, du skal ikke gå tilbake den veien du kom. [18]Da sa han til
ham: Jeg er også en profet likesom du. Og en engel har talt et ord til meg fra
Herren, og han sa: Få ham med deg tilbake til ditt hus, så han kan få seg mat
og drikke! - Men da han sa dette, løy han for ham. [19]Så vendte han da tilbake
med ham og åt og drakk i hans hus.»

Guds mann hadde stått imot Jeroboams innbydelse og tatt en annen vei hjem til Juda. En gammel profet i Betel fikk høre av sønnene sine hva som hadde skjedd. At teksten veksler mellom entall og flertall, kan forklares med at én av sønnene først fortalte det, og at de andre så stadfestet det han sa. Den gamle profeten lot eselet sale, skyndte seg etter ham og fant ham sittende under terebinten – det treet som siden ble kjent ved denne hendelsen – og ba ham bli med hjem og ete hos ham.

Da Guds mann viste til Guds forbud, sa den gamle profeten at en engel hadde talt til ham i Herrens ord og befalt ham å hente ham tilbake. «Men han løy for ham.» Disse ordene står uten bindeord, som en forklarende parentes. Så gikk Guds mann tilbake med ham og åt og drakk i hans hus.

V. 20–22. Dommen ved bordet

«[20]Men mens de satt til bords, kom Herrens ord til den profeten som hadde
fått ham med seg tilbake. [21]Han ropte til Guds mann som var kommet til Juda:
Så sier Herren: Fordi du var gjenstridig mot Herrens ord og ikke holdt det bud
Herren din Gud ga deg, [22]men vendte tilbake og åt og drakk på det stedet hvor
han hadde sagt at du verken skulle ete eller drikke, så skal ditt lik ikke komme
i dine fedres grav.»

«Ditt lik skal ikke komme i dine fedres grav» betyr: Du skal dø en voldsom død på veien. Dette ordet gikk snart i oppfyllelse.

V. 23–25. Løven på veien

«[23]Da han nå hadde ett og drukket, salte de eselet for ham - for profeten som
han hadde fått med seg tilbake. [24]Så dro han av sted. Men på veien kom det en
løve imot ham og drepte ham. Liket lå slengt bortetter veien, og eselet sto ved
siden av det. Løven sto også ved siden av liket. [25]Da kom det noen menn forbi.
De så liket som lå slengt bortetter veien, og løven som sto ved siden av liket.
Da de kom til den byen hvor den gamle profeten bodde, fortalte de det der.»

Det var den gamle profeten som salte eselet for profeten fra Juda, og han red av sted på det. Stikk imot sin natur hadde løven verken fortært profeten den hadde drept, eller revet i hjel eselet han red på. Den ble stående ved liket og eselet, for at drapet ikke skulle bli sett som et uhell som hadde rammet ham tilfeldig, men for at Herrens hånd skulle bli åpenbar i det. Slik fikk de som gikk forbi, se dette underet og fortelle om det i Betel.

V. 26. «Det er den Guds mann som var gjenstridig»

> «[26]Da profeten som hadde fått ham med tilbake fra veien, hørte dette, sa han: Det er den Guds mann som var gjenstridig mot Herrens ord, derfor har Herren gitt ham i løvens vold. Den har revet ham i hjel etter det ordet som Herren hadde talt til ham.»

Da den gamle profeten hørte dette, sa han at Herren hadde gitt Guds mann i løvens vold fordi han var gjenstridig mot Herrens ord. Ordet for at løven «rev» ham, brukes om løven som river byttet sitt i stykker.

V. 27–34. Den gamle profeten begraver ham

> «[27]Og profeten sa til sønnene sine: Sal eselet for meg! Så salte de det. [28]Han tok av sted og fant liket som lå slengt på veien, og eselet og løven som sto ved siden av det. Løven hadde ikke ett liket og heller ikke revet i hjel eselet. [29]Da tok profeten opp liket av Guds mann og la det på eselet og førte ham tilbake. Den gamle profeten gikk inn i sin by for å holde sørgehøytid over ham og begrave ham. [30]Han la liket i sin egen grav, og de holdt sørgehøytid over ham og ropte: Ve, min bror! [31]Da han nå hadde begravet ham, sa han til sønnene sine: Når jeg dør, skal dere begrave meg i den graven hvor Guds mann ligger begravet. Dere skal legge mine ben ved siden av hans ben. [32]For det skal gå i oppfyllelse, det ordet som han på Herrens bud ropte mot alteret i Betel og mot alle helligdommer på offerhaugene i Samarias byer.»

Den gamle profeten førte liket til sin by og la det i sin egen grav med den vanlige klagen «Ve, min bror!» (jf. Jer 22,18). Så ba han sønnene sine legge hans ben ved siden av benene til Guds mann, for det ordet han hadde ropt i Herrens ord mot alteret i Betel, skulle gå i oppfyllelse.

Uttrykket «Samarias byer» er forfatterens eget, og det brukes på forhånd om tistammeriket. Riket fikk først dette navnet etter at byen Samaria var bygd som hovedstad og kongenes residens (16,24). Ordene «mot alle helligdommene på offerhaugene» har noe profetisk ved seg, for den gangen fantes det bare ett slikt offerhaugstempel ved siden av det i Betel, nemlig i Dan. Men etter en slik begynnelse kunne en med sikkerhet se for seg at de ville bli flere, også uten noen høyere opplysning.

Den gamle profetens framferd virker så underlig at Josefus og den arameiske oversettelsen, de fleste rabbinerne og de eldre utleggerne, både katolske og protestantiske, har holdt ham for en falsk profet. Etter deres mening ville han legge en felle for profeten fra Juda for å svekke virkningen av profetien hans på kongen og folket.

Men det lar seg ikke forene med den åpenbaringen han fikk fra Gud ved bordet, som kunngjorde straffen for at profeten fra Juda hadde brutt Guds bud, og som så snart gikk i oppfyllelse (v. 20–24). Det lar seg heller ikke forene med den æren han viste den døde ved å begrave ham i sin egen grav, og aller minst med at han stadfestet ordet hans mot alteret i Betel (v. 29–32).

Derfor må vi med Efraim Syreren, Theodoret, Hengstenberg og andre holde den gamle profeten for en sann profet. Han ba inntrengende Guds mann fra Juda inn i huset sitt, og det i god mening – ikke drevet av menneskelig misunnelse, men av lengsel etter å komme i nærmere samfunn med ham og bli styrket ved hans profetiske gave.

At han brukte et syndig middel for å nå målet sitt sikrere, nemlig løgnen om at en engel hadde befalt ham det, kan forklares slik Hengstenberg gjør: Da Jeroboam innførte sine nyordninger, hadde den gamle profeten syndet ved å tie. Da profeten fra Juda sto fram, ble han seg denne synden bevisst. Han ble grepet av skam over sitt fall og ville komme til ære igjen i egne og andres øyne ved å ha samfunn med dette sannhetsvitnet.

Men så lite løgnen i seg selv kan unnskyldes eller forsvares, kan vi likevel ikke legge skylden for de følgene den fikk for profeten fra Juda, på den gamle profeten alene. Han valgte et forkastelig middel for å nå det han mente var et godt mål, nemlig å reise seg igjen ved samfunn med en sann profet, og han ville ikke skade den andre på noen måte.

Profeten fra Juda lot seg derimot forlede til å bryte Guds klare og bestemte forbud bare av sanselig lyst til å styrke kroppen med mat og drikke. Han overså at den åpenbaringen han selv hadde fått fra Gud, ikke kunne oppheves av en påstått åpenbaring fra en engel, for Guds ord motsier ikke seg selv.

Derfor måtte han høre en sann åpenbaring fra Gud fra munnen til den mannen han så lettsindig hadde trodd på da han kom med en oppdiktet engle-åpenbaring. Han måtte høre straffen kunngjort for sin ulydighet mot Guds bud, og like etter måtte han lide den – «til kjødets ødeleggelse, men likevel til åndens frelse» (1 Kor 5,5), som det heter i Berleburg-bibelen.

At straffen rammet bare ham og ikke også den gamle profeten i Betel, og det for en tilsynelatende mindre forseelse, kom ifølge Otto von Gerlach «ikke så mye av at den gamle profeten hadde løyet i god mening (det kunne også gjelde den andre), som av at det måtte tas særlig strengt med den mannen som nettopp hadde fått et stort og hellig oppdrag fra Herren».

Den gamle profeten fikk riktignok ingen legemlig straff. Men han fikk den straffen at han ble gjort til skamme med sin løgn, og at samvittigheten måtte anklage ham for å ha skyld i at Guds mann fra Juda døde. Slik skulle han bli helbredet for sin svakhet, så han kunne gi sannheten i Guds vitnesbyrd æren. «Slik vet Guds underfulle forsyn å lede alt på det herligste, så den enes legemlige undergang må tjene til den andres åndelige og evige sjelefrelse» (Berleburg-bibelen).

Om hensikten med disse underfulle hendelsene skriver Witsius at så mange under som virket sammen, gjorde at profetien mot alteret i Betel ble holdt levende i alles munn og minne, og at denne profetens sendelse ble langt mer synlig og berømt.

Løgnen til den gamle mannen i Betel brakte riktignok skam over ham selv, men den skadet ingen andre enn Guds mann, som var altfor godtroende. Under Guds forsyn tjente den på en særlig måte til at sannheten ble stadfestet og kjent.[2]

[2] Jf. Theodoret: «Etter min mening tjente denne straffen til å stadfeste ordet om alteret. Det kunne ikke holdes skjult hva som hadde hendt en slik mann, og det var nok til å fylle dem som hørte det, med redsel. For når det å spise stikk imot Guds bud – og det ikke av egen drift, men fordi han var blitt bedratt – brakte en slik gjengjeldelse over en rettferdig mann, hvilken straff skulle da ramme dem som hadde forlatt Gud, som skapte dem, og tilbad bilder av ufornuftige skapninger?»

At det underfulle ble hopet opp slik, svarte til det store målet med sendelsen av Guds mann fra Juda. Gjennom den ville Herren protestere kraftig mot Jeroboams avguderiske gudsdyrkelse alt da den ble innført. Slik ville han bevare de gudfryktige i Israel – og det var ikke få av dem (2 Krøn 11,16; 1 Kong 18,3; 19,18) – fra å falle fra ham ved å slutte seg til kalvedyrkelsen, og ta fra de ugudelige som var med på den, enhver unnskyldning.

V. 33–34. Jeroboam vender ikke om

> «[33]Men heller ikke etter dette omvendte Jeroboam seg fra sin onde vei. Han ble ved å gjøre hvem han ville av folket til prester ved offerhaugene. Han innviet alle som hadde lyst til det, så de ble prester ved haugene. [34]Dette ble årsak til synd for Jeroboams hus, og det ble grunnen til at hans ætt ble utryddet og utslettet fra jorden.»

Men dette førte ikke Jeroboam til omvendelse. Han vendte ikke om fra sin onde vei, men ble ved å gjøre folk av mengden til prester ved offerhaugene.

«Han vendte om og gjorde» betyr at han gjorde det igjen eller fortsatte med det (jf. 12,31). «Den som hadde lyst, fylte han hånden på, så han ble prest ved offerhaugene.» Å «fylle hånden» er det faste uttrykket for å innsette i prestetjenesten, etter den ritusen som var foreskrevet for prestevigselen: Offergaver ble lagt i hendene på dem som skulle vies (se 3 Mos 7,37; 8,25 ff.).

«Og det ble ved dette Jeroboams hus til synd, og til ødeleggelse og utryddelse fra jorden.» Denne gjenstridige framferden i ugudelighet var den skylden som naturlig førte til at hans hus ble utslettet fra jorden. Teksten er ikke feilskrevet her; den hebraiske preposisjonen uttrykker at en er i noe og blir ved med det (jf. 1 Krøn 9,33).

Kapittel 14. Akias ord mot Jeroboams hus

Jeroboams regjering

Jeroboam holdt ikke opp med avgudsdyrkelsen, enda han var blitt truet med straff. Derfor hjemsøkte Herren ham ved at sønnen hans ble syk. Jeroboams hustru gikk til profeten Akia for å spørre hvordan det skulle gå med sykdommen.

Da lot Herren profeten forutsi ikke bare at Jeroboams hus skulle bli utryddet og den syke sønnen dø, men også at Israel skulle bli drevet ut av fedrenes land og bort over Eufrat. Til stadfestelse av denne trusselen lot han den syke sønnen dø i det øyeblikket moren kom hjem og gikk over dørterskelen.

V. 1–20. Jeroboams hustru skal gå forkledd til Akia

> «[1]På den tiden ble Jeroboams sønn Abia syk. [2]Da sa Jeroboam til sin kone: Gå og ta på deg en forkledning, så ingen kan se at du er Jeroboams kone. Gå så til Sjilo! Der bor profeten Akia, han som sa om meg at jeg skulle bli konge over dette folket. [3]Ta med deg ti brød og noen kaker og en krukke med honning, og gå til ham. Han vil si deg hvordan det skal gå med gutten.»

Hun skulle gå forkledd til Sjilo, så ingen kunne kjenne henne igjen, for å føre den gamle profeten bak lyset. Ellers ventet ikke Jeroboam noe godt svar, for han hadde ringeaktet Akias formaning (11,38–39).

Men han vendte seg likevel til denne profeten, fordi Akia hadde sagt om ham at han skulle bli konge over dette folket. Den profetien, som var så gunstig for Jeroboam, hadde gått i oppfyllelse (11,29–30). Derfor håpet han å få en åpenbaring fra Gud gjennom Akia også om hvordan det skulle gå med sønnens sykdom – bare profeten ikke visste hvem det var som kom og spurte om sin syke sønn.

For at bedraget skulle bli fullkomment, skulle hun ta med seg en gave til profeten (jf. 1 Sam 9,8): ti brød, noen kaker og en krukke med honning. Det var en ringe gave, slik en vanlig borgerkone kunne ha med seg. Ordet for «kaker» betyr etter de gamle oversettelsene og sammenhengen en slags enkel kake; i Jos 9,5 er det annerledes.

V. 4–6. Akia kjenner henne igjen

> «[4]Og Jeroboams kone gjorde så. Hun ga seg i vei og gikk til Sjilo og kom til Akias hus. Men Akia kunne ikke se, for hans øyne var stive på grunn av hans alder.

> [5]Men Herren hadde sagt til Akia: Nå kommer Jeroboams hustru for å høre hva du vil si om sønnen hennes, for han er syk. Så og så skal du si til henne. Men når hun kommer, vil hun late som om hun er en fremmed. [6]Da nå Akia hørte lyden av fottrinnene hennes i døren, sa han: Kom inn, Jeroboams hustru! Hvorfor later du som du er en fremmed? Det er pålagt meg å forkynne deg et hardt budskap.»

Akia kunne ikke lenger se, for øynene hans var blitt blinde av alder. Uttrykket «øynene var stive» brukes som i 1 Sam 4,15 om svart stær. Desto mindre kunne han kjenne igjen kvinnen som kom til ham, på naturlig vis. Men før hun kom, hadde Herren ikke bare åpenbart for ham at hun skulle komme, og i hvilket ærend. Han hadde også sagt ham hva han skulle si til henne om hun kom forkledd.

Da Akia hørte lyden av føttene hennes i døren, tiltalte han henne ved navn, refset henne for forkledningen og sa at han hadde et hardt budskap til henne.

V. 7–11. Dommen over Jeroboams hus

> «[7]Gå og si til Jeroboam: Så sier Herren, Israels Gud: Jeg har opphøyet deg midt iblant folket og satt deg til fyrste over mitt folk Israel. [8]Jeg har revet riket fra Davids hus og gitt det til deg. Men du har ikke vært som min tjener David, han som holdt mine bud og fulgte meg av hele sitt hjerte, så han ikke gjorde annet enn det som var rett i mine øyne. [9]Men du har båret deg verre at enn alle de som har vært før deg. Du er gått av sted og har gjort deg andre guder og støpte bilder, og dermed har du vakt min harme. Du har kastet meg bak din rygg. [10]Derfor vil jeg føre ulykke over Jeroboams hus og utrydde av Jeroboams ætt alle menn, både umyndige og myndige i Israel. Jeg vil feie etter Jeroboams hus, som en feier vekk skitt, til det ikke er noe igjen. [11]Den av Jeroboams ætt som dør i byen, skal hundene fortære. Og den som dør på marken, skal himmelens fugler fortære. For så har Herren talt.»

Herren hadde opphøyet Jeroboam til fyrste over sitt folk (jf. 11,31), men han hadde ikke vært som Guds tjener David, som holdt hans bud (jf. 11,34). Han hadde båret seg verre enn alle som hadde vært før ham – det vil si dommerne og Israels førere – og hadde gjort seg andre guder, stikk imot det uttrykkelige budet i 2 Mos 20,2–3.

Han hadde kastet Gud bak sin rygg. Det uttrykket finnes bare her og i Esek 23,35, og det betegner den dypeste ringeakt for Gud, det stikk motsatte av å ha Gud for øynene og i hjertet.

«Alle menn» heter på hebraisk egentlig «den som lader vannet mot veggen», det vil si hver mann (se 1 Sam 25,22). Det samme sier uttrykket «både umyndige og myndige», egentlig «den som er bundet og den som er fri», trolig den gifte og den ugifte (se 5 Mos 32,36). «I Israel» betyr i tistammeriket.

Trusselen blir skjerpet i v. 10: «Jeg vil feie etter Jeroboams hus, som en feier vekk skitt, til det ikke er noe igjen.» Det betegner en skammelig og fullstendig utryddelse.

I v. 11 blir den skjerpet enda mer med en trussel fra 5 Mos 28,26: Ingen av dem som blir utryddet, skal komme i grav, men hunder og rovfugler skal ete likene deres – den verste vanære som kunne ramme en død. I stedet for de ville dyrene i

5 Mos 28,26 nevnes hundene her, for i Østen streifer de eierløse omkring i gatene og er så ville og grådige at de til og med eter lik.

V. 12–13. Gutten skal dø

> «[12]Stå nå du opp og gå hjem! Så snart føttene dine trer inn i byen, skal barnet dø. [13]Og hele Israel skal holde sørgehøytid over ham, og de skal begrave ham. Han er den eneste av Jeroboams hus som skal komme i grav, fordi han var den eneste i Jeroboams hus som Herren, Israels Gud, fant noe hos som han hadde velbehag i.»

Etter at Akia hadde kunngjort dommen over Jeroboams hus, ga han kvinnen svar om den syke sønnen. Han skulle dø så snart hun kom inn i byen, og av alle mennene i Jeroboams hus skulle bare han få den æren å bli begravet. For hos ham var det funnet noe godt i forholdet til Herren. Når dette ordet gikk i oppfyllelse (v. 17–18), skulle Jeroboam lære at trusselen om å utrydde kongehuset hans ville bli oppfylt like sikkert.

Den syke sønnen ser ut til å ha vært tronarvingen. Det kan vi slutte dels av at hele Israel sørget over ham da han døde (v. 18), dels av det som følger i neste vers.

V. 14. Herren reiser opp en konge

> «[14]Men Herren skal reise opp for seg en konge over Israel som skal utrydde Jeroboams hus på én dag. Men hva sier jeg? Allerede nå er det skjedd!»

(Keil: «Herren skal reise opp for seg en konge over Israel som skal utrydde Jeroboams hus denne dag. Men hva sier jeg? Allerede nå.»)

Det vil si: Allerede nå har Herren reist ham opp. Det ser ut til å være den enkleste forklaringen av de siste ordene i verset, som er blitt tolket på svært mange måter. «Denne dag» er satt først for å få sterkere ettertrykk.

V. 15–18. Israel skal drives i landflyktighet

> «[15]Herren skal slå Israel, så det blir som sivet som svaier hit og dit i vannet. Han skal rykke Israel opp av dette gode landet som han ga deres fedre, og strø dem omkring på den andre siden av elven, fordi de har gjort seg Astarte-bilder og vakt Herrens harme. [16]Han skal gi Israel i fiendens vold på grunn av de synder som Jeroboam har gjort, og som han har fått Israel til å gjøre. [17]Da sto Jeroboams kone opp og gikk sin vei. Hun kom til Tirsa, og med det samme hun trådte på husets dørterskel, døde gutten. [18]De begravde ham, og hele Israel holdt sørgehøytid over ham, slik som Herren hadde sagt ved sin tjener, profeten Akia.»

Ikke bare Jeroboam, men også folket som hadde vært med i avgudsdyrkelsen hans, skulle få kjenne hvor streng Guds dom er. Derfor kunngjorde Akia også at folket skulle føres i landflyktighet bortenfor Eufrat. «Herren skal slå Israel, så det blir som sivet som svaier i vannet» er en forkortet måte å si at Herren skal slå Israel slik at det svaier hit og dit som et siv i vannet når en sterk vind farer over det; det har ikke feste nok til å stå imot stormen.

Han skal rykke dem opp av det gode landet, slik Moses truet dem som brøt loven (5 Mos 29,28), og strø dem omkring på den andre siden av elven, det vil si Eufrat. Der skal de bo blant hedningene som Gud en gang hadde hentet stamfaren deres ut fra og utvalgt (Jos 24,3). Dette skal skje «fordi de har gjort seg Astarte-bilder». Ordet *asjerim* (אֲשֵׁרִים) står her om avgudsbilder i alminnelighet,

og gullkalvene regnes med blant dem. Om oppfyllelsen, se 2 Kong 15,29; 17,23; 18,11.

V. 17–18 forteller hvordan Akias ord om Jeroboams syke sønn ble nøyaktig oppfylt. Ifølge v. 17 bodde Jeroboam da i Tirsa; først hadde han bodd i Sikem (12,25). Tirsa er trolig det nåværende Talluza nord for Sikem (se Jos 12,24).

V. 19–20. Slutten på Jeroboams regjering

> «[19]Hva som ellers er å fortelle om Jeroboam, om krigene hans og om hans regjering, det er oppskrevet i Israels kongers krønike. [20]Den tid Jeroboam var konge, var tjueto år. Så la han seg til hvile hos sine fedre, og hans sønn Nadab ble konge etter ham.»

Av krigene hans, som var beskrevet i kongenes krønike, kjenner vi bare krigen mot Abiam av Juda (2 Krøn 13,2 ff.; se også v. 30). Etter ham ble sønnen Nadab konge.

Rehabeams regjering i Juda

Se også 2 Krøn 11,5–12,16.

V. 21–31. Rehabeam blir konge

> «[21]Rehabeam, Salomos sønn, var konge i Juda. Han var førtien år gammel da han ble konge, og han regjerte i sytten år i Jerusalem, den byen som Herren hadde utvalgt blant alle Israels stammer for å la sitt navn bo der. Hans mor hette Na'ama og var fra Ammon.»

Rehabeam var førtien år da han ble konge, og var altså født et år før Salomo kom på tronen (se 2,24). Når Jerusalem kalles den byen Herren hadde utvalgt (jf. 11,36), ligger det ikke så mye en indirekte dom over de ti stammenes frafall i det, som en skarp motsetning til Rehabeams avgudsdyrkelse i v. 23.

Navnet på moren nevnes her og i v. 31. Det er ikke fordi hun forførte kongen til avgudsdyrkelse, slik Efraim Syreren mente, men generelt fordi dronningmoren ser ut til å ha hatt stor innflytelse både på kongen selv og på styret hans. Det kan vi slutte av at morens navn blir oppgitt for hver eneste konge i Juda (se 15,2.10; 22,42 osv.).

V. 22. Juda gjør det onde

> «[22]Juda gjorde det som var ondt i Herrens øyne. Med sine synder egget de ham til nidkjærhet mer enn deres fedre hadde gjort.»

Krønikebøkene utfyller og presiserer denne korte beskrivelsen. Ifølge 2 Krøn 11,5–12,1 ser det ut til at profetens ord om at de ti stammenes frafall var kommet fra Herren som straff for Salomos avgudsdyrkelse (12,23–24; 2 Krøn 11,2–4), fikk Rehabeam til å tenke seg om. De første årene han regjerte, fulgte han Guds lov med alvor.

Han befestet riket ved å bygge festningsverker i flere byer (2 Krøn 11,5–12) og ordnet forholdene i sitt eget hus. De mange sønnene han hadde fått med sine hustruer og medhustruer, satte han i de befestede byene og sørget for dem, og han utpekte Abiam til etterfølger (2 Krøn 11,18–22). Riket ble styrket ytterligere av prestene, levittene og de fromme israelittene som flyttet fra de ti stammene til Juda og Jerusalem (2 Krøn 11,13–17).

Men denne gode begynnelsen varte bare i tre år (2 Krøn 11,17). Da han mente at riket var godt nok befestet, forlot han Herrens lov, og hele Israel, det vil si hele paktsfolket, med ham (2 Krøn 12,1). De egget Herren til nidkjærhet mer enn fedrene deres – det vil si folket på dommernes tid – hadde gjort med sine synder.

Når ordet «egge til nidkjærhet» (4 Mos 5,14) brukes om Gud, kommer det av at forholdet mellom Gud og folket blir sett som et ekteskap. Herren er folkets ektemann, og han blir vred over hustruens utroskap, det vil si folkets avgudsdyrkelse (jf. merknadene til 2 Mos 20,5).

V. 23. Offerhauger, støtter og Astarte-bilder

> «[23]Også de bygde seg offerhauger og gjorde seg støtter og Astarte-bilder på hver høy bakke og under hvert grønt tre.»

Også judeerne bygde seg offerhauger, slik israelittene hadde gjort, og reiste støtter og Astarte-bilder. Støttene (*massebot*, מַצֵּבוֹת) var ikke egentlige gudebilder, men steiner som ble reist til minne (1 Mos 31,13; 35,20; 2 Mos 24,4), særlig til minne om en åpenbaring fra Gud (1 Mos 28,18.22; 35,14). Som offerhaugene, som de oftest står sammen med, var de opprinnelig viet til Herren.

Men allerede under loven var de forbudt. Det var dels fordi de var gudsdyrkelsessteder som mennesker hadde funnet på, og som lett slo over i avgudsdyrkelse. Men særlig var det fordi kanaaneerne reiste slike støtter for Ba'al ved siden av altrene hans (2 Mos 23,24; 34,13; 5 Mos 7,5 osv.). Dermed ble dyrkelsen av Herren ubevisst gjort lik dyrkelsen av Ba'al, selv når støttene først ikke var reist for den kanaaneiske Ba'al.

Som kanaaneernes støtter var viet til Ba'al, var *asjerim* (אֲשֵׁרִים) viet til Astarte, den kvinnelige naturgudinnen hos disse folkene.

Asjera betyr ikke en lund (se merknadene til 5 Mos 16,21), men et avgudsbilde av den kanaaneiske naturgudinnen, oftest trolig en høy trestøtte, kanskje noen ganger en rett trestamme der greinene og kronen var hogd av. Den ble plantet på høydene og andre steder ved siden av Ba'als altere. Navnet ble overført fra bildet til selve naturgudinnen (15,13; 18,19; 2 Kong 21,7) og ble brukt om bildet eller støtten av den fønikiske Astarte (16,33; 2 Kong 13,6; 17,16).

Judeerne ser ut til å ha forbundet også disse avgudsbildene med dyrkelsen av Herren, for den ytre gudstjenesten ble fortsatt holdt i templet, og Rehabeam tok selv del i den med fyrstelig prakt (v. 28). Om «på hver høy bakke», se 5 Mos 12,2.

V. 24. Tempelutukt

> «[24]Det var til og med folk i landet som drev tempelutukt. De tok etter de avskyelige skikkene hos alle de hedningefolkene som Herren hadde drevet bort for Israels barn.»

Ordet *qadesj* (קָדֵשׁ, egentlig «viet») står her samlet om både menn og kvinner som var viet til tempelutukt; i 15,12 står flertall. Mennene hadde gjeldet seg selv i religiøst raseri til ære for den kanaaneiske naturgudinnen, og romerne kalte dem *galli*. De var kanaaneere som hadde funnet veien inn i Juda da avgudsdyrkelsen fikk overtaket; det antyder ordene «til og med». Her opptrer de som fremmede blant israelittene.

Slike folk dro senere omkring overalt i Romerriket og tigget for den syriske gudinnen, og ennå på Augustins tid gikk de i Kartagos gater og ba om almisser,

en levning av den fønikiske gudsdyrkelsen. Om kvinnene, se merknadene til 1 Mos 38,21 og 5 Mos 23,17.

Straffen fulgte snart på at folket sank ned i hedningenes avskyelige skikker: Juda ble gitt i hedningenes vold.

V. 25–28. Sjisjaks hærtog

> «[25]Så hendte det i kong Rehabeams femte år at Sjisjak, kongen i Egypt, dro opp mot Jerusalem. [26]Han tok skattene i Herrens hus og skattene i kongens hus, alt sammen tok han. Han tok også alle de gullskjoldene som Salomo hadde fått laget. [27]Istedenfor dem laget kong Rehabeam kobberskjold, og dem overga han til høvedsmennene for livvakten som voktet inngangen til kongens hus. [28]Hver gang kongen gikk inn i Herrens hus, bar vaktmennene disse skjoldene og tok dem så med tilbake til vaktrommet.»

Kong Sjisjak av Egypt falt inn i landet med en mektig hær, inntok alle de befestede byene og trengte fram til Jerusalem. Trolig hadde han gjort ende på Juda rike om ikke Gud hadde forbarmet seg over kongen og frelst ham fra undergang. Det skjedde fordi kongen og folkets høvdinger ydmyket seg etter profeten Sjemajas formaning. Etter at Sjisjak hadde inntatt Jerusalem, nøyde han seg derfor med å dra bort med skattene fra templet og kongsgården. Den fyldigere beretningen om hærtoget står i 2 Krøn 12,2–9.

Sjisjak var den første kongen i det tjueandre, det bubastiske dynastiet. På monumentene, der Champollion først leste navnet hans, heter han Sjesjonk. Sjisjak lot hærtoget mot Juda forevige i et relieff i Karnak. Der føres mer enn 130 bundne fanger i tau, og hver av dem bærer et skjold med murtinder i kanten, som viser at de står for erobrede byer. I navnene på skjoldene har forskerne med rimelig sikkerhet lest navnene på mange byer i Juda rike.

Sjisjak var trolig mest opptatt av å innta og plyndre byene. Men fra Jerusalem tok han, foruten andre skatter fra templet og kongsgården, også gullskjoldene Salomo hadde laget (10,16). I stedet lot Rehabeam lage kobberskjold til livvakten sin.

Vaktmennene kalles «løperne», og de holdt vakt ved inngangen til kongsgården. Hver gang kongen gikk til Herrens hus, bar løperne disse skjoldene. Av det ser vi at kongen pleide å gå til templet i høytidelig prosesjon. Skjoldene ble ikke oppbevart i Libanonskoghuset (10,17), slik gullskjoldene var, men i løpernes vaktrom (se Esek 40,7).

V. 29–31. Rehabeams død

> «[29]Hva som ellers er å fortelle om Rehabeam og alt det han gjorde, er oppskrevet i Judas kongers krønike. [30]Mellom Rehabeam og Jeroboam var det krig hele tiden. [31]Og Rehabeam la seg til hvile hos sine fedre. Han ble begravet hos sine fedre i Davids by. Hans mor hette Na'ama og var fra Ammon. Hans sønn Abiam ble konge etter ham.»

Flere av Rehabeams gjerninger er fortalt i 2 Krøn 11–12. Det sies ingenting om noen åpen krig mellom ham og Jeroboam, og profeten Sjemaja hadde forbudt det angrepet Rehabeam ville gjøre på de stammene som hadde falt fra (12,21–24). Derfor kan «krig» bare bety det fiendtlige sinnelaget og forholdet mellom de to kongene.

Navnet på dronningmoren gjentas trolig fordi det sto slik i den kilden forfatteren brukte. Rehabeams sønn og etterfølger heter her Abiam (*abijjam*, אֲבִיָּם, «havets far»), mens han i Krønikebøkene alltid heter Abia (*abijja*, אֲבִיָּה, 2 Krøn 12,16; 13,1 osv.). Abiam er uten tvil den eldste formen av navnet. Siden ble den forkortet til Abia og forstått som «min far er Herren».

Kapittel 15. Abiam, Asa, Nadab og Basja

Abiams regjering

Se også 2 Krøn 13.

V. 1–8. Abiam blir konge

«[1]I kong Jeroboams, Nebats sønns attende år ble Abiam konge over Juda.
[2]Han regjerte tre år i Jerusalem. Hans mor hette Ma'aka, hun var datter til Abisalom.»

Abiams mor var Ma'aka, «datter», det vil si datterdatter, av Absalom (jf. 2 Krøn 11,20–21). I 2 Krøn 13,2 kalles hun Mikaja, datter av Uriel fra Gibea. Abisalom var uten tvil Davids sønn Absalom, for navnet brukes ikke om noen annen i Det gamle testamente. Absalom hadde bare én datter, Tamar (2 Sam 14,27), og da må Ma'aka ha vært datter av Tamar og Uriel fra Gibea. Josefus støtter dette.

Navneformen Mikaja er trolig en avskriftsfeil for Ma'aka, slik navnet også skrives i 2 Krøn 11,20–21. Det er ikke et annet navn Ma'aka tok som dronning, slik Caspari mener.

V. 3–5. For Davids skyld

«[3]Han vandret i alle de synder som hans far hadde gjort før ham. Hans hjerte var ikke helt med Herren hans Gud, som hans far Davids hjerte hadde vært.
[4]Men for Davids skyld lot Herren hans Gud en lampe brenne for ham i Jerusalem. Han gjorde hans sønn til konge etter ham og lot Jerusalem bli stående.
[5]For David gjorde det som var rett i Herrens øyne. I hele sitt liv vek han ikke av fra noe av det Herren hadde befalt ham, unntatt i det som hendte med hetitten Uria.»

Som konge gikk Abiam i farens fotspor. Riktignok ga han gaver til templet (v. 15), men hjertet hans var ikke helt og udelt gitt til Herren, slik Davids hjerte var (jf. 11,4).

Men for Davids skyld hadde Herren latt en lampe brenne for ham i Jerusalem. Han gjorde sønnen hans til konge etter ham og lot Jerusalem bli stående, fordi David hadde gjort det som var rett i Guds øyne. Det betyr at det bare var for Davids skyld Herren ikke forkastet ham, men lot tronen gå videre til sønnen hans. Om selve saken, se 11,13.36; om ordene «unntatt i det som hendte med hetitten Uria», se 2 Sam 11–12.

V. 6–8. Krigen med Jeroboam

«[6]Mellom Rehabeam og Jeroboam var det krig så lenge han levde. [7]Hva som ellers er å fortelle om Abiam og om alt det han gjorde, er skrevet i Judas kongers krønike. Mellom Abiam og Jeroboam var det også krig. [8]Og Abiam la seg til hvile hos sine fedre. De begravde ham i Davids by, og hans sønn Asa ble konge etter ham.»

«Mellom Rehabeam og Jeroboam var det krig så lenge han levde» betyr at det fiendskapet som alt hadde vært mellom Rehabeam og Jeroboam, varte ved så lenge Abiam levde og regjerte. Det står «hans liv», ikke «deres dager» som i v. 16. Forstår vi det slik, mister utsagnet det merkelige det har ved første øyekast, og det stemmer godt med v. 7: Det var krig også mellom Abiam og Jeroboam.

Under Abiam ble det en alvorlig krig, der Jeroboam led et stort nederlag (se 2 Krøn 13,3–20). De andre opplysningene om Abiam i v. 7–8 er de samme som om Rehabeam i 14,29.31.

Asas regjering

Se også 2 Krøn 14–16.

V. 9–32. Asa blir konge

«[9]I Jeroboams, Israels konges tjuende år ble Asa konge over Juda. [10]Han regjerte førtien år i Jerusalem. Hans farmor hette Ma'aka. Hun var datter til Abisalom.»

Asa kom på tronen i Jeroboams tjuende år. Da kan faren Abiam, som ble konge i Jeroboams attende år (v. 1), bare ha regjert i to år og noen måneder, ikke i tre hele år.

Asa regjerte i førtien år. Grunnteksten har her «hans mor hette Ma'aka, datter av Abisalom», ordrett som i v. 2. Det kan ikke bety at Abiam hadde tatt sin egen mor til hustru. Vi må forklare den slik Efraim Syreren, rabbinerne og andre har gjort: Ma'aka, Abiams mor, beholdt stillingen som dronningmor (*gebira*, גְּבִירָה) under Asa, helt til han avsatte henne for hennes avgudsdyrkelse (v. 13). Det kom trolig av at Asas egen mor var død tidlig.

V. 11–15. Asa gjør det som er rett

«[11]Asa gjorde det som var rett i Herrens øyne, slik som hans far David hadde gjort. [12]De som drev tempelutukt, drev han ut av landet, og han fikk bort alle de motbydelige avgudene som hans fedre hadde laget. [13]Han avsatte endog sin farmor Ma'aka fra hennes verdighet, fordi hun hadde laget et avskyelig bilde for Astarte. Asa hogg hennes avskyelige avgudsbilde ned og brente det i Kidrons dal. [14]Men offerhaugene ble ikke nedlagt. Likevel var Asas hjerte helt med Herren så lenge han levde. [15]Han lot de gavene som hans far og han selv hadde helliget til Herren, føre inn i Herrens hus, både sølv og gull og andre ting.»

Som hersker vandret Asa på sin fromme stamfar Davids veier. Han drev dem som drev tempelutukt, ut av landet og fikk bort alle de avskyelige avgudene som fedrene hans, Abiam og Rehabeam, hadde innført. Sin farmor Ma'aka avsatte

han fra dronningverdigheten fordi hun hadde laget et avgudsbilde for Asjera, og bildet lot han hogge i stykker og brenne i Kidrons dal.

Ordet for «avgudene»[1] er et foraktelig navn på avgudene (3 Mos 26,30). Ordet for «det avskyelige bildet»[2] betyr «redsel», altså et avgudsbilde som folk fryktet. Om hva slags bilde det var, kan vi ikke si mer enn at det var av tre, kanskje en trestøtte som *asjerim* (se 14,23).

«Men offerhaugene ble ikke nedlagt.» Etter v. 12 skal vi ikke forstå dette som offerhauger viet til avgudene, men som ulovlige altere for Herren. Slik er det også de andre stedene der dette uttrykket går igjen (22,44; 2 Kong 12,3; 14,4; 15,4, og parallellstedene 2 Krøn 15,17; 20,33).

Disse stedene ser ut til å motsi 2 Krøn 14,3.5 og 17,6, som sier at offerhaugene ble fjernet. Men det løses enkelt om vi antar at kongene – Asa og Josjafat – riktignok fjernet altrene på offerhaugene, men ikke greide å gjennomføre reformene sine helt i folket.

Det løses ikke ved å skille mellom offerhauger viet til Herren og offerhauger viet til avgudene, slik mange gjør. Det passer riktignok med 2 Krøn 14,3, men ikke med 2 Krøn 17,6, der offerhaugene uten tvil gjelder Herrens ulovlige altere, eller i alle fall omfatter dem.

Dessuten viser neste setning – «Likevel var Asas hjerte helt med Herren» – at «offerhaugene ble ikke nedlagt» ikke betyr at kongen lot de ulovlige offerhaugene for Herren bli stående. Det betyr bare at offerhaugene ikke forsvant, enda han var tro mot Herren, så han ikke greide å avskaffe dem helt.

Asa førte farens og sine egne hellige gaver inn i Herrens hus. Det var trolig byttet av sølv, gull og kar som faren Abiam hadde tatt i krigen mot Jeroboam (2 Krøn 13,16–17), og som han selv hadde tatt da han beseiret etiopierne (2 Krøn 14,13–14).

V. 16–17. Basja befester Rama

> «[16]Mellom Asa og Basja, Israels konge, var det krig så lenge de levde. [17]Basja, Israels konge, dro opp mot Juda og bygde festningsverker i Rama for at ingen skulle få komme fra eller til kong Asa i Juda.»

Fiendskapet mellom Juda og Israel varte ved under Asa. Krønikebøkene utfyller bildet: Etter Abiams store seier over Jeroboam hadde Juda rike ro i ti år (2 Krøn 14,1). Den tiden brukte Asa til å utrydde avgudsdyrkelsen, befeste flere byer og ruste ut hæren sin (2 Krøn 14,2–8).

Så falt etiopieren Serah inn i Juda med en hær uten tall, i Asas ellevte år, men han ble slått fullstendig med Herrens hjelp (2 Krøn 14,9–15). Oppmuntret av profeten Asarja, Odeds sønn, utryddet han med ny iver restene av avgudsdyrkelsen og satte i stand brennofferalteret foran tempelhallen. I sitt femtende år holdt han en stor takkefest for Herren i Jerusalem sammen med hele folket (2 Krøn 15,1–15).

Året etter, i Asas sekstende år og det trettisjette etter rikets deling (2 Krøn 16,1), begynte Basja fiendtlighetene. Han rykket fram mot Juda, inntok Rama, det nåværende er-Ram (se Jos 18,25), bare to og en kvart time fra Jeru-

[1] **«avgudene»** gillulim, גִּלּוּלִים, «trekubber» eller «steinblokker»
[2] **«det avskyelige bildet»** mifleset, מִפְלֶצֶת

salem, og befestet byen. At han inntok Rama, står ikke uttrykkelig, men det ligger i ordene «dro opp mot Juda», som betyr et fiendtlig innfall. For Rama lå midt i Benjamins stamme og like ved Jerusalem, og kunne derfor verken være en grenseby eller høre til Israels rike.

Basja ville derfor ikke bare hindre sine egne undersåtter i å gå over til Juda. Han ville tydeligvis skjære Juda av fra all fri forbindelse mot nord, for hovedveien fra Jerusalem mot nord gikk forbi Rama. At Basja befestet Rama, forutsetter dessuten at han hadde tatt tilbake de byene Abiam hadde tatt fra Israels rike (2 Krøn 13,19), og som ifølge 2 Krøn 15,8 ennå var i Asas eie.

V. 18–19. Asa søker hjelp hos Benhadad

> «[18]Da tok Asa alt det sølv og gull som var igjen i skattkamrene i Herrens hus, sammen med skattene i kongens hus og overlot dem til tjenerne sine. Så sendte kong Asa dem til Benhadad, kongen i Syria, som bodde i Damaskus og var sønn av Tabrimmon, Hesjons sønn, med dette budskap: [19]Mellom meg og deg er det jo et forbund, som det var mellom min far og din far. Her sender jeg deg en gave av sølv og gull. Bryt nå ditt forbund med Basja, Israels konge, så han må dra bort fra meg!»

For å avverge faren som truet riket hans, sendte Asa de skattene som var igjen i templet og kongsgården, til kong Benhadad av Syria i Damaskus. Slik ville han få ham til å bryte forbundet med Basja og bli hans egen forbundsfelle.[3]

At skattene bare var det som «var igjen», kommer av at Sjisjak hadde plyndret templet og kongsgården under Rehabeam (14,26); det Asa siden hadde samlet (v. 15), var bare en rest.

Navnet Benhadad betyr «Hadads sønn»; Hadad var solguden. Tre konger i Damaskus bar det: denne, sønnen hans på Akabs tid (20,1.34) og Hasaels sønn (2 Kong 13,24). Den første var sønn av Tabrimmon (*tabrimmon*, טַבְרִמּוֹן, «Rimmon er god», se 2 Kong 5,18) og sønnesønn av Hesjon. Ifølge v. 19 hadde også faren Tabrimmon vært konge, samtidig med Abiam. Men at farfaren Hesjon også var konge og den samme som Reson i 11,23, kan ikke engang gjøres sannsynlig.

V. 20–22. Basja må gi opp Rama

> «[20]Benhadad hørte på det som kong Asa sa, og sendte hærførerne sine mot Israels byer. Han inntok Ijon og Dan og Abel-Bet-Ma'aka, og hele Kinneret med hele Naftalis land. [21]Da Basja hørte det, holdt han opp med å bygge på festningsverkene i Rama, og slo seg ned i Tirsa. [22]Men kong Asa innkalte hele Juda - ingen var fritatt - og de førte bort steinene og tømmeret som Basja hadde brukt til festningsarbeidet i Rama. Med det bygde kong Asa festningsverker i Geba i Benjamin og i Mispa.»

Benhadad gikk med på Asas bønn og sendte hærførerne sine inn i Israels rike. De inntok flere byer nord i landet, og dermed ble Basja tvunget til å oppgi befestningen av Rama og trekke seg tilbake til Tirsa, der han hadde residensen sin (se 14,17).

[3]Da etiopiernes mektige hær falt inn i landet, hadde Asa søkt hjelp hos Herren og fått den. Men da israelittene falt inn, søkte han hjelp hos syrerne. Det kan trolig delvis forklares med at hæren hans var blitt sterkt svekket i slaget mot etiopierne, enda han seiret (2 Krøn 14,10). Men det rettferdiggjør på ingen måte at han ikke stolte på Herrens makt. Enda mindre rettferdiggjør det at han behandlet profeten Hanani hardt og urettferdig og satte ham i blokken fordi han refset ham for å ha satt sin lit til syrerne i stedet for til Herren (2 Krøn 16,7–10).

Ijon lå trolig ved Tell Dibbin på sletten Merj Ayun, Dan ved Tell el-Kadi og Abel-Bet-Ma'aka ved Abil el-Kamh nordvest for Huleh-sjøen. «Hele Kinneret» er landstrekningen på vestbredden av Gennesaretsjøen. Byene som nevnes, var de viktigste festningene i Naftalis land, og med dem ble hele landet omkring også slått, det vil si herjet.

Asa kalte så sammen hele Juda – ingen var fritatt – og lot steinene og tømmeret føre bort fra Rama. Med dem bygde, det vil si befestet, han Geba og Mispa i Benjamin. Geba må ikke forveksles med Gibea, Sauls by; det er det nåværende Jeba nordøst for Rama. Mispa er det nåværende Nebi Samwil sørvest for Rama.

V. 23–24. Asas sykdom og død

> «[23]Det som ellers er å fortelle om Asa, om alle hans store gjerninger og alt det han gjorde, og om de byene han bygde, det er oppskrevet i Judas kongers krønike. Men i sin alderdom fikk han en sykdom i føttene. [24]Og Asa la seg til hvile hos sine fedre. Han ble begravet hos sine fedre i sin far Davids by, og hans sønn Josjafat ble konge etter ham.»

Byene han bygde, er festningsbyggene som nevnes i 2 Krøn 14,6–7. Sykdommen i føttene begynte ifølge 2 Krøn 16,12 i hans trettiniende regjeringsår. Da søkte han hjelp hos legene, men ikke hos Herren. Av det ser vi at han jo lenger han levde, desto mer vendte hjertet sitt bort fra Herren (jf. 2 Krøn 16,10).

V. 25–31. Nadabs regjering. Basja utrydder Jeroboams hus

> «[25]Nadab, Jeroboams sønn, ble konge over Israel i Juda-kongen Asas andre år, og han regjerte over Israel i to år. [26]Han gjorde det som var ondt i Herrens øyne, og vandret på sin fars vei og i hans synd, den som han hadde fått Israel til å gjøre. [27]Men Basja, Akias sønn, av Issakars hus, fikk i stand en sammensvergelse mot ham. Og Basja slo ham i hjel ved Gibbeton, som tilhørte filistrene. Nadab og hele Israel beleiret den gang Gibbeton. [28]Det var i Juda-kongen Asas tredje år at Basja drepte Nadab, og han ble konge etter ham. [29]Da han var blitt konge, slo han hele Jeroboams hus i hjel. Han lot ikke en levende sjel bli tilbake av Jeroboams hus, men utryddet alle slik som Herren hadde sagt ved sin tjener Akia fra Sjilo. [30]Dette skjedde for de synders skyld som Jeroboam hadde gjort, og som han hadde fått Israel til å gjøre, og fordi han på den måten hadde vakt Herrens, Israels Guds harme. [31]Det som ellers er å fortelle om Nadab og om alt det han gjorde, er skrevet i Israels kongers krønike.»

Nadab regjerte ikke fullt to år, for han kom på tronen i Asas andre år og ble drept i hans tredje. Han vandret på farens vei og i hans synd, det vil si i den kalvedyrkelsen Jeroboam hadde innført (12,28). Da Basja utryddet hele Jeroboams hus, ble profeten Akias ord oppfylt (14,10 ff.).

Gibbeton, som ble gitt til Dans stamme (Jos 19,44), er ennå ikke funnet igjen. Byen lå trolig nær grensen mot filistrene og var blitt inntatt av dem. Både under Nadab og under Basja (16,15–16) prøvde israelittene å vinne den tilbake ved beleiring, men åpenbart uten hell.[4]

V. 32. Krigen mellom Asa og Basja

> «[32]Mellom Asa og Israels konge Basja var det krig så lenge de levde.»

[4] Ifølge 16,8–16 var den andre beleiringen i Elas og Simris tid, under Basjas sønn.

V. 32 gjentar bare v. 16. Den står foran beretningen om Basjas regjering for å vise allerede fra begynnelsen at fiendskapet mellom Israels rike og Juda rike ikke ble endret fordi Jeroboams dynasti ble styrtet og et nytt kom til makten.

V. 33–34. Basjas regjering

> «[33]I Juda-kongen Asas tredje år ble Basja, Akias sønn, konge over hele Israel i Tirsa, og han var konge i tjuefire år. [34]Han gjorde det som var ondt i Herrens øyne, og vandret på Jeroboams vei og i hans synd, den som han hadde fått Israel til å gjøre.»

Basjas regjering beskrives svært kort, bare etter hvor lenge den varte, tjuefire år, og hvilken ånd den hadde, det vil si hvordan Basja stilte seg til Herren (v. 34). Så følger i 16,1–4 ordene fra profeten Jehu, Hananis sønn (jf. 2 Krøn 16,7), om at Basjas slekt skulle utryddes, og til sist i 16,5–7 beretningen om hans død, med den faste henvisningen til kongenes krønike.

Jehus ord om Basja svarer nøyaktig til Akias ord om Jeroboam, bare med de endringene som trengtes.[5]

Uttrykket «Jeg har opphøyet deg av støvet» (16,2) i stedet for «midt iblant folket» (14,7) gir grunn til å tro at Basja hadde arbeidet seg opp til konge fra en svært lav stilling. «Hans store gjerninger» i 16,5 sikter, som hos Asa (15,23), ikke så mye til tapre krigsbragder som generelt til den kraft og handlekraft han viste i styret sitt.

[5]En eldre utlegger peker på hvor underlig forblindet Israels konger var: De så at de tidligere kongehusene ble styrtet etter Guds befaling på grunn av kalvedyrkelsen, og de hadde selv styrtet dem. Likevel holdt de fast ved de samme kalvene, for at folket ikke skulle vende tilbake til templet og til Asa, enda profetene refset dette og truet dem med undergang. Djevelen og lysten til å herske forblindet dem. Derfor ble de ved Guds rettferdige dom hverandres bødler etter tur: Basja for Jeroboams sønner, Simri for Basjas og Omri for Simri.

Kapittel 16. Fra Basja til Akab

V. 1–28. Jehus ord mot Basja

«[1]Og Herrens ord om Basja kom til Jehu, Hananis sønn. Og det lød så: [2]Jeg har opphøyet deg av støvet og satt deg til fyrste over mitt folk Israel, men du har vandret på Jeroboams vei og fått mitt folk Israel til å synde, så de vekker min harme ved sine synder. [3]Derfor vil jeg nå feie etter Basja og hans hus. Jeg vil gjøre med ditt hus som jeg har gjort med Jeroboams, Nebats sønns hus. [4]Den av Basjas ætt som dør i byen, skal hundene fortære. Og den av hans ætt som dør ute på marken, skal himmelens fugler fortære. [5]Det som ellers er å fortelle om Basja, om det han gjorde, og om hans store gjerninger, det er skrevet i Israels kongers krønike. [6]Og Basja la seg til hvile hos sine fedre og ble begravet i Tirsa. Og hans sønn Ela ble konge etter ham. [7]Men Herrens ord var kommet til Basja og hans hus ved profeten Jehu, Hananis sønn, ikke bare på grunn av alt det onde han hadde gjort for Herrens øyne da han vakte hans vrede ved sine henders verk, så han var lik Jeroboams ætt, men Herrens ord gjennom profeten kom også fordi han hadde slått denne ætten i hjel.»

Om Jehus ord og Basjas regjering, se 15,33–34.

V. 7 legger til en merknad om Jehus ord (v. 2 ff.). Den skal hindre den gale slutningen en kunne dra av ordene «Jeg har satt deg til fyrste» (v. 2): at Basja skulle ha utryddet Nadab og huset hans etter Guds befaling. Ordet «også» hører til hele setningen: Herrens ord var kommet til Basja ved Jehu ikke bare på grunn av alt det onde han hadde gjort, men også fordi han hadde slått Jeroboam, det vil si hans hus, i hjel.

Om denne siste grunnen må vi minne om det som er sagt ved 11,39: Profetens forutsigelse ga ikke Basja noen rett til egenmektig å gjøre seg til den som skulle oppfylle profetien. Nettopp at Basja fortsatte Jeroboams synd og holdt den ulovlige gudsdyrkelsen ved like, viste tydelig nok at han ikke handlet etter Guds ledelse da han utryddet Jeroboams slekt. Han fulgte bare sine egne selviske mål.

V. 8–14. Elas regjering

«[8]I Juda-kongen Asas tjuesjette år ble Ela, Basjas sønn, konge over Israel i Tirsa, og han var konge i to år. [9]Hans tjener Simri, som var høvedsmann for den ene halvdelen av stridsvognene, fikk i stand en sammensvergelse mot ham. Da Ela en gang var i Tirsa og drakk seg drukken hos Arsa, slottshøvdingen i Tirsa, [10]kom Simri og slo ham i hjel. Det var i Juda-kongen Asas tjuesjuende år. Så ble Simri selv konge etter ham. [11]Da han var blitt konge og satt på tronen, slo

> han i hjel hele Basjas hus. Han lot det ikke bli en eneste mann av hans ætt i
> live, verken hans nærmeste frender eller hans venner. [12]Slik utryddet Simri
> hele Basjas hus slik som Herren hadde sagt til Basja ved profeten Jehu. [13]Det
> skjedde på grunn av alle de synder som Basja og hans sønn Ela hadde gjort, og
> som de hadde fått Israel til å gjøre. Ved sine tomme avguder vakte de Herrens,
> Israels Guds harme. [14]Det som ellers er å fortelle om Ela og om alt det han
> gjorde, er skrevet i Israels kongers krønike.»

Basja regjerte fra Asas tredje til hans tjuesjette år, altså ikke fullt tjuefire år, men tjuetre år og noen måneder. Slik regjerte også sønnen Ela fra Asas tjuesjette til hans tjuesjuende år, altså ikke fullt to år.

Simri drepte Ela under et drikkelag hos slottshøvdingen Arsa. Arsa var uten tvil med i sammensvergelsen og hadde trolig holdt drikkelaget i huset sitt for å sette den i verk.

«Han lot det ikke bli en eneste mann av hans ætt i live (se 14,10), verken hans nærmeste frender eller hans venner.» De nærmeste frendene (*go'alim*, גֹּאֲלִים, «løsere») er blodsslektningene som kunne ha hevnet drapet hans. Disse ordene forklarer bare uttrykket «en eneste mann» og viser at det gjelder bare menn.

«Etter Herrens ord» (v. 12): se v. 1. «Ved sine tomme avguder» (v. 13), egentlig «ved sine tomheter», det vil si avgudene deres. Det er gullkalvene som menes.

V. 15–20. Simris sju dager

> «[15]I Juda-kongen Asas tjuesjuende år ble Simri konge og regjerte i sju dager i
> Tirsa. Folket beleiret den gang Gibbeton, som tilhørte filistrene. [16]Folket som
> lå der i leir, fikk høre at Simri hadde fått i stand en sammensvergelse og slått
> i hjel kongen. Samme dag gjorde da hele Israel der i leiren hærføreren Omri
> til konge over Israel. [17]Så dro Omri med hele Israel opp fra Gibbeton. Og de
> beleiret Tirsa. [18]Men da Simri så at byen holdt på å bli inntatt, gikk han inn
> i borgen i kongens hus og brente kongens hus ned over hodet på seg. Og slik
> døde han [19]på grunn av de synder som han hadde gjort. Han gjorde det som var
> ondt i Herrens øyne, og vandret på Jeroboams vei og i den synd som Jeroboam
> hadde gjort, så han fikk Israel til å synde. [20]Det som ellers er å fortelle om Simri
> og om den sammensvergelsen han fikk i stand, det er skrevet i Israels kongers
> krønike.»

Så snart krigsfolket som beleiret Gibbeton (se 15,27), fikk høre om Simris sammensvergelse og drap, utropte de Omri til konge i leiren. «Hele Israel» som dro med ham til Tirsa, er hele hæren.

Da Simri så at byen var inntatt, gikk han inn i borgen i kongsgården og brente kongens hus over seg, slik Sardanapal ifølge den romerske historieskriveren Justin gjorde. Ordet for borgen (*armon*, אַרְמוֹן) betyr ikke kvinnehuset, men det høye slottet. Her og i 2 Kong 15,25 er det borgen i kongsgården, som bestod av flere bygninger.

V. 19 henger sammen med «og slik døde han» i v. 18: Han døde på grunn av sine synder, det vil si som straff for dem.

V. 21–22. Tibni og Omri

> «[21]Nå delte Israel-folket seg i to. Den ene halvdelen av folket holdt med Tibni,
> Ginats sønn, og gjorde ham til konge. Men den andre halvdelen holdt med

Omri. [22]Men de som holdt med Omri, fikk overtaket over dem som holdt med Tibni, Ginats sønn. Så døde Tibni, og Omri ble konge.»

(Keil, v. 21: «Den ene halvdelen av folket holdt med Tibni, Ginats sønn, for å gjøre ham til konge.»)

Men Omri fikk ikke uomstridt makt så snart Simri var død. Først etter fire år ble han enekonge, som vi ser når vi sammenligner v. 15–16 med v. 23. «Israel-folket» i v. 21 er trolig krigsfolket, så det var hæren som avgjorde hvem som skulle få tronen.

Ifølge Josefus ble Tibni drept av motstanderen sin. Men det står ikke i ordene. Sammenhengen mellom «fikk overtaket» og «så døde Tibni» sier bare at han døde i det avgjørende slaget der motpartiet seiret.

V. 23–28. Omris regjering. Samaria blir bygd

«[23]I Juda-kongen Asas trettiførste år ble Omri konge over Israel, og han var konge i tolv år. I Tirsa regjerte han i seks år. [24]Han kjøpte Samaria-fjellet av Sjemer for to talenter sølv. Der på fjellet bygde han en by og kalte den Samaria etter Sjemer, som hadde eid fjellet. [25]Men Omri gjorde det som var ondt i Herrens øyne. Han bar seg verre at enn noen av dem som hadde vært før ham. [26]Han vandret på alle Jeroboams, Nebats sønns veier og i hans synder, dem som han hadde fått Israel til å gjøre, så de vakte Herrens, Israels Guds harme ved sine tomme guder. [27]Det som ellers er å fortelle om Omri, om det han gjorde, og om de store gjerninger han utførte, det er skrevet i Israels kongers krønike. [28]Og Omri la seg til hvile hos sine fedre og ble gravlagt i Samaria. Og hans sønn Akab ble konge i hans sted.»

Omri regjerte i tolv år. Sammenligner vi v. 15 og 23 med v. 29, ser vi at de regnes fra opprøret hans mot Simri. Alene hadde han altså makten i bare åtte år, mer nøyaktig sju år og noen måneder, fra Asas trettiførste til hans trettiåttende år. Striden med Tibni om tronen varte omkring fire år. «I Tirsa regjerte han i seks år», det vil si de fire årene striden med Tibni varte, og to år til etter at Tibni var død.

Så snart han hadde fått tronen uomstridt, kjøpte han Samaria-fjellet (*sjomron*, שֹׁמְרוֹן) og kalte byen han bygde der, etter fjellets tidligere eier Sjemer. Denne byen gjorde han til kongesete. Der bodde han de siste seks årene han regjerte, og der ble han begravet (v. 28). Fra den tiden var Samaria hovedstaden i tistammeriket og residensen for alle Israels senere konger, helt til riket ble inntatt av Salmanassar og gikk til grunne (2 Kong 18,9–10).

Byen lå to og en halv time nordvest for Sikem, på en høyde i et bergbasseng omgitt av enda høyere fjell på alle kanter. Høyden er ennå dyrket helt til toppen, og terrassene i skråningen viser kanskje hvor gatene i den gamle byen gikk.

Etter landflyktigheten ble Samaria inntatt og ødelagt av Johannes Hyrkanos, og byen lå i ruiner til den romerske landshøvdingen Gabinius bygde den opp igjen. Herodes den store prydet byen praktfullt, bygde et tempel der for keiser Augustus og kalte den Sebaste etter ham. Derfra kommer navnet på landsbyen Sebustije, en ynkelig liten grend som står på stedet i dag, ved siden av de prektige ruinene av en gammel kirke viet til døperen Johannes, med det som skal være hans grav.

Omri vandret også på Jeroboams veier og bar seg verre enn dem som hadde vært konger før ham. Om v. 26–27, se v. 13–14.

V. 29–34. Akab og Ba'al-dyrkelsen

«[29]Akab, Omris sønn, ble konge over Israel i Juda-kongen Asas trettiåttende år. Og Akab, Omris sønn, regjerte over Israel i Samaria i tjueto år. [30]Akab, Omris sønn, gjorde det som var ondt i Herrens øyne, enda mer enn noen av dem som hadde vært før ham. [31]Og som om det var for lite at han vandret i Jeroboams, Nebats sønns synder, tok han Jesabel, datter av sidoniernes konge Etba'al, til kone, og ga seg til å dyrke Ba'al og tilbe ham. [32]Han reiste et alter for Ba'al i det Ba'al-templet han hadde bygd i Samaria. [33]Akab laget også et Astarte-bilde. Han gjorde enda mer for å vekke Herrens, Israels Guds harme. Han bar seg verre at enn noen av dem som hadde vært konger i Israel før ham.»

Da Akab kom på Israels trone, tok det en vending til det verre. Men som en sammenligning av v. 30 med v. 25 tydelig viser, hadde faren Omri alt banet veien.

De tidligere kongene i Israel hadde bare holdt fast ved Jeroboams synd, det vil si kalvedyrkelsen, der Herren ble dyrket under bildet av en okse. Det var ikke nok for Akab. Det var for lite for ham å vandre i Jeroboams synder, og derfor tok han Jesabel, datter av sidoniernes konge Etba'al, til hustru og ga seg til å dyrke og tilbe Ba'al. «Han gikk og dyrket» er en malende beskrivelse som skal få den nye vendingen til å tre tydeligere fram.

Etba'al (*etba'al*, אֶתְבַּעַל, «med Ba'al») er den Ithobal som Josefus nevner etter Menander. Han var konge i Tyrus og Sidon og prest for Astarte, og han tok tronen etter å ha myrdet sin bror, kong Feles. Jesabel (*izebel*, אִיזֶבֶל, trolig «uten samliv», det vil si «uberørt, kysk», jf. 1 Mos 30,20) var derfor som tyrann og morder av profetene en verdig datter av sin far, den avguderiske presten og kongemorderen.

Ba'al – på hebraisk alltid med artikkel, «den Ba'al», det vil si herren i særlig forstand – var den fremste mannlige guden hos fønikerne og kanaaneerne og generelt hos folkene i det vestlige Asia. Babylonerne kalte ham Bel (Jes 46,1). Som solgud ble han dyrket som den som bærer og er opphav til det sjelelige livet og til naturens kraft til å avle og formere seg (se Dom 2,13).

Akab reiste et alter for denne guden i det Ba'al-templet han hadde bygd i Samaria. Ba'al-dyrkelsen hadde sitt hovedsete i Tyrus, der Hiram, som levde på Davids og Salomos tid, hadde bygd et prektig tempel for ham og satt opp en gullsøyle i det. En lignende støtte reiste Akab for Ba'al i Samaria (se 2 Kong 3,2; 10,27). I eldre tid møter vi nemlig ingen statuer av Ba'al; *be'alim* (בְּעָלִים, «Ba'alene») er ikke Ba'al-bilder, men forskjellige former av denne guden.

«Og Akab laget Asjera», det vil si den asjera-støtten som hørte til Ba'al-templet (se Dom 6,25 og 2 Mos 34,13), et avgudsbilde av Astarte (se 14,23).

V. 34. Hiel bygger opp Jeriko

«[34]I hans dager bygde Hiel fra Betel opp igjen Jeriko. Da han la grunnvollen til byen, kostet det ham hans førstefødte sønn Abiram. Og da han satte opp

portene, kostet det ham hans yngste sønn Segub - slik som Herren hadde talt ved Josva, Nuns sønn.»

Om forklaringen, se merknadene til Jos 6,26. At denne byen, som Josva hadde lyst forbannelse over, ble bygd opp igjen som festning, nevnes som bevis på hvor langt ugudeligheten var kommet i Israel. Men at forbannelsen gikk i oppfyllelse på byggherren, viser at Herren ikke lar noen bryte hans tjeneres ord ustraffet.

Jeriko lå på grensen av Efraims stamme (Jos 16,7) og var tildelt benjaminittene (Jos 18,21). Da de ti stammene falt fra Davids kongehus, kom byen under Israels rike og ble en grenseby der. Ved å befeste den håpet Akab å sikre seg overgangen over Jordan.

Kapittel 17. Elia ved Krit og i Sarepta

Profetene Elia og Elisja

Akab nøyde seg ikke med Jeroboams synd. Han gjorde Ba'al-dyrkelsen til rikets offisielle gudsdyrkelse i tistammeriket, bygde et Ba'al-tempel i hovedstaden sin og satte inn et stort presteskap til å holde dyrkelsen ved like (se 18,19). Hans ugudelige hustru Jesabel forfulgte Herrens profeter for å utrydde dyrkelsen av den sanne Gud. Da reiste Herren Gud opp den mektigste av alle profetene, tisbitten Elia. Med sine gjerninger bekreftet han sitt navn, Elia (*elijjahu*, אֵלִיָּהוּ, «hans Gud er Jehova»).

Mange av Herrens profeter sto fram i tistammeriket helt fra begynnelsen av. I Guds Ånds kraft vitnet de mot Jeroboams synd og truet kongene med at huset deres skulle utryddes for den.

Men ingen profet, verken før eller siden, kjempet og virket i det avguderiske riket for æren til Herren, hærskarenes Gud, med noe som lignet Elias mektige gudskraft. Herren anerkjente heller ingen annen profet så herlig med tegn og under som ham – enda han oppfylte ordene til alle sine tjenere ved å sende de dommene de hadde truet de opprørske med, og bekreftet dem med under som sine sendebud når det trengtes.

Kongebøkene vil tegne hovedtrekkene i rikets historie. Derfor forteller de i detalj bare om de undrene Elia gjorde i kampen mot Ba'als dyrkere, og om den allmakt og nåde fra Gud han fikk erfare i den.

Men de korte opplysningene om profetskolene, som han besøkte en siste gang før han ble tatt bort fra jorden (2 Kong 2), viser tydelig at dette bare var den ene siden av hans profetgjerning. Den andre siden, som var mer skjult for verden, var ikke mindre viktig enn hans offentlige virksomhet overfor kongene og stormennene i landet.

De flokkene av «profetsønner» som vi møter i Gilgal, Betel og Jeriko (2 Kong 2,3.5; 4,38), var uten tvil kalt til live av Elia. Han samlet dem som hadde sinn til å ta imot Guds Ånd, så de sammen kunne vokse i kunnskap om Herren og i frykt for ham. Slik ville han reise opp vitner for sannheten og stridsmenn for Herrens sak.

Gjennom disse flokkene skulle de gudfryktige, som ikke ville bøye kne for Ba'al, få en viss erstatning for at de hadde mistet det levittiske presteskapet og gudstjenesten i templet (se merknadene om profetskolene ved 1 Sam 19,24).

Jo mektigere avgudsdyrkelsen reiste hodet i Israels rike, desto kraftigere viste Herren sitt folk at han, og ikke Ba'al, var Gud og Herre i Israel. I profeten Elia var to ting forent på en underfull måte: et ensomt liv i stille, skjult samfunn med Gud, og en usedvanlig handlekraft som kunne bryte fram brått, og som gjorde ham til en personlig representant for Gud (se ved 17,1). I ham levde Moses' ånd opp igjen.

Moses hadde grunnlagt Guds rike i Israel; Elia gjenreiste det. Livet hans minner om Moses' liv i mange trekk: flukten ut i ørkenen, Herrens åpenbaring for ham på Horeb og den underfulle slutten på livet hans.

Moses og Elia er de fremste skikkelsene i Det gamle testamente. I deres liv og gjerning speiler den gamle paktens vesen og herlighet seg.

Torden og lyn, basunlyd og det rykende fjellet vitnet om den fortærende ilden i Guds hellighet, da han steg ned på Sinai for å oppfylle løftene til fedrene og gjøre Israels barn til sitt eiendomsfolk. På samme måte bryter lovens brennende nidkjærhet så mektig fram hos Moses og Elia at ordene deres slår ned i de ugudelige som lyn og ildsluer. Slik skulle de hevne æren til Herren, hærskarenes Gud, og holde hans nådepakt ved like i Israel.

Moses som lovgiver og Elia som profet er, som det er blitt godt sagt, de to historiske forvarslene om de to vitnene som skal komme, «de to oljetrærne og de to lysestakene som står for jordens Herre», som har makt til å lukke himmelen så det ikke faller regn, og til å slå jorden med alle slags plager (Åp 11,4–6).

Elia var kalt til å «vende fedrenes hjerte til barna, og barnas hjerte til deres fedre» (Mal 4,6). Derfor trer profetiene om Guds rikes framtid helt i bakgrunnen i hans gjerning.

Likevel var han ikke bare en forløper, men også et forbilde på den profeten Moses hadde lovt, han som skulle oppfylle både loven og profetene (Matt 5,17). Derfor viste han seg på forklarelsens berg som profetiens representant, sammen med Moses, lovens representant, og talte med Kristus om hans bortgang, som han skulle fullbyrde i Jerusalem (Luk 9,31; Matt 17,3).

For å føre gjerningen videre kalte Elia etter Guds befaling Elisja, Safats sønn, fra Abel-Mehola. Hele sin profettid fortsatte Elisja med kraft det arbeidet mesteren hadde begynt, å gjenreise loven i Israels rike. Han ledet profetskolene og var rådgiver for kongene, og med mange tegn og under viste han at han hadde arvet en dobbelt del av Elias gaver.

Den moderne teologien, som har sine røtter i naturalismen, har tatt anstøt av de mange undrene i historien om disse to profetene. Men den har oversett at undrene hadde sitt mål og sin målestokk i de helt uvanlige forholdene Elia og Elisja virket under. Den levende Guds herredømme i Israel ble ikke bare dratt i tvil; det skulle utslettes ved Ba'al-dyrkelsen. Da var det nødvendig at Herren som paktens Gud grep inn på overnaturlig vis og kunngjorde sin evige guddom med usedvanlige under.

I tistammeriket fantes det ingen prester og levitter som gjorde tjeneste, og ingen ordnet gudstjeneste i et tempel som Herren selv hadde helliget. Hele den livsordningen loven foreskrev, var undergravd av urett og ugudelighet. Likevel var riket ennå ikke modent for forkastelsens dom, for det fantes fortsatt sju

tusen i landet som ikke hadde bøyd kne for Ba'al. For disse rettferdiges skyld hadde Herren fremdeles tålmodighet med det syndige riket og sendte det profeter som skulle kalle de opprørske til omvendelse.

Skulle profetene under slike forhold nå målet for sendelsen sin og føre kampen mot Ba'als prester med framgang, trengte de en langt større støtte fra Gud gjennom under enn profetene i Juda. Der hadde de en mektig og ærverdig støtte i det levittiske presteskapet og den lovlige gudsdyrkelsen.[1]

Bare når vi overser hva disse undrene skulle tjene til, kan de virke fremmede. Kurtz sier det godt: Ser vi historien om vår profet som et levende ledd i hele den store kjeden av Guds underfulle gjerninger, som strekker seg fra Sinai til Golgata og Oljeberget, og husker vi hvor særegen Elias stilling var, vil både undrene i seg selv og opphopningen av dem vise seg i et helt annet lys. «Uten under, uten svært påfallende, det vil si ytre under, hadde deres gjerning manglet grunnlag, utgangspunkt og fotfeste.»

I Elisjas historie er undrene enda flere, og noen av dem ligner så mye på Elias at noen har villet gjøre dem til sagnaktige etterligninger. Men sett under ett er Elisjas under mer av hjelpende og helbredende art, mens Elias for det meste er utslag av dømmende og straffende vrede. Både likheten og forskjellen forklares av Elisjas stilling i forhold til Elia og av tiden han levde i.

Med like og lignende under – han delte Jordan (2 Kong 2,8.14), økte oljen (2 Kong 4,3 ff.; jf. 1 Kong 17,14 ff.) og vakte opp døde (2 Kong 4,34 ff.; jf. 1 Kong 17,19 ff.) – viste Elisja seg som Elias etterfølger, innsatt av Gud til å føre mesterens gjerning videre, slik Josva viste seg som den som førte Moses' gjerning videre, da Jordan ble tørrlagt. Som etterfølger gjorde han flere under enn mesteren, når vi ser på tallet, enda han sto langt under ham i åndelig kraft.

Forskjellen gjelder likevel ikke overalt. Den hjelpende og helbredende siden ved Elias underkraft viser seg hos enken i Sarepta, og den dømmende og straffende siden ved Elisjas kommer fram mot guttene som spottet ham ved Betel, mot Gehasi og mot Jorams høvedsmann.

At Elia mest viste dommerens strenghet og Elisja mest skånsom, hjelpende mildhet, kommer ikke så mye av at de var forskjellige personer, som av at forholdene hadde endret seg. Med sin brennende nidkjærhet hadde Elia brutt Ba'al-dyrkelsens makt og fått folket til å anerkjenne Herrens myndighet så langt at Joram og kongene etter ham ga akt på det Herrens profeter sa. Elisja trengte derfor for det meste bare å pleie og fremme folkets omvendelse til sin Gud, som Elia hadde banet veien for.

Elias første opptredenProfeten Elia varsler Akab tørke og hungersnød som straff for hans avgudsdyrkelse. Mens den varer, blir han underfullt holdt oppe av Gud, først ved bekken Krit og så hos en enke i Sarepta (v. 1–16). Sønnen hennes dør, og Elia vekker ham opp til liv igjen (v. 17–24).

[1] En eldre utlegger sier det slik: Der templet manglet, billeddyrkelsen tok dets plass og presteskapet var en ulovlig kaste, kunne det onde bare møtes med usedvanlige midler. Profetstanden trådte da fram som lovens representant og fikk dens kraft og majestet, slik den hadde åpenbart seg i under og tegn. Ikke bare Moses' ånd gikk i arv til Elia og andre, men også hans kraft til å gjøre under.

V. 1–16. Elia varsler tørken

«[1]Og tisbitten Elia, en av dem som var flyttet inn i Gilead, sa til Akab: Så sant Herren, Israels Gud, lever, han som jeg står ansikt til ansikt med: Det skal i disse årene ikke komme dugg eller regn uten etter mitt ord!»

Tisbitten Elia blir ført inn uten formelen «Herrens ord kom til …», som ellers brukes når en profet står fram. Han kunngjør kong Akab i Herrens navn det straffeunderet at det skal bli tørke i flere år.

At han opptrer så brått, kan ikke forklares tilfredsstillende med at vi ikke har begynnelsen på historien hans her. Det hører heller med til særpreget hos denne mektigste av alle profetene. Det viser at Åndens guddommelige kraft var som legemliggjort i ham, og at livet og gjerningene hans strømmet direkte ut av den høyere kraften som drev ham.

Hvor han kom fra, er også uklart. Tilnavnet «tisbitten» blir vanligvis avledet av et sted som het Tisbe. Etter Tob 1,2 lå det et Tisbe i Øvre Galilea, sør for Kydios, trolig Kedesj i Naftali stamme.

Siden noe annet Tisbe ikke er kjent, må vi holde fast ved denne galileiske byen som Elias fødested. Da betyr «en av dem som var flyttet inn i Gilead» at Elia ikke bodde der han var født, men levde som innflytter i Gilead.

Ordet *toshav* (תּוֹשָׁב, «innflytter») betegner nemlig slett ikke i seg selv en som ikke er israelitt. Som *ger* (גֵּר) betyr det bare en som bodde borte fra hjemstedet og stammen sin, på en annen stammes område, uten å være tatt opp i den (se 3 Mos 25,40 og særlig Dom 17,7, der en levitt født i Betlehem kalles innflytter i Efraim).[2]

«Så sant Herren, Israels Gud, lever, han som jeg står ansikt til ansikt med» betyr: han som jeg tjener (se ved 1,2). Ordene om at det ikke skal komme dugg eller regn, anvender lovens trusler (5 Mos 11,16–17; 28,23–24; 3 Mos 26,19) på det avguderiske riket. «I disse årene» setter ingen bestemt grense.

I «uten etter mitt ord» ligger en ettertrykkelig motsetning til andre, særlig til Ba'als profeter: Når jeg sier det med Guds myndighet og kraft, får de andre skravle og lyve så mye de vil. Med det sier Elia at Israels Gud har gitt den avguderiske kongen og folket hans i hans makt.

I Jak 5,17–18 blir denne gjerningen tilskrevet kraften i Elias bønn, for Elia «var et menneske under samme kår som vi». Profetene fikk sin kraft til å virke bare gjennom troen og samfunnet med Gud i bønnen, og troen gir kraft til å flytte fjell.

V. 2–6. Ravnene ved bekken Krit

«[2]Og Herrens ord kom til ham, og det lød så: [3]Gå herfra og ta veien mot øst og gjem deg ved bekken Krit øst for Jordan. [4]Du skal drikke av bekken, og jeg har befalt ravnene å gi deg mat. [5]Så gikk han og gjorde som Herren hadde sagt. Han gikk til bekken Krit øst for Jordan og oppholdt seg der. [6]Ravnene kom til ham med brød og kjøtt om morgenen, og de kom med brød og kjøtt om kvelden, og han drakk av bekken.»

[2]Keil hadde tidligere ment at Elia var hedning av fødsel, men har gått bort fra det. Han avviser også tanken om at det lå et Tisbe i Gilead, som bare bygger på en fri gjengivelse i Septuaginta.

Etter å ha kunngjort denne dommen måtte Elia etter Guds befaling gjemme seg til straffetiden var over. Det var ikke så mye for å være trygg for Akabs og Jesabels vrede og forfølgelse som for å stenge for alle innstendige bønner om å ta straffen bort. Profeten hadde jo sagt at regnet skulle komme etter hans ord – hvor ville de ikke ha trengt seg på ham for at han skulle befale det å komme!

Han skulle ta veien mot øst, det vil si fra Samaria, der han trolig hadde kunngjort Akab dommen, ned til Jordan, og gjemme seg ved bekken Krit. Den rant i alle fall ut i Jordan. Men om den lå øst eller vest for elven, kan vi ikke avgjøre sikkert. Uttrykket som NB gjengir med «øst for», kan bety både det og «foran, vendt mot».

En gammel tradisjon legger Krit på vestsiden og regner den for kilden ved Fasaelis, som springer ut i fjellskråningen ned mot Jordandalen. Eusebius legger den derimot på østsiden. Sikkert er bare at verken bekken Kana, som renner ut i Middelhavet, eller Wadi Kelt ved Jeriko kan komme på tale; egnen ved Jeriko var uegnet som skjulested.

Elia skulle drikke av bekken, og ravnene skulle etter Guds befaling forsyne ham med brød og kjøtt, som de kom med morgen og kveld. Nå er det alminnelig anerkjent at ordet *ha'orbim* (הָעֹרְבִים) ikke betyr arabere eller innbyggere i en oppdiktet by Oreb, men ravner. De vantro avviser dette underet fordi de ikke anerkjenner noen levende Gud, som er Skaperen og Herre over alle skapninger, så selv de grådige ravnene må tjene hans frelsesplaner.

Gjennom underet ble Elia ikke bare holdt borte fra mennesker som kunne ha røpet oppholdsstedet hans for kongen. Han ble også selv mektig styrket i tilliten til at hans Gud ville hjelpe ham med sin allmakt. Det trengte han i de kampene mot avgudsdyrkerne som lå foran ham, og i de savn og lidelser som ventet ham i kallet hans.

V. 7–9. Herren sender Elia til Sarepta

> «[7]Men da det var gått en tid, tørket bekken bort, for det kom ikke regn i landet.
> [8]Da kom Herrens ord til ham, og det lød så: [9]Stå opp og gå til Sarepta, som hører
> til Sidon, og bli der. Jeg har befalt en enke der å gi deg mat.»

Etter en tid tørket bekken ut fordi det ikke kom regn. Da sendte Herren sin tjener til Sarepta i Sidon, der han skulle bo hos en enke som han hadde befalt å sørge for ham. «En tid» betyr ikke «etter et år». Uttrykket kan få den betydningen andre steder ut fra sammenhengen (3 Mos 25,29; 1 Sam 27,7; Dom 17,10), men her peker sammenhengen bare på en lengre tid av ukjent lengde. Av 18,1 vet vi bare at oppholdet ved Krit og i Sarepta varte minst to år.

Sarepta lå ved Middelhavet mellom Tyrus og Sidon. Der bevarer en fattigslig muslimsk landsby med ruiner og et nes, Surafend, fremdeles navnet på den gamle byen.

V. 10–12. Enken ved byporten

> «[10]Han sto opp og gikk til Sarepta. Da han kom til byporten, fikk han se en enke
> som gikk og sanket ved. Han ropte på henne og sa: Hent litt vann til meg i en
> skål, så jeg får drikke! [11]Da hun nå gikk for å hente vann, ropte han etter henne
> og sa: Ta med et stykke brød til meg! [12]Da sa hun: Så sant Herren din Gud lever:
> Jeg eier ikke en brødbit! Jeg har bare en håndfull mel i krukken og litt olje i

kruset. Nå går jeg her og sanker et par stykker ved for å gå hjem og lage det til for meg og sønnen min, så vi kan ete det og så dø.»

Ved byporten møtte Elia en enke som holdt på å sanke ved. For å finne ut om det var henne Herren hadde sendt ham til, ba han henne om noe å drikke og et stykke brød.

Hun forsikret med ed ved Herren at hun ikke hadde noe bakt – ikke engang en kake bakt i het aske – bare en håndfull mel i krukken og litt olje i kruset. Hun sanket ved for å lage til denne siste resten for seg og sønnen, så de kunne ete den og så dø.

Det hun sa, viser på den ene siden at tørken og hungersnøden hadde bredt seg over grensen til Fønikia, slik også Menander fra Efesos bekrefter. (*Josefus gjengir fra hans fønikiske historie at det under kong Etba'al var tørke fra måneden hyperberetaios til samme måned året etter, det vil si fra tisjri til tisjri.*) På den andre siden viste enken med eden «så sant Herren din Gud lever» at hun dyrket den sanne Gud. Hun kalte Herren hans Gud fordi hun kjente profeten igjen som israelitt.

V. 13–16. Melet og oljen tar ikke slutt

«[13]Men Elia sa til henne: Frykt ikke! Gå hjem og lag det til, som du har sagt. Lag bare først et lite brød til meg av det og kom ut til meg med det! Siden kan du lage til noe for deg og sønnen din. [14]For så sier Herren, Israels Gud: Melkrukken skal ikke bli tom og oljekruset ikke mangle olje helt til den dagen Herren sender regn over jorden. [15]Hun gikk og gjorde som Elia hadde sagt. Og de hadde mat, både han og hun og hennes hus, i lang tid. [16]Melkrukken ble ikke tom, og oljekrukken manglet ikke olje, slik som Herren hadde talt gjennom Elia.»

For å få full visshet om at denne troende hedningkvinnen var den Herren hadde gitt ham til vertinne, trøstet Elia henne. Samtidig ba han henne først bake et lite brød til ham av det siste melet og oljen, og siden lage noe til seg selv og sønnen. Han la til løftet: Herren, Israels Gud, vil ikke la melet i krukken og oljen i kruset ta slutt før han igjen sender regn over jorden.

Enken gjorde som han sa. Hun ga slipp på det visse for det uvisse, for hun stolte på Herrens ord. Lønnen for den troende tilliten hennes var at hun i hele tørketiden aldri manglet mel eller olje.

Denne gjerningen til den fromme hedningkvinnen, som med et enfoldig hjerte hadde tatt imot kunnskapen om den sanne Gud som hadde nådd henne fra Israel, må ha gitt Elia sterk trøst i kampens stund, når troen hans skalv ved synet av alle avgudsdyrkerne i Israel. Hadde Herren selv vakt opp sanne tilbedere av sitt navn blant hedningene, kunne ikke hans gjerning i Israel bli til skamme.

Men den troende enken fikk ikke bare en timelig velsignelse av profeten, men også en åndelig. Som Kristus sier til skam for sine vantro samtidige (Luk 4,25–26), ble Elia ikke sendt til denne enken bare for at han skulle være trygt skjult hos henne, enda det målet også ble nådd bedre slik enn om han hadde blitt lenger i Israel. Han ble sendt til henne for hennes tros skyld, for å styrke og øke den – og ikke til noen av de mange enkene i Israel, enda mange av dem også ville ha tatt imot profeten om han hadde fridd dem ut av hungersnøden.

Den underfulle økningen av melet og oljen tjente altså ikke bare til å holde profeten og enken i live. Hjelpen i den legemlige nøden skulle også forberede at hennes åndelige nød ble stillet.

«De hadde mat … i lang tid» betyr ikke bare at de spiste én gang av det nybakte brødet. Det betyr generelt at de – Elia, enken og hennes hus – hadde mat dag etter dag fordi de handlet etter Herrens ord, helt til Gud igjen sendte regn (v. 14).

V. 17–24. Enkens sønn dør

> «[17]Men en tid etter hendte det at sønnen til konen som eide huset, ble syk, og sykdommen ble så svær at det til slutt ikke var livspust i ham. [18]Da sa hun til Elia: Hva har jeg med deg å gjøre, du Guds mann? Du er kommet til meg for å minne meg om min synd og la sønnen min dø.»

En tid etter, mens Elia bodde på loftsrommet i huset hennes, ble sønnen hennes syk og utåndet. «Det var ikke livspust i ham» betyr ikke bare en dødlignende dvale, men virkelig død. Det går fram av det som følger: Elia selv behandler gutten som død, og Herren gir ham livet tilbake som svar på hans bønn.

Den fromme kvinnen så i dette dødsfallet en straff fra Gud for sin synd, og hun mente at Guds manns nærvær hadde dratt den over henne. Derfor sa hun: «Hva har jeg med deg å gjøre, du Guds mann?» (jf. Dom 11,12; 2 Sam 16,10). Hun trodde han var kommet for å minne Gud om hennes synd og la sønnen dø.

I denne halvt hedenske troen talte samtidig et sinn som var åpent for Guds sannhet og visste om sin synd, og et slikt sinn kunne ikke Herren nekte sin hjelp. Som blindheten hos mannen som var født blind (Joh 9), var heller ikke denne sønnens død sendt som straff for bestemte synder. Den skulle være et middel til at Guds gjerninger ble åpenbart på henne (Joh 9,3), så hun skulle lære at Herren ikke bare var jødenes Gud, men også hedningenes (Rom 3,29).

V. 19–20. Elia roper til Herren

> «[19]Han svarte henne: Gi meg sønnen din! Så tok han ham fra hennes fang og bar ham opp på loftsrommet, hvor han bodde. Og han la ham på sengen sin. [20]Så ropte han til Herren og sa: Herre min Gud! Har du da også ført ulykke over denne enken hvor jeg får bo som gjest, så du lar hennes sønn dø?»

Elia bar det døde barnet opp på rommet der han bodde, la ham på sengen sin og ropte til Herren.

«Også» viser til de andre ulykkene tørken hadde ført med seg. Ordene inneholder ingen bebreidelse mot Gud. De uttrykker den mest inderlige medfølelse med velgjørerinnens lidelse og den dypeste klage. Klagen springer ut av en levende tro, som i nødens stund øser ut hele sitt hjerte for Gud for å kunne be ham desto sterkere om hjelp.

Meningen er: Du, Herre min Gud, kan etter din nåde og rettferdighet umulig la denne enkens sønn bli i døden. En slik tillitsfull tro bærer vissheten om bønnhørelse i seg selv. Derfor går profeten straks til handling for å gi gutten livet tilbake.

V. 21–23. Gutten blir levende igjen

> «[21]Så strakte han seg tre ganger bortover barnet og ropte til Herren og sa: Herre min Gud! La sjelen vende tilbake til dette barnet! [22]Og Herren hørte Elias

bønn. Barnets sjel vendte tilbake, så det ble levende igjen. [23]Elia tok barnet og bar det ned fra det øverste rommet i huset, og ga det til moren. Og han sa: Se, sønnen din lever.»

Elia strakte seg tre ganger ut over gutten. Det var ikke for å se om det fortsatt var liv i ham, som Paulus gjorde (Apg 20,10), og heller ikke for å varme kroppen og få blodet til å sirkulere, slik Elisja gjorde med et dødt barn (2 Kong 4,34). Elisjas handling beskrives annerledes, og ynglingen i Apg 20 var bare tilsynelatende død.

Elia gjorde det for å føre Guds livgivende kraft ned over det døde legemet og slik støtte sitt eget ord og sin bønn. (*Seb. Schmidt: Profetens legeme skulle være redskapet for underet, slik det ellers ved under skjedde en håndspåleggelse.*)

Så ropte han til Herren og ba om at guttens sjel måtte vende tilbake til ham. Den hebraiske teksten sier at sjelen skal vende tilbake «over» hans indre (*al-qirbo*, עַל־קִרְבּוֹ), for sjelen kommer som livsprinsipp ovenfra. Herren hørte bønnen, gutten ble levende igjen, og Elia ga ham tilbake til moren.

V. 24. Herrens ord er sannhet

«[24]Da sa kvinnen til Elia: Nå vet jeg at du er en Guds mann, og at Herrens ord i din munn er sannhet.»

Ved dette underet viste Elia seg som forløperen for ham som vekker alle døde til live, og den fromme hedningkvinnen ble mektig styrket i troen på Israels Gud. Nå kjente hun ikke bare Elia som en Guds mann, som i v. 18. Hun forsto også at Herrens ord i hans munn var sannhet, og med det bekjente hun indirekte sin tro på Israels Gud som den sanne Gud.

Kapittel 18. Elia på Karmel

Tørkens og hungersnødens dom fikk ikke kong Akab til å komme til seg selv og vende om fra sine ugudelige veier. Den fylte ham bare med bitterhet mot profeten som hadde varslet ham dommen. Da var det ingen annen vei enn å stille folket overfor et mektig og overbevisende bevis på at Herren er den eneste sanne Gud, og å fullbyrde dommen over Ba'als prester, som hadde forført folket.

V. 1–21. Akab og Obadja leter etter beite

> «[1]Lang tid deretter, i det tredje året, kom Herrens ord til Elia, og det lød så: Gå og tre fram for Akab, så vil jeg sende regn over jorden. [2]Og Elia gikk av sted for å tre fram for Akab. Men hungersnøden var stor i Samaria. [3]Da kalte Akab på sin slottshøvding Obadja. Obadja var en mann som fryktet Herren meget. [4]Den gang Jesabel utryddet Herrens profeter, hadde Obadja tatt hundre profeter og gjemt dem i to huler, femti mann i hver hule, og forsørget dem med brød og vann. [5]Akab sa til Obadja: Dra gjennom landet til alle kilder og bekker. Kanskje finner vi gress, så vi kan holde liv i hester og muldyr og slipper å slakte noe av buskapen. [6]Så delte de mellom seg landet som de skulle dra igjennom. Akab dro én vei og Obadja en annen.»

I det tredje året av oppholdet i Sarepta kom Herrens ord til Elia om at han skulle vise seg for Akab, for Gud ville igjen sende regn over landet.

«Det tredje året» skal ikke regnes fra tørkens begynnelse, som rabbinerne og flere senere utleggere mener, men fra det siste som er nevnt, oppholdet i Sarepta. Denne forståelsen er den enkleste og mest naturlige og fortjener derfor å foretrekkes. Luk 4,25 og Jak 5,17 viser også at den er den eldste. Der sier Kristus og Jakob at det på Akabs tid ikke regnet på tre år og seks måneder. Den tiden kommer bare ut hvis Elias opphold i Sarepta varte over to år.

V. 2–6 er et innskudd som forklarer hvordan det kom til møtet mellom Elia og Akab. Det som fortelles i v. 3–6, hadde skjedd før, og skal gjengis med førfortid: Da hungersnøden var blitt svært hard i hovedstaden Samaria, hadde Akab sammen med Obadja, høvdingen over slottet (se ved 4,6), lagt opp til en ferd gjennom hele landet for å lete etter fôr til hestene og muldyrene.

Obadja var en gudfryktig mann som hadde gjemt hundre profeter i huler og gitt dem mat da Jesabel forfulgte Herrens profeter. Til dette hadde de delt landet mellom seg, så den ene gikk gjennom én del og den andre en annen.

Av v. 4 ser vi at Jesabel hadde bestemt seg for å utrydde dyrkelsen av Herren og ville gjennomføre det ved å drepe den sanne Guds profeter. De hundre profetene Obadja gjemte, var trolig for det meste profetelever («profetsønner»).

I v. 4 har den hebraiske teksten bare «femti mann». Etter sammenhengen og v. 13 må det bety «femti i hver», så det ene «femti» har falt ut ved en avskriverfeil. «Så vi … slipper å slakte noe av buskapen» betyr: så vi ikke blir nødt til å slakte noen av dyrene.

V. 7–14. Elia møter Obadja

> «[7]Mens nå Obadja var på veien, fikk han se Elia som kom imot ham. Han kjente ham igjen og falt ned på sitt ansikt og sa: Er det deg, min herre Elia? [8]Han svarte: Ja, det er jeg! Gå og si til din herre: Elia er her! [9]Men Obadja sa: Hva synd har jeg gjort, siden du overgir din tjener i Akabs hånd, så han dreper meg? [10]Så sant Herren din Gud lever: Det finnes ikke det folk eller det rike som min herre ikke har sendt bud til for å få tak i deg. Og når de sa: Han er ikke her! - så lot han dette rike og folk avlegge ed på at de ikke hadde funnet deg. [11]Og nå sier du: Gå og si til din herre: Elia er her! [12]Når jeg nå går fra deg, så går det vel slik at Herrens Ånd rykker deg bort til et sted som jeg ikke vet om. Når jeg så kommer og sier til Akab at du er her, og han så ikke finner deg, da dreper han meg. - Og din tjener har fryktet Herren fra ungdommen av! [13]Har ingen fortalt min herre hva jeg gjorde den gang Jesabel drepte Herrens profeter? Da gjemte jeg hundre av Herrens profeter i to huler, femti mann i hver hule, og forsørget dem med brød og vann. [14]Og nå sier du: Gå og si til din herre: Elia er her! Og så dreper han meg.»

Elia møtte Obadja på denne ferden og ba ham melde kongen at han var kommet. Obadja var redd for at det kunne koste ham livet å gjøre det. Akab hadde jo sendt bud etter Elia «til hvert folk og hvert rike» – en overdrivelse som kom av indre uro og frykt.

«Og din tjener har fryktet Herren fra ungdommen av» betyr: Som gudfryktig mann og beskytter av profetene kan jeg ikke vente noen særlig gunst av Akab. «Din tjener» står for «jeg selv».

Av Obadjas frykt for at Herrens Ånd plutselig skulle føre profeten bort til et ukjent sted, har noen sluttet at slike brå bortrykkelser hadde hendt i Elias tidligere liv, selv om de ikke er fortalt. Men Obadjas engstelse kan godt forklares med at Elia forsvant etter å ha varslet Akab tørken, og ikke var å finne noe sted, enda kongen lette etter ham overalt.

Den gangen ble han ikke rykket bort på underfullt vis; «gå herfra» og «så gikk han» (17,3.5) viser det. Desto mindre grunn er det til å tenke seg slike hendelser i tiden etterpå, da han var skjult. Heller ikke Elias senere himmelfart (2 Kong 2,11–12) eller Filips bortrykkelse fra hoffmannen fra Etiopia (Apg 8,39) gir grunn til en slik antagelse. Hadde Obadja visst om noe slikt, ville han sikkert ha sagt det tydeligere, for det ville ha begrunnet frykten hans enda sterkere.

V. 15–19. Elia møter Akab

> «[15]Da sa Elia: Så sant Herren, hærskarenes Gud, lever, han som jeg tjener: I dag skal jeg tre fram for Akab. [16]Så gikk Obadja til Akab og sa det til ham. Og Akab gikk for å møte Elia. [17]Med det samme Akab fikk se Elia, sa han til ham: Er det deg, du som fører ødeleggelse over Israel? [18]Han svarte: Jeg har ikke ført

ødeleggelse over Israel, men du og din fars hus, fordi dere har forlatt Herrens bud og har fulgt Ba'alene. [19]Men send nå bud og la hele Israel komme sammen til meg på Karmel-fjellet, og likeså de fire hundre og femti Ba'als profeter og de fire hundre Astartes profeter som spiser ved Jesabels bord!»

Elia forsikret ham med ed (om «Herren, hærskarenes Gud», se ved 1 Sam 1,3) at han samme dag skulle vise seg for Akab. Da gikk Obadja og meldte det til kongen, og Akab gikk for å møte profeten. Han ville skremme ham med de bydende ordene: «Er det deg, du som fører ødeleggelse over Israel?» (om ordet, se ved 1 Mos 34,30).

Men Elia kastet beskyldningen tilbake: Det var ikke han, men Akab og hans fars hus som hadde ført ulykke over Israel, fordi de hadde forlatt Herrens bud og fulgt Ba'alene. Så krevde han at kongen skulle samle hele Israel til ham på Karmel, sammen med de 450 Ba'als profeter og de 400 Astartes profeter som spiste ved Jesabels bord, det vil si som dronningen holdt underhold.

Karmel er en fjellrygg med mange topper og kløfter, som stikker ut i Middelhavet som et nes mot nordvest (se ved Jos 19,26). Noen av toppene når om lag 550 meter over havet. Sett fra nordsiden, utsiden, viser fjellet bare nakne klipperygger med spredt tornekratt, men inne i fjellet har det fremdeles sin gamle herlighet, som har gitt det navnet «frukthage», med blomsterdaler og høyder prydet med myrt, laurbær, eik og furu.

På den nordvestlige spissen ligger et kjent karmelittkloster viet til Elia, og tradisjonen sier at han bodde i en grotte under klosteret. Men der skal vi sikkert ikke lete etter stedet for striden med Ba'als prester. Elias offersted må heller søkes på en av de sørøstlige høydene av Karmel. Van de Velde har med stor sannsynlighet pekt det ut i ruinene ved el-Mohraka, «brennstedet», en klippeslette av beskjeden omkrets, dekket av gamle, knudrete trær og tett kratt.

De slake skråningene der passer godt for de tusener av israelitter som sto samlet. Mot Jisre'el-sletten stuper klippen nesten loddrett over 60 meter, så stedet var synlig over hele sletten, og også de som var blitt igjen nedenfor, kunne se ilden fra himmelen falle ned på alteret. Grunnen var steinete, med nok av steinblokker til alteret (v. 31–32), og lett å grave en grøft i.

Det fantes også vann i nærheten (v. 34). Ingen steder renner Kisjon så nær Karmel som nedenfor el-Mohraka, og veien opp og ned kan gås på den korte tiden Skriften gir (v. 40–44).

Men vannet til brennofferet kunne hentes enda nærmere: Kanskje 75 meter under alterplatået finnes det en overhvelvet og svært rik kilde, bygd som et basseng med trinn ned, slik som i gamle brønner fra jødisk tid. Bare fra en slik kilde kunne Elia få så mye vann på den tiden, og det var fullt mulig å gå dit og tilbake tre ganger. Endelig passer også det som fortelles i v. 42–44, godt med beliggenheten.

V. 20. Folket og profetene samles på Karmel

«[20]Så sendte Akab bud omkring blant alle Israels barn, og han samlet profetene på Karmel-fjellet.»

Akab sendte bud gjennom hele Israel og samlet Ba'als profeter på Karmel. Etter v. 21–22 og v. 39 var også en mengde av folket kommet sammen med dem.

De 400 Astartes profeter blir derimot ikke nevnt mer (jf. v. 25 og v. 40), og v. 22 forutsetter tydelig at bare de 450 Ba'als profeter var til stede. Vi må derfor regne med at Astartes profeter anet at det ikke ville gå dem godt, og fant en måte å unndra seg Akabs befaling på og søke vern hos Jesabel.[1]

Kong Akab kom også selv til Karmel (jf. v. 41), for han ante ikke hva Elia hadde i sinne. Elias hensikt var slett ikke å bevise for kongen at det var Akab og ikke han selv som hadde ført ulykke over Israel. Han ville stille hele folket overfor et overbevisende, håndgripelig bevis på at Herren alene er Gud og at Ba'alene, som ble holdt for guder, er intet, og han ville gi avgudsdyrkelsen i Israel dødsstøtet ved å drepe Ba'als prester.

V. 21. Hvor lenge vil dere halte?

> «[21]Da trådte Elia fram for alt folket og sa: Hvor lenge vil dere halte til begge sider? Dersom Herren er Gud, så følg ham! Og dersom Ba'al er det, så følg ham! Men folket svarte ham ikke ett ord.»

Elia talte til det forsamlede folket: «Hvor lenge vil dere halte til begge sider?» – og folket svarte ham ikke et ord. De ville forene dyrkelsen av Herren med dyrkelsen av Ba'al og mente ikke å stille seg fiendtlig mot Herren ved å dyrke Ba'al. Derfor måtte de tie ved anklagen om denne forblindede halvheten. Av loven selv visste de godt at Herren krevde tilbedelse av et helt og udelt hjerte (5 Mos 6,4–5).

Denne delingen av hjertet mellom Herren og Ba'al kalte Elia å halte «til begge sider», det vil si mellom de to partiene, Herren og Ba'al. Ordet *se'ippim* (סְעִפִּים) betyr «delte meninger, partier», som bruken i Sal 119,113 viser.

V. 22–39. Elia foreslår gudsdommen

> «[22]Og Elia sa til folket: Jeg er den eneste av Herrens profeter som er blitt tilbake, mens Ba'als profeter er fire hundre og femti mann. [23]La oss nå få to okser. La så dem velge seg den ene oksen og hogge den i stykker og legge den på veden, men de skal ikke tenne ild på. Så vil jeg stelle til den andre oksen og legge den på veden, men jeg vil ikke tenne ild på. [24]Så kan dere påkalle deres guds navn, og jeg vil påkalle Herrens navn. Og la det da være slik at den gud som svarer med ild, han er Gud. Hele folket svarte: Det er godt! [25]Da sa Elia til Ba'als profeter: Velg nå dere ut den ene oksen og stell den til først, siden dere er flest, og påkall så deres guds navn! Men dere skal ikke tenne ild på.»

Folket holdt fast ved sin ubesluttsomme tvesinnethet. Da foreslo Elia å la Gud selv avgjøre hvem som var den sanne Gud, Herren eller Ba'al. Ba'als profeter skulle ofre til Ba'al og han selv til Herren. Den sanne Gud skulle gi seg til kjenne ved å tenne brennofferet med ild fra himmelen og slik svare når hans navn ble påkalt.

Forslaget bygde på beretningen i 3 Mos 9. Der hadde Herren vist seg som Israels Gud ved å la ild falle fra himmelen og fortære det første offeret som ble båret fram foran tabernaklet. Slik håpet Elia at Herren også nå ville åpenbare seg som den levende Gud.

[1]Septuaginta har Astartes profeter med i v. 22, men hadde de vært til stede, ville Elia ha latt dem gripe og drepe sammen med Ba'als profeter i v. 40.

Forslaget måtte virke desto mer rettferdig fordi Elia, Herrens profet, sto alene mot en hel flokk av Ba'als profeter, ikke færre enn 450. Nettopp derfor kunne de ikke trekke seg uten å gi opp sine krav offentlig. Kanskje trodde de at Ba'al virkelig ville gjøre det som ble krevd. Kanskje håpet de å slippe ut av den vanskelige stillingen ved et tilfelle eller et knep, eller de innbilte seg at Elias Gud like lite som Ba'al ville gi det beviset på sin guddom som ble krevd av ham.

For å stenge for alle utflukter om forsøket deres skulle mislykkes, lot Elia dem ikke bare gå først, men lot dem også velge mellom de to oksene som var ført fram. Det gjorde forslaget så åpenbart rettferdig for alle at folket villig sa ja.

V. 26–29. Ba'als profeter roper forgjeves

> «[26]Så tok de den oksen han hadde gitt dem. De stelte den til og påkalte Ba'als navn fra morgen til middag og ropte: Svar oss, Ba'al! Men det var ingen røst å høre, og det var ingen som svarte. Og de hinket omkring det alteret de hadde reist. [27]Men da det var blitt midt på dagen, spottet Elia dem og sa: Rop høyere! Han er jo Gud. Han er vel falt i tanker. Eller han er gått på do eller er ute på reise. Kanskje han sover - så vil han vel våkne. [28]Da ropte de enda høyere og flengte seg med sverd og spyd, slik som de hadde for skikk, til blodet rant ned over dem. [29]Det led over middagstiden, og de holdt på å profetere til bort imot den tiden da matofferet blir båret fram. Men det var ingen røst å høre, og det var ingen som svarte, og ingen som aktet på dem.»

Ba'als profeter gikk så i gang. De stelte til offeret og påkalte Ba'al høytidelig fra morgen til middag: «Svar oss, Ba'al!» Samtidig hinket de rundt alteret, men det kom ingen røst og ingen svarte. «Hinket» er et foraktelig uttrykk for den offerdansen med fakter som disse prestene utførte rundt alteret.

Da det ikke var kommet noe svar ved middagstid, ropte Elia til dem i spott: «Rop høyere! Han er jo Gud» – det vil si etter deres mening. Så regnet han opp hva som kunne være grunnen til at de ikke fikk svar: Han er i tanker, han har gått avsides, han er på reise, kanskje han sover og må vekkes.

Spotten ligger særlig i «han er jo Gud» stilt sammen med denne oppramsingen, og den blir skjerpet ved at «for» gjentas tre ganger i den hebraiske teksten. Om disse mulighetene sier Clericus: Selv om slikt er det mest meningsløse en kan si om Gud, kunne avgudsdyrkere tro det, slik vi ser hos Homer.

Ba'als prester begynte da å rope enda høyere og flenget seg med sverd og spyd til blodet rant, «slik som de hadde for skikk». Gamle forfattere beskriver hvordan de omvandrende prestene for den syriske gudinnen begynte med skjærende hyl, for vilt omkring i ring med hodet bøyd mot jorden og til slutt skar seg med sverd. Så begynte den som var mest rasende av dem, å profetere med sukk og stønn. Han anklaget seg for syndene sine, pisket seg og skar seg til blodet rant.

Også hos Ba'als prester var «profeteringen» høydepunktet i den ville dansen, og trolig var det derfor de ble kalt profeter. Den begynte ikke før ved middag og varte til omkring tiden for kveldsofferet.

«Den tiden da matofferet blir båret fram» viser til det daglige kveldsofferet, som besto av et brennoffer og et matoffer (2 Mos 29,38 ff.; 4 Mos 28,3–8). Etter rabbinsk skikk ble det da båret fram i de siste timene av ettermiddagen. Det går

fram av det som etter v. 40 ff. skjedde samme dag, etter Elias offer, som ble båret fram ved tiden for kveldsofferet (v. 36).

V. 30–35. Elia bygger opp Herrens alter

> «[30]Da sa Elia til folkemengden: Kom hit til meg! Hele folket kom da bort til ham. Og han satte i stand Herrens alter, som var revet ned. [31]Og Elia tok tolv steiner etter tallet på Jakobs barns stammer - han som Herrens ord var kommet til, og det lød slik: Israel skal være ditt navn. [32]Og han bygde av steinene et alter i Herrens navn. Og han gjorde en grøft rundt om alteret så stor som omkring to måls utsæd. [33]Så la han veden til rette og hogg oksen i stykker og la den oppå veden. [34]Og han sa: Fyll fire krukker med vann og øs det ut over brennofferet og over veden! Så sa han: Gjør det en gang til! Og de gjorde det andre gangen. Så sa han: Gjør det tredje gang! Og de gjorde det tredje gangen. [35]Og vannet fløt rundt om alteret. Også grøften fylte han med vann.»

Da det ikke kom noe svar fra Ba'al, begynte Elia å gjøre i stand sitt eget offer. Han lot folket komme nærmere, så han kunne ha vitner som både så og hørte offeret hans, og satte i stand Herrens alter, som var revet ned.

Det fantes altså alt et alter for Herren på Karmel. Enten var det fra tiden før templet ble bygd, da Herrens altere sto rundt om i landet (se ved 3,2), eller – og det er mer sannsynlig – det var bygd av fromme tilbedere i tistammeriket etter rikets deling. Etter 19,10 å dømme var det blitt revet ned under Akab, da Ba'al-dyrkelsen fikk overtaket.

Elia tok tolv steiner etter tallet på stammene til Jakobs sønner, han som Herren hadde sagt til: «Israel skal være ditt navn» (1 Mos 32,28; 35,10), og bygde et alter av dem.

De tolv steinene var en håndgripelig erklæring fra profeten om at delingen av folket i to riker stred mot Israels guddommelige kall. Etter Guds vilje skulle de tolv stammene være ett Herrens folk og ha et felles offeralter.

At han minnet om at Herren hadde gitt stamfaren navnet Israel, pekte på den urett de ti stammene som hadde brutt ut, gjorde da de tok navnet Israel for seg selv. Navnet tilhørte i virkeligheten hele folket. «I Herrens navn» hører til «bygde» og betyr: med Herrens fullmakt og til hans ære.

Rundt alteret gravde han en grøft «så stor som omkring to måls utsæd», det vil si så stor at en kunne så to mål korn på jorden den dekket. Grøften må altså ha vært ganske bred og dyp, men de nøyaktige målene kan ikke fastsettes, for kornslaget er ikke nevnt.

Så la han offeret til rette på alteret og lot fire krukker vann tømme tre ganger etter hverandre over brennofferet på veden, så vannet rant rundt alteret, og til sist lot han grøften fylle med vann.[2]

Elia gjorde dette for å stenge for enhver mistanke om fusk. Avgudsdyrkerne hadde nemlig drevet bedraget så langt at de tente på offerveden fra skjulte hulrom under alteret, så det godtroende folket skulle tro at guden hadde tent

[2] Thenius mistenker beretningen fordi forfatteren skal ha glemt tørken, som må ha tørket ut kildene på Karmel og Kisjon-bekken. Men Van de Velde har tilbakevist innvendingen ved å vise til den overdekte kilden ved el-Mohraka. I slike kilder holder vannet seg alltid kjølig under hvelvingen, uten varm luft som kan få det til å fordampe. Og at Kisjon var tørket ut, er bare en antagelse som ikke kan bevises.

offeret ved et under. Både Efraim Syreren og Johannes Krysostomos forteller dette.

V. 36–37. Elias bønn

> «[36]Men ved den tiden da matofferet ble båret fram, trådte profeten Elia fram og sa: Herre, Abrahams, Isaks og Israels Gud! La det i dag bli kjent at du er Gud i Israel, og at jeg er din tjener, og at det er på ditt ord jeg har gjort alt dette! [37]Svar meg, Herre! Svar meg, så dette folket må kjenne at du, Herre, er Gud, og at du nå vender deres hjerte tilbake til deg!»

Etter disse forberedelsene trådte Elia fram ved tiden for kveldsofferet og ba. Han sier med vilje «Israels Gud» og ikke «Jakobs Gud» (se ved v. 31). Han ber om at Herren må vende folkets hjerte tilbake, bort fra avgudene og til seg. Her kommer det klart fram hva målet var, ikke bare med dette underet, men med alle under.

Verbformene i «har gjort» og «vender» betegner både det som alt har skjedd, og det som skal skje og er like visst. «Jeg har gjort alt dette» gjelder derfor også underet som straks skulle skje, og «du vender deres hjerte tilbake» gjelder folkets omvendelse til Herren deres Gud. Elias opptreden hadde alt banet vei for den, og underet som fulgte, førte den enda videre.

V. 38–39. Herrens ild faller

> «[38]Da falt Herrens ild ned og fortærte brennofferet og veden og steinene og jorden og slikket opp vannet som var i grøften. [39]Og hele folket så dette. De falt ned på sitt ansikt og sa: Herren, han er Gud! Herren, han er Gud!»

Herrens ild, ilden som kom fra Herren, var ikke et naturlig lynnedslag, for det kunne ikke ha gjort noe slikt. Det var underfull ild fra himmelen, som i 1 Krøn 21,26 og 2 Krøn 7,1 (se ved 3 Mos 9,24). At den hadde en overnaturlig opprinnelse, viste seg ved at den ikke bare fortærte offeret med veden på alteret, men også brente opp alterets steiner og jorden som var kastet opp av grøften, og slikket opp vannet i grøften.

Ved dette underet bekreftet Herren ikke bare Elia som sin tjener og profet. Han viste seg også som den levende Gud, som Israel skulle tjene. Derfor falt hele folket som var til stede, ned på sitt ansikt og tilba, slik de hadde gjort en gang før, da alteret ble innviet (3 Mos 9,24), og bekjente: «Herren, han er Gud», det vil si den sanne og virkelige Gud.

V. 40–46. Ba'als profeter blir drept

> «[40]Da sa Elia til dem: Grip Ba'als profeter! La ingen av dem slippe unna! - Og de grep dem, og Elia førte dem ned til bekken Kisjon og drepte dem der.»

Elia brukte folkets begeistring for Herren til å gi Ba'als profeter, som vendte folket bort fra den levende Gud, dødsstøtet. Han ba folket gripe dem og lot dem drepe ved bekken Kisjon. Det var ikke så mye for å hevne at dronning Jesabel etter deres tilskyndelse hadde myrdet den sanne Guds profeter (v. 13), som for å fullbyrde grunnloven i Det gamle testamentes gudsrike. Den forbød avgudsdyrkelse på dødsstraff og bød at falske profeter skulle utryddes (5 Mos 17,2–3; 13,13 ff.).

Skulle de guddommelige ordningene nå sitt mål, måtte avgudsdyrkelse og forførelse til avgudsdyrkelse straffes med døden, for den var en praktisk fornektelse av Herren, den sanne Gud og Herre over sitt utvalgte folk. Ved å drepe Ba'als prester gjorde Elia altså bare det loven krevde. De ordinære dommerne oppfylte ikke sin plikt, og derfor gjorde han det som Guds ekstraordinære sendebud, som Herren foran hele folket hadde bekreftet som sin profet ved å svare underfullt på hans bønn.

Å utlede av denne gjerningen en rett til blodig forfølgelse av kjettere ville ikke bare være å overse forskjellen mellom hedenske avgudsdyrkere og kristne kjettere. Det ville være den samme forkastelige sammenblandingen av Det nye testamentes evangeliske ståsted med Det gamle testamentes lovståsted som Kristus refset hos sine egne disipler (Luk 9,55–56).

V. 41–44. Elia ber om regn

> «[41]Så sa Elia til Akab: Gå nå opp og et og drikk! For jeg hører suset av regn. [42]Da gikk Akab opp for å ete og drikke. Men Elia gikk opp på toppen av Karmel og bøyde seg mot jorden med ansiktet mellom knærne. [43]Så sa han til tjeneren sin: Gå opp og se mot havet! Gutten gikk opp og så utover, men sa: Det er ikke noe å se. Sju ganger sa han: Gå dit igjen! [44]Den sjuende gangen sa gutten: Se, en liten sky, så stor som en manns hånd, stiger opp av havet! Da sa Elia: Gå opp og si til Akab: Spenn for og far ned, så regnet ikke skal hindre deg!»

I sin iver etter å se utfallet av striden mellom profeten og Ba'als prester hadde kongen ikke spist noe fra morgen til kveld. Nå ba Elia ham gå opp fra bekken Kisjon til offerstedet på Karmel, der det var sørget for ham, og ete og drikke, for Elia kunne alt høre suset av regn.

Da årsaken til tørkens forbannelse var tatt bort ved at avgudsprestene var drept, kunne også forbannelsen tas bort. Men som Otto von Gerlach sier, skulle det ikke skje uten at profeten sa det, så han ved denne gaven igjen kunne vise seg som Guds representant.

Mens kongen styrket seg med mat og drikke, gikk Elia opp på toppen av Karmel for å be Herren fullføre sitt verk ved å oppfylle løftet om regn (v. 1).

Han holdt ut i bønn til tjeneren, som hadde sett ut over havet sju ganger, til sist meldte at en liten sky så stor som en manns hånd steg opp av havet, det første synlige tegnet på at bønnen ble oppfylt.[3]

Elia bøyde seg mot jorden og la ansiktet mellom knærne mens han ba (Jak 5,18), trolig stillingen til en som er helt fordypet i Gud.

Straks den lille skyen steg opp av havet, sendte Elia tjeneren for å be kongen dra hjem, så ikke regnet skulle stanse ham. «Far ned» betyr ned fra Karmel til vognen hans, som sto ved foten av fjellet.[4]

V. 45–46. Regnet kommer

> «[45]Og i en håndvending mørknet himmelen til med skyer og storm, og det kom et sterkt regn. Og Akab kjørte av sted og for til Jisre'el. [46]Da kom Herrens hånd over Elia. Han bandt opp om seg og sprang foran Akab helt til Jisre'el.»

[3]Også dette passer med el-Mohraka: Mot vest og nordvest stenger en nabohøyde utsikten mot havet, men den kan bestiges på noen få minutter, og fra toppen ser en hele havet.

[4]Van de Velde: Etter tre års tørke må alt gress være borte fra Jisre'el-sletten, og den løse leirjorden må ha blitt til et dypt lag støv. Hadde regnet fått tid til å gjøre støvet til gjørme, kunne vognhjulene ha satt seg fast.

Før noen visste ordet av det – «i en håndvending», egentlig «hit og dit», mens hånden beveges fram og tilbake – mørknet himmelen av skyer og storm, og det kom et kraftig regn mens Akab kjørte mot Jisre'el.

Fra foten av Karmel nedenfor el-Mohraka kunne kongen nå Jisre'el samme kveld, men bare derfra; lenger vest ville han ha vært for langt unna til å nå fram før regnet. Jisre'el, nå Zer'in (se ved Jos 19,18), var trolig Akabs sommerresidens (se ved 21,1). Avstanden fra el-Mohraka dit er i luftlinje knapt 20 kilometer.

Da Akab kjørte av sted, kom Herrens hånd over Elia, så han løp foran Akab helt til Jisre'el. Det var ikke så mye for å få kongen uskadd fram til residensen, som for å gi ham et bevis på sin ydmykhet. Slik ville han gjøre inntrykket i kongens hjerte dypere og styrke ham mot de sterke fristelsene fra hustruen, som misbrukte svakheten hans til å fremme ugudeligheten.

Til nå hadde Akab bare kjent Elia som en streng, bydende og mektig profet. Nå viste han seg som kongens trofaste undersått og tjener. Det var godt egnet til å røre kongens hjerte og overbevise ham om at profetens vrede over avgudsdyrkelsen ikke kom av personlig motvilje mot ham, men bare av tjenesten for Herren, og at han ikke søkte å styrte ham, men heller hans omvendelse og sjelens frelse.

«Herrens hånd», det vil si Herrens kraft, betegner den overnaturlige styrken Herren ga ham til å gjøre det som går over menneskelig evne. Ellers brukes uttrykket mest om den guddommelige inngivelsen som gjorde profetene i stand til å profetere (jf. 2 Kong 3,15; Esek 1,3; 3,15).

Kapittel 19. Elia på Horeb

Kanskje hadde Elia skyndt seg til Jisre'el i håp om å fullføre seieren over avgudsdyrkerne og styrte Ba'al-dyrkelsen også i rikets hovedstad. Men håpet ble knust av dronningens ondskap. Hun så ingen åpenbaring av den allmektige Gud i det Akab fortalte om hendelsene på Karmel, og hun bøyde seg ikke for hans mektige hånd. Tvert imot ble hun så full av vrede over at Ba'als profeter var drept, at hun sendte bud til profeten Elia og truet ham på livet.

Dette tilsynelatende nederlaget for gjerningen hans førte ham ut i en hard indre kamp, der han ble motløs og flyktet fra landet. Herren lot sin tjener gå gjennom denne kampen for at han ikke skulle opphøye seg selv. Han skulle huske sin egen avmakt og la seg nøye med sin Guds nåde, han hvis kraft er mektig i de svake (2 Kor 12,8–9), og som ville rense og styrke ham til å fullføre kallet sitt.

V. 1–10. Jesabel truer Elia

> «[1]Akab fortalte Jesabel om alt det Elia hadde gjort, og hvordan han hadde drept alle profetene med sverd. [2]Da sendte Jesabel en budbærer til Elia med disse ordene: Gudene la det gå meg ille både nå og siden om jeg ikke i morgen på denne tiden gjør med livet ditt som det er gjort med deres liv.»

Da Akab fortalte Jesabel alt Elia hadde gjort, og hvordan han hadde drept alle Ba'als profeter, sendte hun i avmektig raseri et bud til Elia. Hun truet ham og stadfestet trusselen med ed (se ved 2,23): Neste morgen skulle hun la ham drepe som de profetene han hadde tatt livet av.

De gamle utleggerne så i denne trusselen kvinnens avmektige vrede og skjønte at alt Jesabel ville, var å bli kvitt den mannen som var så plagsom og farlig for henne. Selv drepe ham følte hun seg nemlig ikke i stand til, dels på grunn av folket, som var begeistret for ham, dels på grunn av kongen selv, for hendelsene på Karmel hadde ikke vært uten sunn virkning på ham.

V. 3–4. Elia flykter ut i ørkenen

> «[3]Da ble Elia redd. Han gjorde seg i stand og dro av sted for å berge livet. Og han kom til Be'er-Sjeba, som hører til Juda. Der lot han tjenestegutten sin bli tilbake. [4]Selv gikk han en dagsreise ut i ørkenen. Der satte han seg under en gyvelbusk, og han ønsket seg døden og sa: Det er nok! Ta nå mitt liv, Herre! For jeg er ikke bedre enn fedrene mine.»

(Keil, v. 3: «Da Elia så det, gjorde han seg i stand og gikk for sin sjels skyld …»)

Elia så hvordan det sto til – eller hvor frekk Jesabel var – og av det skjønte han at gjerningen hans hadde slått feil. Han sto opp og gikk til Be'er-Sjeba i Juda, nå Bir es-Seba på sørgrensen av Kanaan (se ved 1 Mos 21,31). Be'er-Sjeba var egentlig gitt til Simeons stamme (Jos 19,2).

Tilføyelsen «som hører til Juda» står ikke bare som en geografisk opplysning om at Elia gikk ut av landet. Den viser at han ville forlate Israels rike, der han hadde virket til nå. Slik ønsket også Jeremia i en lignende indre kamp at han kunne forlate folket sitt, om han bare hadde et herberge i ørkenen (Jer 9,2).

Den hebraiske teksten har *wajjar* (וַיַּרְא, «han så»). Den skal ikke endres til *wajjira* (וַיִּרָא, «han ble redd»), slik Septuaginta og Vulgata leser, enda noen håndskrifter har denne lesemåten; den bygger bare på en feilaktig gjetning.

Det er tydelig at Elia ikke flyktet av frykt for Jesabels tomme trussel. Han trakk seg ikke bare tilbake til Juda, der han ville ha vært trygg for all forfølgelse fra Jesabel under Josjafat, men gikk til Be'er-Sjeba og derfra videre ut i ørkenen for å øse ut sin livstretthet for Herren Gud (v. 4).

Wajjelekh el-nafsho (וַיֵּלֶךְ אֶל־נַפְשׁוֹ) betyr «han gikk for sin sjel» eller «for sitt liv». Det betyr ikke at han gikk for å redde livet, slik Keil selv og mange andre utleggere tidligere mente, for ønsket om å dø (v. 4) taler imot det.

Det betyr at han gikk for å ha omsorg for sin sjel på den måten v. 4 viser: Han ville overgi sjelen og livet sitt til Herren sin Gud i ørkenens ensomhet og se hva han ville bestemme om ham.[1]

Tjeneren lot han bli igjen i Be'er-Sjeba, mens han selv gikk en dagsreise videre ut i ørkenen. Det var ikke bare fordi han var så livstrett at han ikke trodde han trengte tjeneren mer. Han ville øse ut sitt hjerte for Gud alene og overgi seg til hans ledelse.

Klagen i v. 4 viser riktignok livstretthet, men bare den stemningen som hadde grepet ham etter en dagsreise i den golde ørkenen, da den legemlige utmattelsen hadde drevet den åndelige kampen til det ytterste. Og selv der legger han ønsket om å dø fram for Gud i bønn.

Hadde han ikke dratt av sted for å vandre til Horeb, var han i alle fall gått ut i ørkenen for å se om Herren ville vise ham sin miskunn, slik han før hadde gjort mot sitt folk under Moses, eller om han ville trekke sin hånd helt bort fra ham. Etter en dagsreise satte han seg under en gyvelbusk (*rotem*, רֹתֶם), den vakreste busken i den arabiske ørkenen, som gir reisende ly mot vinden om natten og mot solen om dagen.

Der ønsket han å dø og sa: «Det er nok! Ta nå mitt liv, Herre! For jeg er ikke bedre enn fedrene mine.» Det vil si: Jeg har arbeidet og holdt ut nok, og fortjener ikke å leve lenger enn fedrene mine. Av dette ser vi at Elia alt var langt oppe i årene.

V. 5–7. Engelen styrker Elia

«[5]Så la han seg ned og sovnet under gyvelbusken. Da rørte en engel ved ham og sa til ham: Stå opp og et! [6]Da han så opp, fikk han se at ved hodet hans lå det

[1]Menken forklarer meningen godt: Han gikk for samvittighetens skyld, av overbevisning og plikt, ikke av frykt. Den Gud som hadde lukket himmelen på hans ord, gitt ham mat ved ravnene og ved en fattig enke, skjult ham for kongen og straks svart på hans bønn om regn, kunne også verne ham i denne nøden, hvis det var hans vilje.

> en kake, stekt på hete steiner, og at det sto en krukke med vann. Og han åt og drakk og la seg ned igjen. [7]Men Herrens engel kom igjen andre gangen og rørte ved ham og sa: Stå opp og et! Ellers blir veien for lang for deg.»

I denne urolige sinnsstemningen la han seg ned og sovnet under gyvelbusken. Da kom Herren den fortvilte til hjelp med sin kraft. En engel rørte ved ham og vekket ham.

Ved hodet hans lå det en brødkake stekt på glødende steiner, en velsmakende rett som beduinene fremdeles setter stor pris på (se ved 1 Mos 18,6; 19,3), og en krukke med vann. Han åt og drakk og la seg ned igjen. Men engelen vekket ham en gang til og ba ham ete, «ellers blir veien for lang for deg», det vil si: veien er lengre enn kreftene dine rekker.

V. 8. Førti dager til Horeb

> «[8]Da sto han opp og åt og drakk. Og styrket ved denne maten gikk han førti dager og førti netter, til han kom til Guds berg, Horeb.»

Engelen sa ikke hvor han skulle gå, men etter denne styrkingen vandret Elia til Horeb. Det ser altså ut til at han fra først av hadde villet se om Herren fortsatt ville kjennes ved ham og gjerningen hans, og i styrkingen så han et tegn på at han skulle følge sporene av Guds nåde lenger inn i ørkenen. På Horeb ville Herren kanskje åpenbare ham sitt råd om hvordan han videre ville lede sitt paktsfolk, slik han en gang hadde gjort for Moses, og gi ham rettledning for profettjenesten.

Horeb kalles her Guds berg, slik som alt i 2 Mos 3,1. Der stadfestet Herren for etterkommerne den pakten han hadde sluttet med patriarkene, tok Israels stammer til sitt folk og gjorde dem til et gudsrike. Fra Be'er-Sjeba til Horeb er det omkring 300 kilometer. Elia ville altså ikke ha trengt førti dager til reisen hvis Gud bare hadde villet få ham fram til fjellet.

I kraft av den maten engelen ga ham, skulle Elia ikke bare gå til Horeb, men vandre i ørkenen i førti dager og førti netter, det vil si førti fulle døgn, slik Moses en gang hadde vandret med hele Israel i førti år. Slik skulle han kjenne at Herren fortsatt var den samme Gud som i førti år hadde nært og holdt oppe hele folket sitt i ørkenen med manna fra himmelen.

Og som de førti årene i ørkenen hadde vært en tid til prøvelse av troen og øvelse i ydmykhet og saktmodighet for Moses (4 Mos 12,3), skulle Elias troskraft prøves ved de førti dagenes vandring i den samme ørkenen. Han skulle renses for all kjødelig nidkjærhet, så han kunne fullføre kallet sitt etter Guds vilje. Det som følger, viser tydelig at dette var målet med Guds ledelse av Elia.

V. 9–10. Hva vil du her, Elia?

> «[9]Der gikk han inn i hulen og ble der om natten. Og se, Herrens ord kom til ham. Han sa til ham: Hva vil du her, Elia? [10]Han svarte: Jeg har vært nidkjær for Herren, hærskarenes Gud. For Israels barn har forlatt din pakt. Dine altere har de revet ned, og dine profeter har de drept med sverd. Jeg er alene tilbake, og meg står de etter livet.»

Da Elia kom til Horeb, gikk han inn i hulen og ble der om natten. Den bestemte artikkelen – «hulen» – og den tydelige sammenhengen mellom gudsåpenbarin-

gen her og den i 2 Mos 33,12 ff. peker tilbake på klippekløften der Moses sto mens Herrens herlighet gikk forbi (se ved 2 Mos 33,22).

Om natten kom Herrens ord til ham: «Hva vil du her, Elia?» Spørsmålet var ingen irettesettelse, som om Elia ikke hadde noe der å gjøre. Det skulle bare få ham til å si ut tankene og følelsene i hjertet sitt.

Elias svar uttrykte ikke bare den dypeste fortvilelse, men også en kjødelig nidkjærhet som gjerne ville ha kalt den Allmektiges hevn straks ned over alle avgudsdyrkere. Klagen var en stille bebreidelse – Gud hadde sett rolig på de ugudelige så lenge at Elia var den eneste igjen av alle sanne tilbedere – og en indirekte bønn om at Gud endelig måtte gripe inn med sine straffedommer.

Fordi Elia ikke hadde sett de fruktene han ventet, trodde han at alt var tapt. Han overså det han kort tid før hadde sett med egne øyne: Selv i kongens nærhet levde Obadja, en trofast tilbeder av Herren, som hadde gjemt hundre profeter for Jesabel, og hele folket på Karmel hadde gitt Herren æren og grepet og drept Ba'als profeter. De sanne tilbederne kunne altså ikke alle være forsvunnet fra Israel.

«Jeg har vært nidkjær for Herren» minner om Pinehas' nidkjærhet (4 Mos 25,11 ff.), som gjorde ende på Israels hor med Moabs døtre. Men Pinehas fikk løfte om et evig prestedømme for sin nidkjærhet, mens Elia hadde sett så lite frukt av sin nidkjærhet mot Ba'als dyrkere at de nå til og med sto ham etter livet. Alterne han nevner, er altere som fromme israelitter i tistammeriket hadde bygd rundt om for å dyrke Herren (se ved 18,30).

V. 11–14. Herren går forbi

> «[11]Han sa: Gå ut og stå på fjellet for Herrens åsyn! Og se, Herren gikk forbi. Foran ham for en stor og sterk storm som kløvde fjell og knuste klipper, men Herren var ikke i stormen. Etter stormen kom det et jordskjelv, men Herren var ikke i jordskjelvet. [12]Etter jordskjelvet kom det en ild, men Herren var ikke i ilden. Etter ilden kom lyden av en stille susing. [13]Da Elia hørte den, dekket han ansiktet med kappen og gikk ut og sto ved inngangen til hulen. Og se, en røst kom til ham og sa: Hva vil du her, Elia? [14]Han svarte: Jeg har vært nidkjær for Herren, hærskarenes Gud. For Israels barn har forlatt din pakt. Dine altere har de revet ned, og dine profeter har de drept med sverd. Jeg er alene tilbake, og meg står de etter livet.»

Herren svarte på profetens klage først ved å vise sitt herredømme over naturens krefter (v. 11–13), og så ved med ord å forklare sitt råd (v. 15–18).

Helt fra de eldste tider har en sett denne åpenbaringen som en gjentakelse av den gudsåpenbaringen Moses fikk på Sinai. Moses hadde kjempet nidkjært for Herrens ære da folket gjorde opprør og dyrket gullkalven, og som tegn på sin nåde hørte Gud hans bønn om å få se hans herlighet. På samme måte viste han nå sin herlighet for Elia på Horeb, som for en ny Moses, for å styrke troen hans.

Forskjellen var bare at han lot all sin godhet gå forbi Moses og kunngjorde sitt navn med ordene «Herren Herren er en barmhjertig og nådig Gud» (2 Mos 34,6–7). For Elia lot han først sin nådes virke komme til syne i bestemte naturfenomener, og deretter kunngjorde han sin vilje med Israel og med sine profeters gjerning.

Formen var forskjellig, mens innholdet og målet i det vesentlige var det samme. Det forklares både av de historiske forholdene og av sinnstilstanden hos de to tjenerne. Moses ble drevet av brennende kjærlighet til folkets vel da han ba om å få se Herrens herlighet, som et tegn på at han ikke ville forlate sitt folk. Bønnen ble hørt, så langt et menneske overhodet kan se Guds herlighet. Skjult i klippekløften og dekket av Guds hånd så han Herren gå forbi og hørte ham uttale sitt innerste vesen i ord.

Elia hadde derimot i sin nidkjærhet for Guds ære, som ikke var helt fri for menneskelig lidenskap, latt mangelen på synlig frukt lede seg til å overse Herrens gjerning midt i hans folk. Han hadde flyktet ut i ørkenen og ønsket å dø. Selv styrkingen fra engelen, som lot ham vandre førti dager uten å lide nød og skulle minne ham om fedrenes Gud, hvis allmakt og godhet ikke har noen ende, hadde ikke ført ham ut av fortvilelsen. Det var i en svært mørk sinnsstemning han nådde Horeb.

Nå ville Herren ikke bare åpenbare sin herlighet som den kjærlighet der nåde og rettferdighet er forent. Han ville også vise ham at hans nidkjærhet for Herrens ære ikke var i samklang med Guds kjærlighet, nåde og langmodighet. Herder sier det slik: Synet skulle vise profetens brennende nidkjærhet, som ville reformere alt med storm, den milde veien Gud går, og kunngjøre hans langmodige og milde vesen, slik røsten alt hadde gjort for Moses på det samme stedet; derav den vakre vekslingen i gudsåpenbaringen.

Gud bød ham gå ut og stille seg på fjellet foran hulen. «Og se, Herren gikk forbi» – formen gjør scenen levende. Så fulgte storm, jordskjelv og ild, men Herren var ikke i noen av dem, og etter ilden kom «lyden av en stille susing»[2], egentlig «lyden av et sakte pust».

Storm, jordskjelv og ild, som er enda mer fryktelige i Horeb-fjellenes ensomhet, er tegn på at Herren kommer til dom (jf. Sal 18,8 ff.). Midt i slike fenomener var Herren en gang kommet ned på Sinai for å fylle folket med en sunn frykt for hans forferdelige majestet og den brennende nidkjærheten i hans vrede og kjærlighet (se ved 2 Mos 19,16 ff.).

Men nå var Herren ikke i dem. Det skulle vise profeten at han ikke virket i sitt rike på jorden med vredens ødeleggende nidkjærhet eller dommens ubarmhjertige strenghet. Det var i en sakte, mild susing han åpenbarte seg for ham.

Da Elia hørte susingen, dekket han ansiktet med kappen (se ved 2 Kong 1,8) og gikk ut til inngangen av hulen. Der hørte han spørsmålet en gang til: «Hva vil du her, Elia?» Han svarte med å gjenta klagen sin (v. 10).

Gudsåpenbaringen – ikke i storm, jordskjelv og ild, men i en mild susing – åpenbarte Herren for ham som en barmhjertig og nådig Gud, langmodig og rik på nåde og sannhet (2 Mos 34,6). Svaret på klagen viste ham at han likevel ikke lar skyld bli ustraffet (2 Mos 34,7).

V. 15–21. Herrens oppdrag og de sju tusen

«[15]Da sa Herren til ham: Gå tilbake og ta veien til ødemarken ved Damaskus.
Gå inn i byen og salv Hasael til konge over Syria! [16]Jehu, Nimsis sønn, skal du

[2] **«lyden av en stille susing»** qol demama daqqa, קוֹל דְּמָמָה דַקָּה

> salve til konge over Israel, og Elisja, Safats sønn, fra Abel-Mehola, skal du salve til profet i ditt sted. [17]Og det skal gå slik at den som slipper unna Hasaels sverd, skal Jehu drepe. Og den som slipper unna Jehus sverd, skal Elisja drepe. [18]Men jeg vil la sju tusen bli tilbake i Israel, alle som ikke har bøyd kne for Ba'al, og alle som ikke har kysset ham med sin munn.»

(Keil, v. 18: «Men jeg har latt sju tusen bli tilbake i Israel …»)

Herren ga ham befaling om å salve Hasael til konge over Syria (se 2 Kong 8,12–13), Jehu, Nimsis sønn, til konge over Israel (se 2 Kong 9,2) og Elisja, Safats sønn, til profet etter seg (se v. 19).

Så la han til løftet om at den som slapp unna Hasaels sverd, skulle Jehu drepe, og den som slapp unna Jehus sverd, skulle Elisja drepe. Dette løftet måtte stille profetens nidkjærhet, som var prisverdig i det sinnelaget den sprang ut av, men hadde tatt en for lidenskapelig form, og gi ham mot til å fortsette sin profetgjerning.

Men han skulle også lære, til sin skam, at Herrens sak i Israel så langt mer håpløs ut for ham, med øyne formørket av egen misnøye, enn den virkelig var for den Gud som kjenner sine egne både i tall og ved navn. Derfor la Herren til: «Jeg har latt sju tusen bli tilbake i Israel, alle knær som ikke har bøyd seg for Ba'al, og hver munn som ikke har kysset ham.»

«Ødemarken ved Damaskus» er ørkenen sør og øst for byen, ikke «gjennom ørkenen til Damaskus», slik blant andre Vulgata og Luther forstår det; det var overflødig å si, for det fantes ingen annen vei. Ordene «gå tilbake … og salv Hasael» betyr ikke at Elia straks skulle gå til Damaskus og salve Hasael der. De betyr bare at han skulle gjøre det på en tid som Ånden nærmere ville vise ham.

Etter det som følger, gjorde Elia straks bare én ting: Han kalte Elisja til sin etterfølger. De to andre oppdragene ble fullført av Elisja etter Elias himmelfart (2 Kong 8 og 9). At Elia også salvet Hasael og Jehu straks, men i hemmelighet, er lite sannsynlig og blir utelukket av beretningen om salvingen av Jehu i 2 Kong 9.

Salvingen av Hasael og Jehu nevnes først fordi Gud hadde utvalgt disse to kongene til å være de fremste redskapene for sine dommer over kongehuset og folket for avgudsdyrkelsen deres.

Bare Jehu ble virkelig salvet (2 Kong 9,6). Hasael fikk bare høre av Elisja at han skulle bli konge (2 Kong 8,13), og Elisja ble kalt til profetembetet ved at Elia kastet kappen sin over ham. Dessuten er det messianske stedet Jes 61,1 det eneste der det er tale om at en profet blir salvet. «Salve» må derfor her forstås i overført betydning, som i Dom 9,8, om den guddommelige innvielsen til konge- og profetembetet.

På samme måte skal heller ikke ordet om at Elisja skulle drepe dem som slapp unna Jehus sverd, forstås bokstavelig. Elisja drepte ved Herrens ord, som førte dommer over de ugudelige, slik vi ser av 2 Kong 2,24 (jf. Jer 1,10; 18,7).

De «sju tusen» som ikke hadde bøyd kne for Ba'al, er et rundt tall for de utvalgte gudfryktige som Herren hadde bevart for seg i det syndige riket. I seg selv var de svært mange, hvor få de enn var i forhold til hele folket. Sju er stempelet på Guds gjerninger. Derfor er sju tusen tallet på den resten «i kraft av Guds nådes utvelgelse» (Rom 11,5) som Gud den gang hadde bevart.

Å kysse Ba'al var den vanligste formen for å dyrke denne avguden. Det var ikke bare å sende kyss med hånden (jf. Job 31,27), men også å kysse Ba'als bilder, trolig på føttene.

V. 19. Elisja blir kalt

> «[19]Da Elia nå gikk derfra, møtte han Elisja, Safats sønn, som holdt på å pløye. Tolv par okser gikk foran ham, og selv var han ved det tolvte paret. Og Elia gikk bort til ham og kastet kappen sin over ham.»

Da Elia gikk bort fra Horeb, fant han Elisja, Safats sønn, i Abel-Mehola i Jordandalen (se ved Dom 7,22). Han holdt på å pløye, med tolv par okser foran seg, og selv var han ved det tolvte – han var altså en svært velstående mann. Elia kastet kappen sin over ham da han gikk forbi. Profetkappen var tegnet på profetkallet, så å kaste den over ham var et symbol på kallet til profetembetet.

V. 20–21. Elisja følger Elia

> «[20]Da forlot han oksene og sprang etter Elia og sa: La meg først få kysse min far og min mor, så vil jeg følge deg! Han svarte: Gå bare hjem! For hva har jeg gjort med deg? [21]Så forlot han ham og gikk hjem. Han tok de to oksene og slaktet dem, og med oksenes åk kokte han kjøttet og ga det til folket der, og de åt. Så gjorde han seg ferdig og fulgte Elia og tjente ham.»

Elisja forsto tegnet. Han lot oksene stå, sprang etter Elia og ba om å få kysse far og mor, det vil si ta farvel med foreldrene, og så følge ham. Som han hadde pløyd sin jordiske åker med tolv par okser, skulle han nå pløye den åndelige åkeren til Israels tolv stammer (Luk 9,62).

Elia svarte: «Gå bare hjem! For hva har jeg gjort med deg?» Med det ga han Elisja lov til å gå tilbake til far og mor. «For» står her i sin vanlige betydning og er ingen forsterkning, for setningen har ingen motsetning. Ordene «hva har jeg gjort med deg?» kan bare bety: Jeg har ikke villet tvinge deg. Jeg overlater til din frie vilje å bestemme deg for profetkallet.

Elisja vendte da tilbake og tok det paret okser han hadde pløyd med, og slaktet dem. Med plogen kokte han kjøttet og holdt et avskjedsmåltid for folket der han bodde, venner og kjente. Så fulgte han Elia som hans tjener, det vil si hans medhjelper.

Kapittel 20. Akabs to seire over Benhadad

Underet på Karmel hadde gjort inntrykk på Akab, som var mer svak enn ondsinnet, men det bar ingen varig frukt. Likevel lot Herren ham snart få merke sin nåde. Da syrerne falt inn i landet, lot han en profet love ham seier, og han ga syrerne i hans makt. Denne seieren var en frukt av de sju tusen som ikke hadde bøyd kne for Ba'al. Ved den skulle Elia samtidig se at Herren, hærskarenes Gud, ennå ikke hadde veket fra det frafalne riket.

V. 1–12. Benhadad beleirer Samaria

«[1]Syrerkongen Benhadad samlet hele hæren sin, og trettito konger fulgte ham
med hester og vogner. Han dro opp og beleiret Samaria og kjempet mot byen.
[2]Han skikket sendebud inn i byen til Akab, Israels konge, [3]med dette budska-
pet: Så sier Benhadad: Ditt sølv og ditt gull hører meg til, og de vakreste av dine
hustruer og barn hører også meg til! [4]Israels konge svarte og sa: Det er som du
sier, min herre konge! Jeg og alt hva mitt er, hører deg til. [5]Men sendebudene
kom igjen og sa: Så sier Benhadad: Jeg sendte bud til deg og sa: Ditt sølv og ditt
gull og dine hustruer og dine barn skal du gi meg. [6]I morgen ved denne tiden
sender jeg mine tjenere til deg. De skal ransake ditt hus og dine tjeneres hus,
og alt som er dine øynes lyst, skal de ta og føre bort med seg. [7]Da kalte Israels
konge alle landets eldste til seg og sa: Nå kan dere vel klart se at han bare vil
oss ondt! Han sendte bud til meg og krevde mine hustruer og mine barn, mitt
sølv og mitt gull. Og jeg nektet ham det ikke. [8]Da sa alle de eldste og hele folket
til ham: Du må ikke høre på ham og ikke gi etter. [9]Så sa han til Benhadads
sendebud: Si til min herre kongen: Alt det du første gangen sendte bud til din
tjener om, vil jeg gjøre. Men dette kan jeg ikke gjøre. – Med dette svaret vendte
sendebudene tilbake til ham.»

Benhadad var sønn av den Benhadad som hadde erobret flere byer i Galilea mens Basja var konge (15,20). Nå kom han med en stor hær og beleiret Samaria. De trettito kongene som fulgte ham, var lydkonger under Benhadad. De hersket over hver sin by med det landet som hørte til, slik nesten hver by i Kanaan hadde sin konge på Josvas tid, og de var derfor forpliktet til å følge Benhadads hær med sine tropper.

Under beleiringen sendte Benhadad bud inn i byen og krevde: «Ditt sølv og ditt gull hører meg til, og de vakreste av dine hustruer og barn hører også meg

til!» Akab svarte motløst: «Det er som du sier, min herre konge! Jeg og alt hva mitt er, hører deg til.» Denne underdanigheten gjorde Benhadad enda frekkere. Han sendte bud for andre gang og varslet at tjenerne hans dagen etter skulle ransake kongens hus og stormennenes hus og ta med seg alt som var Akabs øynes lyst.

Akabs ord i v. 9 viser uten tvil at Benhadad krevde mer den andre gangen enn den første. Det første kravet var tvetydig. Akab hadde trolig forstått det slik at han skulle gi Benhadad det han forlangte, for å kjøpe seg fred.

Men Benhadad hadde uten tvil fra først av krevd at han skulle overgi seg på nåde og unåde. Det sa han helt klart den andre gangen, da han varslet at både kongens palass og stormennenes palasser skulle plyndres. Først da forsto Akab hva Benhadad hadde ment. Derfor la han saken fram for landets eldste, det vil si kongens rådgivere: «Nå kan dere vel klart se at han bare vil oss ondt!» Han ville føre dem i ulykke, siden han ikke nøyde seg med det første kravet, som Akab ikke hadde avslått.

De eldste og hele folket, det vil si borgerne i Samaria, rådet ham til ikke å gå med på kravet. Akab sendte da sendebudene tilbake med det svaret at han ville bøye seg for det første kravet, men det andre kunne han ikke gå med på.

V. 10–12. Benhadads trussel og Akabs svar

> «[10]Da sendte Benhadad igjen bud til ham og sa: Måtte gudene la det gå meg ille både nå og siden om Samarias støv skal kunne fylle nevene på alt det folket som er i mitt følge. [11]Da svarte Israels konge og sa: Si til ham: Ikke skulle den som binder sverdet på seg, rose seg lik den som løser det av seg! [12]Da Benhadad hørte dette svaret, mens han selv og kongene satt og drakk i løvhyttene, sa han til mennene sine: Still dere opp! Og de stilte seg opp mot byen.»

Nå ville Benhadad skremme den svake Akab med sterke trusler. Han sendte nye sendebud, truet med å ødelegge byen og stadfestet det med en høytidelig ed. Meningen var trolig at han ville legge byen i aske, så det knapt ble en neve støv igjen. Hæren hans var så mektig og tallrik at ruinene av byen ikke ville strekke til, om hver mann skulle fylle hånden sin.

Akab svarte på dette skrytet med ordtaket: «Ikke skulle den som binder sverdet på seg, rose seg lik den som løser det av seg!» Det svarer til det latinske: Syng ikke seierssangen før seieren er vunnet. Da ga Benhadad ordre om å storme byen, mens han satt og drakk med kongene sine i løvhyttene. Slike hytter av grener, kvister og busker settes fortsatt opp for konger og hærførere i Østen i stedet for telt. «Still dere opp!» betyr: Ta oppstilling mot byen for å storme den.

V. 13–30. Den første seieren

> «[13]Da trådte en profet fram for Akab, Israels konge, og sa: Så sier Herren: Ser du hele den store mengden? Jeg gir dem i dag i din hånd, og du skal kjenne at jeg er Herren. [14]Akab spurte: Ved hvem? Han svarte: Så sier Herren: Ved landshøvdingenes unge menn. Så spurte han: Hvem skal begynne striden? Han svarte: Du selv. [15]Så mønstret han landshøvdingenes unge menn, de var to hundre og trettito. Etter dem mønstret han alt folket, alle Israels barn, sju tusen mann. [16]De dro ut om middagen, mens Benhadad satt og drakk seg drukken i løvhyttene med de trettito kongene som var kommet ham til hjelp.

[17]Landshøvdingenes unge menn dro først ut. Benhadad sendte folk ut for å
speide, og de meldte ham at det hadde dratt krigsfolk ut fra Samaria. [18]Da sa
han: Enten de nå har dratt ut i fredelig ærend, eller de har dratt ut til strid,
så grip dem levende! [19]Så dro de da ut fra byen, landshøvdingenes unge menn
og hæren som fulgte dem, [20]og de hogg ned hver sin mann. Syrerne flyktet,
og Israel forfulgte dem. Og Benhadad, kongen i Syria, slapp unna på en hest
sammen med noen ryttere. [21]Så dro Israels konge ut og slo hestene og strids-
vognene, så det ble et stort mannefall blant syrerne. [22]Da trådte profeten fram
til Israels konge og sa til ham: Gå nå i gang med å ruste deg og tenk vel over hva
du skal gjøre! For til neste år drar kongen i Syria igjen opp imot deg.»

Mens syrerne gjorde seg klar til angrep, kom en profet til Akab og sa at Herren ville gi denne store mengden i hans hånd samme dag, «og du skal kjenne at jeg er Herren». Det skulle skje ved de unge mennene i følget til landshøvdingene, som hadde flyktet til Samaria – altså ved en liten og svak flokk.

At en profet trer fram i Samaria her og i v. 28 og 35, strider ikke mot 18,4.22 og 19,10. Det viser bare at Jesabels forfølgelse av profetene hadde avtatt noe, og at Elias arbeid altså ikke hadde vært uten frukt.

Akab mønstret da stridsmennene sine. Landshøvdingenes unge menn var 232, og resten av folket, alle Israels barn – det vil si alle israelittiske stridsmenn som var i Samaria – var 7000 mann. Ved middagstid, mens Benhadad og de trettito hjelpekongene satt drukne ved drikkelaget i løvhyttene, lot Akab mennene sine rykke ut med landshøvdingenes unge menn i spissen.

De 7000 må ikke forveksles med de sju tusen i 19,18 som ikke hadde bøyd kne for Ba'al, slik Rasji gjorde, selv om det neppe er tilfeldig at tallet er det samme. I begge tilfeller betegner tallet paktsfolket slik det fantes i Israel. Men i 19,18 er de sju tusen det sanne Israels utvalgte rest, mens de her bare er de stridsmennene Herren hadde latt Akab få beholde til forsvar for riket.

Da Benhadad fikk melding om at krigsfolket rykket ut, befalte han i sitt drukne overmot at de skulle tas levende, enten de kom med fredelige eller fiendtlige hensikter. Men de hogg ned hver sin mann, landshøvdingenes unge menn foran og resten av hæren bak.

Syrerne flyktet, og Benhadad slapp unna på en hest sammen med noen av rytterne i følget sitt, forfulgt av israelittene. Israels konge dro ut av byen og slo fiendens hester og stridsvogner. Syrerne var ikke forberedt på et slikt utfall fra de beleirede, og de led et fullstendig nederlag.

Etter seieren kom profeten igjen til Akab og advarte ham: Han måtte være på vakt, for ved årsskiftet, det vil si neste vår (se til 2 Sam 11,1), ville syrerkongen gå til krig mot ham på ny.

V. 23–25. Syrernes nye plan

«[23]Men syrerkongens tjenere sa til ham: Deres guder er fjellguder, derfor vant
de over oss. La oss heller kjempe mot dem på sletten, for da vinner vi sikkert
over dem. [24]Gjør nå slik: Avsett kongene, hver fra sin plass, og sett stattholdere
i deres sted! [25]Skaff deg selv en hær som er like stor som den du mistet, og like
mange hester og vogner. La oss så kjempe med dem på sletten! Da vinner vi
sikkert over dem! – Og han hørte på rådet deres og gjorde som de sa.»

Benhadads tjenere overtalte herren sin til et nytt felttog. Nederlaget forklarte de med to ting som kunne rettes på: hva slags guder de mente Israel hadde, og hvilken plass lydkongene hadde i hæren. Israels guder var fjellguder, mente de. Da syrerne kjempet mot dem i fjellene, måtte de stri mot disse gudenes makt og bukke under. Men på sletten skulle de vinne, for så langt rakk ikke disse gudenes makt.

Syrerne trakk denne slutningen om Israels Gud ut fra sine hedenske forestillinger: Hans hellige steder – ikke bare templet på Moria i Jerusalem, men også alterne på offerhaugene – lå på fjell, og hedenskapet hadde virkelig sine fjellguder, guder som bodde på fjellene og vernet og styrte alt som skjedde der. I Syria og Fønikia ble til og med selve fjellene dyrket som guder.

Så langt hadde Benhadads tjenere rett: De tilskrev nederlaget den hjelpen Gud hadde gitt sitt folk Israel. Feilen var bare at de holdt Israels Gud for en stedlig guddom, hvis makt ikke rakk lenger enn til fjellene.

De rådet også kongen (v. 24) til å fjerne kongene fra plassene deres i hæren og sette stattholdere i stedet. Lydkongene hadde trolig ikke vist den offervilje for overherrens sak som han ønsket. Til sist (v. 25) rådet de ham til å bygge hæren opp igjen til samme styrke som før, og så føre krigen på sletten. Men alle disse klokt uttenkte tiltakene skulle ikke hjelpe syrerne, for de skulle få erfare at Israels Gud ikke var en avgrenset fjellgud.

V. 26–30. Den andre seieren, ved Afek

> «[26]Året etter mønstret Benhadad syrerne og dro fram til Afek for å kjempe mot Israel. [27]Og Israels barn ble mønstret. De fikk utstyret sitt og dro ut imot dem. Israels barn leiret seg midt imot dem som to små geiteflokker, mens syrerne fylte landet. [28]Da trådte Guds mann fram og sa til Israels konge: Så sier Herren: Fordi syrerne har sagt: Herren er en fjellgud og ikke en dalgud, så vil jeg gi hele denne store mengden i din hånd, og dere skal kjenne at jeg er Herren. [29]Så lå de nå i leir midt imot hverandre i sju dager. På den sjuende dagen kom det til kamp, og Israels barn hogg på én dag ned hundre tusen mann fotfolk av syrerne. [30]De som ble tilbake, flyktet til Afek og inn i byen. Men muren falt ned over de tjuesju tusen mann som var blitt tilbake. Benhadad flyktet også og kom inn i byen. Og han sprang fra kammer til kammer.»

Ved det nye året (jf. v. 22) rykket Benhadad igjen fram, til Afek, for å kjempe mot Israel. Dette Afek er verken byen med det navnet i Asjers stamme (Jos 19,30; 13,4) eller byen i Juda-fjellene (Jos 15,53). Det er byen på Jisre'el-sletten, ikke langt fra Endor (1 Sam 29,1, sammenholdt med 28,4), for denne gangen hadde Benhadad bestemt seg for å kjempe mot Israel på sletten.

Israelittene ble mønstret og fikk utstyr og forsyninger, og de dro ut mot syrerne og slo leir midt overfor dem «som to små geiteflokker», det vil si skilt fra den store buskapen. De hadde trolig slått leir i fjellskråningene ved Jisre'el-sletten. Der så de ut som to stakkarslige geiteflokker mot syrerne, som fylte landet.

Da kom Guds mann – den profeten som er nevnt i v. 13 og 22 – igjen til Akab med Herrens ord: Fordi syrerne hadde sagt at Herren var en fjellgud og ikke en

dalgud, ville han gi hele denne store mengden i hans hånd, så de skulle kjenne at han var Herren.

Etter sju dager kom det til slag. Israelittene hogg ned hundre tusen syrere på én dag. De som var igjen, flyktet inn i byen Afek, og der falt muren over tjuesju tusen mann.

Noen av de flyktende syrerne hadde trolig klatret opp på bymuren for å gjøre motstand mot israelittene som forfulgte dem, og andre søkte ly bak den. Midt i striden falt muren ved et særskilt inngrep fra Gud og begravde syrerne som var der.

Årsaken til at muren falt, er ikke nevnt. Thenius antar at den var undergravd, for slik å holde borte enhver tanke om at Guds allmakt hadde gjort et under. Benhadad selv flyktet inn i byen, «fra kammer til kammer» (jf. 22,25).

V. 31–43. Akab gir Benhadad fri

> «[31]Da sa hans tjenere til ham: Vi har hørt at kongene av Israels hus er milde konger. La oss kle oss i sekk og legge rep om hodet og så gå ut til Israels konge. Kanskje han da lar deg få leve! [32]Så bandt de sekk om seg og la rep om hodet, og da de kom til Israels konge, sa de: Din tjener Benhadad sier: La meg få leve! Han svarte: Er han ennå i live? Han er min bror! [33]Mennene tok dette for et godt tegn, og de tok ham straks på ordet. De sa: Benhadad er din bror! Da sa han: Gå og hent ham! Så kom Benhadad ut til ham, og han lot ham stige opp i vognen sin. [34]Og Benhadad sa til ham: De byene som min far tok fra din far, vil jeg gi tilbake, og du kan bygge deg kjøpmannsgater i Damaskus, likesom min far gjorde i Samaria. Akab svarte: På det vilkår vil jeg gi deg fri! Så sluttet han en pakt med ham og ga ham fri.»

(Keil: «De tok dette som et godt varsel, skyndte seg å få ham til å forklare om det kom fra ham selv, og sa: Benhadad er din bror!»)

I denne nøden foreslo tjenerne at de skulle stole på at Israels konger var milde, og gå og be Akab om nåde for Benhadad. De kledde seg i sørgedrakt og la rep om halsen som tegn på at de overga seg helt, og gikk til Akab og ba for sin konges liv.

Akab følte seg så smigret over at hans mektige motstander måtte komme og be om nåde på en så ydmyk måte, at han skjenket ham livet. Han tenkte ikke på at Herren hadde refset Saul for en lignende handling (1 Sam 15,9 ff.). «Er han ennå i live? Han er min bror!» svarte han Benhadads tjenere.

Mennene grep disse ordene som et godt varsel, og de skyndte seg å få ham til å forklare om han mente det av hjertet. Så sa de: «Benhadad er din bror!» Det sjeldne hebraiske verbet betyr å si noe rett ut, uten omsvøp, og i Talmud å gi en forklaring, så det er ingen grunn til å endre teksten. Akab lot da Benhadad komme og stige opp i vognen sin.

For å holde Akab i dette gode lynet lovet Benhadad straks å gi tilbake de byene hans far hadde tatt fra Akabs far, og sa: «Du kan bygge deg gater i Damaskus, likesom min far gjorde i Samaria.»

Vi kjenner ikke til noen krig mellom Omri og Benhadad I. I 15,20 står det bare at Benhadad I tok flere byer i Galilea fra israelittene mens Basja var konge. Men det kan ikke være den krigen det siktes til her.

Uttrykket «din far» kunne riktignok brukes i videre betydning om Basja som en av Akabs forgjengere, men Benhadads far hadde laget seg gater i Samaria, og det avgjør saken. Det peker på en krig mellom Omri og Benhadad etter at Samaria var bygd ut til rikets hovedstad, og om den krigen er det ingen beretning bevart.

«Å lage seg gater» kan ikke gjelde festningsverk eller beiteveier, for Samaria og Damaskus var byer, og heller ikke tollboder. Det betyr at deler av byen ble ryddet for handel og fri ferdsel, eller for basarer som kunne fylle en hel gate.

«Og jeg», sa Akab, «vil gi deg fri på det vilkår», det vil si mot en pakt besvoret med ed. Så sluttet han en pakt med ham og ga ham både liv og frihet.

Denne helt ukloke framferden kom ikke bare av en naturlig og ubetenksom godhjertethet og godtroenhet. Den kom av karakterløs svakhet, forfengelighet og selvforblindelse. Å la en grusom og troløs fiende gå ustraffet var ikke bare den største hardhet mot hans egne undersåtter. Det var også åpen motstand mot Gud, som hadde kunngjort ham seieren og gitt hans folks fiende i hans hånd.

Akab hadde riktignok ikke noen uttrykkelig befaling fra Gud om å drepe Benhadad, slik Saul hadde (1 Sam 15,3). Likevel var det hans plikt å straffe denne bitre fienden av Israel med døden, om ikke for annet så for å skaffe sine undersåtter ro.

Det var nemlig sikkert å forutse at Benhadad ikke ville holde en pakt som var tvunget ut av ham i nøden, og det viste seg da også svært snart (se 22,1–3).[1]

V. 35–36. Profetdisippelen og løven

> «[35]Men en av profetenes disipler sa på Herrens bud til en annen: Slå meg! Men mannen ville ikke slå ham. [36]Da sa han til ham: Fordi du ikke lød Herrens røst, så skal en løve drepe deg når du går bort fra meg. Og da han gikk fra ham, kom en løve imot ham og drepte ham.»

Nå følger Guds dom over det Akab hadde gjort mot Benhadad. En av profetenes disipler fikk befaling fra Gud om å kunngjøre for kongen at Gud ville straffe ham fordi han hadde latt Benhadad gå. Han skulle gjøre det ved en symbolsk handling, slik Natan en gang gjorde med David (2 Sam 12,1 ff.), så kongen selv måtte felle dommen over seg.

«På Herrens bud», det vil si i kraft av en åpenbaring fra Gud (se til 13,2), sa profetdisippelen til en annen: «Slå meg!» Da vennen nektet, kunngjorde han at fordi han ikke hadde lydt Herrens røst, skulle en løve møte ham og drepe ham når han gikk bort. Trusselen gikk straks i oppfyllelse. Hendelsen viser hvor hardt all motstand mot Guds befalinger til profetene ble straffet, til advarsel for andre, akkurat som i den lignende hendelsen i 13,24.

V. 37–43. Dommen over Akab

> «[37]Så møtte han en annen mann og sa: Slå meg! Og mannen slo ham så han ble såret. [38]Deretter gikk profeten og stilte seg på veien for å møte kongen. Men han gjorde seg ukjennelig ved å legge et bind over øynene. [39]Da nå kongen kom forbi, ropte han til kongen: Din tjener var dratt ut og var med i striden. Men

[1]Clericus sier det treffende: Selv om Akabs handling så ut som mildhet, var det ikke sann mildhet. Den skal ikke vises mot voldsmenn som gjør enda mer skade når de slippes fri, slik Benhadad virkelig gjorde. Gud hadde gitt Akab seieren og den skyldige kongen i hans hånd for at han skulle straffe ham, ikke vise ham vennlighet. Og Akab, som hadde latt sin hustru Jesabel drepe så mange profeter, var ellers ikke særlig mild.

> i det samme kom det en mann fram som førte en annen mann til meg og sa:
> Ta vare på denne mannen! Blir han borte, skal ditt liv tre i stedet for hans liv,
> eller også skal du betale meg en talent sølv. [40]Men din tjener hadde noe å gjøre
> her og der, og så ble mannen borte. Da sa Israels konge til ham: Slik skal din
> dom være, du har selv felt den. [41]Da skyndte han seg og rev bindet fra øynene,
> og Israels konge kjente ham og så at han var en av profetene. [42]Og profeten
> sa til ham: Så sier Herren: Fordi du lot den mannen som jeg hadde bannlyst,
> slippe ut av hendene på deg, så skal ditt liv tre i stedet for hans liv og ditt folk
> i stedet for hans folk. [43]Så dro Israels konge hjem, mismodig og harm, og kom
> til Samaria.»

Profetdisippelen ba så en annen om å slå ham, og mannen slo ham så han ble såret. Han ville bli slått og såret, ikke for å gjøre seg ukjennelig, og heller ikke for å kunne rope til kongen om hjelp som om han hadde lidt urett, eller for å se ut som en kriger på vei hjem fra slaget. Han ville vise Akab i et bilde hva han hadde å vente av Benhadad, som han hadde latt gå.

Med sårene sine stilte han seg på veien der kongen skulle komme, og gjorde seg ukjennelig med et bind over øynene. Ordet betyr ikke «aske», slik noen eldre oversettelser har det, men et hodebind.

Da kongen gikk forbi, ropte han til ham og fortalte en oppdiktet historie: Han hadde vært med i krigen, og en mann hadde gått til side og overlatt en annen mann, en fange, til ham med befaling om å vokte ham. Ble fangen borte, skulle han svare for ham med sitt eget liv eller betale en talent sølv i bot. Resten sier seg selv, nemlig at han ba om å slippe straffen.

Akab svarte: «Slik skal din dom være, du har selv felt den», det vil si: Du har selv avsagt din dom og må bære den straffen du har nevnt.

Da rev profetdisippelen raskt bindet fra øynene, så kongen kjente ham igjen som profet, og han kunngjorde Herrens ord: «Fordi du lot den mannen som jeg hadde bannlyst, slippe ut av hendene på deg, så skal ditt liv tre i stedet for hans liv og ditt folk i stedet for hans folk.» Den undergangen Benhadad var viet til, skulle altså ramme Akab og hans folk.

Uttrykket «mannen som jeg har bannlyst»[2] viste Akab tydelig nok hva han burde ha gjort med Benhadad. Den som var lyst i bann, skulle dø (3 Mos 27,29). Så dro kongen hjem til Samaria, mismodig og harm.

[2] **«mannen som jeg har bannlyst»** isj chermi, אִישׁ־חֶרְמִי, «min bannlyste mann»

Kapittel 21. Nabots vingård

Etter disse hendelsene fikk Akab slik lyst på en vingård ved siden av slottet hans i Jisre'el at han ble helt motløs da eieren, Nabot, nektet å gi fra seg farsarven sin. Det varte til hans hustru Jesabel banet vei for ranet ved å la Nabot henrette på en skjendig måte (v. 1–15).

Men da Akab ville ta vingården i eie, gikk Elia ham i møte. Han kunngjorde at Herren skulle straffe både ham og hustruen med en blodig død for dette mordet og ranet, og at avgudsdyrkelsen hans skulle straffes ved at hele huset hans ble utryddet (v. 16–26).

Akab ble så grepet av dette at han ydmyket seg for Gud. Da sa Herren til Elia at den varslede dommen ikke skulle bryte løs over huset hans før etter Akabs død (v. 27–29).

V. 1–26. Nabot vil ikke gi fra seg fedrearven

> «[1]En tid etter skjedde dette: Jisre'elitten Nabot hadde en vingård i Jisre'el ved siden av et slott som tilhørte Akab, kongen i Samaria. [2]Akab talte med Nabot og sa: Gi meg vingården din, så jeg kan ha den til grønnsakhage! For den ligger tett ved mitt hus. Jeg vil gi deg en bedre vingård i stedet for den, eller om du så synes, vil jeg gi deg så mye i penger som den er verd. [3]Men Nabot svarte: Måtte Herren forby at jeg skulle gi deg fedrearven min! [4]Så gikk Akab hjem, mismodig og harm for det svaret jisre'elitten Nabot hadde gitt ham da han sa: Jeg vil ikke gi deg fedrearven min! Og han la seg på sengen og vendte ansiktet bort, og ville ikke ha mat.»

Siden Akab kalles «kongen i Samaria», kan vi slutte at Jisre'el, dagens Zer'in (se til Jos 19,18), bare var kongens sommerbolig.

Nabot nektet å gi fra seg vingården fordi den var fedrearven hans. Han gjorde det altså av gudsfrykt («Måtte Herren forby …»), for loven forbød å selge farsarven (3 Mos 25,23–28; 4 Mos 36,7 ff.). Han hadde derfor ikke bare personlig rett til å avslå kongens tilbud; han var bundet av Guds bud.

Akab burde ha respektert denne ømme samvittigheten, som vek tilbake for å bryte loven, og latt sitt begjær fare. I stedet gikk han hjem, det vil si til Samaria (jf. v. 8), mismodig og harm. Han la seg på sengen og vendte ansiktet mot veggen (jf. 2 Kong 20,2), slik sørgende gjør når de skyr all samtale og ikke engang vil se andre mennesker, og ville ikke spise.

Denne barnslige måten å vise sin harme over Nabots avslag på viser tydelig at Akab var en mann solgt under synden (v. 20). Han manglet bare kraft til å sette hjertets ondskap ut i livet med handling.

V. 5–7. Jesabel tar saken i sin hånd

> «[5]Da kom hans kone Jesabel inn til ham, og hun spurte: Hvorfor er du så mismodig at du ikke vil ha mat? [6]Han svarte: Jeg talte med jisre'elitten Nabot og sa til ham: Gi meg vingården din for penger, eller om du heller vil det, så gir jeg deg en annen vingård i stedet. Men han sa: Jeg vil ikke gi deg min vingård. [7]Da sa hans kone Jesabel til ham: Nå får du vise at du er konge over Israel! Stå opp, ta til deg mat og vær vel til mote! Jeg skal sørge for at du får jisre'elitten Nabots vingård.»

(Keil: «Er det du som nå utøver kongemakt over Israel?»)

Da Jesabel fikk vite hvorfor Akab var i dårlig lune, spurte hun spottende om det var han som nå styrte som konge over Israel. «Du» står først med ettertrykk, og setningen må tas som et spottende spørsmål, slik Septuaginta gjør. «Jeg», fortsatte hun – siden du ikke har mot nok til å handle – «skal sørge for at du får jisre'elitten Nabots vingård.»

V. 8–10. Jesabels brev

> «[8]Så skrev hun et brev i Akabs navn og satte segl på det med hans signetring. Hun sendte brevet til de eldste og fornemste som bodde i den samme byen som Nabot. [9]I brevet skrev hun: Lys til en faste og la Nabot sitte øverst blant folket. [10]La så to fordervede menn sitte midt imot ham, så de kan vitne mot ham og si: Du har forbannet Gud og kongen! Før ham så ut og stein ham i hjel.»

Den skamløse kvinnen skrev da et brev i Akabs navn og satte kongens segl under. Seglet bar trolig kongens navn og ble trykt på i stedet for underskrift, og slik fikk brevet preg av en kongelig befaling (jf. Est 8,13; Dan 6,17). Hun sendte det til de eldste og stormennene i byen, det vil si byens øvrighet (5 Mos 16,18). De bodde nær Nabot og kjente livet hans, så de syntes best egnet til å reise anklagen.

Jesabel bød at det skulle lyses faste som et tegn, som om en offentlig forbrytelse eller en tung skyld hvilte over byen, så den måtte ydmyke seg for Gud (1 Sam 7,6). Meningen var at rettssaken som skulle reises, fra første stund skulle ha rettferdighetens skinn i alle borgernes øyne, og at forbrytelsen Nabot skulle anklages for, skulle se sann ut. «La Nabot sitte øverst blant folket» betyr: Før ham fram for retten som anklaget, mens hele folket ser på.

For å bevare rettferdighetens skinn skulle det være to vitner, slik loven krevde (5 Mos 17,6–7; 19,15; 4 Mos 35,30), men fordervede menn, slik det også var ved forhøret av Jesus (Matt 26,60).

Det hebraiske ordet bak «forbannet» betyr egentlig «velsigne»: å si farvel til Gud, vise ham bort, som i Job 2,9 («Si Gud farvel»). Det betyr altså å spotte Gud. Gud og kongen nevnes sammen, som Gud og fyrsten i 2 Mos 22,28, for at Nabot skulle kunne anklages for å bryte denne loven og dømmes til døden som gudsbespotter etter 5 Mos 13,10 og 17,5, der steining er straffen for avgudsdyrkelse, som er en fornektelse av Gud i gjerning.

Å spotte kongen er ikke en ny forbrytelse lagt til gudsbespottelsen. Kongen var Guds synlige stedfortreder, og derfor var det å spotte ham i seg selv også å spotte Gud.

V. 11–15. Nabot blir steinet

> «[11]Og mennene i byen, de eldste og stormennene i byen hans, gjorde det Jesabel hadde sendt bud til dem om, slik som det var skrevet i det brevet hun hadde sendt dem. [12]De lyste til en faste og lot Nabot sitte øverst blant folket. [13]Så kom to fordervede menn og satte seg midt imot ham, og de fordervede mennene vitnet mot Nabot så folket hørte det, og sa: Nabot har forbannet Gud og kongen! Og de førte ham utenfor byen og steinet ham i hjel. [14]Så sendte de bud til Jesabel og sa: Nabot er blitt steinet og er død. [15]Med det samme Jesabel hørte at Nabot var blitt steinet og var død, sa hun til Akab: Stå opp og ta jisre'elitten Nabots vingård i eie, den som han ikke ville la deg få for penger! For Nabot lever ikke lenger, han er død.»

De eldste i Jisre'el fulgte befalingen uten å nøle. Det er et slående bevis både på dyp moralsk fordervelse og på slavisk frykt for den hensynsløse dronningens tyranni.

Da Jesabel fikk melding om at Nabot var henrettet, ba hun Akab ta vingården i eie. Etter 2 Kong 9,26 ble Nabots sønner drept samtidig, og dermed kunne kongen inndra eiendommen hans. Det skjedde ikke etter noen regel i Moseloven, men etter et prinsipp som ligger i selve begrepet høyforræderi. Ved gudsbespottelse falt forbryterens eiendom til Herren som bannlyst gods (5 Mos 13,15–16), og på samme måte ble forræderes eiendom regnet for å tilfalle kongen.

V. 16–19. Elia møter Akab i vingården

> «[16]Da Akab hørte at Nabot var død, sto han opp og ville gå ned til jisre'elitten Nabots vingård og ta den i eie. [17]Men Herrens ord kom til tisbitten Elia, og det lød så: [18]Stå opp, gå ned og møt Akab, Israels konge, som bor i Samaria. Nå er han i Nabots vingård. Han er gått dit ned for å ta den i eie. [19]Og du skal tale slik til ham: Så sier Herren: Har du nå både myrdet og arvet? Og du skal si til ham: Så sier Herren: På det stedet hvor hundene slikket Nabots blod, skal hundene også slikke ditt blod!»

Men da Akab dro ned til Jisre'el for å ta Nabots vingård i eie, gikk Elia ham i møte etter Guds befaling, med Herrens ord: «Har du nå både myrdet og arvet?» Spørsmålet skulle skjerpe samvittigheten hans, for Akab måtte innrømme det. «Som bor i Samaria» står fordi Akab var i Jisre'el da Elia møtte ham. Så sa Elia videre: «Så sier Herren: På det stedet hvor hundene slikket Nabots blod, skal hundene også slikke ditt blod!» – ja, nettopp ditt.

Denne trusselen ble bare oppfylt på Akab i den grad at hundene slikket blodet hans i Samaria da vognen han døde i, ble skylt (22,38). Det skyldtes Guds medlidenhet og at Akab ydmyket seg under Guds dom (v. 27–29). Men på sønnen Joram ble den oppfylt bokstavelig, for liket hans ble kastet inn på Nabots jordstykke (2 Kong 9,25–26).

V. 20–24. Dommen over Akabs hus

> «[20]Men Akab sa til Elia: Har du funnet meg, du min fiende? Han svarte: Ja, jeg har funnet deg, fordi du har solgt deg til å gjøre det som er ondt i Herrens øyne.

> [21]Derfor vil jeg føre ulykke over deg og feie etter deg og utrydde alle menn i Akabs hus, både myndige og umyndige i Israel. [22]Og jeg vil gjøre med ditt hus som med Jeroboams, Nebats sønns hus og med Basjas, Akias sønns hus, fordi du har vakt min harme, og fordi du har fått Israel til å synde. [23]Også om Jesabel har Herren talt, og han har sagt: Hundene skal fortære Jesabel ved Jisre'els voll. [24]Den av Akabs hus som dør i byen, skal hundene fortære. Og den som dør ute på marken, skal himmelens fugler fortære.»

Akab svarte: «Har du funnet meg, du min fiende?», det vil si: Kommer du meg i møte igjen, du min fiende? Han kalte Elia sin fiende for å ta brodden av profetens trussel, som om den bare kom av personlig fiendskap.

Men Elia svarte uten frykt: «Ja, jeg har funnet deg, fordi du har solgt deg til å gjøre det som er ondt i Herrens øyne.» Så kunngjorde han at Akabs hus skulle utryddes (v. 21–22), og at Jesabel, som var den største synderen, skulle få den mest vanærende død (v. 23).

Å selge seg til å gjøre det onde (*hitmakker*, הִתְמַכֵּר, «selge seg selv») vil si å overgi seg til det onde så en ikke lenger har noen egen vilje, å gjøre seg til det ondes trell (jf. v. 25; 2 Kong 17,17). Følgen er at en er «solgt til trell under synden» (Rom 7,14): Synden får ubegrenset makt over det mennesket som overgir seg til den som trell.

Om v. 21–22, se 14,10–11; 15,29–30; 16,3.12–13. Trusselen mot Jesabel (v. 23) ble oppfylt bokstavelig, se 2 Kong 9,30 ff. «Vollen»[1] er egentlig den åpne plassen langs bymuren. Når trusselen blir gjentatt i 2 Kong 9,10.36–37, står det «på Jisre'els mark». Det er bare en mer allmenn betegnelse på stedet, så ordet her skal ikke endres.

V. 25–26. Ingen var som Akab

> «[25]Det har aldri vært noen som Akab, han som solgte seg til å gjøre det som var ondt i Herrens øyne, fordi hans kone Jesabel egget ham. [26]Hans ferd var over all måte avskyelig. Han fulgte avgudene, slik som amorittene hadde gjort, de som Herren drev bort for Israels barn.»

Her gjør historieskriveren selv en betraktning over Akabs ugudelige ferd, som førte en så vanærende ende over ham og huset hans. Det fantes ingen annen som Akab, «han som solgte seg til å gjøre det som var ondt». Amorittene står her for kanaaneerne, som i 1 Mos 15,16 og flere steder.

V. 27–29. Akabs bot

> «[27]Men da Akab hørte det Elia sa, flerret han klærne sine og la sekk omkring seg og fastet. Og han sov i sekk og gikk stille omkring. [28]Da kom Herrens ord til tisbitten Elia, og det lød så: [29]Har du sett at Akab har ydmyket seg for meg? Fordi han har ydmyket seg for meg, vil jeg ikke la ulykken komme i hans dager, men i hans sønns dager vil jeg la ulykken komme over hans hus.»

Den forferdelige trusselen gjorde slikt inntrykk på Akab at han angret dypt og – i det minste for en tid – gjorde oppriktig bot. Å flerre klærne, ta på seg den grove sørgedrakten av hår (*saq*, שַׂק, «sekk») og faste nevnes ofte som ytre tegn på

[1] **«Vollen»** chel, חֵל

ydmykelse for Gud eller dyp sorg over synden. «Han gikk stille omkring», sakte, som en som er dypt bedrøvet.

Denne boten var verken hykleri eller bare noe utvortes. Den var oppriktig, selv om den ikke varte og ikke førte til noen virkelig omvendelse. For Herren selv godtok den som ydmykelse for ham (v. 29), og han sa til Elia at han derfor ikke ville la den varslede ulykken komme over Akabs hus mens Akab levde, men først i sønnens dager. Hadde Akab virkelig omvendt seg, måtte han på en eller annen måte ha søkt å gjøre godt igjen den uretten han hadde gjort.

Kapittel 22. Akabs død ved Ramot i Gilead

Kapitlet forteller om felttoget Akab og Josjafat førte sammen mot syrerne ved Ramot i Gilead, og om Akabs død (jf. 2 Krøn 18,2–34). Deretter følger en kort beretning om Josjafats regjering i Juda og begynnelsen på Akasjas regjering i Israel.

V. 1–18. Akab og Josjafat slår seg sammen

> «[1]I tre år holdt de seg i ro, og det var ikke noen krig mellom Syria og Israel. [2]Men i det tredje året hendte det at Josjafat, Judas konge, dro ned til Israels konge. [3]Da sa Israels konge til tjenerne sine: Vet dere ikke at Ramot i Gilead hører oss til? Og vi sitter stille og tar det ikke fra kongen i Syria! [4]Og han sa til Josjafat: Vil du dra med meg i krig til Ramot i Gilead? Josjafat svarte Israels konge: Som du, så jeg! Som ditt folk, så mitt folk! Som dine hester, så mine hester!»

Tidsangivelsen peker tilbake på slutten av krigen i kap. 20.

I det tredje året – ikke nødvendigvis mot slutten av det, for Josjafats besøk kom før krigen ble tatt opp igjen – besøkte Josjafat Israels konge. Han hadde alt knyttet seg til ham ved giftermål, da han lot sønnen sin gifte seg med Akabs datter (2 Krøn 18,1; 2 Kong 8,18).

Akab sa da til tjenerne sine at syrerkongen hadde beholdt Ramot i Gilead, trolig der dagens es-Salt ligger (se til 5 Mos 4,43), enda han etter fredsvilkårene i 20,34 burde ha gitt byen fra seg.

Så spurte han Josjafat om han ville dra med ham i krig mot Ramot, og Josjafat lovet det: «Som du, så jeg! Som ditt folk, så mitt folk! Som dine hester, så mine hester!» Det vil si: Jeg står til tjeneste for deg med hele min krigsmakt. I Krønikebøkene står det derfor i stedet: «Vi vil være med deg i krigen» (2 Krøn 18,3).

V. 5–9. De fire hundre profetene

> «[5]Og Josjafat sa videre til Israels konge: Søk likevel først å få vite hva Herren sier! [6]Da kalte Israels konge profetene sammen. Det var omkring fire hundre mann. Og han spurte dem: Skal jeg dra i krig mot Ramot i Gilead, eller skal jeg la det være? De svarte: Dra opp! Herren vil gi det i kongens hånd. [7]Men Josjafat sa: Finnes det ikke en annen av Herrens profeter her, så vi kunne spørre Herren til råds gjennom ham? [8]Israels konge svarte Josjafat: Det finnes en til,

og vi kan spørre Herren til råds gjennom ham. Men jeg hater ham, fordi han ikke profeterer godt om meg, bare ondt. Det er Mika, Jimlas sønn. Josjafat sa: Kongen skulle ikke tale slik. [9]Da kalte Israels konge på en av hoffolkene og sa: Skynd deg og hent Mika, Jimlas sønn!»

Josjafat ville også søke Herrens ord om krigen. Derfor samlet Akab omkring fire hundre profeter, og alle som én spådde de at felttoget skulle lykkes. Disse fire hundre var verken Asjeras fire hundre profeter, som ikke hadde møtt fram på Karmel da Elia var der (18,19–20), eller Ba'als profeter, slik noen eldre utleggere mente, for hos dem kunne ikke Akab spørre etter Herrens ord.

På den andre siden var de heller ikke sanne profeter for Herren og profetdisipler. De var profeter for Herren slik han ble dyrket under oksebildet. De drev profetering som et yrke, uten noe kall fra Gud, og selv om de ikke sto i lønn hos Israels avgudsdyrkende konger, var de i alle fall i deres tjeneste. Josjafat godtok dem nemlig ikke som Herrens sanne profeter, men spurte om det ikke fantes en slik profet til, så de kunne spørre Herren til råds gjennom ham (v. 7).

Akab nevnte da en, men en han hatet fordi han aldri profeterte godt om ham, bare ondt: Mika, Jimlas sønn. Josefus og rabbinerne mener han var den navnløse profeten som hadde dømt Akab i den forrige krigen fordi han lot Benhadad gå fri (20,35 ff.). Men det har ingen grunnlag og er bare en gjetning. I alle fall hadde Akab alt lært Mika å kjenne som en profet som varslet ulykke, og som v. 26 viser, hadde han latt ham fengsle for en ubehagelig profeti.

Akabs uvilje mot denne profeten hadde rot i en tro som hang sammen med hedenske tanker om spådom og besvergelse: at profetene sto i et slikt forhold til guddommen at den nødvendigvis måtte oppfylle deres vilje. Denne troen var oppstått fordi de sanne profetenes forutsigelser alltid gikk i oppfyllelse (se til 4 Mos 22,6.17). Etter Josjafats ønske sendte Akab likevel en hoffmann for å hente Mika i all hast.

V. 10–14. Sidkias jernhorn

«[10]Imens satt Israels konge og Josjafat, Judas konge, i kongelig skrud, hver på sin trone, på en treskeplass ved inngangen til Samarias port. Og alle profetene sto foran dem og sa fram sine profetier. [11]Og Sidkia, Kena'anas sønn, gjorde seg horn av jern og sa: Så sier Herren: Med disse skal du stange syrerne til du får gjort ende på dem. [12]Og alle profetene spådde likedan og sa: Dra opp til Ramot i Gilead! Så skal du ha lykken med deg, og Herren skal gi byen i kongens hånd. [13]Budet som var gått for å hente Mika, sa til ham: Profetene spår med én munn godt for kongen. La nå også ordene dine stemme overens med deres, og spå godt! [14]Mika svarte: Så sant Herren lever: Det som Herren sier til meg, det vil jeg tale.»

Imens fortsatte kalveprofetene å spå lykke for de to kongene. De satt i kongelig skrud på troner på en treskeplass, det vil si en jevnet plass under åpen himmel, foran porten til Samaria. For å gi budskapet sitt større tyngde laget en av dem, Sidkia, Kena'anas sønn, seg horn av jern, trolig jernpigger som han holdt mot hodet. Med dem skulle Akab stange syrerne til han hadde gjort ende på dem.

Denne symbolske handlingen gjorde det bildet levende som Moses brukte i velsignelsen over Josef: «Hans horn er som villoksens horn. Med dem stanger

han alle folkene» (5 Mos 33,17). Slik ville Sidkia overføre dette herlige løftet til Efra'ims stamme på Akab og det foretaket han nå sto foran. Men den falske profeten overså at hele Mosevelsignelsen bare skulle oppfylles om folket var trofast mot Herren. Alle de andre profetene stemte i: «Dra opp til Ramot i Gilead! Så skal du ha lykken med deg.»

Budet som hentet Mika, prøvde på veien å overtale ham til å spå kongen lykke, slik de andre profetene hadde gjort. Men Mika svarte med en høytidelig ed at han bare ville tale det Herren sa til ham.

V. 15–18. Mikas profeti

> «[15]Da han nå kom til kongen, sa kongen til ham: Mika! Skal vi dra i krig til Ramot i Gilead, eller skal vi la det være? Han svarte: Dra opp! Så skal du ha lykken med deg, og Herren skal gi byen i kongens hånd. [16]Men kongen sa til ham: Hvor mange ganger skal jeg ha deg til å sverge på at du ikke skal tale annet til meg enn sannhet i Herrens navn? [17]Da sa han: Jeg så hele Israel spredt utover fjellene som en saueflokk uten gjeter. Og Herren sa: Disse har ingen herre, la dem vende tilbake i fred, hver til sitt hus! [18]Da sa Israels konge til Josjafat: Var det ikke det jeg sa til deg? Han profeterer ikke godt om meg, bare ondt!»

Da Mika sto foran kongen, svarte han på spørsmålet med nøyaktig de samme ordene som de falske profetene. Slik viste han kongen hvordan han ville tale om han bare lot seg lede av personlige hensyn, slik de andre gjorde. Av at ordene var de samme, og trolig også av tonefallet, skjønte Akab at svaret var ironisk, og han besvor ham om bare å tale sannhet i Herrens navn.

Da fortalte Mika hva han hadde sett i Ånden: «Jeg så hele Israel spredt utover fjellene som en saueflokk uten gjeter», og han la til Herrens ord: «Disse har ingen herre, la dem vende tilbake i fred, hver til sitt hus!» Det betydde at Akab skulle falle i krigen om Ramot i Gilead, og at hæren hans skulle spres uten leder utover fjellene i Gilead. Så skulle hver mann vende hjem uten å bli forfulgt og drept av fienden.

Sidkia hadde prøvd å gi profetien sin større vekt ved i et bilde å overføre den lykken Moses hadde lovet, på Akabs foretak. Mika viste derimot kongen ut fra loven hva som virkelig skulle skje i den krigen han hadde planlagt: nettopp det Moses før sin bortgang ville avverge for Israel. Han ba jo Herren om å sette en mann over menigheten, som kunne føre dem ut og inn, «så Herrens menighet ikke skal være som får uten hyrde» (4 Mos 27,16–17).

Akab hadde bedt om et sant ord fra Herren. Likevel prøvde han å skyve den ugunstige profetien over på Mikas personlige fiendskap, og sa til Josjafat: «Var det ikke det jeg sa til deg? Han profeterer ikke godt om meg, bare ondt!»

V. 19–33. Løgnånden i profetenes munn

> «[19]Men Mika sa: Så hør da Herrens ord: Jeg så Herren sitte på sin trone og hele himmelens hær stå omkring ham på hans høyre og venstre side. [20]Og Herren sa: Hvem vil lokke Akab til å dra opp til Ramot i Gilead, så han faller der? Og den ene sa så og den andre så. [21]Da gikk ånden fram og stilte seg for Herrens åsyn og sa: Jeg skal lokke ham. Herren spurte ham: Hvordan? [22]Han svarte: Jeg vil gå av sted og være en løgnens ånd i alle hans profeters munn. Da sa

> Herren: Ja, du skal lokke ham. Det skal også lykkes deg. Gå av sted og gjør det!
> [23]Se, nå har Herren lagt en løgnens ånd i munnen på alle disse profetene dine. Men Herren har varslet ulykke for deg. [24]Da gikk Sidkia, Kena'anas sønn, fram og slo Mika på kinnet og sa: Hvordan er Herrens Ånd gått over fra meg for å tale til deg? [25]Mika svarte: Det skal du få se den dagen du flykter fra kammer til kammer for å gjemme deg.»

Mika lot seg likevel ikke føre vill av dette. Ved en ny åpenbaring avslørte han for Akab den skjulte grunnen til at de fire hundre profetene hans spådde falskt. «Så hør da», det vil si: Siden du tenker slik, så hør Herrens ord.

Han så Herren sitte på sin trone og hele himmelens hær stå omkring ham. Herren spurte hvem som ville lokke Akab til å dra opp og falle ved Ramot i Gilead. Da gikk ånden fram – fram fra de andres rekker – og tilbød seg å være en løgnens ånd i munnen på alle Akabs profeter.

Herren svarte at han skulle lokke ham, og at det også skulle lykkes ham. «Se, nå har Herren lagt en løgnens ånd i munnen på alle disse profetene dine. Men Herren» – han selv, gjennom meg – «har varslet ulykke for deg.»

Synet Mika forteller om, var ikke bare en billedlig drakt som profeten selv hadde gitt budskapet sitt. Det var en enkel gjengivelse av det virkelige, indre synet der det var blitt åpenbart for ham at de fire hundre profetenes spådom var inngitt av en løgnens ånd.

Ånden (*haruach*, הָרוּחַ) som inspirerte disse profetene som en løgnens ånd, er verken Satan eller noen annen ond ånd. Som både den bestemte artikkelen og hele sammenhengen viser, er den profetiens ånd, framstilt som en person. Bare i den grad den etter Guds vilje virker som en løgnens ånd (*ruach sjeqer*, רוּחַ שֶׁקֶר), er den en uren ånd, villfarelsens ånd (Sak 13,2; 1 Joh 4,6), og står under Satans innflytelse.

For heller ikke de falske profetenes spådommer var bare påfunn av menneskelig fornuft og fantasi. Det ser vi både av dette stedet og av Sak 13,2, og av det Skriften ellers lærer om det onde som en åndelig makt. De falske profetene sto like mye som de sanne under en overnaturlig åndelig makt. Etter Guds ordning var de i løgnens tjeneste under den onde åndens innflytelse, slik de sanne profetene ble drevet av Den Hellige Ånd i Herrens tjeneste.

I Mikas syn kommer løgnåndens overnaturlige innvirkning på de falske profetene fram ved at profetiens ånd selv tilbyr seg å bedra Akab som en løgnens ånd i dem. Herren sender denne ånden fordi bedraget var lagt på Akab som Guds dom over hans vantro. Men det står ikke noe her om at denne løgnånden kom fra Satan, for profeten ville bare få fram at det var Gud som virket i det bedraget Akabs profeter førte ham inn i.

Herrens ord «Du skal lokke ham, det skal også lykkes deg» og «Herren har lagt en løgnens ånd …» må ikke forstås bare som at Gud tillot det, slik kirkefedrene og de eldre teologene mente. Etter Skriften virker Gud også det onde, men uten at han dermed vil det onde eller frambringer synden.

Profetens syn bygger på denne tanken: Herren har bestemt at Akab, forført av en spådom som løgnens ånd hadde inngitt profetene hans, skal gå i krigen, for at han der skal få straffen for sin ugudelighet. Siden han ikke ville høre på

Herrens ord i munnen på hans sanne tjenere, overga Gud ham i hans vantro til løgnåndenes innvirkning (jf. «overga» i Rom 1,24.26.28).

Men at menneskets frie vilje ikke ble opphevet av dette, går alt fram av ordene «du skal lokke ham», og enda tydeligere av «det skal også lykkes deg». Begge forutsetter at mennesket kunne stå imot fristelsen.

Sidkia ble så harm over at løgnens ånd som drev de falske profetene, ble avslørt, at han slo Mika på kinnet og sa: «Hvordan er Herrens Ånd gått over fra meg for å tale til deg?» I Krønikebøkene er spørsmålet gjort tydeligere i grunnteksten: «Hvilken vei gikk Herrens Ånd fra meg?» (2 Krøn 18,23).

Sidkia visste at han ikke selv hadde funnet på profetien sin, og derfor gikk han så frekt løs på Mika. Men han beviste bare at det ikke var Guds Ånd som drev ham. Hadde Herrens Ånd drevet ham, ville han ikke ha funnet det nødvendig å gi ordene sine tyngde med rå makt. Da ville han rolig ha overlatt saken sin til Herren, slik Mika gjorde.

Mika svarte stillferdig: «Det skal du få se» – at Herrens Ånd hadde forlatt deg – «den dagen du flykter fra kammer til kammer for å gjemme deg.» Dette ble trolig oppfylt etter krigen, da Jesabel eller Akabs venner lot de falske profetene bøte for det ulykkelige utfallet. Men det sier beretningen vår ikke noe om, for den holder seg til hovedsakene.

V. 26–28. Mika i fangehuset

> «[26]Da sa Israels konge: Ta Mika og før ham tilbake til byens høvedsmann Amon og til kongesønnen Joasj. [27]Og si til dem: Så sier kongen: Sett ham i fangehuset og la ham leve på knapp tildeling av vann og brød til jeg kommer uskadd hjem igjen! [28]Mika sa: Kommer du uskadd hjem igjen, så har Herren ikke talt gjennom meg. Og han sa: Hør dette, alle folk!»

Akab lot Mika føre tilbake til byens høvedsmann Amon og til kongesønnen Joasj, med befaling om å sette ham i fangehuset og la ham leve på knapp tildeling av vann og brød til kongen kom uskadd hjem fra krigen. Av ordene «før ham tilbake» følger det at Mika var hentet hos byens høvedsmann. Han hadde uten tvil holdt ham i forvaring, for byens fengsel lå trolig i hans hus. «Sett ham i fangehuset» viser ikke det motsatte; sammen med det som følger, betyr det bare at fangenskapet skulle bli strengere.

Viss på at budskapet hans var Guds sannhet, gikk Mika fra kongen med disse ordene: «Kommer du uskadd hjem igjen, så har Herren ikke talt gjennom meg. Hør dette, alle folk!»

Ordet betyr her ikke «folk», det vil si folket som var til stede – den betydningen har det bare i det gamle språket i Mosebøkene –, men folkeslag. Mika kaller altså ikke bare de nærværende som vitner på at ordene hans var sanne. Han kaller folkeslagene generelt, Israel og nabofolkene, som skulle se av det som fulgte, at ordet hans var sant (se Mika 1,2).

V. 29–33. Josjafat i livsfare

> «[29]Så dro Israels konge og Judas konge Josjafat opp til Ramot i Gilead. [30]Og Israels konge sa til Josjafat: Jeg vil forkle meg og så gå i striden. Men du kan ta på deg dine vanlige klær! Så forkledde Israels konge seg og gikk i striden. [31]Men kongen i Syria hadde befalt sine trettito høvedsmenn for stridsvognene: Dere

skal ikke kjempe mot noen, verken liten eller stor, bare mot Israels konge. [32]Da nå høvedsmennene for stridsvognene så Josjafat, sa de: Dette er sikkert Israels konge. Og de vendte seg dit for å kjempe mot ham. Da satte Josjafat i et høyt rop. [33]Og da høvedsmennene for stridsvognene så at det ikke var Israels konge, vendte de seg fra ham igjen.»

Akab brydde seg ikke om Mikas profeti, men gikk videre med felttoget, og Josjafat fulgte ham. Vi skulle tro at i det minste han ville ha trukket seg etter det som hadde hendt. Men trolig holdt falsk skam ham tilbake fra å ta tilbake det ubetingede løftet om hjelp han hadde gitt Akab, bare på grunn av et profetord som Akab mente Mika hadde kommet med av personlig uvilje.

Josjafat holdt likevel på å betale for det med livet (v. 32), og da han kom vel hjem til Jerusalem, måtte han høre en streng refselse fra profeten Jehu (2 Krøn 19,2).

Heller ikke Akab kunne riste av seg en viss frykt for at Mikas profeti skulle gå i oppfyllelse. Derfor bestemte han seg for å gå i striden forkledd, så fienden ikke skulle kjenne ham igjen.

Ordene til Josjafat er ingen befaling. De betyr bare: Du kan gjerne ta på deg din kongelige drakt, for du trenger ikke å ta slike forholdsregler som jeg. Det er ingen grunn til å se noen list fra Akabs side i dette, som om han ville vende den varslede ulykken bort fra seg selv og over på Josjafat, slik noen av de eldre utleggerne har gjort.

At Akab hadde god grunn til å frykte for livet, ser vi tydelig av syrerkongens befaling til høvedsmennene for stridsvognene om framfor alt å kjempe mot Israels konge og drepe ham (v. 31). Men vi kan ikke slutte av dette at Akab kjente til befalingen. Det han gjorde, er godt nok forklart av frykten for Mikas profeti, kanskje også av at han hadde krenket syrerkongen under forhandlingene om Ramot før krigen. De trettito høvedsmennene for stridsvognene og rytterne er uten tvil de som hadde tatt de trettito kongenes plass (20,24).

Da høvedsmennene for stridsvognene så Josjafat i striden i kongelig drakt, trodde de han var Israels konge, og de trengte inn på ham. Da satte Josjafat i et høyt rop, og av det skjønte de at han ikke var Israels konge, og vendte seg fra ham.

Hvordan ropet berget ham, står ikke nøyaktig. Han ropte trolig på sine egne folk om hjelp, og av det forsto syrerne at han ikke var Israels konge, som de lette etter.

Krønikeskriveren legger til: «og Herren hjalp ham, Gud vendte dem bort fra ham» (2 Krøn 18,31). Slik fører han i tro reddningen tilbake til dens høyere årsak. Men vi har ingen rett til å slutte av dette at Josjafat ropte høyt til Gud om hjelp, for det ligger ikke i ordene i Krønikebøkene.

V. 34–40. Akabs død

«[34]Men en mann spente buen og skjøt på måfå. Han traff Israels konge mellom brynjeskjørtet og brynjen. Da sa kongen til sin vognstyrer: Snu og før meg ut av hæren! Jeg er såret. [35]Men striden ble stadig hardere denne dagen, og kongen ble holdt oppreist i vognen, mot syrerne. Men om kvelden døde han, og blodet fra såret rant ned i vognen. [36]Ved solnedgang gikk det et rop gjennom

leiren: Hver mann hjem til sin by og sitt land! [37]Slik døde kongen, og de førte ham til Samaria og begravde ham der. [38]Da de skylte vognen i dammen ved Samaria, slikket hundene blodet hans mens horene badet seg der, etter det ordet som Herren hadde talt. [39]Det som ellers er å fortelle om Akab, om alt det han gjorde, om det elfenbenshuset han bygde og om alle de byene han bygde, det er skrevet i Israels kongers krønike. [40]Og Akab la seg til hvile hos sine fedre, og hans sønn Akasja ble konge etter ham.»

Til tross for forholdsreglene sine slapp ikke Akab unna Guds dom. En mann spente buen og skjøt «på måfå», egentlig «i sin enfold», det vil si uten å sikte på noen bestemt, og traff Israels konge mellom brynjeskjørtet og brynjen. Brynjen dekket bare brystet, og nedenfor hang et skjørt av bevegelige ledd. Gjennom fugen mellom dem gikk pilen inn i underlivet og ga kongen et dødelig sår. Han sa da til vognstyreren: «Snu!», og ba ham føre seg ut av hæren.

Striden «steg», som det står i grunnteksten, det vil si ble stadig hardere. Bildet er trolig hentet fra en elv som stiger og blir mer og mer voldsom jo høyere den stiger (jf. Jes 8,7). Kongen ble holdt oppreist i vognen mot syrerne, så han ikke skulle ta motet fra soldatene sine. Om kvelden døde han, og blodet fra såret rant ned i vognens hulning.

Ved solnedgang gikk ropet gjennom hæren: «Hver mann hjem til sin by og sitt land!» I v. 37 viser historieskriveren hvordan Herrens ord ble oppfylt på Akab. Grunnteksten sier: «Slik døde kongen og kom til Samaria», det vil si: Slik kom kongen død til Samaria, og der ble han begravet.

Da de skylte vognen i dammen ved Samaria, slikket hundene blodet hans mens horene badet seg i dammen. Denne forklaringen bygger på grammatikken og er den eneste holdbare.

Slik ble Herrens ord ved Elia (21,19) og ved den ukjente profeten (20,42) oppfylt, og likeså Mikas profeti (v. 17). Akab hadde betalt med sitt eget liv for at han sparte Benhadads liv (20,42), og hundene hadde slikket blodet hans (21,19). At hundene slikket blodet og horene badet i dammen da vognen med Akabs blod ble skylt, nevnes som tegn på den vanærende forakten som ble øst over ham ved hans død.

Så avsluttes Akabs historie. Om byggverkene hans vet vi ikke mer. «Elfenbenshuset», det vil si palasset med innlagt elfenben, hadde han trolig bygd i hovedstaden Samaria (jf. Amos 3,15).

Josjafats regjering i Juda

Beretningen om Josjafat er svært kortfattet i Kongebøkene. Foruten de to felttogene han førte sammen med Akab og Joram av Israel mot syrerne og moabittene, som er fortalt i historien om Israels rike (v. 1–35 og 2 Kong 3), får vi bare en kort melding om forsøket hans på å ta opp igjen handelen med Ofir, og en allmenn karakteristikk av regjeringen hans.

Av utdraget fra kongenes annaler som er bevart i Krønikebøkene, vet vi derimot at han også førte en seierrik krig mot edomittene og ammonittene (2 Krøn 20). Han gjorde dessuten mye for å spre kunnskapen om loven i folket, for å få i stand en bedre rettspleie og for å bedre hærens tilstand (2 Krøn 17 og 19).

V. 41–54. Josjafats ferd

«[41]Josjafat, Asas sønn, ble konge over Juda i Akabs, Israels konges fjerde år. [42]Josjafat var trettifem år gammel da han ble konge, og han regjerte i Jerusalem i tjuefem år. Hans mor hette Asuba og var datter av Sjilhi. [43]Han vandret i ett og alt på sin far Asas vei, han vek ikke fra den, men gjorde det som var rett i Herrens øyne. [44]Men offerhaugene ble ikke nedlagt. Folket ble ved å ofre og brenne røkelse på haugene. [45]Josjafat holdt fred med Israels konge.»

V. 41–44, som gir Josjafats alder da han ble konge, hvor lenge han regjerte og hvordan han styrte, står med små avvik også i 2 Krøn 20,31–33, i sammendraget til slutt i beretningen om ham.

Han vandret helt og fullt på sin far Asas vei og gjorde det som var rett i Herrens øyne. Asas hjerte var derimot blitt mer fremmed for Herren i de siste årene han regjerte (se 15,18 ff.). Om offerhaugene (v. 44), se til 15,14.

Han holdt fred med Israels konge, det vil si med hver av de israelittiske kongene som regjerte på hans tid: Akab, Akasja og Joram. Før hadde de to rikene stått fiendtlig mot hverandre. Selv om denne vennlige holdningen til Israel i seg selv var prisverdig, gikk Josjafat over grensen for det som var tillatelig, da han knyttet seg til Akabs hus ved giftermål og lot sønnen Joram gifte seg med en datter av Akab og Jesabel (2 Krøn 18,1).

V. 46–51. Skipene til Ofir og Josjafats død

«[46]Det som ellers er å fortelle om Josjafat, om de store gjerninger han gjorde, og om de krigene han førte, det er skrevet i Judas kongers krønike. [47]De siste av dem som drev tempelutukt, de som var igjen fra hans far Asas tid, utryddet han av landet. [48]Det var den gang ingen konge i Edom, en stattholder regjerte der. [49]Josjafat hadde ti Tarsis-skip som skulle gå til Ofir etter gull. Men de kom ikke av sted, for noen av skipene forliste ved Esjon-Geber. [50]Da sa Akasja, Akabs sønn, til Josjafat: La mine folk fare med dine folk på skipene! Men Josjafat ville ikke det. [51]Og Josjafat la seg til hvile hos sine fedre og ble begravet hos sine fedre i sin far Davids by. Og hans sønn Joram ble konge etter ham.»

(Keil: «Josjafat laget Tarsis-skip som skulle gå til Ofir etter gull.»)

«De store gjerninger han gjorde» omfatter både det han gjorde for å styrke riket – dels ved å bygge festningsverk og ordne hæren, dels ved å lære folket loven og bedre rettspleien (2 Krøn 17,7–19; 19,4–11) – og krigene han førte, altså de felttogene som alt er nevnt. Om v. 47, se 15,12.

«Det var den gang ingen konge i Edom, en stattholder regjerte der», det vil si styrte landet. Dette nevnes her bare for det som følger, for å vise hvordan Josjafat kunne prøve å ta opp igjen sjøhandelen med Ofir. Verset viser derfor ikke at edomittene hadde vunnet seg fri fra Rehabeam med egyptisk hjelp og fått egen konge (se til 11,21–22). Av 2 Krøn 20 kan vi bare slutte at de sammen med ammonittene og andre ørkenstammer falt inn i Juda og prøvde å riste av seg Judas overherredømme, men uten å lykkes.

Den korte meldingen om at Josjafat bygde Tarsis-skip (om ordet, se til 10,22) for å seile til Ofir, er utfylt i 2 Krøn 20,36–37. Der får vi vite at Josjafat hadde inngått forbund med Akasja av Israel for dette formålet, og at profeten Elieser forutsa at skipene skulle gå under på grunn av dette forbundet.

Da skipene var slått i stykker ved Esjon-Geber, uten tvil i en storm, kom Akasja med et nytt forslag: «La mine folk fare med dine folk på skipene!» Men Josjafat ville ikke. Akasja ville tydeligvis få Josjafat til å prøve igjen etter at de første skipene var gått tapt. Men Josjafat gikk ikke med på det, for etter at Eliesers forutsigelse var gått i oppfyllelse, kunne han ikke vente et bedre utfall.

Slik lar de to beretningene seg forene på en svært enkel måte. Unntaket er ordene «så de ikke kunne gå til Tarsis» i Krønikebøkene, der vår tekst har «til Ofir». De kom av en feiltolkning av uttrykket «Tarsis-skip» (se til 10,22). Den skrevne teksten (*ketiv*) har «ti»[1], men det er en skrivefeil for «laget»[2], som er den leste formen (*qere*). Om Esjon-Geber og Ofir, se til 9,26.28.

V. 52–54. Akasjas regjering i Israel

> «[52]Akasja, Akabs sønn, ble konge over Israel i Samaria i Josjafats, Judas konges syttende år og regjerte over Israel i to år. [53]Han gjorde det som var ondt i Herrens øyne, og vandret på sin fars og sin mors vei og på Jeroboams, Nebats sønns vei, han som fikk Israel til å synde. [54]Akasja dyrket Ba'al og tilba ham og vakte Herrens, Israels Guds harme, slik som hans far hadde gjort.»

Om tidsangivelsen «i Josjafats syttende år», se til 2 Kong 1,17.

Akasja vandret på veien til sin far og sin mor, som hadde innført Ba'al-dyrkelsen i riket, og på veien til Jeroboam, som hadde satt opp gullkalvene (jf. 16,30–33). I v. 54 blir det igjen sagt uttrykkelig at han dyrket Ba'al og tilba ham, som i 16,31.

Med denne allmenne karakteristikken av Akasja slutter ikke bare kapitlet, men også Første Kongebok – noe som er svært lite heldig, for den videre beretningen om Akasjas regjering og død står i 2 Kong 1, i neste bok. Det hadde vært langt bedre å begynne et nytt kapittel, ja, den andre boka, med v. 53.

[1] **«ti»** עָשָׂר
[2] **«laget»** עָשָׂה

Om Carl Friedrich Keil

1807–1888

Carl Friedrich Keil (1807–1888) ble født i Oelsnitz i Sachsen. Han studerte teologi i Dorpat (Tartu) og i Berlin, der han ble elev av Ernst Wilhelm Hengstenberg. Fra 1833 var han i 25 år professor ved det lutherske teologiske fakultetet i Dorpat. I 1858 flyttet han tilbake til Tyskland, og resten av livet brukte han til å skrive.

Keil var en av de mest grundige bibelforklarerne i den lutherske kirke på 1800-tallet. Han holdt fast ved at Det gamle testamente er Guds ord og forteller virkelig historie, og han forsvarte det mot tidens bibelkritikk. Caspari regnet ham blant dem som førte arbeidet videre etter Hengstenberg.

Hovedverket er den store kommentaren til Det gamle testamente som han skrev sammen med Franz Delitzsch (fra 1861). Keil skrev selv om Mosebøkene, de historiske bøkene, Jeremia, Esekiel, Daniel og de tolv små profetene. Kommentaren ble oversatt til engelsk og brukes fortsatt.

Oversettelsene på Gamle stier bygger på den engelske utgaven (Edinburgh 1864–1878) og er forkortet: Keils forklaring av teksten står, men grammatiske drøftinger, ordlister og det meste av oppgjøret med bibelkritikerne er kortet inn.

Ordforklaringer

Jehova – Jehova er en gjengivelse av Guds eget navn i Det gamle testamente, som på hebraisk skrives med de fire konsonantene JHVH (יהוה). Navnet betyr «Han som er», slik Gud selv forklarte det for Moses: «Jeg er den jeg er» (2 Mos 3,14). Navnet sier ikke bare at Gud er til, men også hvem han er for sitt folk: den uforanderlige, som er trofast mot sine løfter. Det vanlige ordet for Gud, Elohim (אֱלֹהִים), peker på ham som Skaperen og den Allmektige, og patriarkene kjente ham som El Sjaddai, den Allmektige. Men under paktsnavnet Jehova ble han kjent da han oppfylte løftene og førte Israel ut av Egypt (2 Mos 6,2–3). Dette navnet klinger også med i ordene om «han som er og som var og som kommer» (Åp 1,4; 1,8). Av ærefrykt sluttet jødene å uttale gudsnavnet og leste i stedet Adonai, «Herre». Derfor gjengir norske bibler JHVH med «Herren». Formen «Jehova» er en blanding av konsonantene i JHVH og vokaltegnene fra Adonai. Vokalene i Adonai er a–o–a (i-en til slutt er konsonanten j, ikke en vokal). Vokaltegnene ble satt under bokstavene JHVH for å minne leseren om å si Adonai. Den første vokalen i Adonai er en svært kort a, fordi den står under en strupelyd (alef). Under J, som ikke er en strupelyd, blir den samme halvvokalen til en enda kortere e: J-e-H-o-V-a-H. Senere ble dette lest rett fram som ett ord, og siden den siste H-en er stum, ble det «Jehovah», på norsk «Jehova».

Josefus – Flavius Josefus (ca. 37–100 e.Kr.) var en jødisk historieskriver av prestelig slekt i Jerusalem. Under opprøret mot Roma (66–70 e.Kr.) ledet han de jødiske styrkene i Galilea, men ble tatt til fange. Han kom senere i tjeneste hos keiser Vespasian og skrev resten av livet i Roma. To av verkene hans er særlig viktige: «Den jødiske krig», om opprøret og Jerusalems ødeleggelse i år 70, og «Jødiske oldtidshistorier», om jødenes historie fra skapelsen til hans egen tid. Fortolkerne viser til dem med de latinske forkortelsene «Bell.» (Bellum Judaicum) og «Ant.» (Antiquitates). Josefus er den viktigste kilden utenom Bibelen til jødisk historie på Jesu og apostlenes tid. Han nevner blant andre Herodes-slekten, Pilatus, Johannes døperen og Jakob, «bror av Jesus, som ble kalt Kristus». Han skrev som jøde for et romersk publikum, og det han forteller, må derfor leses med et visst forbehold.